

H. DE BALZAC

MEMORIILE
a două tinere căsătorite

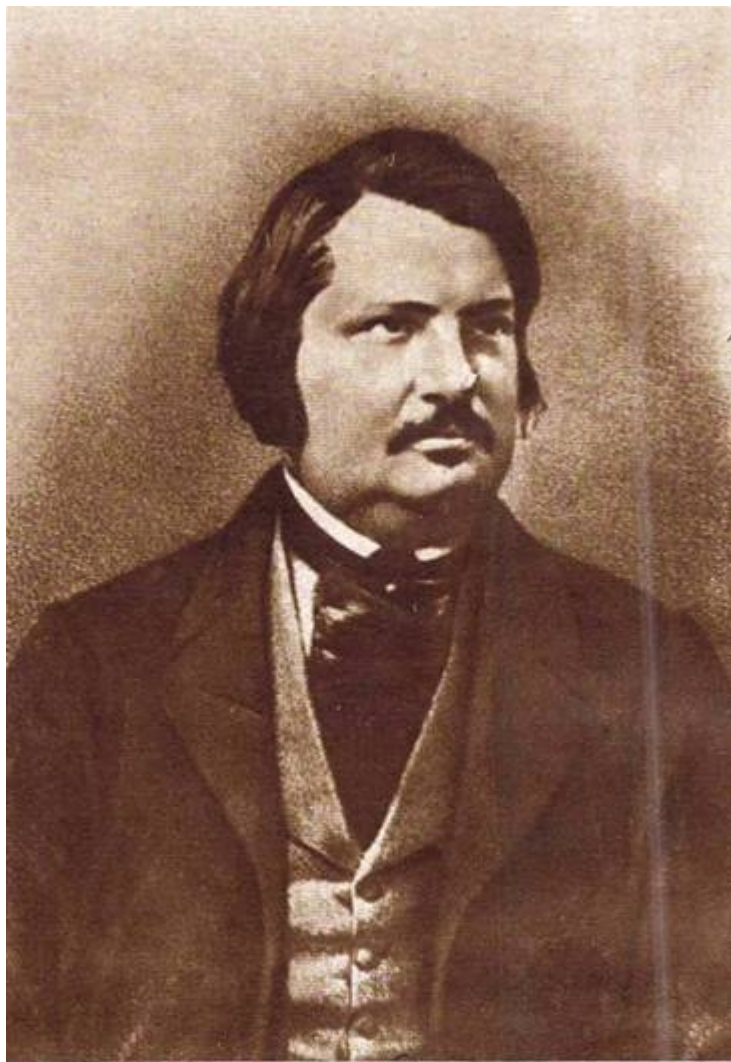
Honoré de BALZAC

**Memoriile a două tinere
căsătorite**

În românește de
Ana-Maria Năvodaru

*Mémoires de deux jeunes mariées,
1842*

Wm. B. Hall

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

XXXVII

XXXVIII

XXXIX

LX

XLI

XLII

XLIII

XLIV

XLV

XLVI

XLVII

PARTEA a II-a

XLVIII

XLIX

L

LI

LII

LIII

LIV

LV

LVI

LVII

Addenda

Către George Sand

Această dedicație, scumpă George, nu poate adăuga nimic celebrității numelui dumneavoastră, care-și va arunca magica strălucire asupra cărții de față; dar dacă o scriu aici, n-o fac nici din calcul, nici din modestie. Vreau să atest, prin asta, prietenia adevărată care a stăruit între noi, cu toate călătoriile și absențele noastre, în ciuda muncilor noastre și a răutăților lumii. Acest sentiment nu se va altera, desigur, niciodată. Alaiul numelor prietene care-mi va însoți operele amestecă o plăcere în necazurile pricinuite de numărul lor mare, căci ele nu se nasc fără dureri, de n-ar fi decât reproșurile adresate amenințătoarei mele fecundități, ca și cum lumea ce-mi pozează ca model n-ar fi și mai fecundă încă. Nu va fi oare minunat, George, dacă cercetătorul vechilor literaturi distruse va găsi în acest cortegiu numai nume mari, inimi nobile, sacre și pure prietenii și gloriile acestui veac? Nu mă pot oare mândri mai mult cu această fericire certă, decât cu succese întotdeauna contestabile? Pentru cine vă cunoaște bine, nu este oare o fericire să-și poată zice, cum o fac eu, aici,

al dumneavoastră prieten,

DE BALZAC

Paris, iunie 1840

PARTEA ÎNTÂI

I

LOUISE DE CHAULIEU CĂTRE RENÉE DE MAUCOMBE

Paris, septembrie

Scumpa mea ciută, iată-mă și pe mine afară! Și dacă tu nu mi-ai scris la Blois, tot eu sunt prima sosită la minunata noastră întâlnire epistolară. Ridică-ți frumoșii tăi ochi negri de pe prima mea frază și păstrează-ți exclamațiile pentru scrisoarea în care am să-ți mărturisesc întâia mea dragoste. Se vorbește mereu de întâia dragoste; există oare și o a doua? „Taci, mi-ai spune tu; mai curând povestește-mi – mi-ai cere – cum ai ieșit din acea mănăstire în care trebuia să te călugărești?” Draga mea, oricâte minuni s-ar întâmpla la Carmelite, minunea liberării mele este lucrul cel mai natural. Strigătele unui suflet înspăimântat au fost mai puternice decât poruncile unei politici inflexibile – asta-i tot. Mătușa mea care, nu voia să mă vadă murind de inimă rea, a învins-o pe mama – care totdeauna a recomandat noviciatul ca unic remediu al bolii mele. Neagra melancolie în care am căzut după plecarea ta a precipitat acest deznodământ fericit. Și sunt la Paris, îngerul meu și, astfel, ție îți datorez fericirea de a fi aici. Renée a mea, dacă m-ai fi putut vedea, în ziua în care m-am trezit fără tine, ai fi fost mândră că ai inspirat sentimente atât de profunde unei inimi atât de tinere. Atât de mult

am visat laolaltă, de atâtea ori ne-am desfășurat aripile și am trăit împreună atâtea, încât îmi vine să cred că sufletele noastre au sfârșit prin a rămâne sudate unul de altul, cum erau cele două fete unguroaice a căror moarte ne-a fost povestită de domnul Beauvisage^[1] – care, desigur, nu-și merita numele; niciodată un medic de mânăstire n-a fost mai bine ales. N-ai fost tu bolnavă în același timp cu micuța ta? În neagra descurajare în care mă aflam, nu puteam decât să cercetez, una câte una, legăturile care ne unesc; le-am crezut rupte prin despărțire, m-am dezgustat de viață ca o turturică desperecheată, am descoperit dulceața de a muri – și muream, încetișor. Să fiu singură, la Carmelite, la Blois, pradă spaimei că mă voi călugări, dar fără preludiul domnișoarei de Lavallière^[2] și fără de Renée a mea!, dar asta era o boală, o boală mortală! Această viață monotonă, în care fiecare oră aduce o obligație, o rugăciune, o corvoadă, atât de exact aceleași, încât în orice clipă se poate spune ce face o carmelită la cutare sau cutare ceas din zi sau din noapte: acest oribil fel de viață, în care îți este indiferent dacă lucrurile care te înconjoară există sau nu, devenise, pentru noi, viața cea mai plină, variată, avântul sufletelor noastre nu mai cunoștea margini, fantezia ne dăruise cheia împărățiilor sale, fiind, rând pe rând, una pentru cealaltă, un fermecător hipogrif^[3], cea mai vioaie înviorând-o pe cea mai moleșită – sufletele noastre zburdau după pofta inimii, luând în stăpânire acea lume care ne era interzisă. Orice, până și *Viața Sfinților*, ne ajuta să înțelegem lucrurile cele mai ascunse! Din ziua în care dulcea ta companie mi-a fost răpită, am devenit ceea ce este o carmelită în ochii noștri: o danaidă modernă care, în loc să încerce să umple un butoi fără fund, scoate, în fiecare zi, din nu știu ce fântână, o găleată goală – sperând să o scoată plină. Mătușa mea ignora viața noastră sufletească. Ea nu-și putea explica dezgustul meu față de viață – ea,

care-și alcătuisese, pe cele două pogoane ale mănăstirii ei, o lume celestă. Pentru a îmbrățișa viața religioasă, la o vârstă ca a noastră, se cere o excesivă simplitate – pe care noi, scumpa mea ciută, n-o avem – sau un devotament înflăcărat – care face din mătușa mea o ființă sublimă. Mătușa mea s-a sacrificat pentru un frate mult iubit; dar cine s-ar putea sacrifica pentru niște necunoscuți sau pentru niște idei?

De aproape cincisprezece zile, am atâtea cuvinte bune reprimite, atâtea meditații înmormântate în inimă, atâtea observații de comunicat și atâtea lucruri de povestit – lucruri pe care numai ție ți le pot spune – încât, dacă n-aș recurge la această ultimă soluție a mărturisirilor epistolare, înlocuitoare a minunatelor noastre sporovăieli, m-aș înăbuși. Cât de necesară ne este viața inimii! Îmi încep jurnalul în această dimineață, imaginându-mi că al tău e deja început și că, în câteva zile, mă voi afla în frumoasa vale a Gémenosului tău, despre care nu știu decât ceea ce mi-ai spus tu, după cum tu vei trăi în Paris, din care nu cunoști decât ceea ce visam împreună...

Așadar, frumoasa mea, într-o dimineață care va rămâne marcată cu un semn roz în cartea vieții mele, au sosit de la Paris o domnișoară de companie și Philippe, ultimul valet al bunicii mele, trimiși să mă ia. Când, după ce m-a chemat în camera ei, mătușa mi-a comunicat această veste, de bucurie am amuțit, mă uitam la ea cu un aer năuc.

— Copila mea, mi-a spus, cu glasul ei gutural, mă părăsești fără păreri de rău, o văd: dar această despărțire nu este ultima; ne vom revedea. Dumnezeu te-a însemnat pe frunte cu semnul aleșilor, tu ai trufia care duce și în cer, dar și în infern, însă ai și prea multă noblețe, pentru a coborî! Te cunosc mai bine decât te cunoști tu

însăși: la tine, patima nu va fi ceea ce este la femeile de rând.

M-a tras cu blândețe spre ea și m-a sărutat pe frunte, punând în acest sărut văpaia care o devorase și care-i întunecase azurul ochilor și-i îndulcise pleoapele, îi ridase tâmplele aurii și-i gălbejise frumosul obraz. Am simțit că mă trec fiorii. Înainte de a-i răspunde, i-am sărutat mâinile.

— Iubită mătușă, i-am spus, dacă minunata voastră amabilitate n-a izbutit să mă convingă să găesc Paracletul^[4] dumneavoastră prielnic trupului și dulce inimii, ca să mă întorc ar trebui să vărs atâtea lacrimi, încât n-ați putea dori o asemenea întoarcere. Nu mă voi întoarce aici, decât trădată de Louis XIV al meu^[5] și, dacă voi pune mâna pe vreunul, numai moartea mi-l va putea smulge! Nu mă voi teme deloc de alde Montespan^[6]!

— Du-te, nebuno, mi-a spus ea, zâmbind, nu lăsa aici aceste gânduri deșarte, ia-le cu tine; și află că ești mai degrabă o Montespan, decât o Lavalliere.

Am îmbrățișat-o. Biata femeie, nu s-a putut stăpâni să nu mă conducă până la trăsura, unde ochii ei au zăbovit, rând pe rând, pe armoariile familiei^[7] și pe mine.

Noaptea m-a surprins la Beaugency, scufundată într-o toropeală a sufletului pricinuită, desigur, de această despărțire ciudată. Oare ce voi găsi în lumea atât de mult dorită? Mai întâi, n-am găsit pe nimeni care să mă întâmpine, pregătirile inimii mele fuseseră în van: mama era la Bois de Boulogne^[8], tata la Consiliu, fratele meu, ducele de Rhétoré, nu vine niciodată acasă – așa mi s-a spus – decât pentru a se îmbrăca, înainte de cină. Domnișoara Griffith (are gheare!)^[9] și cu Philippe m-au condus în apartamentul meu.

Apartamentul este cel al bunicii atât de mult iubite, prințesa de Vauremont, căreia îi datorez o oarecare avere, despre care nimeni nu mi-a spus

nimic. La acest pasaj, vei împărți cu mine tristețea care m-a cuprins, când am pătruns în acest loc sfințit de amintirile mele. Apartamentul se află exact așa cum îl lăsase! Aveam să mă culc în patul în care ea murise. Așezată pe marginea jilțului ei, plângeam, fără să observ că nu eram singură, gândindu-mă că, de atâtea ori mă așezasem pe genunchii ei, ca s-o ascult mai bine. De acolo, îi văzusem chipul pierdut printre dantelele ei roșcate, slăbit de vârstă și de durerile agoniei. Această încăpere mi se părea caldă încă de căldura pe care ea i-o transmisese. Cum se face că domnișoara Armande-Louise-Marie de Chaulieu era obligată, ca o țărăncă, să se culce în patul buniciei sale, aproape în ziua morții acesteia – căci mi se părea că prințesa, moartă în 1817, își dăduse sufletul abia în ajun. Această cameră îmi oferea lucruri care n-ar fi trebuit să se găsească aici și care dovedeau cât de nepăsători cu propriile treburi sunt oamenii care se ocupă de afacerile regatului și cât de puțin se gândiseră, după moartea ei, la această nobilă femeie, care va fi una dintre cele mai mari figuri feminine ale secolului al XVIII-lea. Philippe aproape că a înțeles de unde îmi izvorau lacrimile. Mi-a spus că, prin testament, prințesa îmi lăsase moștenire mobilele ei. De altfel, tatăl meu lăsase marile apartamente în aceeași stare în care le adusese Revoluția. M-am ridicat, Philippe mi-a deschis ușa micului salon care dă în apartamentul de recepție – pe care l-am găsit în paragina cunoscută mie: panourile de deasupra ușilor în care, odinioară, se aflau tablouri de preț, acum își căscau orbitele goale; marmorele sunt sparte, oglinzile au fost scoase. Altă dată îmi era frică să urc scara și să traversez întinsul deșert al acestor săli înalte; mă duceam la prințesă pe o mică scară care coboară pe sub bolta celei mari și duce la ușa ascunsă a cabinetului ei de toaletă.

Apartamentul, compus dintr-un salon, o cameră de dormit și din acel minunat cabinet, în roșu-

aprins și în auriu – despre care ți-am vorbit – ocupă pavilionul dinspre Domul Invalizilor. Clădirea e despărțită de bulevard doar printr-un zid, acoperit cu plante agățătoare și de o magnifică alee de arbori care-și întretes coroanele cu cele ale ulmilor de pe contra-aleea bulevardului. Dacă n-ar fi domul auriu și albastru și zidăria cenușie a Invalizilor, te-ai crede într-o pădure. Stilul acestor trei camere și amplasarea lor anunță vechiul apartament de gală al duceselor de Chaulieu – cel al ducilor trebuie să fie în pavilionul opus; amândouă sunt decent separate prin cele două corpuri de locuințe și prin pavilionul dinspre bulevard, unde se află acele mari săli, întunecoase și sonore, pe care Philippe mi le-a arătat – tot despuiate de splendoarea lor, cum le văzusem în copilărie. Surprinzând mirarea zugrăvită pe obrazul meu, Philippe și-a luat un aer confidențial. În această casă de diplomați, scumpa mea, toți oamenii sunt discreți și misterioși. Deci, Philippe mi-a spus că se așteaptă o lege, în virtutea căreia emigrații aveau să primească contravaloarea bunurilor lor. Și că tatăl meu amână restaurarea casei până atunci. Arhitectul regelui evaluase cheltuielile de restaurare la trei sute de mii de livre. Efectul acestei destăinuiiri m-a azvârlit pe sofaua din salonul meu. Cum, așa? Vasăzică tata, în loc să folosească această sumă pentru măritișul meu, mă lăsa să mor la mănăstire? Iată gândul cu care m-am întâlnit pe pragul acestei uși. Ah!, Renée, cum mi-aș fi sprijinit capul de umărul tău și cum m-aș mai fi întors la zilele în care bunica însuflețea aceste două încăperi! Ea, care nu mai există decât în inima mea, tu, care te afli tocmai la Maucombe, la două sute de leghe de mine, iată singurele ființe care mă iubesc ori m-au iubit. Această minunată bătrână, cu privirea atât de tânără, voiam să se trezească la chemarea mea. Cât de bine ne înțelegeam! Amintirea ei a schimbat dintr-odată starea sufletească în care mă aflasem,

la început. Am găsit un nu-știu-ce sfânt în ceea ce tocmai mi se păruse a fi profanare. Am început să respir cu plăcere abia simțitul miros de pudră *à la maréchale* ce mai dăinuia acolo și am găsit că e plăcut să dorm sub oblăduirea acestor perdele de damasc – galben cu desene albe, unde privirile și respirația ei, desigur, lăsaseră ceva din însuși sufletul ei. I-am spus lui Philippe să redea strălucirea vechilor obiecte și viață apartamentului, ca să poată fi locuit. Chiar eu însămi i-am arătat cum aș dori să fie, indicând fiecărei mobile un anume loc. Am trecut în revistă și am luat în stăpânire totul, explicându-i cum s-ar putea întineri aceste vechituri pe care le iubesc. Camera e de un alb ușor întunecat de vreme ca, de altfel, și aurul arabescurilor nebunatice care lasă, în unele locuri, să se vadă tente roșii; însă aceste efecte sunt în armonie cu culorile fanate ale covorului de Savonnerie^[10], dăruit bunicii mele de Louis XV, împreună cu portretul lui. Pendula este un cadou din partea mareșalului de Saxa. Porțelanurile șemineului vin de la mareșalul de Richelieu^[11]. Portretul bunicii – pictat pe când ea avea douăzeci și cinci de ani – într-un cadru oval, se află vis-à-vis de portretul regelui. Prințul lipsește cu totul. Îmi place această uitare cinstită, iară ipocrizie, ce ilustrează, dintr-o singură trăsătură, acest caracter delicios. În timpul uneia din bolile grele care au un creat-o pe bunica mea, confesorul ei a insistat, rugând-o să-l primească pe prinț – care aștepta în salon.

— Împreună cu doctorul și cu rețetele lui, a zis ea.

Patul e cu baldachin, cu spetezele capitonate; perdelele sunt strânse în cute de o frumoasă ampolare; mobilele sunt din lemn aurit și îmbrăcate cu aceiași damasc galben, în flori albe, drapat și la ferestre – unde e căptușit cu o țesătură de mătase albă, asemănătoare moarului. Casetoanele de deasupra ușilor sunt pictate de nu

știu cine, însă reprezintă un răsărit de soare și un clar de lună. Șemineul este tratat într-un mod foarte ciudat. Se vede că, în secolul trecut, se trăia mult lângă focul din cămin. Acolo se desfășurau marile evenimente; vatra de aramă aurită este o minune de sculptură, șambrana^[12] e minuțios finisată, lopățile și cleștii delicios lucrați, foalele, o bijuterie. Tapiseria paravanului vine de la Gobelins, iar montura lui e minunată; figurile nebune care aleargă pe toată lungimea, pe picioare, pe bara de sprijin, pe brațe, sunt fermecătoare; totul e lucrat ca un evantai. Cine să-i fi dăruit această minunată mobilă pe care o iubea atât? Tare aș vrea să știu. De câte ori am văzut-o, cu picioarele pe bara de sprijin, înfundată în berjera ei, cu rochia pe jumătate ridicată pe genunchi, din cauza poziției în care stătea, luând, punând la loc și iar luându-și tabachera de pe măsuta ei, dintre cutia cu pastile și mitenele de mătase! Cât era de cochetă! Până în ziua morții, s-a îngrijit de sine, de parcă ar fi fost a doua zi după acel frumos portret, de parcă ar fi fost în așteptarea florii Curții, care se înghesuia în jurul ei. Această berjeră îmi amintește inimitabila mișcare pe care o imprima ea fustelor, când se așeza. Femeile din vremurile trecute iau cu ele în mormânt anumite secrete care le caracterizează epoca. Prințesa avea o anumită ținută a capului, un anumit mod de a-și arunca privirile și cuvintele, un limbaj numai al ei – limbaj pe care nu-l regăsesc la mama; în limbajul bunicii găseai finețe și bonomie și intenție fără afectare; conversația ei era în același timp prolixă și laconică, prințesa povestea bine și zugrăvea în trei cuvinte. Și, mai ales, avea acea excesivă libertate de gândire care, cu siguranță, a exercitat o puternică influență asupra spiritului meu. De la șapte la zece ani, am trăit în fustele ei; îl plăcea să mă atragă spre ea tot atât pe cât îmi plăcea mie să mă apropiu de ea. Această preferință a provocat, nu numai o dată, certuri între ea și mama. Or, nimic

nu ațâță mai mult un sentiment ca vântul înghețat al persecuției. Cu câtă grație îmi spunea ea: „Iată-vă, măscuțo!” – după ce șopârla curiozității îmi împrumutase mișcările ei, ca să mă strecor printre uși, să ajung până la ea. Se simțea iubită, îi plăcea dragostea mea naivă care aducea o rază de soare în iarna ei. Nu știu ce se petrecea, seara, la ea, dar știu că primea multă lume; când veneam, dimineța, în vârful picioarelor, să aflu dacă și la ea se luminase de ziuă, vedeam mobilele din salon deranjate, mesele de joc nestrânse, tutun mult, pe alocuri. Salonul este în același stil ca și camera, mobilele sunt extrem de afectate, lemnul e încărcat de ciubucărie cu goluri, iar picioarele mult curbate în afară. Ghirlande de flori, bogat sculptate și de un model frumos șerpuiesc de-a curmezișul oglinzilor și coboară apoi, de-a lungul lor, în feston. Pe console sunt frumoase cornete de China; Fondul mobilelor este roșu ca floarea de mac – și alb. Bunica mea era bună, mândră și picantă, tenul ei se poate ghici din culorile pe care și le alegea. Am regăsit, în salon, o masă de scris, ale cărei figuri îmi captivaseră mult privirile, pe vremuri; această masă e placată cu argint cizelat și i-a fost dăruită de un Lomellini din Genova. Fiecare latură a mesei cuprinde muncile câte unui anotimp; personajele sunt în relief – și există sute de personaje în fiecare tablou. Timp de două ore am rămas singură, prefirându-mi amintirile una câte una, în sanctuarul în care și-a dat sufletul una dintre cele mai celebre femei – prin spiritul și frumusețea lor – de la curtea lui Louis XV. Tu știi cu câtă bruschete am fost despărțită de ea, în 1816.

— Mergeți să vă luați rămas bun de la bunica dumneavoastră, mi-a spus mama.

Am găsit-o pe prințesă deloc surprinsă de plecarea mea, în aparență, insensibilă. M-a primit, ca de obicei:

— Te duci la mănăstire, comoara mea: ai s-o vezi pe mătușa ta, o femeie minunată. O să am

grijă să nu fii în niciun fel sacrificată, o să fii independentă și în situația de a te mărita cu cine ai să vrei.

A murit șase luni mai târziu; și-a încredințat testamentul celui mai asiduă dintre bătrânii ei prieteni, prințului de Talleyrand^[13] care, făcându-i o vizită, la mănăstire, domnișoarei de Chargeboeuf, a reușit să-mi dea de știre că bunica îmi interzicea să mă călugăresc. Sper ca, mai curând sau mai târziu, să-l întâlnesc pe prinț; fără îndoială, el o să-mi spună mai mult. Astfel, scumpa mea, dacă n-am găsit pe nimeni care să mă întâmpine, m-am consolată cu umbra scumpei prințese, iar acum sunt în măsură să îndeplinesc una dintre convențiile noastre care este – adu-ți aminte – să ne inițiem una pe alta în cele mai mici detalii ale casei și ale vieții noastre. Este atât de plăcut să știi unde și cum trăiește ființa care îți este atât de dragă. Descrie-mi, deci, până și cele mai neînsemnate lucruri care te înconjoară, pe scurt, totul, chiar și efectele apusului de soare în arborii bătrâni.

10 octombrie

Sosisem la ora trei după amiază. Către cinci și jumătate, Rose a venit să mă anunțe că mama se întorsese, așa că am coborât să o salut. Mama ocupă, la parter, un apartament la fel împărțit ca și al meu – în același pavilion. Eu sunt deasupra ei și aveam aceeași scară mascată. Tata locuiește în pavilionul opus; dar cum în partea dinspre curte există, în plus, spațiul pe care, în pavilionul nostru, îl ocupă scara mare, apartamentul lui este mult mai vast decât ale noastre. Cu toate îndatoririle poziției pe care le-a redat-o întoarcerea Bourbonilor, tatăl meu și mama continuă să locuiască la parter și pot să și primească, atât sunt de mari casele părinților

noștri. Am găsit-o pe mama în salonul ei – unde nu s-a schimbat nimic. Era îmbrăcată. Coborând treptele, una câte una, mă întrebam cum mă va primi această femeie care mi-a fost atât de puțin mamă și de la care n-am primit, în opt ani, decât cele două scrisori pe care le cunoști. Gândindu-mă că ar fi nedemn de mine să mimez o tandrețe imposibilă, mi-am compus un aer de călugăriță toantă și am intrat – mărturisesc, de altfel, destul de încurcată. Însă această jenă s-a risipit în curând. Mama a fost de o grație perfectă; nu mi-a arătat o falsă tandrețe, n-a fost rece, nu m-a tratat ea pe o străină, nu m-a strâns la pieptul ei ca pe o fiică iubită; m-a primit în așa fel, de parcă ultima oară m-ar fi văzut în ajun, s-a purtat ca cea mai tandră, cea mai sinceră prietenă; mi-a vorbit ca unei femei în toată firea; mai întâi, m-a sărutat pe frunte.

— Draga mea copilă, decât să muriți în mănăstire, mi-a spus ea, mai bine să trăiți în mijlocul nostru. E adevărat, înșelați planurile tatălui vostru și ale mele, dar nu mai suntem pe vremea când părinții erau ascultați orbește. Intenția Domnului de Chaulieu – intenție care se află în acord cu a mea – este de a nu precupeți nimic din ce v-ar face viața plăcută și v-ar ajuta să vedeți lumea. La vârsta voastră, aș fi gândit la fel; așadar, nu vă port pică: n-ați putut înțelege ceea ce noi vă ceream. Să nu mă bănuieți de o severitate ridicolă. Dacă mi-ați ghici inima, veți recunoaște, în curând, că v-ați înșelat. Cu toate că vreau să vă las întru totul liberă, cred că, pentru început, ar fi mai cuminte să ascultați sfaturile unei mame care se va purta cu dumneavoastră ca o soră.

Ducesa vorbea cu glas dulce în timp ce-mi aranja pelerina de pensionară. M-a cucerit. La treizeci și opt de ani e frumoasă ca un înger; are ochii de un negru bătând în albastru, gene ca mătasea, o frunte fără cută, un ten alb și roz care te face să crezi că se fardează, umeri și piept uluitori,

o talie cambrată și subțire ca a ta, mână de o rară frumusețe, albă ca laptele; degetul mic ușor îndepărtat, degetul mare de o finețe de fildeș; unghii în care sălășluiește lumina, atât sunt de lustruite; în fine, are piciorul demn de o astfel de mână, piciorul spaniol al domnișoarei de Vandenesse. Dacă arată astfel la patruzeci de ani, are să fie încă frumoasă la șaizeci. Scumpa mea ciută, i-am răspuns ca o fiică supusă. I-am răspuns, purtându-mă la fel, ba chiar și mai bine: frumusețea ei m-a cucerit și am iertat-o că mă părăsise, am înțeles că o femeie ca ea fusese cu ușurință luată de valul rolului său de regină. I-am spus-o cu sinceritate, de parcă aș fi stat de vorbă cu tine. Poate că nu se aștepta să găsească, pe buzele fiicei sale, cuvinte drăgăstoase. De aceea, sincerele omagii ale admirației mele au măgulit-o de nespus: manierele i-au suferit o schimbare, au devenit și mai grațioase; l-a părăsit pe *dumneavoastră*:

— Ești o fată bună și sper că vom rămâne prietene.

Aceste cuvinte mi s-au părut de o adorabilă naivitate. N-am vrut s-o fac să priceapă cum le luam, pentru că am înțeles, pe dată, că trebuie s-o las să creadă că este mult mai fină și mai spirituală decât fiica ei. Așa că am făcut, în continuare, pe toanta, și ea a fost încântată de mine. I-am sărutat mâinile de mai multe ori, spunându-i că eram foarte fericită că se poartă astfel cu mine, că mă simțeam bine și chiar i-am mărturisit spaima care mă cuprinsese. Ea a zâmbit, m-a luat pe după gât, m-a tras spre ea și m-a sărutat pe frunte, cu un gest plin de tandrețe.

— Scumpa mea copilă, a spus ea, astăzi avem lume la masă; vă gândiți, poate, ca și mine, că ar fi mult mai înțelept dacă ați aștepta mai întâi croitoreasa care să vă îmbrace, ca să vă faceți intrarea în lume; de aceea, după ce vă veți fi văzut tatăl și fratele, veți urca din nou la *dumneavoastră*.

Ceea ce am aprobat din toată inima. Fermecătoarea toaletă a mamei era prima revelație a acestei lumi întrevăzute în visurile mele; însă nu mi-am surprins nici cea mai neînsemnată pornire de gelozie. Tatăl meu a intrat.

— Domnule, iată-vă fiica, i-a spus ducesa.

Pe loc, tata a luat față de mine aerele cele mai tandre; și-a jucat atât de bine rolul de tată, încât am crezut că o face din inimă.

— Iată-vă, deci, fiică răzvrătită! mi-a spus, luându-mi amândouă mâinile într-ale lui și sărutându-le cu mai multă galanterie decât sentiment patern.

M-a tras spre el, m-a luat de talie și m-a strâns, ca apoi să mă sărute pe obraji și pe frunte.

— O să reparați necazul pe care ni-l pricinuieste schimbarea dumneavoastră de vocație prin plăcerea pe care ne-o vor procura succesele dumneavoastră în lume.

— Știți că o să fie foarte frumoasă și că, într-o zi, veți fi mândră de ea?

— Iată-l pe fratele dumneavoastră, Rhétoré.

— Alphonse, i s-a adresat el unui tânăr care intrase pe ușă, iată-vă sora, călugărița care vrea să-și lepede rasa.

Fratele meu s-a apropiat, fără să se grăbească prea tare, mi-a luat mâna și mi-a strâns-o.

— Dar sărutați-o, l-a îndemnat ducele. M-a sărutat pe amândoi obraji.

— Sunt încântat să vă văd, sora mea, a spus el, și sunt de partea dumneavoastră, împotriva tatii.

I-am mulțumit; dar mi s-a părut că ar fi putut să mă viziteze la Blois, în drum spre Orleans, unde se ducea să-l vadă pe fratele nostru, marchizul, la garnizoana lui. M-am retras, de teamă să nu sosească străini. La mine am făcut puțină ordine, am pus pe catifeaua de culoarea macilor a frumoasei mese tot ce-mi trebuie ca să-ți scriu, gândindu-mă la noua mea situație.

Iată, scumpa mea ciută, nici mai mult, nici mai puțin, cum s-au petrecut lucrurile la întoarcerea unei tinere fete de optsprezece ani, după o absență de nouă ani, în una dintre cele mai ilustre familii ale regatului. Călătoria mă obosise, de asemeni emoțiile reîntoarcerii în familie: așa că m-am culcat, ca la mănăstire, la ora opt, numaidecât după cină. S-a păstrat până și un mic serviciu de porțelan de Saxa^[14] pe care scumpa prințesă îl avea, ca să mănânce, singură, la ea, când avea această fantezie.

II

ACEEAȘI ACELEIAȘI

25 noiembrie

A doua zi, mi-am găsit apartamentul pus în ordine și dereticat de bătrânul Philippe – care pusese flori în cornete, în sfârșit, m-ara instalat. Numai că nimeni nu se gândise că o pensionară de la Carmelite e flămândă dis-de-dimineată, iar lui Rose i-a fost foarte greu să-mi dea micul dejun.

— Domnișoara s-a culcat la ora la care se servea cina și s-a deșteptat în momentul în care monseniorul tocmai s-a întors acasă, mi-a spus ea.

M-am apucat să scriu. Către ora unu, tata a bătut la ușa micului meu salon și m-a întrebat dacă-l pot primi: i-am deschis ușa, el a intrat și m-a găsit scriindu-ți.

— Scumpa mea, va trebui să vă îmbrăcați, să vă gătiți, să vă aranjați; veți găsi în această pungă douăsprezece mii de franci. Suma reprezintă veniturile dumneavoastră pe un an pe care vi le acord pentru întreținere. O să vă consultați cu mama dumneavoastră, în privința unei guvernante convenabile – în cazul în care miss Griffith nu vă place; căci doamna de Chaulieu nu va avea timp să vă însoțească, dimineată. Veți avea o trăsură la ordinele dumneavoastră și un servitor.

— Lăsați-mi-l pe Philippe, i-am spus.

— Fie, a răspuns el. Dar să nu vă faceți niciun fel de griji: averea dumneavoastră este îndeajuns de mare, pentru ca să nu fiți o povară, nici pentru mama dumneavoastră, nici pentru mine.

— Aș fi indiscretă, dacă aș întreba care e averea mea?

— Nicidecum, copila mea, a spus el. Bunica dumneavoastră v-a lăsat cinci sute de mii de franci – care reprezintă economiile ei, pentru că n-a vrut să-și frustreze familia de nicio palmă de pământ. Această sumă a fost plasată pe cartea-mare^[15]. Acumularea procentelor a adus, până azi, o rentă de aproximativ patruzeci de mii de franci. Voiam să folosesc această sumă în scopul constituirii averii celui de al doilea frate al vostru: de aceea și stânjeniți foarte mult proiectele mele; dar poate că, în scurt timp, mă veți ajuta să le realizez; aștept foarte mult de la dumneavoastră. Îmi păreți mult mai rezonabilă decât crezusem. Nu trebuie să vă mai spun cum se comportă o domnișoară de Chaulieu: mândria zugrăvită pe trăsăturile dumneavoastră este garanția mea cea mai sigură. Precauțiile pe care le iau, pentru fetele lor, oamenii mărunți, în casa noastră ar fi jignitoare. Un afront la adresa dumneavoastră poate costa viața celui care și l-ar permite – sau a unuia dintre frații dumneavoastră, dacă cerul e nedrept. N-o să vă spun mai mult despre acest capitol. Adio, scumpă copilă.

M-a sărutat pe frunte și a plecat.

Nu-mi explic părăsirea acestui plan, după ce a perseverat, timp de nouă ani. Tata a fost de o claritate care-mi place. În cuvintele lui nu e loc pentru niciun fel de ambiguitate. Averea mea trebuia să fie a fiului său, marchizul. Cine să fi avut inimă? Să fi fost mama, să fi fost tata, fratele meu?

Am rămas așezată pe sofaua bunicii, cu ochii lipiți de punga pe care tata o lăsase pe cămin,

satisfăcută și, în același timp nemulțumită de această atenție care îmi concentra gândurile asupra banilor. E adevărat că nu trebuie să mă mai gândesc la ei: îndoielile mi s-au risipit și există o anumită demnitate care mă scutește de toate suferințele orgoliului în această privință. Philippe a alergat toată ziua pe la diverși negustori și lucrători care vor fi însărcinați să opereze metamorfoza mea. A venit o celebră croitoreasă, o anume Victorine^[16] precum și o lenjereasă și un cizmar. Sunt nerăbdătoare ca un copil să aflu cum voi arăta după ce voi părăsi sacul în care ne învelea uniforma mănăstirească. Numai că toți acești lucrători cer prea mult timp: corsetarul cere opt zile – dacă nu vreau să-mi stric talia. Lucrurile încep să devină serioase: am, deci, talie? Janssen, cizmarul Operei, mi-a dat asigurări categorice că am piciorul mamei mele. Mi-am petrecut întreaga dimineață cu aceste serioase ocupații. A venit până și un mănușar, care mi-a măsurat mâna. I-am dat indicații și lenjeresei. La ora prânzului meu – care s-a nimerit să fie cea a dejunului – mama mi-a spus că vom merge împreună la modiste, pentru pălării, ca să-mi formeze gustul și să fiu în stare să mi le comand pe ale mele. Sunt amețită de acest început de independență, ca un orb care își recapătă vederea. Pot judeca ce este o carmelită în comparație cu o fată de lume; diferența este atât de mare, încât, acolo, n-am fi putut-o nicidecum concepe. În timpul acestui dejun, tata a fost distrat și noi l-am lăsat cu gândurile lui; e foarte implicat în secretele regelui. Eu am fost cu totul uitată, își va aduce aminte de mine, când va avea nevoie de mine – am mai văzut acest lucru. Tatăl meu este un bărbat încântător, în ciuda celor cincizeci de ani ai săi: are o siluetă tinerească, e bine făcut, blond și cu o ținută și o grație minunate; are figura în același timp grăitoare și impenetrabilă a diplomaților; are nasul subțire și lung, ochii îi sunt cafenii. Ce pereche frumoasă! Câte gânduri

ciudate nu m-au asaltat, văzând limpede că aceste două ființe, la fel de nobile, de bogate, de superioare nu trăiesc deloc împreună, nu au nimic comun, în afară de nume și se mențin unite doar de ochii lumii. Elita Curții și a diplomației s-a aflat, ieri, la noi. În câteva zile, voi merge la un bal dat de ducesa de Maufrigneuse^[17] și voi fi prezentată lumii pe care aș vrea atât de mult s-o cunosc. Va veni, în fiecare dimineață, un profesor de dans; într-o lună, trebuie să știu să dansez – sub amenințarea de a nu merge la bal. Înainte de cină, mama a venit să mă vadă, în legătură cu guvernanta. Am păstrat-o pe miss Griffith, care i-a fost dată de ambasadorul Angliei. Această miss este fiica unui pastor; e perfect de bine crescută, mama ei era nobilă; are treizeci și șase de ani și o să mă învețe engleza. Griffith a mea este destul de frumoasă ca să poată avea și pretenții; e săracă și mândră, e scoțiană, o să fie însoțitoarea mea; va dormi în camera lui Rose. Rose va fi sub ordinele lui miss Griffith. Am simțit numaidecât că îmi voi guverna guvernanta. De șase zile, de când suntem împreună, ea a înțeles foarte bine că numai eu mă pot interesa de ea; deși arată rece, ca o statuie, mi-am dat foarte bine seama că o să fie complezentă cu mine. Mi se pare o ființă bună, dar discretă. N-am putut afla nimic din ce a discutat mama cu ea.

Altă noutate care nu mi se pare neînsemnată! Azi dimineață, tatăl meu a refuzat ministerul care i se propusese. De aici, aerul lui preocupat din ajun. Preferă o ambasadă neplăcerilor discuțiilor publice – a zis el. I-ar surâde Spania. Am aflat această veste la dejun, singurul moment al zilei în care tata, mama și fratele meu se văd, în oarecare intimitate. Servitorii nu vin decât atunci când sunt sunați. În restul timpului, fratele meu lipsește – ea și tata, de altfel. Mama se îmbracă, nu poate fi niciodată văzută între două și patru: la patru iese pentru o plimbare de o oră; primește de la șase la

șapte – când nu cinează în oraș; serile sunt folosite pentru distracții – spectacole, baluri, concerte, vizite. Pe scurt, viața ei e atât de plină, încât nu cred să aibă măcar un sfert de oră numai al ei. Desigur își petrece un timp destul de însemnat cu toaleta ei de dimineață, căci la dejun arată dumnezeiește – dejunul are loc între unsprezece și douăsprezece, încep să-mi explic zgomotele care se aud de la ea: mai întâi, ia o baie aproape rece și o ceașcă de cafea cu frișca – tot rece, apoi se îmbracă; nu se trezește niciodată înainte de ora nouă, în afară de cazurile deosebite; vara face plimbări matinale, călare. La ora două îl primește pe un tânăr pe care încă nu l-am putut vedea. Iată viața noastră de familie. Ne întâlnim la dejun și la cină; dar, adeseori, sunt singură cu mama la aceste mese. Îmi dau seama că, în curând, voi cina cu miss Griffith, singură, la mine, așa cum făcea bunica. Mama cinează de multe ori în oraș. Nu mă mai miră puțină grijă a familiei față de mine. Draga mea, la Paris e un eroism să-i iubești pe oamenii care sunt prin preajma noastră, pentru că nu rămânem prea des cu noi înșine. Cât de repede sunt uitați cei absenți! Și totuși, încă nu am pus piciorul afară, nu cunosc nimic; aștept să mă dezmeticesc, aștept ca ținuta și înfățișarea mea să fie în armonie cu această lume a cărei mișcare mă uimește, cu toate că nu-i aud tumultul decât de departe. N-am ieșit decât în grădină. Italienii de la Operă își vor începe spectacolele peste câteva zile. Mama are o lojă acolo. Sunt nebună de dorința de a auzi muzica italiană și de a vedea o operă franceză. Încep s-o rup cu obiceiurile de la mânăstire, ca să le prind pe cele ale vieții de lume. Îți scriu seara, până în momentul în care mă culc – moment care a fost împins până la ora zece, oră la care mama iese în oraș, dacă nu merge la vreun teatru. Există douăsprezece teatre la Paris. Eu sunt de o ignoranță crasă – citesc mult, dar fără alegere. O carte mă duce la alta. Găsesc titlurile mai multor

lucrări pe coperta celei pe care o citesc; însă nimeni nu mă poate îndruma, așa că dau peste unele foarte plicticoase. Tot ce am citit se învârteste în jurul dragostei, subiectul care ne preocupa atât de mult, pentru că destinul nostru, întreg, este hotărât de bărbat și pentru bărbat; dar autorii acestor cărți sunt cu mult mai prejos decât două fete, numite ciuta albă și mititica – Renée și Louise! Ah, înger scump, ce evenimente sărace, ce bizarerii, cât de meschin e veșmântul în care sunt îmbrăcate aceste evenimente! Cu toate acestea, două cărți mi-au plăcut cu deosebire: una e *Corinne*^[18], cealaltă e *Adolphe*^[19]. În legătură cu aceasta, l-am întrebat pe tata dacă voi putea s-o văd pe Doamna de Staël. Mama, tata și cu Alphonse au început să râdă. Alphonse a spus:

— Dar de unde vine asta?

Tata a răspuns:

— Noi suntem foarte proști – vine de la Carmelite.

— Fata mea, Doamna de Staël a murit, mi-a spus ducesa, cu blândețe.

— Cum poate fi înșelată o femeie? am întrebat-o pe miss Griffith, după ce am terminat de citit *Adolphe*.

— Păi... când iubește... mi-a spus miss Griffith.

Ia spune, Renée: o să ne poată înșela pe noi vreun bărbat?... Miss Griffith a sfârșit prin a-și da seama că nu sunt proastă decât pe jumătate, că am o educație necunoscută ei, cea pe care ne-am dat-o una alteia, discutând la nesfârșit. A înțeles că ignoranța mea e numai în legătură cu lucrurile exterioare. Biata ființă și-a deschis inima față de mine. Acest răspuns laconic, pus în cumpănă cu toate nenorocirile imaginabile, mi-a dat un ușor fior. Griffith mi-a repetat să nu mă las vrăjită de nimic în această lume și să mă îndoiesc de toate, mai ales de ceea ce îmi va plăcea mai mult. Ea nu știe și nu-mi poate spune mai mult. Acest discurs e

prea monoton. Seamăna prin aceasta cu pasărea care nu știe decât un singur tril.

III

ACEEAȘI ACELEIAȘI

decembrie

Scumpa mea, iată-mă gata să-mi fac intrarea în lume; în consecință, m-am străduit să fiu foarte nebună, înainte de a-mi compune atitudinea în vederea acestui eveniment. Azi dimineață după multe încercări, m-am văzut bine și cum se cuvine încorsetată, încălțată, strânsă, coafată, îmbrăcată, gătită. Am făcut ce fac dueliștii, înainte de luptă: câteva exerciții, cu ușile închise. Am vrut să mă văd cum arăt înarmată, mi-am găsit, cu multă bunăvoință, un aer cuceritor și triumfător în fața căruia va trebui să se capituleze. M-am examinat și m-am judecat. Mi-am trecut în revistă forțele, punând în practică acea minunată maximă a antichității: „Cunoaște-te pe tine însuși!” Am avut plăceri infinite, făcând cunoștință cu mine. Doar pe Griffith am inițiat-o în secretul jocului meu de păpuși. Eram și păpușă și fetiță, în același timp. Tu crezi că mă cunoști? Deloc!

Iată, Renée, portretul surorii tale, cândva. Demult, deghizată în carmelită și acum renăscută în fată ușoară și mondenă. Sunt una dintre cele mai frumoase persoane din Franța — exceptând Provența... — iată adevăratul sumar al acestui agreabil capitol. Am defecte dar, dacă aș fi bărbat, le-aș iubi. Aceste defecte vin de la speranțele pe care le dau. Când, timp de cincisprezece zile ai

admirat minunatele rotunjimi ale brațelor mamei tale și când această mamă este ducesa de Chaulieu, te trezești nefericită, scumpa mea, văzându-ți brațele subțiri; m-am consolată însă, găsindu-mi încheietura mâinii fină, o anume suavitate a ligamentelor în aceste goluri pe care, într-o zi, o carne satinată va veni să le umple, să le împlinească, să le rotunjească, să le modeleze. Desenul, cam prea uscat, al brațelor se regăsește și la umeri. Adevărul este că nu am umeri, ci omoplați duri, care formează două planuri care se ciocnesc. De asemeni, talia mea e fără suplețe, pântecul plat. Uf! am spus totul. Da, dar aceste trăsături sunt fine și ferme, sănătatea mușcă cu flacăra ei vie și pură aceste linii nervoase, viața și sângele albastru curg șuvoi sub o piele transparentă. Da, dar cea mai blondă fiică a blondei Eva e o negresă pe lângă mine. Da, dar am un picior de gazelă. Dar toate liniile îmi sunt delicate și am trăsăturile corecte ale unui desen grecesc. E adevărat, domnișoară, că tonurile cărnii nu se topesc unul în altul, dar sunt vii: sunt un foarte frumos fruct crud și am grația și farmecul lui verde. Pe scurt, semăn cu acea făptură care, în cartea de rugăciuni a mătușii mele, creștea dintr-un crin violaceu. Ochii mei albaștri nu sunt tâmpi, sunt mândri, înconjurați de două margini de sidef viu nuanțat de foarte subțiri vase de sânge, pe fondul cărora genele mele, lungi și dese, par franjuri de mătase. Fruntea mea strălucește, părul meu, cu rădăcinile minunat așezate, formează mici valuri de aur palid, întunecate pe mijloc și de unde scapă câteva șuvițe rebele care dovedesc cu prisosință că nu sunt o blondă fadă și cu leșinuri, ci o blonda meridională, prin vinele căreia curge sânge din belșug, o blondă care lovește, în loc să se lase lovită. Nu voia oare coaforul să mi-l netezească în două bandouri și să-mi pună pe frunte o perlă prinsă de un lanț de aur, spunându-mi că, astfel, aș avea un aer de ev mediu?

— Aflați că nu am destui ani, ca să fiu la mijlocul vârstei și să-mi pun o podoabă întineritoare!^[20]

Nasul mi-e subțire, nările bine tăiate, separate de o fermecătoare despărțitură roză; e semeț, ironic, cu vârful prea nervos pentru a se îngroșa ori înroși vreodată. Scumpa mea ciută, dacă toate astea nu fac să iei o fată fără zestre, înseamnă că nu mă mai pricep la nimic! Urechile îmi sunt cochet tivite, o perlă la fiecare lob ar părea galbenă. Gâtul este lung și are acea mișcare șerpuită care dă atâta majestate. Albeața lui se aurește la umbră. Ah! poate că am gura puțin prea mare, dar e atât de expresivă, buzele au o culoare atât de frumoasă, dinții râd cu atâta voie-bună! Și apoi, draga mea, totul este în deplină armonie; avem o ținută, avem o voce! Ne amintim de mișcările fustei bunicii – care nu o atingea niciodată. Pe scurt, sunt frumoasă, sunt grațioasă. Pot râde după plac, așa cum am râs de atâtea ori împreună; voi fi respectată: va exista un nu mai știu ce care va impune în gropițele pe care le vor face, pe obrajii mei albi, degetele ușoare ale Glumei. Pot pleca ochii și-mi pot da, sub fruntea de zăpadă, aparența unei inimi de gheață. Pot prezenta gâtul meu melancolic de lebădă, pozând în madonă, iar Fecioarele desenate de pictori vor fi cu o sută de sulițe mai prejos decât mine; voi fi mai sus decât ele, în cer. Pentru a-mi vorbi, un bărbat va fi silit să-și prefacă glasul în muzică.

Iată-mă, deci, înarmată până-n dinți, ca să pot parcurge întreaga gamă a cochetăriei, de la notele cele mai grave, până la trilurile cele mai înalte. E un mare avantaj să nu arăți doar într-un singur fel. Mama nu-i nici nebunatică, nici feciorelnică; este mai demnă, impozantă; nu poate ieși din asta, decât pentru a se transforma în leoaică: atunci când rănește, vindecă cu greutate; eu voi ști și să rănesc, dar și să vindec. Sunt cu totul altfel decât mama. Astfel, între noi, o rivalitate nu este posibilă – cu

condiția să nu ne certăm în legătură cu perfecțiunea mâinilor și a picioarelor noastre, care sunt asemănătoare. Eu trag mai mult spre tata, el e fin, subțire. Am manierele bunicii și timbrul fermecător al glasului ei, o voce de cap atunci când o forțez și o melodioasă voce de piept în convorbirile în doi. Îmi pare că abia astăzi am părăsit mănăstirea. Încă nu exist pentru lume, îi sunt necunoscută. Ce clipă minunată! Încă îmi aparțin, ca o floare abia deschisă, pe care încă nimeni n-a văzut-o. Ei, bine, îngerul meu, când mă plimbam prin salon, privindu-mă, când am văzut austerul veșmânt pe care-l purtasem la mănăstire, am avut o strângere de inimă; regrete pentru trecut, neliniște în ceea ce privește viitorul, teamă de lume, rămas-bun palidelor noastre margarete, cu nevinovăție culese, cu petalele smulse cu nepăsare; era câte puțin din toate acestea; dar mai era ceva și din acele idei bizare pe care le alung înapoi, în străfundurile sufletului meu, acolo de unde ele au venit, iar eu nu îndrăznesc să cobor.

Draga mea Renée, am un trusou de mireasă! Totul e aranjat, parfumat, în sertarele de cedru, cu fața din lac – ale minunatului meu cabinet de toaletă. Am funde, pantofi, mănuși, totul din belșug. Tata mi-a dăruit, cu grație, bijuteriile ce se cuvin unei tinere fete: un *nécessaire*, o toaletă, o casoletă pentru ars parfum, un evantai, o umbrelă, o carte de rugăciuni, un lanț de aur, un cașmir; mi-a promis că o să învăț să călăresc. În fine, știu să dansez! Măine, da, mâine seară voi fi prezentată. Toaleta mea – o rochie de muselină albă. Pentru cap, o ghirlandă de trandafiri albi, în stil grecesc. Voi lua aerul meu de madona; vreau să arăt foarte-naivă și să le câștig pe femei de partea mea. Mama, la o mie de leghe departe de ceea ce îți scriu, mă crede incapabilă să gândesc. Dacă mi-ar citi scrisoarea, ar rămâne năucită de uimire. Fratele meu mă onorează cu un profund dispreț și mă copleșește, în continuare, cu bunătatea indifferenței

sale. E un tânăr frumos, dar capricios și melancolic. Îi cunosc secretul: nici ducele, nici ducesa nu i l-au descoperit. Deși e tânăr și duce, e gelos pe tatăl său, pentru că el nu reprezintă nimic în Stat, nu are slujbă la Curte, nu poate spune: „Mă duc la Cameră”. Din toată, casa, numai eu am, pentru gândit, șaisprezece ore. Tata e prins în afacerile publice și în distracțiile lui, mama, de asemenea, e ocupată; nimeni nu are timp de sine în casa asta, cu toții sunt veșnic plecați – nu-i destul, timp pentru viață. Sunt curioasă la culme să aflu ce invincibilă atracție exercită lumea, ca să te țină, seară de seară, de la ora nouă până la două sau trei dimineața, să te oblighe să faci atâtea eforturi și să suporti atâta oboseală. Pe vremea când doream să ajung aici, nu-mi imaginam asemenea distanțe, asemenea îmbătăiri; dar, uitam, e adevărat, că era vorba, de Paris. Așadar, oamenii pot trăi unul lângă altul, în familie, fără să se cunoască. Sosește o cvasi-călugăriță și, în cincisprezece zile, observă ceea ce un om de stat nu vede, în propria-i casă. Ori poate vede, însă, în orbirea lui voită, există un sentiment patern. Voi cerceta acest ungher obscur.

IV

ACEEAȘI ACELEIAȘI

15 decembrie

Ieri, la ora două, în una dintre acele zile de toamnă pe care le-am admirat atât de mult pe malurile Loarei, m-am dus să mă plimb pe Champs-Elysees și la Bois de Boulogne. În sfârșit, am văzut Parisul! Piața Louis XV e, într-adevăr, frumoasă, dar de acea frumusețe creată de om. Eram gătită cu îngrijire, melancolică, deși foarte dispusă să râd, cu figura calmă, sub o pălărie fermecătoare, brațele încrucișate. N-am cules nici cel mai mic surâs, n-am făcut pe niciun tinerel să încremenească, stupid, de uimire și, cu toate acestea, trăsura mergea cu o încetineală în deplină armonie cu poza pe care mi-o luasem. Mă înșel – un duce fermecător care trecea și-a întors calul, brusc. Acest bărbat care mi-a salvat, în fața publicului, vanitatea, era tatăl meu, al cărui orgoliu – mi-a spus el, mai târziu – fusese agreabil flatat. M-am întâlnit cu mama care, mi-a trimis un mic salut, din vârful degetelor aducând a sărutare. Griffith a mea, care nu se teme de nimic și de nimeni, privea în dreapta și în stânga. După părerea mea, o tânără fată trebuie să știe întotdeauna unde-și așază privirea. Eram furioasă. Un bărbat a examinat cu multă seriozitate trăsura, fără să-mi dea atenție. Acest admirator era, probabil, carosier. M-am înșelat în evaluarea

forțelor mele: frumusețea, acest rar privilegiu pe care singur Dumnezeu îl dăruiește, este, la Paris, mult mai obișnuit decât credeam. Fandosite au fost grațios salutate. În fața unor mutre boite, bărbații își ziceau: „Iat-o!” Mama a fost grozav de admirată. Această enigmă are o explicație și o voi căuta. Bărbații, draga mea, mi s-au părut, în general, foarte urâți. Cei care sunt frumoși ne seamănă în rău. Nu știu ce geniu rău le-a inventat îmbrăcămintea: e surprinzător de neinspirată, când o compari cu cea a secolelor trecute: e fără strălucire, fără culoare, fără poezie; nu se adresează nici simțurilor, nici spiritului, nici ochiului și trebuie să fie incomodă; e fără amploare, ciuntită. M-a frapat mai ales pălăria – un tronson de coloană care nu ia deloc forma capului; mi s-a spus că este mult mai ușor să faci o revoluție, decât să dai o formă grațioasă pălăriilor. În Franța, bravura dă înapoi în fața ideii de a purta un feutru cu calotă rotundă și, din lipsă de curaj, o singură zi, rămân cu o pălărie ridicolă, pe o viață întreagă. Și se mai spune despre francezi că sunt ușuratici! De altfel, bărbații sunt într-un tot oribili, indiferent de ce-și pun pe cap. Nu am văzut decât figuri obosite și dure, în care nu găsești nici calm, nici liniște, liniile sunt aspre și ridurile anunță ambiții înșelate, vanități nefericite. O frunte frumoasă este o raritate.

— Ah! uite-i pe parizieni! i-am spus lui miss Griffith.

— Sunt oameni foarte amabili și foarte spirituali, mi-a răspuns.

Am tăcut. O fată de treizeci și șase de ani are multă indulgență în adâncul inimii.

Seara m-am dus la bal și m-am ținut pe lângă mama, care mi-a dat brațul, cu un devotament din plin recompensat. Onorurile erau pentru ea, eu fiind pretextul celor mai plăcute măguleli. A avut talentul să mă convingă să dansez cu imbecili care, cu toții, mi-au vorbit de căldură – de parcă aș fi

fost degerată – și despre frumusețea balului – de parcă aş fi fost oarbă. Niciunul h-a scăpat prilejul de a se extazia în fața unui lucru straniu, nemaipomenit, extraordinar, unic, bizar – acela de a mă fi văzut pentru prima oară. Toaleta mea, care mă încântase în salonul alb-auriu, pe când mă fuduleam singură, abia se băga de seamă în mijlocul minunatelor găтели a majorității femeilor. Fiecare dintre ele își avea fideli săi, se observau una pe alta cu coada ochiului; multe dintre ele străluceau de o frumusețe triumfătoare – ca, de pildă, mama. La bal, o persoană tânără nu contează, ea nu e decât o mașină de dansat. Bărbații, cu rare excepții, nu sunt mai bine decât pe Champs-Elysees. Uzați, cu trăsături lipsite de expresie – sau, mai bine zis: având cu toții aceeași expresie. Acele figuri mândre și viguroase pe care le au, în portrete, strămoșii noștri – ei, care îmbinau forța morală cu forța fizică – nu mai există. Și, totuși, se afla în acea adunare un bărbat de mare talent, care ieșea în evidență din mulțime prin frumusețea chipului său, dar nu mi-a provocat senzația vie la care m-aș fi așteptat. Nu-i cunosc operele și nu este nobil. Dar, oricare ar fi geniul și calitățile unui burghez sau ale unui înnobilat, nu mă interesează. De altfel, l-am găsit atât de preocupat de sine și atât de puțin de ceilalți, încât m-a făcut să cred că, pentru acești mari vânători de idei, noi trebuie să fim obiecte, nu ființe. Când bărbații de talent iubesc, nu trebuie să mai scrie, altfel nu iubesc. Există ceva în creierul lor care trece înaintea iubitei. Mi s-a părut că văd acestea în atitudinea bărbatului care este – așa se spune – profesor, orator, autor și pe care ambiția îl face sclavul oricărei mărimi. Am luat, pe loc, o hotărâre: am găsit că ar fi cu totul nedemn de mine să port pică lumii din pricina puținului meu succes, așa că am început să dansez, fără nicio grijă. De altfel, am găsit plăcere în dans. Am auzit o grămadă de bârfe fără haz despre oameni

necunoscuți; dar poate că, pentru a le înțelege, trebuie să știu o mulțime de alte lucruri – pe care, acum, le ignor – căci am văzut majoritatea femeilor și bărbaților spunând sau ascultând cu multă plăcere anumite fraze. Lumea oferă enorm de multe enigme al căror înțeles e greu de găsit. Există intrigi fără număr. Am ochii destul de ageri și auzul fin; cât despre înțelegere, o cunoașteți, domnișoară de Maucombe!

M-am întors obosită și fericită de această oboseală. Cu sinceritate, i-am mărturisit starea în care mă aflu, mamei, în a cărei companie eram; mi-a recomandat să nu încredințez aceste lucruri nimănui altuia decât ei.

— Micuța mea, a adăugat, bunul-gust constă atât în a ști despre ce lucruri nu trebuie să vorbești, cât și în a ști despre ce se poate vorbi.

Această recomandare m-a făcut să înțeleg care sunt senzațiile asupra cărora trebuie să păstrăm tăcere față de toată lumea, poate chiar și față de propria mamă. Am măsurat dintr-o ochire vastul câmp al disimulărilor femeiești. Te pot asigura, scumpa mea, că am face, cu nerușinarea inocenței noastre, o pereche de cumetre destul de istețe! Câte învățăminte într-un deget dus la buze, într-un cuvânt, într-o privire! Am devenit excesiv de timidă, dintr-odată. Cum, adică? Să nu-ți poți exprima fericirea atât de firească, pricinuită de mișcarea dansului! „Dar, mi-am zis în sinea mea, ce va fi oare cu sentimentele noastre?” M-am culcat, tristă. Simt încă, viu, șocul acestei prime confruntări dintre firea mea, sinceră și veselă, cu asprele legi ale lumii. Iată că am și început să las smocuri din alba mea lână în mărăcinii din marginea drumului! Adio, îngerul meu.

V

RENÉE DE MAUCOMBE CĂTRE LOUISE DE CHAULIEU

octombrie

Cât de mult m-a impresionat scrisoarea ta! M-a impresionat, mai ales, comparând destinele noastre. În ce lume strălucitoare vei trăi! în ce colț liniștit îmi voi sfârși obscura viață! Cincisprezece zile după sosirea mea la castelul Maucombe – despre care ți-am vorbit prea mult, ca să mă repet – și unde mi-am găsit camera în aproximativ aceeași stare în care o lăsasem, de unde am putut înțelege sublimul peisaj al văii Gémenos-ului, pe care, copil fiind, îl priveam fără să-l văd – tata și cu mama, însoțiți de cei doi frați ai mei, m-au dus la cină, la unul dintre vecinii noștri, un bătrân domn de l’Estorade, gentilom ajuns foarte bogat, așa cum se poate ajunge bogat în provincie, datorită zgârceniei. Bătrânul nu și-a putut sustrage unicul fiu rapacității lui *Buonaparte*^[21]; după ce l-a salvat de la conscripție^[22], a fost obligat să-l trimită la armată, în 1813, în Garda de Onoare^[23]; după bătălia de la Leipzig, bătrânul baron de l’Estorade n-a mai avut vești de la fiul său. Domnul Montriveau, pe care domnul de l’Estorade l-a vizitat, în 1814, a spus că l-a văzut luat prizonier de ruși. Doamna de l’Estorade a murit de supărare, punând să se facă inutile cercetări în Rusia. Baronul, bătrân prea-creștin, practica această

frumoasă virtute teologală – pe care noi o cultivam, la Blois: Speranța! Ea îl ajuta să-și vadă fiul, în vis, așa cum aduna avere pentru el; avea grijă de părțile din moștenirile ce reveniseră fiului de la neamurile dinspre partea răposatei doamne de l’Estorade. Nimeni nu avea curajul să glumească pe socoteala acestui bătrân. Am sfârșit prin a ghici că întoarcerea nesperată a fiului era și cauza întoarcerii mele. Cine ar fi bănuiră că, în timp ce gândurile noastre hoinăreau nestatornic, sortitul meu pribegea, încet, pe jos, prin Rusia, prin Polonia, prin Germania? Ghinionul lui nu a încetat decât la Berlin, unde ministrul francez i-a înlesnit întoarcerea în Franța. Domnul de l’Estorade, tatăl, mic gentilom din Provența, având în jur de zece mii de livre rentă, nu are un nume îndeajuns de european, pentru ca cineva să se intereseze de soarta cavalerului de l’Estorade, al cărui nume mirosea, ciudat, a aventurier.

Douăsprezece mii de livre, produsul anual al bunurilor doamnei de l’Estorade, adunate cu economiile din partea tatălui, îi fac bietului ostaș din Garda de Onoare o avere considerabilă, în Provența, ceva în jur de două sute cincizeci de mii de livre – în afară de bunurile imobile. Bătrânul de l’Estorade cumpărase în ajunul zilei în care urma să se întoarcă fiul său un frumos domeniu, prost administrat, unde își propune să planteze zece mii de duzi – pe care i-a crescut, anume, în pepiniera lui, prevăzând această achiziție. Regăsindu-și fiul, baronul nu a mai avut decât un singur gând: acela de a-l însura și de a-l însura cu o tânără fată nobilă. Tata și cu mama au împărtășit, în numele meu, gândul vecinului nostru, numaidecât după ce bătrânul le-a adus la cunoștință intenția de a o lua pe Renée de Maucombe fără zestre, recunoscându-i, în contract, întreaga sumă care trebuie să revină zisei Renée din succesiunea lor. De cum a ajuns la majorat, fratele meu mai mic, Jean de Maucombe, a recunoscut că a primit de la părinții săi un avans

de moștenire reprezentând a treia parte din succesiune. Iată cum familiile nobile din Provența ocolesc infamul Cod Civil al domnului *Buonaparte*, care va trimite la mănăstire tot atâtea fele nobile câte a măritat^[24]. Nobilimea franceză este, după puținul pe care l-am auzit despre acest subiect, foarte divizată asupra gravei probleme.

Dineul, micuța mea, a fost, de fapt, o vedere între fostul prizonier și ciuta ta. Să o luăm în ordine:

Oamenii contelui de Maucombe s-au îmbrăcat în vechile lor livrele galonate, și-au pus pălăriile lor cu găitane; vizitiul s-a încălțat cu uriașele lui cizme țintuite; am urcat cinci persoane în caleașca și am ajuns cu tot fastul către ora două, ca să prânzim la trei, în vechea bastidă^[25] a baronului de l'Estorade. Socrul nu are castel, ci o simplă casă de țară, așezată la poalele uneia din colinele noastre, la capătul frumoasei văi a cărei fală este cu siguranță, vechiul castel de Maucombe. Bastida arată ca oricare bastidă: patru ziduri de piatră, acoperite cu o tencuială gălbuie, cu acoperiș de olane de un roșu frumos. Acoperișul se îndoaie sub greutatea acestei cărămidarii. Ferestrele aranjate fără nicio simetrie au obloane enorme, vopsite în galben. Grădina care înconjoară această locuință este o grădină din Provența, împrejmuită cu ziduri scunde, din pietre mari, rotunde, așezate în straturi; geniul zidarului se vădește în știința cu care așază pietrele, alternativ înclinate sau pe înălțime; muruiala, cojită, cade pe alocuri. Aerul senioral al acestei bastide vine de la un grilaj aflat la intrare, spre drum. S-au vărsat multe lacrimi până să se facă acest grilaj: e atât de prăpădit, încât îmi amintește de sora Angélique. Casa are un peron de piatră, poarta e împodobită cu o streășină pe care un țăran de pe Loara nu și-ar dori-o pentru casa lui elegantă, din piatră albă, cu acoperiș albăstrui, scăldat în soare. Grădina, împrejurimile sunt

îngrozitor de prăfuite, copacii sunt ca arși. Se vede că, de multă vreme, viața baronului se rezumă la a se scula, a se culca, a se scula din nou a doua zi, fără nicio altă grijă decât aceea de a aduna ban lângă ban. Mănâncă ce mănâncă cei doi servitori, un băiat provensal și bătrâna cameristă a soției sale. În încăperi, puțină mobilă. Cu toate acestea, casa de l'Estorade a făcut eforturi neobișnuite: și-a golit dulapurile, a mobilizat pe toată lumea din împrejurimi în vederea acestui prânz – care ne-a fost servit într-o argintărie veche, neagră și deformată. Fostul prizonier, micuța mea scumpă, seamănă cu grilajul, e tare prăpădit. E palid, a suferit, e tăcut. La treizeci și șapte de ani, pare de cincizeci. Abanosul frumosului său păr de bărbat tânăr e amestecat cu alb, ca aripa ciocârliei. Frumoșii lui ochi albaștri sunt adânciți în orbite; e un pic surd, ceea ce îl face să semene cu Cavalerul Tristei Figuri; cu toate acestea, am consimțit, cu grație, să devin doamna de l'Estorade, să mă las înzestrată cu două sute cincizeci de mii de livre – dar cu condiția expresă de a fi stăpână să amenajez bastida și să fac un parc. I-am pretins formal tatei să-mi concedeze o mică parte din apa care poate fi trasă, aici, de la Maucombe. Într-o lună, voi fi doamna de l'Estorade, căci am plăcut, draga mea. După zăpezile Siberiei, un bărbat e dispus și prea dispus să găsească merite acestor ochi care – tu o spuneai – făceau să se coacă fructele pe care le priveam. Louis de l'Estorade pare grozav de fericit să o ia de soție pe *frumoasa Renée de Maucombe* – aceasta fiind glorioasa poreclă a prietenei tale. În timp ce tu te pregătești să culegi bucuriile vieții cele mai pline, cele ale unei domnișoare de Chaulieu, în Parisul în care vei domni, biata ciută a ta, Renée, aceasta fiică a deșertului, a căzut din Empireul spre care ne înălțăm, în realitățile vulgare ale unui destin simplu ca al unei flori de părăluță. Da, mi-am jurat, în sine mea, să-l consolez pe acest tânăr fără tinerețe, care a trecut

direct din fustele mamei în greul războiului și de la bucuriile bastidei sale, la ghețurile și muncile Siberiei. Monotonia zilelor mele ce vor să vină va fi întreruptă doar de umilele plăceri ale vieții de țară. Voi muta oaza din valea Gémenosului în jurul casei mele – care va fi majestuos umbrită de arbori frumoși. Voi avea, în Provența, gazon veșnic verde, voi face ca parcul să urce până pe colină, iar în punctul ci cel mai înalt, voi pune să se construiască un chioșc frumos, de unde ochii mei vor putea vedea strălucitoarea Mediterană. Portocalul, lămâiul, cele mai bogate produse ale botanicii îmi vor înfrumuseța sihăstria și voi fi, aici mamă de familie. O poezie naturală, de nezduncinat, ne va înconjura. Rămânând fidelă îndatoririlor mele, nu-i de temut nicio nenorocire. Sentimentele mele creștinești sunt împărtășite de socrul meu și de cavalerul de l'Estorade. Ah, micuța mea, îmi întrezăresc viața ca pe unul dintre acele mari drumuri ale Franței, uniform și lin, umbrit de copaci seculari. Nu vor fi doi de *Buonaparte* în același secol: îmi voi putea păstra copiii, dacă voi avea, ca să fac oameni din ei; mă voi bucura de viață, prin ei. Dacă nu-ți vei greși ținta, tu, care, desigur, vei fi soția vreunui atotputernic, vei constitui protecția activă a copiilor lui Renée a ta. Adio, deci, măcar în ceea ce mă privește, romanelor și situațiilor ciudate ale căror eroine ne închipuiam că vom fi. Îmi cunosc dinainte povestea vieții: viața mea va fi traversată de marile evenimente ale dentițiilor domnilor de l'Estorade, de alăptarea lor, de stricăciunile pe care le vor face în rondurile de flori și în persoana mea; să le brodez bonete, să fiu iubită și admirată de un biet bărbat bolnăvicios, la intrarea în valea Gemenos-ului – iată bucuriile mele. Poate că, într-o zi, țărancă se va muta, pe timpul iernii, la Marsilia; dar și acolo nu va apare decât pe scena strâmtă a provinciei, ale cărei culise nu ascund nicio primejdie. N-o să mă tem de nimic, nici

măcar de una dintre acele admirații care ne pot face să ne mândrim. Ne vom interesa mult de viermii-de-mătase, pentru care vom avea, de vânzare, frunze de dud. Vom cunoaște ciudatele vicisitudini ale vieții de provincie și furtunile unui menaj fără certuri posibile: domnul de l'Estorade își anunță intenția fermă de a se lăsa condus de soția sa. Cum, însă, nu voi face nimic pentru a-l menține pe această cale înțeleaptă, probabil că el va persista. Tu vei fi, scumpa mea Louise, partea romanțioasă a existenței mele. Așa că povestește-mi cu de-amănuntul aventurile tale, descrie-mi balurile, serbările, spune-mi cum te îmbraci, ce flori împodobesc frumosul tău păr blond, cuvintele bărbaților și felul lor de a fi. Vei fi două, când vei dansa, când vei asculta și când vei simți vârfurile degetelor tale strânse de altă mână. Tare aș vrea și eu să mă distrez la Paris, iar tu să fii mamă de familie, la Crampade – acesta este numele bastidei noastre. Bietul bărbat care își închipuie că ia de soție o singură femeie! Oare își va da seama că sunt două? Încep să spun prostii. Cum eu nu le mai pot face, decât prin intermediul tău, mă opresc. Deci, un sărut pentru fiecare din obrajii tăi, buzele mele sunt încă ale unei fecioare, el n-a îndrăznit să-mi ia decât mâna. Ah! suntem de un respect și de o cuviință cu totul îngrijorătoare. Uite, că iar încep... Adio, draga mea.

P.S. Deschid a treia scrisoare a ta. Draga mea, pot dispune de circa o mie de livre: cheltuiește-le pe lucruri frumoase care nu se găsesc pe la noi, nici măcar la Marsilia. Alergând și târguind pentru tine, gândește-te la pustnica ta de la Crampade. Trebuie să știi că nici părinții lui, nici ai mei nu au pe nimeni cu gust, la Paris, pentru cumpărături. Voi răspunde mai târziu la această scrisoare.

VI

DON FELIPE HENAREZ CĂTRE DON FERNANDO

Paris, septembrie

Data acestei scrisori vă va spune, frate, că nicio primejdie nu-l mai amenință pe capul casei voastre. Dacă masacrarea strămoșilor noștri, în Curtea Leilor, ne-a făcut, vrând-nevrând spanioli și creștini, ne-a lăsat moștenire prudența arabilor; și poate că datorez salvarea mea sângelui celor din familia Abenceraj. Frica a făcut din Ferdinand un atât de bun actor, încât Valdez^[26] a crezut în asigurările sale. Fără mine, bietul amiral ar fi fost pierdut. Niciodată nu vor ști liberalii ce este un rege. Însă caracterul acestui Bourbon mi-e cunoscut de multă vreme: cu cât Majestatea Sa ne asigura mai insistent de protecția sa. Cu atât îmi trezea mai multă neîncredere. Un spaniol adevărat nu are deloc nevoie să-și repete promisiunile. Cine vorbește prea mult are de gând să înșele. Valdez a trecut pe un bastiment englez. Cât despre mine, de cum speranțele scumpei noastre Spanii au fost pierdute în Andaluzia, i-am scris intendentului moșiilor mele din Sardinia să ia măsuri pentru salvarea mea. Iscușiți pescuitori de coral mă așteptau cu o barcă, într-un anume loc, pe coastă. În clipa în care Ferdinand recomanda autorităților franceze să mă înhațe, eu eram deja în baroni a mea de la Macumer, în mijlocul unor bandiți care

sfidează toate legile și toate răzbunările. Ultima casă hispano-maură din Grenada a regăsit deserturile Africii, până și calul sarazin, într-un domeniu care l-a moștenit de la sarazini^[27]. Ochii acestor bandiți au strălucit de bucurie și de un orgoliu sălbatic, aflând că îl protejează, împotriva *vendettei* regelui Spaniei, pe ducele de Soria, stăpânul lor, pe scurt, un Henarez, primul care a venit să-i viziteze din timpul în care insula aparținea maurilor – ei, care, în ajun, se temeau de judecata mea! Douăzeci și două de carabine s-au oferit să-l țintească pe Ferdinand de Bourbon, acest fiu al unei rase necunoscute în ziua în care cei din neamul Abencerajilor atingeau, învingători, malurile Loarei. Credeam că voi putea trăi din veniturile acestor imense domenii la care, din păcate, ne-am gândit atât de puțin; dar șederea mea aici mi-a demonstrat greșeala mea și sinceritatea rapoartelor lui Queverdo. Bietul om, avea, în slujba mea, douăzeci și două de suflete și niciun *real*; savane de douăzeci de mii de pogoane și nicio casă; păduri virgine și nicio mobilă! Un milion de plăci și prezența unui stăpân, timp de jumătate de secol, ar fi necesare pentru a pune în valoare aceste minunate pământuri; mă voi mai gândi la acest lucru. Învinșii meditează, în timpul fugii, și asupra lor înșiși, și asupra partidei pierdute. Văzând acest frumos cadavre, ros de călugări, ochii mi s-au înecat în lacrimi; vedeam în el tristul viitor al Spaniei. La Marsilia, am aflat de sfârșitul lui Riego^[28]. M-am gândit cu durere că și viața mea se va încheia cu un martiriu – dar obscur și lung. Asta să fie oare viață: nici să nu te poți dedica unei țări, nici să poți trăi pentru o femeie! Să iubești, să cucerești, această dublă față a aceleiași idei – era legea gravată pe săbiile noastre, scrisă cu litere de aur pe bolțile palatelor noastre, repetată fără încetare de jeturile de apă ce urcă în jerbe din bazinele noastre de marmoră. Dar această lege în van îmi fanatizează inima: sabia e frântă,

palatul scrum, izvorul vieții îl sorb nisipurile sterpe. Iată, deci, testamentul meu:

Don Fernando, veți înțelege pentru ce vă temperam ardoarea, ordonându-vă să rămâneți fidel lui *rey netto*^[29]. Ca frate și ca prieten al tău, te implor să-mi dai ascultare; ca stăpân ce vă sunt, vă poruncesc: Vă veți duce la rege, îi veți cere rangul meu de grande de Spania și bunurile mele, funcția mea și titlurile mele; poate va ezita, poate va face câteva schime regale; îi veți spune însă că sunteți iubit de Maria Heredia și că Maria nu se poate căsători decât cu ducele de Soria. Îl veți vedea atunci tresărind de bucurie: imensa avere a familiei Heredia îl împiedică să-mi desăvârșească ruina: o va socoti, astfel, completă – o să aveți, pe dată, succesiunea. Vă veți căsători cu Maria: am surprins secretul dragostei voastre, împărtășită și combătută. De aceea l-am și pregătit pe bătrânul conte, în vederea acestei substituiri. Maria și cu mine ascultam de conveniențe și de dorințele taților noștri. Sunteți frumos ca un copil al dragostei; eu sunt urât ca un grande de Spania; sunteți iubit, eu sunt obiectul unei aversiuni nemărturisite; veți învinge fără întârziere puțină rezistență pe care nenorocirea mea o va inspira, poate, acestei nobile spaniole. Duce de Soria, predecesorul vostru nu vrea să vă coste niciun regret, nici să vă lipsească de un singur *maravedís*^[30]. Cum bijuteriile Mariei pot umple golul pe care diamantele mamei îl vor lăsa în casa dumneavoastră, îmi veți trimite aceste diamante – care vor ajunge să-mi asigure o viață independentă – prin doica mea, bătrâna Urraca, singura dintre servitorii casei mele pe care vreau s-o păstrez, pentru că e singura care știe să-mi prepare bine șocolata.

În timpul scurtei noastre revoluții, activitatea mea fără răgaz mi-a redus cheltuielile la strictul necesar, iar salariul funcției mele îmi ajungea. Veți

găsi veniturile pe acești ultimi doi ani în mâinile intendentului dumneavoastră. Această sumă îmi aparține: căsătoria unui duce de Soria cere mari cheltuieli, deci, o vom împărți. Nu refuzați cadoul de nuntă al fratelui dumneavoastră, banditul. De altfel, aceasta este voința mea. Baronia de Macumer nefiind sub puterea regelui Spaniei, rămâne a mea și-mi lasă posibilitatea de a avea o patrie și un nume – dacă, din întâmplare, aș vrea să devin ceva.

Domnul fie lăudat, iată afacerile încheiate, casa de Soria e salvată!

În clipa în care nu mai sunt altceva decât baron de Macumer, tunurile franceze anunță intrarea ducelui d'Angouleme. Veți înțelege, domnule, motivul pentru care îmi întrerup scrisoarea, aici...

octombrie

Sosind aici, nu avem nici măcar zece cvadrupli. Nu este oare josnic omul de stat ce vădește un spirit egoist în mijlocul unei catastrofe – pe care, de altfel, n-a putut-o împiedica? Maurilor învinși le rămâne calul și deșertul; creștinilor înșelați în speranțele lor, mănăstirea și câteva monede de aur. Cu toate acestea, resemnarea mea nu-i încă decât oboseală. Nu sunt îndeajuns de aproape de mănăstire, pentru a nu mă mai gândi să trăiesc. Pentru orice întâmplare, Ozalga mi-a dat scrisori de recomandare; printre ele, una e adresată unui librar care este, pentru compatrioții noștri, ceea ce este Galignani^[31], aici, pentru englezi. Acest om mi-a găsit opt elevi, cu câte trei franci lecția. Mă duc la elevii mei din două în două zile, am, deci, patru lecții pe zi și câștig doisprezece franci, sumă cu mult superioară nevoilor mele. La sosirea lui Urraca, voi ferici pe vreun alt spaniol proscris, cedându-i clientela. Sunt găzduit pe strada

Hillerin-Bertin, la o sărmană văduvă care ține pensiune. Camera mea e spre sud și dă către o mică grădină. Nu aud niciun zgomot, în fața ochilor am verdeață și nu cheltuiesc cu totul decât un piastru pe zi; sunt cu totul mirat de bucuriile calme și pure pe care le gust în această viață de Denys la Corint^[32]. De la răsăritul soarelui până la ora zece, fumez și-mi beau șocolata, așezat la fereastră, privind două plante spaniole, grozama, care se ridică dintre tufele de iasomie: aur pe fond alb, o imagine care totdeauna îl va face să tresară pe un urmaș al maurilor. La ora zece pornesc la drum, pentru lecții, până la patru. Apoi mă întorc, să cinez, să fumez și să citesc, până la ceasul culcării. Aș putea duce multă vreme acest fel de viață, care îmbină meditația cu munca, singurătatea cu lumea. Fii fericit, Fernando, abdicarea mea s-a înfăptuit fără gânduri ascunse; ea nu-i urmată de niciun regret – ca a lui Carol cel Mare, nici de dorința de a reîncepe partida – ca cea a lui Napoleon. Cinci nopți și cinci zile au trecut peste testamentul meu, gândul a parcurs cinci secole. Mărimile, onorurile, titlurile, bunurile îmi par acum de parcă n-ar fi existat niciodată. Acum, că bariera respectului care ne separa a căzut, pot, dragul meu, să te las să citești în inima mea. Această inimă, pe care severitatea o acoperă ca o platoșă de nepătruns, e plină de tandrețe și de devotament fără întrebuintare; dar nicio femeie n-a ghicit-o, nici măcar cea care, încă din leagăn, îmi era destinată. Acolo se află secretul arzătoare mele vieți politice. Neavând o iubită, am adorat Spania. Dar și Spania mi-a scăpat! Acum, când nu mai sunt nimic, îmi pot contempla, *eul* distrus, mă pot întreba de ce a venit viața în el și când va pleca? de ce această rasă, prin excelență cavalierească, a turnat în vinele ultimului ei vlăstar primele ei virtuți: dragostea africană a rasei, poezia ei fierbinte? de ce sămânța trebuie să-și păstreze învelișul ei aspru, fără să dea colț și lujer, fără să-și

prefire parfumurile orientului de la înălțimea unui caliciți radios? ce crimă am făptuit, înainte de a mă naște, că nu inspir nimănui dragoste? Să fi fost, încă de la naștere, o veche epavă, destinată să eșueze pe o plajă aridă? Îmi regăsesc sufletul în deserturile strămoșești, luminate de un soare care pârjolește totul, ne-îngăduind să crească nimic. Rămășiță orgolioasă a unei rase decăzute, forță inutilă, dragoste pierdută, tânăr bătrân. Voi aștepta, deci, unde sunt, mai bine decât oriunde în altă parte, ultima favoare a morții. Vai! sub acest cer încețoșat, nicio scânteie nu va retrezi flacăra de sub atâta cenușă. Astfel, voi putea spune, ca ultim cuvânt, asemeni lui Iisus Cristos: *Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?* Cuvinte teribile, pe care încă nimeni n-a încercat să le cerceteze.

Gândește-te, Fernando, cât sunt de fericit să re trăiesc în tine și în Maria! De acum înainte, vă voi contempla cu orgoliul unui creator mândru de opera sa. Iubiți-vă mult și pentru totdeauna, nu-mi faceți necazuri: o ceartă între voi îmi va face mai mult rău decât vouă înșivă. Mama a presimțit că evenimentele îi vor sluji, într-o zi, speranțele. Poate că dorința unei mame este un contract încheiat între ea și Dumnezeu. De altfel, nu-i oare ea una dintre acele ființe misterioase care pot comunica cu cerul și aduc de acolo o viziune a viitorului? De câte ori n-am citit în zbârciturile de pe fruntea ei că-i dorea lui Fernando onorurile și bunurile lui Felipe! I-o spuneam, ea îmi răspundea cu două lacrimi și-mi arăta rănile unei inimi care ni se cuvenea întreagă, atât unuia, cât și celuilalt, dar pe care o dragoste de neînvins ți-o dăruia doar ție. Astfel, umbra ei fericită va pluti deasupra capetelor voastre, când le veți pleca în fața altarului. Vei veni, în sfârșit, să-l mângii pe Felipe al tău, dona Clara? Iată-l: îi cedează iubitului dumneavoastră până și fata pe care i-o împingeai, cu regret, în brațe. Ceea ce fac eu le place

femeilor, morților, regelui, Dumnezeu a vrut-o; nu strica, deci, nimic, Fernando: supune-te și taci.

P.S. Recomandă-i lui Urraca să nu mă numească altfel decât domnul Henarez. Mariei nu-i spune nimic despre mine. Tu trebuie să fii singura ființă vie care cunoaște secretele ultimului maur creștinat, în venele căruia va muri sângele mării familii născute în deșert și care va sfârși în singurătate. Adio.

VII

LOUISE DE CHAULIEU CĂTRE RENÉE DE MAUCOMBE

ianuarie 1824

Cum, așa curând măritată! dar oare așa se face? Abia a trecut luna și te și promiți unui bărbat, fără să-l cunoști, fără să știi nimic despre el. Acest bărbat poate fi surd – și există atâtea feluri de surzenie! poate fi bolnav, plicticos, insuportabil. Tu nu-ți dai seama, Renée, ce vor să facă din tine? Tu le ești necesară pentru continuitatea glorioasei case de l'Estorade și atâta tot. Vei deveni o provincială. Acestea să fi fost promisiunile pe care ni le făcusem una alteia? În locul tău, m-aș duce să mă plimb în caiac, în jurul insulelor Hyères, poate vreun corsar algerian mă va răpi și mă va duce Marelui Sultan; voi deveni sultană, apoi, într-o bună zi, Valide; aș întoarce seraiul cu susul în jos cât aș fi tânără, dar și după ce voi îmbătrâni. Tu ieși dintr-o mănăstire, ca să intri în alta! Te cunosc eu, ești lașă, vei intra în căsnicie cu supușenia unui miel. O să-ți explic ce trebuie să faci, o să vii la Paris, o să-i facem pe bărbați să turbeze și o să devenim regine. Bărbatul tău, frumoasa mea ciută, poate că, în trei ani, se va alege deputat. Acum știu ce-i un deputat, o să-ți explic; vei cânta foarte bine la acest instrument; vei putea locui la Paris și vei deveni, cum spune mama, o femeie la modă. O, cu siguranță că n-o să te las în bastida aceea!

Iată că au trecut cincisprezece zile, draga mea, de când trăiesc viața mondenă: o seară la italieni, alta la Opera Mare, de acolo totdeauna la bal. Ah! lumea e o feerie. Muzica italienilor mă farmecă și, în timp ce sufletul meu se scaldă într-o bucurie dumnezeiască, sunt privită, admirată; dar numai cu o singură privire, îl fac pe cel mai îndrăzneț tânăr să-și plece ochii. Am văzut, acolo, tineri fermecători; ei bine, niciunul nu-mi place; niciunul nu mi-a provocat emoțiile pe care le simt atunci când îl aud pe Garcia în magnificul său duet cu Pellegrini, în *Otello*. Dumnezeu! cât de gelos trebuie să fi fost Rossini, ca să exprime atât de bine gelozia! Ce strigăt, acest *Il mio cor si divide*! Îți vorbesc o limbă pe care n-o cunoști, tu nu l-ai auzit pe Garcia, însă știi cât sunt de geloasă! Ce jalnic dramaturg, acest Shakespeare! Otello se acoperă de glorie, cucerește victorii, comandă, paradează, se plimbă și o uită pe Desdemona într-un colț, iar Desdemona, care-l vede preferându-i ei stupiditățile vieții publice, nu se supără deloc? Această oaie merită moartea. Să îndrăznească cel pe care voi binevoi să-l iubesc să facă altceva decât să mă iubească! Eu sunt pentru îndelungatele încercări de pe timpul vechii lumi cavalești, îl găsesc foarte impertinent și foarte prost pe acel mârlan de tânăr senior căruia i se păruse deplasat faptul că suverana lui îl trimisese să-i aducă mănua din mijlocul leilor: îi rezervase, cu siguranță, vreo frumoasă floare a dragostei, dar el a pierdut-o – după ce o meritase – obraznicul! Dar pălăvrăgesc, de parcă n-aș avea să-ți spun noutăți importante: Tatăl meu îl va reprezenta, cu siguranță pe rege, stăpânul nostru, la Madrid: spun stăpânul nostru, pentru că și eu voi face parte din

ambasadă. Mama dorește să rămână aici, tata mă va lua cu sine, ca să aibă o femeie alături de el.

Scumpa mea, tu nu vezi în asta decât lucruri simple și, totuși, sunt monstruoase: în cincisprezece zile, am descoperit secretele casei. Mama l-ar urma pe tatăl meu la Madrid, dacă el ar accepta să-l ia pe domnul de Canalis^[33] în calitate de secretar de ambasadă; însă regele e acela care-i desemnează pe secretari, iar ducele nu îndrăznește, nici să-l contrarieze pe rege – care e foarte despotic – nici s-o supere pe mama; și acest mare politician crede că a rezolvat problema dacă o lasă aici pe ducesă. Domnul de Canalis, marele poet al zilei, e tânărul care o frecventează pe mama și care, fără îndoială, studiază împreună cu ea diplomația, de la ora trei la ora cinci. Diplomația asta trebuie să fie un lucru teribil de plăcut, căci este asiduu ca un jucător la Bursă. Domnul duce de Rhétoré, fratele meu mai mare, solemn, rece și ciudat, care, la Madrid, ar fi strivit de personalitatea tatei, rămâne și el la Paris. De altfel, miss Griffith știe că Alphonse e îndrăgostit de o dansatoare de la Operă. Oare cum poți să iubești niște picioare și niște piruete? Am remarcat că fratele meu asistă la spectacolele în care dansează Teullia, aplaudă pașii acestei creaturi și pleacă după aceea. Cred că două fete, într-o casă, fac mai multe ravagii decât ar face o epidemie de ciumă... Cât despre cel de al doilea frate al meu, e la regiment, încă nu l-am văzut. Iată cum sunt sortită să fiu Antigona unui ambasador al Majestății Sale. Poate că, în Spania, voi face o căsătorie și poate că intenția tatălui meu e să mă mărite fără zestre, exact cum ești și tu măritată cu această rămășiță de ostaș din Garda de Onoare. Tata mi-a propus să-l urmez și mi-a oferit profesorul lui de spaniolă.

— Doriți să mă căsătoriți în Spania? i-am spus eu. Drept răspuns, m-a onorat cu o privire subțire. De câteva zile, în timpul dejunului, îi place să mă necăjească – el mă studiază, eu disimulez; l-am

mistificat fără milă și ca tată și ca ambasador, *in petto*^[24]. Mă ia drept o proastă? M-a întrebat ce cred despre cutare tânăr și despre câteva domnișoare pe care le-am întâlnit în mai multe case. Răspunsul meu a fost cea mai stupidă pălăvrăgeală despre culoarea părului, despre deosebiriile dintre talii, despre fizionomiile tinerilor. Tata a părut deziluzionat, găsindu-mă atât de toantă și, în sinea lui, s-o fi blestemat că îmi pusese întrebări.

— Și, totuși, tată, am adăugat, nu spun ceea ce gândesc cu adevărat; mama, în ultimul timp, m-a făcut să mă tem că voi fi necuviincioasă dacă voi vorbi despre propriile-mi impresii.

— În familie, vă puteți explica fără teamă, a spus mama.

— Ei, bine, am reluat eu, până acum, tinerii îmi păruseră mai mult interesați decât interesați, mai ocupați de ei înșiși decât de noi; adevărul este că sunt foarte proști actori: își părăsesc pe dată aerul pe care și-l luaseră ca să ne vorbească și, fără îndoială, își imaginează că noi nu știm să ne folosim ochii. Bărbatul care ne vorbește e iubitul, cel care nu ne mai vorbește e soțul. Cât despre fete, sunt atât de false, încât e imposibil să le ghicești caracterul altfel decât după felul în care dansează – trupul și mișcările nu pot să mintă. Am fost speriată mai ales de brutalitatea lumii bune. Când se trece la bufetul rece, se întâmplă – păstrând proporțiile – lucruri care-mi dau impresia unei răscoale populare. Politețea ascunde foarte prost egoismul general. Altfel îmi imaginam eu lumea. Femeile contează foarte puțin și poate că aceasta este o rămășiță a doctrinelor lui *Buonaparte*.

— Armande face progrese uimitoare, a spus mama.

— Mamă, ați crezut că toată viața o să vă întreb dacă doamna de Staël a murit?

Tata a zâmbit și s-a ridicat de la masă.

Scumpa mea, nu ți-am spus totul. Iată ce-ți rezerv. Dragostea, așa cum ne-o imaginăm, trebuie să fie foarte bine și adânc ascunsă, fiindcă nu i-am văzut urma nicăieri. Am surprins, totuși, câteva priviri repede schimbate, în saloane; dar cât de palide! Dragostea noastră, așa cum o visăm, această lume a minunilor, a visurilor frumoase, a realităților delicioase și a durerilor pe măsură, zâmbetele care dau strălucire firii, cuvintele care farmecă, fericirea mereu dăruită, mereu primită, întristările pricinuite de îndepărtare și bucuriile pe care le iscă prezența ființei iubite... din toate acestea, nimic! Unde vor fi crescând aceste splendide flori ale sufletului? Cine minte?, noi sau lumea? Am văzut tineri, am văzut bărbați cu sutele și niciunul nu mi-a provocat nici cea mai neînsemnată emoție; de mi-ar fi mărturisit admirație și devotament, de s-ar fi bătut în duel, aş fi privit totul cu un ochi insensibil. Dragostea, scumpa mea, este un fenomen atât de rar, încât îți poți trece întreaga viață, fără să întâlnești ființa căreia natura i-a hărăzit să te facă fericită. Acest gând te face să te cutremuri, căci, dacă întâlnești această ființă târziu, ce-i de făcut?

De câteva zile, încep să mă sperii de destinul nostru, să înțeleg pentru ce, sub stratul de rumeneală dat de falsele bucurii ale unei serbări, atâtea femei au obrazul întristat. Oamenii se căsătoresc la întâmplare – cum te căsătorești și tu. Furtuni de gânduri au bătut sufletul meu. Să fii iubită, în fiecare zi la fel și, totuși, altfel, să fii iubită, după zece ani de fericire, la fel ca în prima zi! O astfel de dragoste cere ani și ani: trebuie să te lași multă vreme dorită, să trezești multe curiozități și să le satisfaci, să provoci multă

simpatie și să-i răspunzi. Există oare legi pentru creațiile inimii, așa cum există pentru creațiile vizibile ale naturii? Să aibă viață lungă marea fericire? În ce proporție dragostea trebuie să-și amestece lacrimile cu plăcerile? Recile combinații ale vieții de mănăstire – lugubră, egală, permanentă – mi s-au părut, atunci, posibile; pe când bogățiile, comorile, lacrimile, deliciile, serbările, plăcerile dragostei egale, împărtășite, permise, acestea mi-au părut imposibile. Nu văd defel, în acest oraș, loc pentru încântările dragostei, pentru sfintele plimbări pe aleile umbrite de carpeni, la lumina lunii care argintează apele, când rezști rugăminților. Bogată, tânără, frumoasă – nu am decât să iubesc, dragostea poate deveni viața mea, singura mea ocupație i iată că de trei luni de zile, de când umblu de colo-colo, cu o nerăbdătoare curiozitate, n-am întâlnit nimic în acele priviri strălucitoare, lacome, șirete. Niciun glas nu m-a mișcat, nicio privire nu mi-a luminat această lume. Singură muzica mi-a umplut sufletul, numai ea a fost pentru mine ceea ce este prietenia noastră. Am stat, uneori, ceasuri întregi, la fereastră, noaptea, privind grădina, chemând întâmplări, cerându-le izvorului necunoscut de unde țâșnesc. Am plecat uneori să mă plimb cu trăsura, apoi am coborât, pe jos, pe Champs-Elysees, închipuindu-mi că un bărbat, cel care-mi va trezi sufletul amorțit, va sosi, mă va urmări, mă va privi; dar, în acele zile, n-am văzut decât saltimbanci, vânzători de turtă dulce și scamatori, trecători grăbiți să se ducă la afacerile lor sau îndrăgostiți ferindu-se de toate privirile – și eram tentată să-i opresc și să le spun: „Voi, care sunteți fericiți, spuneți-mi ce este dragostea? Dar îmi stăpâneam aceste gânduri nebune, urcam din nou în trăsură și-mi promiteam să rămân fată bătrână. Dragostea este, cu siguranță, o incarnație și atât de multe condiții sunt necesare, ca să se desăvârșească! Nu avem certitudinea că sân tem

totdeauna de acord cu noi înșine, dar oare ce va fi în doi? Dumnezeu singur poate rezolva această problemă. Încep să cred că mă voi reîntoarce la mănăstire. Dacă rămân în lume, voi face lucruri care vor fi luate drept prostii, pentru că îmi este imposibil să accept ceea ce văd. Totul îmi rănește susceptibilitățile, deprinderile sufletului meu sau gândurile mele de taină. Ah!, mama este femeia cea mai fericită din lume, ea e adorată de marele-măruntul ei Canalis. Îngerul meu, mă încearcă îngrozitoarea dorință de a afla ce se petrece între mama și acest tânăr. Griffith mărturisește că și pe ea au torturat-o aceste gânduri; a simțit nevoia să se năpustească la toate femeile pe care le vedea fericite; le-a ponegrit, le-a forfecat. După ea, virtutea constă în a îngropa, în adâncul sufletului, toate aceste porniri sălbatice. Dar ce este oare adâncul sufletului? O ladă de gunoi pentru tot ce avem mai rău în noi? Sunt foarte umilită că nu am întâlnit un adorator. Sunt o fată de măritat, însă am frați, o familie, părinți susceptibili. Ah!, dacă acesta a fost motivul pentru care bărbații n-au îndrăznit, înseamnă că sunt foarte lași. Rolul Himenei, în *Cid*³⁵¹ și al Cidului mă încântă. Ce admirabilă piesă de teatru! Haide, adio.

VIII

ACEEAȘI ACELEIAȘI

ianuarie

Avem ca profesor un biet refugiat, obligat să se ascundă, din cauză că a participat la revoluția pe care ducele d'Angouleme s-a dus s-o înfrângă; succes căruia i-am datorat minunate serbări. Deși liberal și, fără îndoială, burghez, acest bărbat m-a interesat: mi-am închipuit că a fost condamnat la moarte. Îl silesc să vorbească, să-i aflu taina, însă el e de o muțenie de castilian, mândru, de parcă ar fi Gonzalv de Cordoba și, totuși, de o delicatețe și de o răbdare îngerească; mândria lui nu e o mândrie înțepată, ca cea a lui miss Griffith, ci cu totul interiorizată; impune să i se dea ceea ce i se cuvine, dându-ne ce este datoria lui să ne dea și ne ține la distanță, prin respectul pe care ni-l arată. Tatăl meu pretinde că domnul Henarez are mult din aerul unui mare senior și, în-trei noi, în glumă, îl numește don Henarez. Acum câteva zile, când mi-am permis să-l numesc așa, și-a ridicat asupra mea ochii – pe care, de obicei, îi ține plecați – și mi-a aruncat o privire care m-a zăpăcit; draga mea, are, cu siguranță, cei mai frumoși ochi din lume. L-am întrebat dacă l-am supărat cu ceva și mi-a răspuns atunci în sublima și grandioasa lui limbă spaniolă:

— Domnișoară, nu vin aici decât pentru a vă învăța spaniola.

M-am simțit umilită, am roșit; mă pregăteam să-i răspund cu vreo obraznicie, când mi-am amintit ce ne spunea scumpa noastră mamă întru Domnul – așa că i-am răspuns:

— Dacă ați avea să-mi reproșați ceva, orice ar fi, vă voi rămâne îndatorată.

A tresărit, sângele i-a colorat obrazul măsliniu și mi-a răspuns cu glas ușor emoționat:

— Desigur, religia trebuie să vă fi învățat mult mai bine decât aş putea-o eu face, că trebuie să respectați marile nenorociri. Dacă aş fi fost *don* în Spania şi aş fi pierdut totul, după victoria lui Ferdinand al VII-lea, gluma domniei-voastre ar fi fost o cruzime; dar, nefiind decât un biet profesor de limbă spaniolă, nu-i oare o cumplită batjocură? Niciuna nici alta nu sunt demne de o tânără fată nobilă.

I-am luat mâna şi i-am zis:

— Voi invoca şi eu religia, ca să vă rog să-mi iertați răutatea.

A lăsat capul în jos, a deschis *Don Quijote* şi s-a așezat. Acest mărunț incident m-a tulburat mai mult decât toate complimentele, privirile şi cuvintele pe care le-am cules în timpul seratei la care am fost cel mai mult curtată. În timpul lecției, l-am privit cu atenție pe acest bărbat care se lăsa examinat, fără să ştie – el nu-şi ridică niciodată ochii asupra mea. Am descoperit că profesorul nostru, căruia îi clădeam în jur de patruzeci de ani, e tânăr; nu poate avea mai mult de douăzeci şi şase, douăzeci şi opt de ani. Miss Griffith, căreia i-l abandonasem, mi-a atras atenția asupra frumuseții părului său negru şi a dinților, care sunt asemeni perlelor. Asta e tot – de altminteri, e scund şi urât. Cât despre ochii lui, sunt de catifea şi de foc. Spaniolii ne-au fost descrişi ca nefiind prea curați; el însă este extrem de îngrijit, mâinile îi sunt mai albe decât obrazul; e puțin aplecat de spate; are capul enorm şi de o formă ciudată; urâtenia lui, destul de spirituală, de altfel, e agravată de urme de vărsat, care i-au ciuruit obrazul; are fruntea foarte proeminentă, iar sprâncenele, îmbinate şi din cale-afară de stufoase, îi dau un aer dur şi care ține la distanță. Are figura posacă şi bolnăvicioasă care-i caracterizează pe copiii care nu mai au mult de trăit şi care nu-şi datorează viața decât unor nesfârșite îngrijiri – ca sora Marthe. În fine, după cuvintele tatălui meu:

are masca împuținată a cardinalului de Ximenez. Tata nu-l iubește deloc, se simte stingherit în prezența lui. Manierele profesorului nostru au o demnitate naturală care par să-l neliniștească pe scumpul nostru duce; nu suportă superioritatea, în jurul lui, sub nicio formă. De cum tata va fi învățat spaniola, vom pleca la Madrid. Când Henarez a revenit, după două zile de la prima lecție, i-am spus, pentru a-i arăta, într-un fel, recunoștință:

— Nu mă îndoiesc că ați părăsit Spania din cauza evenimentelor politice; dacă, așa cum se spune, tatăl meu va fi trimis în Spania, ne va sta în putere să vă facem unele servicii și să vă obținem grațierea – în cazul în care ați fi lovit de o condamnare.

— Nu este în puterea nimănui să mă îndatoreze, mi-a răspuns.

— Cum, domnule, i-am zis, asta pentru că nu vreți să acceptați nicio protecție, sau pentru că e imposibil s-o acceptați?

— Și una și alta, a spus el, înclinându-se într-un anume fel care mi-a impus tăcere.

Sângele tatei s-a răzvrătit în vinele mele. Această mândrie m-a scos din fire, așa că l-am lăsat baltă pe numitul Henarez. Cu toate acestea, draga mea, e ceva minunat să nu accepți nimic de la alții. „N-ar primi nici măcar prietenia noastră”, gândeam eu pe când conjugam un verb. Atunci m-am oprit și i-am spus gândul care mă frământase – dar în spaniolă. Henarez mi-a răspuns cu multă curtoazie că, în sentimente, e necesară o anumită egalitate care, în acest caz, nu există – așa că întrebarea e inutilă.

— Înțelegeți egalitatea cu privire la reciprocitatea sentimentelor, sau cu privire la deosebirea de ranguri? l-am întrebat, încercând să-l fac să iasă din gravitatea lui care mă neliniștește.

Și-a ridicat din nou temuții săi ochi, iar eu i-am plecat pe ai mei. Scumpo, acest bărbat este o enigmă de nedelegat; era, în această privire, o

fericire, o mândrie, o spaimă de incertitudine care mi-au strâns inima. Am înțeles că aceste cochetării care, în Franța, sunt prețuite la valoarea lor, pentru un spaniol căpătau o semnificație periculoasă – așa că m-am retras în cochilia mea, destul de umilită. Terminând lecția, m-a salutat, aruncându-mi o privire plină de rugăminți umile și care părea că spune; „Nu vă jucați cu un nefericit”. Neașteptatul contrast cu aerele lui grave și demne m-a impresionat profund. Nu-i oare îngrozitor să o gândesc și să o spun? – mi se pare că zac comori de afecțiune în acest om.

IX

DOAMNA DE L'ESTORADE DOMNIȘOAREI DE CHAULIEU

decembrie

Totul a fost spus și făcut, scumpa mea, cea care îți scrie este doamna de l'Estorade; dar între noi nu s-a schimbat nimic, nu-i decât o fată mai puțin. Fii liniștită, am meditat asupra consimțământului meu, nu mi l-am dat nebunește. Viața mea este de acum hotărâtă. Siguranța pe care ți-o dă mersul pe un drum gata trasat convine deopotrivă sufletului și caracterului meu. O mare forță morală a corectat pentru totdeauna ceea ce noi numeam hazardurile vieții. Avem pământuri de pus în valoare, o locuință de amenajat, de înfrumusețat; am o casă pe care trebuie s-o conduc și s-o fac primitoare, un bărbat pe care să-l reîmpac cu viața. Voi avea, cu siguranță, o familie de îngrijit, copii de crescut. Ce vrei! viața obișnuită nu poate fi ceva măreț și nici excesiv. Desigur, marile dorințe care îți înalță și sufletul și gândul nu intră în aceste combinații – cel puțin în aparență. Cine mă împiedică să las să plutească pe marea nesfârșitului ambarcațiunile pe care le lansam odinioară? Cu toate acestea, nu cred că lucrurile umile cărora mă devotez să fie lipsite de pasiune. Sarcina de a-l face să creadă în fericire pe un biet bărbat care a fost jucăria furtunilor e o operă frumoasă și poate ajunge să modifice monotonia existenței mele. Nu am văzut în această

întreprindere că mă voi lăsa pradă durerii, am văzut că pot face bine. Între noi fie vorba, nu-l iubesc pe Louis de l'Estorade cu acea dragoste care face inima să bată la auzul unui pas, care ne emoționează profund la cel mai neînsemnat zvon al glasului, sau când o privire de foc ne învăluie; dar nici nu-mi displace. Ce voi face – mă vei întreba tu – cu acel instinct al lucrurilor sublime, cu acele cugetări puternice care ne leagă și care sunt în noi? într-adevăr, aceasta m-a preocupat și pe mine. Dar oare nu-i un lucru de seamă să le poți ascunde și întrebuința, fără știrea nimănui, pentru fericirea familiei, să faci din ele mijloacele fericirii acelor ființe care ne-au fost încredințate și față de care suntem datori? Anotimpul în care aceste calități strălucesc e foarte scurt la femei, va trece curând; și dacă viața mea nu va fi mare, va fi calmă, netedă, fără suferințe. Ne naștem avantajate, putem alege între dragoste și maternitate. Ei, bine, am ales: îmi voi diviniza copiii și voi face un Eldorado pentru mine din acest colț de pământ. Iată tot ce-ți pot spune azi. Îți mulțumesc pentru toate lucrurile pe care mi le-ai trimis. Aruncă o privire asupra comenzilor mele, a căror listă e alăturată scrisorii. Vreau să trăiesc într-o atmosferă de lux și de eleganță și să nu iau de la viața de provincie decât ceea ce oferă ea plăcut. Rămânând în singurătate, o femeie nu poate fi niciodată o provincială; rămâne ea însăși. Contez mult pe devotamentul tău de a mă ține la curent cu toate modele. În entuziasmul lui, socrul meu nu-mi refuză nimic și-și întoarce casa pe dos pentru mine. Aducem meseriași de la Paris și modernizăm totul.

X

DOMNIȘOARA DE CHAULIEU DOAMNEI DE L'ESTORADE

ianuarie

O, Renée, m-ai întristat pentru mult timp! Așadar, acest corp delicios, acest chip frumos și mândru, aceste maniere de o eleganță naturală, acest suflet plin de daruri prețioase, acești ochi în care sufletul se adapă ca la un izvor viu de dragoste, această inimă plină de minunate sensibilități, acest spirit, cuprinzător, toate aceste facultăți atât de rare, aceste eforturi ale naturii și ale educației noastre reciproce, aceste comori din care trebuiau să iasă, pentru pasiune și pentru dorință, bogății unice, poeme, ceasuri care ar fi valorat ani, plăceri menite să înrobească un bărbat dintr-o singură mișcare plină de grație, toate acestea se vor pierde în plictisul unei căsătorii vulgare și comune, se vor șterge în vidul unei vieți care-ți va deveni fastidioasă! Urăsc dinainte copiii pe care-i vei avea; nu vor fi reușiți. Totul e prevăzut în viața ta: nu mai ai nimic, nici de sperat, nici de temut, nici de suferit. Și dacă întâlnești, într-o minunată zi, o ființă care te va trezi din somnul căruia vrei să te lași pradă?... Ah! la acest gând, m-a luat cu frig în spate. Oricum, ai o prietenă. Vei fi, fără îndoială, spiritul acelei văi, te vei iniția în frumusețile ei, vei trăi cu acea natură, te vei pătrunde de măreția lucrurilor, de încetineala

cu care lucrează vegetația, de rapiditatea cu care se înalță gândirea; și, când îți vei privi surâzătoarele tale flori, te vei întoarce la tine însăși. Apoi, când te vei plimba, – între soțul tău, în față, copiii tăi, în urmă, ei strigând ascutit, sporovăind, jucându-se, el tăcut și satisfăcut –, știi dinainte ce-mi vei scrie. Valea aceea, cu ceturile și colinele ei, sau golașe sau acoperite cu copaci frumoși, pajiștea atât de neobișnuită în Provence, apele ei limpezi împărțite în pâraiașe, diferitele nuanțe ale luminii, acest infinit, diversificat de mâna lui Dumnezeu și care te înconjoară, îți vor aminti infinitul monoton al inimii tale. Dar, în fine, eu voi fi acolo, Renée a mea, și vei găsi o prietenă a cărei inimă nu va fi niciodată atinsă nici de cea mai mărunță micime socială, o inimă în întregime a ta.

luni

Draga mea, spaniolul meu e de o admirabilă melancolie, văd la el ceva de un calm, de o austeritate, de o demnitate, de o profunzime, care mă interesează în cel mai înalt grad. Această constantă solemnitate și tăcerea care-l învăluie pe acest om au ceva provocator pentru suflet, Este mut și superb ca un rege căzut. Ne ocupăm de el, Griffith și cu mine, ca de o enigmă. Ce bizarerie! Un profesor de limbă repurtează asupra atenției mele un triumf pe care niciun bărbat nu l-a dobândit, eu, care am și trecut în revistă pe toți băieții de familie, toți atașatii de ambasadă și ambasadorii, generalii și sublocotenenții, *pairii* Franței, fiii și nepoții lor, curtea și orașul. Răceala acestui om e iritantă. Un profund orgoliu umple deșertul pe care încearcă să-l pună – și îl pune – între noi; pe scurt, se învăluie în umbră. El are cochetărie, eu am îndrăzneală. Iată o ciudățenie care mă amuză, cu atât mai mult, cu cât toate

acestea sunt fără consecințe. Ce e oare un bărbat, un spaniol, un profesor de limbă? Nu simt mici cel mai mic respect pentru niciun bărbat, fie el rege. Găsesc că noi valorăm mai mult decât toți bărbații, chiar și decât cei pe drept cuvânt iluștri. O! cum l-aș fi dominat pe Napoleon! cum l-aș fi făcut să simtă, dacă m-ar fi iubit, că se află la discreția mea.

Ieri, i-am lansat maestrului Henarez o epigramă care trebuie să-l fi atins din plin; n-a răspuns nimic, și-a terminat lecția și-a luat pălăria și m-a salutat, aruncându-mi o privire care mă face să cred că nu va mai reveni. Asta îmi convine grozav: ar fi sinistru să reîncep *Noua Heloîsă* de Jean-Jacques Rousseau, pe care tocmai am citit-o și care m-a făcut să urăsc dragostea. Dragostea, care discută și înșiră fraze, se pare de nesuportat. Și Clarisse era cam prea mulțumită când își scria lungă scrisorică; însă lucrarea lui Richardson^[36] – mi-a spus tatăl meu – le explică, de altfel, în mod admirabil, pe englezoaice. Lucrarea lui Rousseau îmi dă senzația unei predici filosofice în scrisori.

Dragostea este, cred, un poem cu totul personal. Nu există nimic care să nu fie totodată și adevărat și fals în ceea ce ne scriu autorii despre ea. Într-adevăr, scumpa mea frumoasă, cum tu nu-mi mai poți vorbi decât despre dragostea conjugală, cred, în interesul bineînțeleles al dublei noastre existențe, că este necesar să rămân fată și să am câteva pasiuni, ca să cunoaștem bine viața. Povestește-mi foarte exact tot ce ți se va întâmpla, mai ales în primele zile, cu acel animal pe care-l numesc un soț. Îți promit aceeași exactitate – dacă voi fi iubită vreodată. Adio, biată scumpă dispărută.

XI

DOAMNA DE LESTORADE CĂTRE DOMNIȘOARA DE CHAULIEU

La Crampade

Spaniolul tău și cu tine mă faceți să tremur, scumpa mea micuță. Îți scriu aceste puține rânduri pentru a te ruga să-l concediezi. Tot ceea ce mi-ai spus se referă la cel mai periculos caracter al aceloră dintre oamenii, care, neavând nimic de pierdut, riscă totul. Acest bărbat nu trebuie să fie iubitul tău și nu poate fi soțul tău. Îți voi scrie mai amănunțit despre evenimentele secrete ale căsătoriei mele, însă numai atunci când nu voi mai avea pe suflet neliniștea stârnită de ultima ta scrisoare.

XII

DOMNIȘOARA DE CHAULIEU CĂTRE DOAMNA DE L'ESTORADE

februarie

Scumpa mea ciută, azi dimineată, la ora nouă, tata s-a anunțat la mine: eram trezită și îmbrăcată. L-am găsit așezat, cu gravitate, lângă ioc, în salonul meu, mai îngândurat ca de obicei; mi-a arătat berjera din fața lui, l-am înțeles și m-am așezat cu o gravitate care o maimuțarea atât de bine pe a lui, încât a început să zâmbească, însă cu un surâs pătruns de o gravă tristețe.

— Sunteți cel puțin la fel de spirituală ca bunica dumneavoastră, mi-a spus el.

— Haide, tată, nu faceți aici pe curtezanul, i-am răspuns; aveți să-mi cereți ceva!

S-a ridicat, cuprins de o mare agitație, și mi-a vorbit timp de jumătate de oră. Această conversație, draga mea, merită să nu fie uitată. De cum a plecat, m-am așezat la masa mea, încercând să-i reproduc cuvintele. Aceasta este prima oară când l-am văzut pe tatăl meu desfășurându-și tot gândul. A început prin a mă flata, și nu a făcut-o fără pricepere; ar trebui să-i fiu recunoscătoare că m-a ghicit și m-a apreciat.

— Armande, mi-a spus el, m-ați păcălit în mod straniu și m-ați surprins în mod agreabil. La sosirea de la mănăstire, v-am luat drept o fată la fel ca toate celelalte fete tinere, fără mare putere de

înțelegere, neștiutoare, ușor de dus cu fleacuri, cu o podoabă și care gândesc puțin.

— Mulțumesc, tată, pentru tinerețe.

— O! nu mai există tinerețe! a spus el, lăsând să-i scape un gest de om de Stat. Aveți un spirit necrezut de cuprinzător, prețuiți fiecare lucru atât cât merită, clarviziunea dumneavoastră e remarcabilă; sunteți foarte malițioasă; s-ar zice că încă nu ați văzut nimic acolo unde scrutați deja cauzele, ale căror efecte ceilalți abia le examinează. Sunteți un ministru în fuste; numai dumneavoastră mă puteți înțelege aici, deci numai dumneavoastră înșivă puteți fi folosită împotriva-vă, dacă este să se obțină de la dumneavoastră unele sacrificii. Așa că, îmi voi expune cu sinceritate planurile pe care le-am imaginat și asupra cărora persist. Pentru a vă face să le adoptați, trebuie să vă demonstrez că ele țin de sentimentele cele mai înalte. Sunt, deci, obligat să intru în considerațiuni politice de cel mai înalt interes pentru regat și care ar putea plictisi pe oricine altcineva în afara dumneavoastră. După ce mă veți fi ascultat, veți reflecta îndelung; vă dau șase luni, dacă e nevoie. Sunteți stăpâna dumneavoastră absolută; și, dacă veți refuza sacrificiul pe care vi-l cer, vă voi suporta refuzul fără să vă mai chinui.

Față cu această introducere, ciuta mea, am devenit cu adevărat serioasă și i-am spus:

— Vorbiți, tată.

Și iată cum a grăit omul de Stat:

— Copila mea, Franța este într-o situație precară, cunoscută numai regelui și câtorva spirite luminate; regele însă e un cap fără braț; apoi spiritele luminate care cunosc secretul primejdiei n-au nicio autoritate asupra oamenilor care trebuie folosiți pentru a se ajunge la un rezultat fericit. Acești oameni, vomitați de alegerile populare, refuză să fie instrumente. Oricât ar fi de remarcabil, ei continuă opera de distrugere socială,

în loc să ne ajute să întărim edificiul. În scurt, nu mai există decât două partide: cel al lui Marius și cel al lui Sylla; sunt pentru Sylla, împotriva lui Marius. Iată, în mare, situația noastră. În amănunt, Revoluția continuă, ea este implantată în lege, este scrisă pe pământ, se află mereu, în spirite: revoluția este cu atât mai formidabilă, cu cât pare învinsă pentru majoritatea acelor consilieri regali care nu o văd să aibă nici soldați, nici comori. Regele e un spirit luminat, el vede clar în toate aceste lucruri; însă antrenat zi de zi, de oamenii fratelui său, care vor să meargă prea repede, nu are mai mult de doi ani de trăit și acest muribund își așterne ca să moară liniștit. Știi tu, copila mea, care sunt efectele cele mai distrugătoare ale Revoluției? Nu ți-ai da niciodată seama.

Tăind capul lui Louis XVI, Revoluția a tăiat capul tuturor taților de familie. Astăzi nu mai există familie, nu mai există decât indivizi. Voind să fie o națiune, francezii au renunțat de a mai fi un imperiu. Proclamând egalitatea în drepturi la succesiunea părintească, au ucis spiritul de familie, au creat fiscul. Dar au pregătit slăbiciunea superiorităților și forța oarbă a masei, pieirea artelor, domnia interesului personal și au deschis drumurile cuceririi. Ne aflăm între două sisteme: ori constituim Statul prin familie, ori îl constituim prin interesul personal: democrația sau aristocrația, discuția sau ascultarea, catolicismului sau indiferența religioasă, iată problema, în câteva cuvinte. Sunt dintre cei puțini care vor să reziste la ceea ce se numește popor – în interesul lui, bineînțeles. Nu mai este vorba nici de drepturi feudale, cum li se spune naivilor, nici de noblețe; e vorba de Stat, e vorba de viața Franței. Orice țară care nu-și are baza în autoritatea paternă nu-și are existența asigurată. Acolo începe scara responsabilităților și subordonarea, care urcă până la rege. Regele, suntem noi toți! A muri pentru rege, înseamnă a muri pentru tine însuși, pentru

familia ta, care nu moare, după cum nu moare regatul. Fiecare animal își are instinctul său; instinctul omului este spiritul de familie. O țară este puternică atunci când se compune din familii bogate, în care toți membrii sunt interesați în apărarea tezaurului comun: tezaur în bani, în glorie, în privilegii, în posesiune; este slabă atunci când e compusă din indivizi nesolidari, cărora puțin le pasă dacă ascultă de șapte oameni sau de unul singur, de un rus ori un corsican – cu condiția ca fiecare individ să-și păstreze ogorul; și acest egoist nefericit nu vede că, într-o zi, o să-i fie luat. În caz de insucces, mergem spre o stare de lucruri oribilă. Nu vor mai exista decât legi penale sau fiscale, banii sau viața. Țara cea mai generoasă din lume nu va fi condusă de sentimente. Răni incurabile vor fi provocate și întreținute aici. Întâi de toate, o invidie universală: clasele superioare vor dispărea, se va lua egalitatea dorințelor drept egalitate a forțelor; adevăratele superiorități, recunoscute, constatate, vor fi invadate de valurile burgheziei. Se putea alege un om între o mie; nu se poate găsi nimic între trei milioane de ambiții asemănătoare, îmbrăcate în aceeași livrea – cea a mediocrității. Această mulțime triumfătoare nu-și va da seama că are împotriva ei o mulțime teribilă, cea a țăranilor proprietari; douăzeci de milioane de pogoane de pământ trăind, mergând, gândind, neașteptând nimic, voind totdeauna mai mult, baricadând totul, dispunând de forța brută...

— Dar, am spus, întrerupându-l pe tatăl meu, ce pot face eu pentru Stat? Nu simt în mine nicio vocație de a fi Jeanne D'Arc a familiilor și de a pieri pe rugul unei mănăstiri.

— Sunteți o mică ciumă, mi-a spus tata. Când vă vorbesc serios, îmi răspundeți cu glume; când glumesc, îmi vorbiți, de parcă ați fi un ambasador.

— Dragostea trăiește din contraste, i-am spus.

A râs cu lacrimi.

— Vă veți gândi la ceea ce tocmai v-am explicat; veți băga de seamă câtă încredere și câtă grandoare stă în faptul de a vă fi vorbit așa cum am făcut-o și poate că evenimentele mă vor ajuta în planurile mele. Știu că, pentru dumneavoastră, aceste planuri sunt ofensatoare, nedrepte; așa că cer aprobarea, nu atât inimii și imaginației, cât rațiunii dumneavoastră – mi-am dat seama că aveți mai multă înțelepciune și bun-simț decât am văzut la oricine altul...

— Vă măguliți, i-am spus, zâmbind, pentru că sunt chiar fiica dumneavoastră!

— În fine, a răspuns el, n-aș putea fi inconsecvent. Cine vrea scopul, vrea și mijloacele și noi trebuie să fim un exemplu pentru toți. Deci, nu trebuie să aveți o avere, atât timp cât averea fratelui dumneavoastră mai mic nu va fi asigurată și vreau să întrebunțez toate capitalurile dumneavoastră pentru a-i constitui un majorat.

— Dar nu-mi interziceți să trăiesc după bunul meu plac și să fiu fericită, dacă vă las averea? am reluat eu.

— Ah! cu condiția ca viața, așa cum o înțelegeți, să nu dăuneze cu nimic onoarei, considerației și, pot adăuga, gloriei familiei dumneavoastră, a răspuns el.

— Așadar, am exclamat eu, îmi negați foarte repede rațiunea mea superioară.

— Nu vom găsi în Franța, a spus el, cu amărăciune, bărbatul care să vrea de nevastă o fată din cea mai înaltă nobilime, fără zestre și căreia el să-i recunoască zestre. Și dacă s-ar găsi. Acest soț, ar aparține clasei burgheze – parvenite: din acest punct de vedere, aparțin secolului al XI-lea.

— Ga și mine, i-am spus. Dar pentru ce să disperăm? nu mai există *pairi* ai Franței^[37] bătrâni?

— Și cu asta sunteți foarte câștigată Louise! a exclamat el.

După care m-a părăsit, zâmbind, sărutându-mi mâna.

Primisem scrisoarea ta chiar în acea dimineață, ea m-a făcut să mă gândesc la prăpastia în care pretinzi că aș putea să cad. Mi s-a părut că un glas strigă în mine: „Ai să cazi în prăpastie!” Mi-am luat, deci, toate precauțiile. Henarez îndrăznește să mă privească, draga mea, și ochii lui mă tulbură, îmi produc o senzație pe care n-o pot compara decât cu cea a unei terori profunde. Nu trebuie să-l privești pe acest bărbat, după cum nu trebuie privită o broască râioasă – este urât și fascinant. Iată că sunt două zile de când mă judec cu mine însumi, dacă să-i spun fără ocol tatălui meu că nu mai vreau să învăț spaniola și să fac în așa fel, ca acest Henarez să fie concediat; însă, după hotărârile mele virile, simt apoi în mine nevoia de a fi tulburată de oribila senzație pe care o încerc, văzându-l pe acest bărbat și spun: „încă o dată; după aceea voi vorbi”. Draga mea, glasul lui e de o pătrunzătoare dulceață, vorbește așa cum cântă soprana Fodor. Manierele lui sunt simple și fără cea mai mică afectare. Și ce dinți frumoși! Adineaori, părăsindu-mă, a băgat de seamă cât de mult mă interesează și a făcut gestul, de altfel, foarte respectuos, de a-mi lua mâna să mi-o sărute; însă și l-a reprimat, aproape speriat de propria îndrăzneală și de distanța pe care o avea de străbătut. În ciuda puținului pe care l-a dat la iveală, l-am ghicit; am zâmbit, pentru că nimic nu este mai înduioșător, decât să vezi elanul unei naturi inferioare care se retrage. Există atâta îndrăzneală în dragostea unui burghez pentru o fată nobilă! Zâmbetul meu l-a încurajat, bietul om și-a căutat pălăria, fără s-o vadă, nu voia s-o găsească și i-am adus-o eu, cu multă gravitate. Lacrimi reținute îi umezeau ochii. Exista o întreagă lume de lucruri și de gânduri, în acest moment atât de scurt. Ne înțelegeam atât de bine, încât în acel moment i-am întins mâna să mi-o sărute. Poate asta îi spunea că dragostea poate

umple distanța care ne separă. Ei bine, nu știu ce m-a făcut să acționez: Griffith a întors spatele, iar eu i-am întins cu mândrie mâna mea albă și am simțit focul buzelor sale temperat de două lacrimi mari. Ah! îngerul meu, am rămas fără putere, în fotoliul meu, gânditoare; eram fericită și îmi este peste puteri să-ți explic cum anume, și pentru ce? Ceea ce am simțit e poezia. Faptul că mă umilisem – de care, acum, îmi e rușine – îmi părea un gest grandios: mă fascinase, iată scuza mea.

vineri

Bărbatul acesta e într-adevăr foarte frumos. Cuvintele lui sunt elegante, spiritul lui e de o superioritate remarcabilă. Scumpa mea, este tare ca Bossuet în logică, atunci când îmi explică mecanismul, nu numai al limbii spaniole, dar și al gândirii umane și al tuturor limbilor. Franceza pare să fie limba lui maternă. Cum i-am mărturisit mirarea mea, mi-a răspuns că venise de foarte tânăr în Franța, cu regele Spaniei, la Valencay^[38]. Ce s-o fi petrecut în acest suflet? Nu mai e același; a venit îmbrăcat simplu, dar absolut ca un mare senior care a ieșit dimineața, pe jos. Spiritul lui a strălucit ca un far în cursul acestei lecții; și-a desfășurat toată elocvența. Ca un om sfârșit care-și regăsește forțele, mi-a revelat un întreg suflet ascuns cu grijă. Mi-a povestit istoria unui amant de valet care s-a lăsat ucis pentru o singură privire a unei regine a Spaniei.

— Nu avea altă cale decât să moară! i-am spus eu. Acest răspuns l-a bucurat, iar privirea lui m-a îngrozit cu adevărat.

Seara, m-am dus la un bal la ducesa Lenoncourt; prințul de Talleyrand era acolo. Am pus să fie întrebat, prin domnul de Vandensse^[39], un tânăr

fermecător, dacă a existat, printre oaspeții săi din 1809, la reședința lui, un Henarez.

— Henarez este numele maur al celor din familia de Soria, care sunt, pretind ei, Abencerraji convertiți la creștinism. Bătrânul duce și cei doi fii ai săi îl însoțeau pe rege. Cel mai mare, ducele de Solia de astăzi, a fost dezmoștenit de toate bunurile lui, de toate onorurile și de titlul de grande de către regele Ferdinand, care răzibună astfel o veche inamiciție. Ducele a făcut o greșală imensă, acceptând ministerul constituțional cu Valdez. Din fericire, s-a salvat de la Cadix, înainte de intrarea ducelui d'Angouleme, care, în ciuda bunăvoinței sale, nu l-ar fi putut apăra de mânia regelui.

Acest răspuns, pe care vicontele de Vandenesse mi l-a adus textual, mi-a dat mult de gândit. Nu pot spune în ce neliniște mi-am petrecut timpul până la următoarea lecție, care a avut loc azi dimineață. În primul sfert de oră al lecției, m-am întrebat, examinându-l, dacă e duce sau burghez, fără să ajung la vreun rezultat. Părea că-mi ghicește gândurile pe măsură ce se nășteau și că se complăce în a mă stârni. În cele din urmă, nu m-am mai putut stăpâni, mi-am lăsat cartea deoparte și, întrerupând traducerea pe care o făceam cu glas tare, i-am spus, în spaniolă:

— Ne înșelați, domnule. Nu sunteți un biet burghez liberal, sunteți ducele de Soria!

— Domnișoară, a răspuns el, cu un gest de tristețe, din nefericire, nu sunt ducele de Soria.

Am înțeles toată disperarea pe care a pus-o în cuvântul *nefericire*. Ah! scumpa mea, îi va fi, cu siguranță, imposibil oricărui bărbat să pună atâta pasiune și atâtea lucruri într-un singur cuvânt. Și-a plecat ochii și n-a mai îndrăznit să mă privească.

— Domnul de Talleyrand, i-am spus eu, la care v-ați petrecut anii de exil, nu lasă altă alternativă unui Henarez decât de a fi ori un duce de Soria dizgrațiat, ori un servitor.

Și-a ridicat ochii spre mine și mi-a arătat doi tăciuni negri și strălucitori, doi ochi în același timp scăpărători și umiliți. Acest bărbat mi s-a părut atunci torturat.

— Într-adevăr, mi-a spus el, tatăl meu a fost servitor al regelui Spaniei,

Griffith nu cunoștea acest fel de a învăța. Făceam pauze neliniștitoare la fiecare întrebare și la fiecă răspuns.

— Pe scurt, i-am spus eu, sunteți nobil sau burghez?

— Știți, domnișoară, că în Spania toată lumea – chiar și cerșetorii – e nobilă.

Această rezervă m-a enervat. De la ultima lecție pregătisem una dintre acele glume care surâd imaginației. Schițasem, într-o scrisoare, portretul ideal al bărbatului de care aș vrea să fiu iubită, propunându-mi să i-l dau să mi-l traducă. Până acum, tradusesem din spaniolă în franceză și nu din franceză în spaniolă; i-am făcut această remarcă. Și am rugat-o pe Griffith să-mi caute ultima scrisoare pe care o promisem de la una dintre prietenele mele.

„Voi vedea, m-am gândit eu, după efectul pe care o să i-l facă programul meu, ce fel de sânge are în vine.”

Am luat hârtia din mâinile lui Griffith și am spus:

— Să vedem dacă am copiat bine.

Căci totul era scris de mâna mea. I-am întins hârtia, sau, dacă vrei capcana și l-am examinat în timp ce citea următoarele:

„Bărbatul care îmi va place, scumpa mea, va trebui să fie aspru și orgolios cu bărbații, însă blând cu femeile. Privirea sa de vultur va ști să reprime într-o clipă tot ceea ce poate semăna cu ridicolul. Va avea un zâmbet de milă pentru toți cei care ar vrea să ia în gluma lucrurile sacre, care constituie poezia inimii și fără de care viața n-ar

mai fi decât o tristă realitate. Îi disprețuiesc profund pe cei care ar vrea să ne lipsească de izvorul ideilor religioase, atât de bogate în consolări. De asemeni, credințele sale vor trebui să aibă simplitatea credințelor unui copil, unite cu convingerea de nestrămutat a unui bărbat de spirit care și-a aprofundat motivele credinței sale. Spiritul lui, nou, original, va fi fără afectare, fără paradă; nu poate rosti nimic de prisos ori deplasat; de asemeni, îi va fi imposibil să-i plictisească pe ceilalți ori să se plictisească singur, căci va avea o inimă bogată. Toate gândurile lui trebuie să fie de natură nobilă, elevată, cavalierească, fără niciun egoism. În toate acțiunile sale, se va remarca absența totală a calculului sau a interesului. Defectele sale vor proveni din însăși amploarea ideilor sale, care vor fi superioare timpului său. În toate, trebuie să-l găsim înaintea epocii sale. Plin de atenții delicate datorate ființelor slabe, va fi bun cu toate femeile, însă cu greu îndrăgostit de vreuna: va privi această chestiune ca mult prea serioasă, pentru a face din ea un joc. Se va putea, deci, să-și petreacă întreaga viață, fără a iubi cu adevărat, având în el toate calitățile care pot inspira o pasiune profundă. Însă, dacă își găsește idealul de femeie, cel întrezărit în acele visări pe care le trăiești cu ochii deschiși; dacă întâlnește o ființă care să-l înțeleagă, care să-i umple sufletul și să arunce o rază de fericire asupra întregii sale vieți, care să strălucească pentru el asemeni unei stele printre norii acestei lumi atât de întunecate, atât de reci, atât de înghețate; care să dea un farmec cu totul nou existenței sale și să facă să vibreze în el corzile mute până atunci, cred că-i inutil să spun că va ști să-și recunoască și să-și aprecieze fericirea. Astfel, el o va face întru totul fericită. Niciodată, nici printr-un cuvânt, nici printr-o privire, nu va ofensa această inimă iubitoare, care se va dăruia mâinilor sale, cu dragostea oarbă a unui copil care doarme în brațele

mamei; căci, dacă ea S-ar trezi din acest vis dulce, ar avea sufletul și inima sfâșiate pe veci: îi va fi imposibil să se îmbarce pe acest ocean, fără a-și angaja, astfel, întregul său viitor.

Acest om va avea, cu necesitate, fizionomia, aerul, ținuta, în fine, maniera de a înfăptui lucrurile cele mai mari, ca și cele mai mărunte, pe care le au ființele superioare, care sunt simple și fără afectare. Poate fi urât, însă mâinile lui vor fi frumoase, va avea buza superioară ușor ridicată de un surâs ironic și disprețuitor față de indiferenți; în fine, va păstra pentru cei pe care îi iubește raza celestă și strălucitoare a privirii sale plină de suflet.”

— Vrea domnișoara, mi-a spus el în spaniolă, cu o voce profund emoționată, vrea domnișoara să-mi permită să păstrez aceasta, în amintirea ei? Iată ultima lecție pe care am onoarea să i-o dau, iar cea pe care o primesc, în acest text, poate deveni o eternă regulă de purtare. Am părăsit Spania ca fugar și lipsit de bani; astăzi, încă, am primit de la familia mea o sumă care ajunge nevoilor mele. Voi avea onoarea de a vă trimite pe vreun alt spaniol sărman ea să mă înlocuiască.

Părea astfel că-mi spune: „Destul ne-am jucat, așa”.

S-a ridicat, cu o mișcare de o necrezută demnitate și m-a lăsat tulburată de această delicatețe nemaiauzită la oamenii clasei sale. A coborât și a cerut să-i vorbească tatălui meu. La prânz, tata mi-a spus, zâmbind:

— Louise, ați primit lecții de spaniolă de la un ex-ministru al regelui Spaniei și de la un condamnat la moarte.

— Ducele de Soria, i-am spus.

— Ducele! mi-a răspuns tata. Nu mai este duce; acum are titlul de baron de Macumer, după un fief care-i rămâne în Sardinia. Mi s-a părut destul de original.

— Nu calificați cu acest cuvânt care, pe buzele dumneavoastră, comportă întotdeauna puțină batjocură și dispreț, un bărbat care valorează cât dumneavoastră și care, cred, are un suflet frumos, i-am spus eu.

— Baroană de Macumer? a exclamat tatăl meu, privind u-mă cu un aer ironic.

Am plecat ochii, dintr-un impuls de mândrie.

— Dar trebuie să se fi întâlnit, pe peron, cu ambasadorul Spaniei? a spus mama.

— Da, a răspuns tata. Ambasadorul m-a întrebat dacă nu cumva pun la cale o conspirație împotriva regelui, stăpânul lui; totuși, l-a salutat pe ex-grandele de Spania cu multă deferință și s-a pus la dispoziția sa.

Acestea, scumpa mea doamnă de l'Estorade, s-au întâmplat în urmă cu cincisprezece zile și, iată, sunt cincisprezece zile de când nu l-am mai văzut pe acest bărbat care mă iubește, pentru că acest bărbat mă iubește. Ce face? Aș vrea să fiu muscă, șoarece, vrabie. Aș vrea să-l pot vedea, singur, la el, fără să mă simtă. Avem un bărbat căruia să-i pot spune: „Duceți-vă să muriți pentru mine!...” Și e făcut pentru a se duce – așa cred, cel puțin. În fine, există, în Paris, un bărbat la care mă gândesc și a cărui privire mă inundă pe dinăuntru de lumină. O! un dușman, pe care trebuie să-l calc în picioare. Cum, va exista un bărbat fără de care să nu pot trăi, care-mi va fi necesar! Tu te-ai măritat și eu iubesc! La capătul a patru luni, cele două porumbețe care se înălțau atât de sus au căzut în mlaștina realității.

duminică

Ieri, la Opera italiană, m-am simțit privită, ochii mei au fost atrași ca de un magnet de doi ochi de

foc, strălucitori, într-uri colț întunecat al orchestrei. Henarez nu și-a dezlipit ochii de la mine. Monstrul a căutat singurul loc din care mă putea vedea – și l-a găsit. Nu știu cât valorează în politică, dar are geniul dragostei.

„Iată, frumoasă Renée, în ce punct ne aflăm”, a spus marele Corneille.

Mes yeux ont été magiquement attirés par deux yeux de feu
qui brillaient comme deux escarboucles dans un coin du parterre.

NÉMOIRES DE DEUX JEUNES MARIÉS.

XIII

DOAMNA DE L'ESTORADE CĂTRE DOMNIȘOARA DE CHAULIEU

La Crampade, februarie

Scumpa mea Louise, înainte de a-ți scrie, a trebuit să aștept; însă acum știu o grămadă de lucruri, sau, mai bine zis, le-am aflat și trebuie să ți le spun, pentru fericirea ta viitoare. Există o atât de mare diferență dintre o fată și o femeie măritată, încât fata n-o poate concepe, după cum femeia măritată nu mai poate redeveni fată. Am preferat să mă căsătoresc cu Louis de l'Estorade, decât să mă întorc la mănăstire. Asta-i clar. După ce am ghicit că, dacă nu mă mărit cu Louis, mă voi reîntoarce la mănăstire, a trebuit, cum spun fetele, să mă resemnez. Resemnată, am început să-mi cercetez situația, pentru a scoate din ea toate avantajele posibile.

Mai întâi, gravitatea angajamentelor m-a umplut de spaimă. Căsătoria își propune viața, în timp ce dragostea nu-și propune decât plăcerea; pe de altă parte însă căsătoria subzistă după ce plăcerile au dispărut și dă naștere unor interese cu mult mai prețioase decât cele ale bărbatului și ale femeii care se unesc. Astfel, poate că nu e nevoie, ca să faci o căsătorie fericită, decât de acea prietenie care, datorită dulceței sale, trece cu indulgență pe deasupra multor imperfecțiuni omenești. Nimic nu se opunea să-i port prietenie lui Louis de

l'Estorade. Ferm hotărâtă să nu caut în căsătorie bucuriile dragostei – la care ne gândeam atât de des și cu o atât de periculoasă exaltare – am simțit cea mai dulce liniște în mine însămi... Dacă n-am dragostea, de ce n-aș căuta fericirea? mi-am spus eu. De altfel, sunt iubită și mă voi lăsa iubită. Căsătoria mea nu va fi o servitute, ci un comandament continuu. Ce inconvenient va oferi această stare de lucruri unei femei care vrea să rămână stăpână absolută pe ea însăși?”

Acest punct atât de important, de a avea o căsătorie fără soț, a fost reglementat într-o conversație între Louis și mine, în care mi-a dezvăluit și minunatul său caracter și blândețea sufletului său. Micuța mea, doream foarte mult să rămân în acest frumos anotimp al speranței amoroase care, nenăscând plăcere, îi lasă sufletului virginitatea. Să nu acorzi nimic datoriei, legii, să nu depinzi decât de tine însăși și să-ți păstrezi liberul arbitru... ce nobil și plăcut lucru! Acest contract, opus celui al legilor și însăși Sfintei Taine, nu se putea încheia decât între Louis și mine. Această dificultate, prima întrezărită, era singura care a făcut să se trăgăneze încheierea căsătoriei. Dacă, de la bun început, eram gata de orice, ca să nu mă reîntorc la mănăstire, este în natura noastră să cerem mai mult, după ce am obținut puțin; și suntem, înger scump, dintre acelea care vor totul. Îl examinam pe Louis al meu cu coada ochiului, și-mi spuneam: „Oare nenorocirea l-a făcut bun sau rău?” Tot studiindu-l, am sfârșit prin a descoperi că dragostea lui mergea până la pasiune. O dată ajunsă la starea de idol, văzându-l pălind și tremurând la cea mai neînsemnată privire rece, am înțeles că pot îndrăzni totul. Natural, l-am dus departe de părinți, în plimbările în care i-am sondat, cu prudență, inima. L-am făcut să vorbească, l-am făcut să spună care sunt ideile legate de planurile viitorului nostru. Întrebările mele vedeau atâta reflecție prealabilă și atacau atât

de precis punctele *slabe* ale acestei oribile vieți în doi, încât Louis mi-a mărturisit, după aceea, că a fost îngrozit de o atât de savantă virginitate. Eu îi ascultam răspunsurile; se încurca în ele ca oamenii pe care frica îi lipsește de toate posibilitățile lor; am sfârșit prin a vedea că întâmplarea îmi dădea un adversar care era cu atât mai slab, cu cât ghicea ceea ce tu numeai, cu atâta orgoliu, sufletul meu mare. Doborât de nenorociri și de mizerie, se considera ca fiind mai mult sau mai puțin distrus și se pierdea în trei teribile temeri. Mai întâi; el are treizeci și șapte de ani și eu șaptesprezece; măsura, nu fără spaimă, diferența de douăzeci de ani dintre noi. Apoi s-a convenit că sunt foarte frumoasă; iar Louis, care împărtășește opinia noastră în această privință, nu vedea, fără o profundă durere, cât i-au răpit suferințele din tinerețe. În fine, mă simțea cu mult superioară lui ea femeie, față de el – ca bărbat. Neîncrezându-se în sine din pricina acestor trei inferiorități vizibile, se temea că n-o să mă facă fericită și se vedea acceptat de nevoie. Fără perspectiva mănăstirii, nu m-aș mărita cu el, mi-a spus, cu timiditate, într-o seară.

— Este adevărat, i-am răspuns cu gravitate.

Scumpa mea prietenă, mi-a pricinuit prima mare emoție dintre cele care ne sunt date de bărbați. Am fost atinsă până în adâncul inimii de cele două lacrimi mari care i se rostogoleau pe față.

— Louis, am reluat eu, cu o voce consolatoare, nu ține decât de dumneavoastră să faceți, din această căsătorie de conveniență, o căsătorie căreia să-i pot da un consimțământ integral. Ceea ce vă voi cere presupune din. Partea dumneavoastră o abnegație mult mai frumoasă decât pre tinsul servaj al dragostei, atunci când este sinceră. Puteți oare să vă ridicați până la prietenie, așa cum o înțeleg eu? În viață nu poți avea decât un. Singur prieten, și vreau săi fiu prietenul dumneavoastră. Prietenia este legătura dintre două suflete asemănătoare, unite prin forța lor, și totuși

independente. Să fim prieteni și asociați pentru a duce viața împreună. Lăsați-mi întreaga mea independență. Nu vă interzic să-mi inspirați dragostea pe care spuneți că o aveți pentru mine; însă nu vreau să fiu soția dumneavoastră decât din propria mea voință. Faceți-mă să doresc să vă abandonez liberul meu arbitru și vi-i voi sacrifica îndată. Astfel, nu vă interzic să pasionați această prietenie, să o tulburați cu glasul dragostei: voi încerca, eu, ca afecțiunea noastră să fie desăvârșită. Și mai ales, scutiți-mă de necazurile pe care situația destul de bizară în care ne vom găsi mi le va da, în lume. Nu vreau să par nici capricioasă, nici mironosiță, pentru a nu sunt defel și vă apreciez destul de mult, pentru a vă propune să păstrăm aparențele unei căsătorii.

Draga mea, n-am văzut niciodată un om atât de fericit cum a fost Louis de propunerea mea; ochii îi străluceau, locul fericirii îi uscase lacrimile.

— Gândiți-vă, i-am spus eu, încheind, că nu e nimic ciudat în ceea ce vă cer. Această condiție ține de marea mea dorință de a mă bucura de stima dumneavoastră. Dacă nu m-ați avea, decât datorită căsătoriei, mi-ați fi oare foarte recunoscător, cândva, că v-ați văzut dragostea încoronată de formalitățile legale sau religioase și nu de mine? Dacă, în timp ce nu-mi plăceți defel, dar supunându-mă, pasiv, așa cum prea onorata mea mamă tocmai mi-a recomandat, aș avea un copil, credeți că aș iubi acest copil tot atât de mult ca pe cel care ar fi fiul unei aceleiași dorințe? Dacă nu este indispensabil să ne plăcem unul pe celălalt, așa cum se plac amanții, conveniți, domnule, că este necesar să nu ne dispăcem. Vom fi însă puși într-o situație periculoasă: vom trăi la țară, nu trebuie oare să ne gândim la toată instabilitatea pasiunilor? Nu pot oare oamenii înțelepți să se asigure împotriva nenorocirilor schimbării?

A fost surprins în mod ciudat găsindu-mă atât de rezonabilă și cu o judecată atât de cumpănită; însă mi-a făcut o promisiune solemnă, după care i-am luat mâna și i-am strâns-o cu afecțiune.

La sfârșitul săptămânii, eram căsătoriți. Sigură că îmi voi păstra libertatea, am pus atunci multă veselie în insipidele detalii ale tuturor ceremoniilor: am putut fi eu însămi și am trecut poate drept o cumătră foarte dezghețată, ca să întrebuițez cuvintele noastre de la Blois. O tânără fată, încântată de situația nouă și plină de resurse în care am știut să mă plasez a fost luată drept o femeie în lege. Scumpo, am întrezărit, ca într-o viziune, toate dificultățile vieții mele și vreau, cu sinceritate, să fac fericirea acestui om. Însă, în singurătatea în care trăim, dacă o femeie nu comandă, căsătoria devine în scurtă vreme insuportabilă. O femeie trebuie să aibă farmecul unei amante și calitățile unei soții. A pune incertitudine în plăcere, nu-i oare a prelungi iluzia și a perpetua satisfacțiile amorului-propriu la care țin atâta, și pe bună dreptate, toate ființele? Dragostea conjugală, așa cum o concep eu, învăluie o femeie în speranță, o face suverană și îi dă o forță inepuizabilă, o căldură de viață care face ca totul în jurul ei să înflorească. Cu cât este mai stăpână pe sine însăși, cu atât este mai sigură că face viabile dragostea și fericirea. Am cerut însă, cu deosebire, ca un adânc mister să învăluie aranjamentele noastre interne. Bărbatul subjugat de soția lui este, pe drept cuvânt, acoperit de ridicol. Influența unei femei trebuie să fie cu totul secretă: la noi, în toate, grația este misterul. Dacă am de gând să înviorez acest suflet abătut, să restitui strălucirea calităților pe care le-am întrezărit, vreau ca totul la el să pară spontan. Aceasta este o sarcină destul de frumoasă, pe care mi-am propus-o și care ajunge gloriei unei femei. Sunt aproape mândră că am un secret care să-mi

facă viața interesantă, un plan căruia să-i dedic eforturile mele și care nu va fi cunoscut decât de tine și de Dumnezeu.

Acum sunt aproape fericită și poate că n-aș fi pe de-a-ntregul, dacă n-aș putea să o spun unui suflet iubit, căci este vreun chip să i-o spun lui? Fericirea mea l-ar jigni – a trebuit să i-o ascund. El are, scumpa mea, o delicatețe de femeie, ca toți bărbații care au suferit mult. Timp de trei luni, am rămas așa cum am fost înainte de căsătorie. Studiam, așa cum bine te gândești, o grămadă de mici probleme personale, de care dragostea ține mai mult decât se crede. În ciuda răcelii mele, acest suflet, încurajat, s-a deschis: am văzut acest obraz schimbându-și expresia și întinerind. Eleganța pe oare am introdus-o în casă și-a aruncat lumina și asupra persoanei sale. Pe nesimțite, m-am obișnuit cu el, am făcut din el un alt eu-însămi. Văzându-l mereu, am descoperit corespondența sufletului și fizionomiei sale. Animalul pe care-l numim soț, după expresia ta, a dispărut. Am văzut, în nu știu ce seară dulce, un amant ale cărui cuvinte îmi mergeau la suflet și de brațul căruia mă sprijineam cu o plăcere de nespus. În sfârșit, pentru a fi sinceră cu tine, cum aș fi cu Dumnezeu, pe care nu-l poți înșela, stârnită poate de admirabila credință cu care-și ținea jurământul, curiozitatea s-a trezit în inima mea. Foarte rușinată de mine însămi, mi-am rezistat. Vai! când nu mai rezști decât din demnitate, spiritul inventează curând tranzacții. Sărbătoarea a fost deci ascunsă ca între doi amanți și ascunsă trebuia să rămână și între noi. Cind te vei căsători, vei aproba discreția mea. Să știi, totuși, că nimic n-a lipsit din tot ceea ce are nevoie amorul cel mai delicat, nici acel neprevăzut care este, într-o oarecare măsură, onoarea acelui moment: grațiile misterioase pe care imaginațiile noastre i le cer, excitarea care; scuză, consimțământul smuls, voluptățile ideale, îndelung întrevăzute și care ne subjugă sufletul înainte ca

noi să ne lăsăm duși spre realitate, toate seducțiile au fost prezente cu formele lor încântătoare.

Îți mărturisesc că, în ciuda acestor lucruri frumoase, mi-am stipulat din nou liberul arbitru și nu vreau să-ți spun toate motivele pentru care am făcut-o. Tu vei fi singurul suflet căruia îi voi face această semi-confidență. Chiar aparținând soțului, adorat sau nu, cred că pierdem mult neascunzându-ne sentimentele și judecata noastră despre căsătorie. Singura bucurie pe care am avut-o și care a fost cerească, vine din certitudinea de a fi redat viața acestei biete făpturi; înainte de a da viață unor copii. Louis și-a regăsit tinerețea, forța, veselia. Nu mai e același om. Ca o zână, am șters până și amintirea nenorocirilor. L-am metamorfozat pe Louis, a devenit încântător. Sigur că îmi place, își desfășoară spiritul și dă la iveală noi calități. Să fii constantul principiu de fericire al unui bărbat, când acest bărbat o știe și amestecă recunoștința cu dragostea, ah! draga mea. Această certitudine dezvoltă în suflet o forță care o întrece pe a celui mai deplin amor. Această forță imperioasă și durabilă, unică și variată, naște, în fine, familia, frumoasă operă a femeii, și pe care o concep acum în toată frumusețea ei fecundă. Bătrânul tată nu mai e zgârcit, dă orbește tot ceea ce doresc. Servitorii sunt veseli; se pare că fericirea lui Louis a luminat cu razele ei acest interior, în care domnesc prin dragoste. Bătrânul s-a pus în armonie cu toate îmbunătățirile, n-a vrut să fie o pată pe luxul meu; a luat, pentru a-mi place, costumul și, odată cu costumul și manierele timpului de azi. Avem cai englezești, un cupeu, o caleașca și un *tilbury*^[40]. Servitorii noștri au o ținută simplă, dar elegantă. Astfel, trecem drept niște risipitori. Îmi folosesc inteligența – nu glumesc – pentru a-mi ține casa cu economie, ca să aduc aici cât mai multe plăceri pentru cât mai puțini bani cu putință. I-am demonstrat deja lui Louis necesitatea de-a construi drumuri, pentru a-și face reputația de

om preocupat de bunăstarea ținutului său. Îl oblig să-și completeze cunoștințele. Sper să-l văd curând, prin influența familiei mele și a familiei mamei lui, membru al consiliului general al departamentului său. I-am spus clar că sunt ambițioasă, că găsesc că nu e deloc rău ca tatăl lui să continue să se îngrijească de bunurile noastre, să facă economii, pentru că-l vreau pe de-a-ntregul dedicat politicii; dacă vom avea copii, îi voi vrea pe toți fericiți și bine plasați în Stat; sub pedeapsa de a-și pierde stima și afecțiunea mea, va trebui să devină deputat departamental la viitoarele alegeri; familia mea îi va sprijini candidatura și vom avea plăcerea de-a petrece toate iernile la Paris. Ah! îngerul meu, după ardoarea cu care m-a ascultat, am văzut cât eram de iubită. În fine, ieri, mi-a scris această scrisoare de la Marsilia, unde a plecat pentru câteva ore.

„Când mi-ai permis să te iubesc, dulcea mea Renée, am crezut în fericire; însă, astăzi, nu-i mai văd sfârșitul. Trecutul nu mai e decât o vagă amintire, o umbră necesară pentru a face să iasă în evidență strălucirea fericirii mele. Când sunt lângă tine, dragostea mă exaltă în așa măsură, că nu sunt în stare să-mi exprim marea afecțiune ce ți-o port; nu pot decât să te admir, să te ador. Glasul nu-mi revine decât departe de tine. Tu ești de-o frumusețe perfectă, de o frumusețe atât de gravă, atât de maiestuoasă, încât timpul o s-o altereze cu multă greutate; și, cu toate că dragostea între soți nu ține atât de frumusețe, cât de caracter, și caracterul tău e minunat, lasă-mă să-ți spun că această certitudine de-a te vedea întotdeauna frumoasă îmi dă o bucurie care crește cu fiecare privire pe care ți-o arunc. Armonia și demnitatea trăsăturilor feței tale, pe care se vădește sufletul tău sublim, are-un nu știu ce pur, sub culoarea vie a tenului. Strălucirea ochilor tăi negri și desenul îndrăzneț al frumuseții tale spun cât sunt de înalte virtuțile tale, cât de

serioasă ți-e firea și cât e de rezistentă inima ta la furtunile vieții, dacă acestea vor surveni. Noblețea este caracterul tău distinctiv; nu am pretenția să-ți spun eu, primul „acest lucru; însă îți scriu aceste cuvinte pentru a te face să știi că cunosc întreg prețul comorii pe care o am. Puținul pe care mi-l vei acorda va fi întotdeauna, pentru mine, fericirea, în decursul timpului, ca și în prezent; căci știu tot ceea ce a fost grandoare în promisiunea noastră de a ne păstra, fiecare, întreaga noastră libertate. Nu vom datora niciodată nicio dovadă de dragoste decât dorinței noastre. Vom fi liberi, în ciuda strânselor lanțuri. Voi fi cu atât mai mândru să te recuceresc astfel, cu cât cunosc acum prețul pe care-l acorzi acestei cuceriri. Nu vei putea niciodată să vorbești sau să respiri, să acționezi sau să gândești, fără ca eu să nu admir tot mai mult grația trupului și a sufletului tău. Există în tine ceva divin, ceva rațional, încântător, care pune de acord judecata, onoarea, plăcerea și speranța, care, în fine; dau dragostei o arie mai mare decât cea a vieții. O, îngerul meu, fie ca geniul dragostei să-mi rămână credincios și viitorul plin de această voluptate, cu ajutorul căreia ai înfrumusețat totul în jurul meu! Când oare vei fi mamă, pentru a te vedea aplaudând energia vieții tale, pentru ca să te aud, cu acea voce atât de suavă și cu ideile acelea atât de fine și de noi, atât de curios de bine exprimate, binecuvântând dragostea care mi-a reîmprospătat sufletul, mi-a recălit darurile, care face mândria mea și din care am sorbit ca dintr-o fântână fermecată o viață nouă? Da, voi fi tot ceea ce vrei tu să fiu: voi deveni unul dintre oamenii utili țării mele și voi face să se răsfrângă asupra-ți această glorie al cărei principiu va fi satisfacția ta.”

Scumpa mea, iată cum îl formez. Acest stil e de dată recentă; într-un an va fi mai bine. Louis este la primele entuziasme și îl aștept la această egală și continuă senzație de fericire pe care trebuie s-o dea

o căsătorie fericită când, siguri unul de celălalt și cunoscându-se bine, o femeie și un bărbat au găsit secretul de a varia înfinitul, de a pune încântarea în chiar fondul vieții. Acest minunat secret al adevăratelor soții îl întrevăd și vreau să-l stăpânesc. Vezi că se crede iubit, îngâmfatul, de. Parcă n-ar fi soțul meu. Eu, totuși, n-am ajuns încă decât la acel atașament material care ne dă puterea de a suporta multe. Cu toate acestea, Louis este amabil și de o mare egalitate de caracter, face în mod firesc lucruri cu care cei mai mulți bărbați s-ar lăuda. În sfârșit, dacă nu-l iubesc defel, mă simt foarte capabilă să-l îndrăgesc.

Iată, deci, părul meu negru, ochii mei negri ai căror gene se deschid, după cum spui tu, ca niște jaluzele, aerul meu imperial și persoana mea ridicate la rangul de putere suverană. Vom vedea dacă în zece ani de acum încolo, scumpa mea, nu vom fi amândouă foarte răzătoare, foarte fericite în acest Paris, de unde te voi aduce uneori în frumoasa mea oază din Provența. O, Louise, nu compromite viitorul frumos al amândurora! Nu face nebuniile cu care mă ameninți. M-am căsătorit cu un tânăr bătrân, mărită-te cu vreun moș tânăr din Camera *pairilor*. Cu asta ești pe calea cea bună.

XIV

DUCELE DE SORIA BARONULUI DE MACUMER

Madrid

Scumpul meu frate, nu m-ați făcut duce de Soria ca să nu mă port ca un duce de Soria. Dacă v-aș ști fără un cămin și fără îndulcirile pe care averea le dă oriunde, mi-ați face fericirea insuportabilă. Maria și cu mine nu ne vom căsători, până ce nu vom fi aflat că ați acceptat sumele încredințate lui Urpaca pentru dumneavoastră. Cele două milioane provin din propriile dumneavoastră economii și din cele ale Mariei. Ne-am rugat amândoi, îngenuncheați în fața aceluiași altar – și cu ce fervoare! Ah! Dumnezeu o știe! pentru fericirea ta. O, frate! rugile noastre trebuie să fie împlinite. Dragostea pe care o cauți și care va fi consolarea exilului tău, va coborî din cer. Maria a citit scrisoarea ta plângând și ai toată admirația ei. Cât despre mine, am acceptat, pentru casa noastră, nu pentru mine. Regele ți-a îndeplinit așteptările. Ah! i-ai aruncat cu atâta dispreț plăcerea, așa cum li se aruncă tigrilor prada. Încât, pentru a te răzbuna, voiam să-l fac să știe cât l-ai strivit prin măreția ta. Singurul lucru pe care l-am luat pentru mine, scump frate iubit, e fericirea mea, e Maria. Așa fi-voi veșnic înaintea ta ceea ce este o creatură înaintea Creatorului. Va fi în viața mea și în viața Mariei o

zi tot atât de frumoasă ca și cea a fericitei noastre căsătorii: ziua în care vom ști că inima ta e înțeleasă, că o femeie te iubește așa cum trebuie și vrei să fii iubit. Nu uita că, dacă tu trăiești pentru noi, și noi trăim pentru tine. Ne poți scrie cu toată încrederea pe adresa nunțiului papal, trimițându-ți scrisorile prin Roma. Ambasadorul Franței la Roma va lua, fără îndoială, asupra-și sarcina de a le remite la secretariatul de Stat, monseniorului Bemboni, pe care legatul nostru trebuie să-l fi prevenit. Orice altă cale ar fi rea. Adio, scump deposdat, scump exilat. Fii măcar mândru de fericirea pe care ne-ai dat-o, dacă nu poți fi fericit cu ea. Cu siguranță că Dumnezeu va asculta rugăciunile noastre pline de tine.

XV

LOUISE DE CHAULIEU CĂTRE DOAMNA DE L'ESTORADE

martie

Ah! îngerul meu, căsătoria te face filosof!... Scumpul tău obraz trebuie să fi fost galben atunci când îmi scriai acele teribile cugetări despre viața omenească și despre datoriile noastre. Crezi tu oare că mă vei converti la căsătorie, prin acest program de acțiuni subterane? Vai! aici te-au făcut, deci, să ajungi preasavantele noastre visuri? Am ieșit de la Blois împodobite cu toată nevinovăția noastră și înarmate cu ascuțișul gândirii: sulițele acestei experiențe pur morale a lucrurilor s-au întors împotriva ta! Dacă nu te-aș cunoaște ca pe cea mai pură și mai angelică creatură din lume, ți-aș spune că aceste calcule ale tale miros a depravare. Cum, scumpa mea, în interesul vieții tale la țară îți pui plăcerile sub regim de restricție, îți gospodărești dragostea cum ți-ai gospodări pădurile! O! prefer să pier în violența vârtejurilor inimii mele, decât să trăiesc în uscăciunea aritmeticii tale cuminți. Erai ca și mine fata cea mai instruită, pentru că am reflectat mult asupra a puține lucruri; însă, scumpa mea, filosofia fără dragoste, sau sub o falsă dragoste, este cea mai oribilă dintre ipocriziile conjugale. Nu știu dacă, din timp în timp, până și cel mai mare imbecil de pe pământ nu va observa bufnița înțelepciunii

ascunsă în mormanul tău de trandafiri, descoperire ce nu face plăcere și poate pune pe fugă pasiunea cea mai aprinsă. Ai luat tu rolul destinului, în loc să fii jucăria lui. Evoluăm amân-două într-un mod foarte ciudat: multă filosofie și puțină dragoste, iată programul tău; multă dragoste și puțină filosofie, iată-l pe-al meu. Julie a lui Jean-Jacques, pe care îl credeam un maestru, nu-i decât un învățăcel pe lângă tine. Virtute a femeii! ai măsurat tu viața! Vai! îmi râd de tine, poate că ai dreptate. Ți-ai jertfit tinerețea într-o zi și ai devenit zgârcită înainte de vreme. Louis al tău va fi, fără îndoială, fericit. Dacă te iubește – și nu mă îndoiesc de acest lucru – nu va băga niciodată de seamă că te porți în interesul familiei tale așa cum se poartă curtezanele în interesul averii lor; și cu siguranță că ele îi fac fericiți pe bărbați, dacă e să ne luăm după cheltuielile nebunești ce se fac pentru ele. Un soț clarvăzător ar rămâne, fără îndoială, pasionat de tine; însă nu va sfârși oare prin a se dispensa de recunoștință față de o femeie care face din falsitate un soi de corset moral, tot atât de necesar vieții ei, cât este celălalt corset necesar trupului? Dar, scumpo, dragostea este în ochii mei principiul tuturor virtuților raportate la o imagine a Divinității! Dragostea, ca toate principiile, nu se calculează, ea este infinitul sufletului nostru. N-ai vrut tu să-ți justifici față de tine însăși îngrozitoarea poziție a unei fete măritate cu un om care nu poate decât să-l stimeze? Datoria, iată regula și măsura la; dar să acționezi din necesitate, nu este oare asta morala unei societăți de atei? Să acționezi din dragoste și din sentiment, nu-i legea secretă a femeilor? Te-ai făcut bărbat iar Louis al tău o să se trezească femeie. O, scumpo, scrisoarea ta m-a cufundat în meditații fără de sfârșit. Am văzut că mânăstirea nu înlocuiește niciodată o mamă, pentru fete. Te implor, îngerul meu nobil cu cehi negri, atât de pură și atât de mândră, atât de gravă și atât de elegantă, fii atentă la aceste prime

strigăte pe care scrisoarea ta mi le smulge! M-am consolată, gândindu-mă că pe când eu mă lamentam, dragostea a răsturnat, fără îndoială, toate eșafodajele rațiunii. Voi face poate mai rău să judec, fără să cântăresc: pasiunea este un element care trebuie să aibă o logică la fel de crudă ca și a ta.

luni

Ieri, pe seară, la culcare, m-am așezat la fereastra mea, pentru a contempla cerul care era de o sublimă puritate. Stelele păreau cuie de argint care țintuiau un vâl albastru, în liniștea nopții, am putut auzi o răsuflare și, la lumina puțină a stelelor, l-am văzut pe spaniolul meu cocoțat ca o veveriță în ramurile unuiia dintre copacii aleii laterale a bulevardului, admirând, fără îndoială, ferestrele mele. Această descoperire a avut ca prim efect să mă facă să reintru în cameră, cu picioarele și mâinile ca frânge; însă, în adâncul acestei senzații de spaimă, am simțit o bucurie delicioasă. Eram abătută și fericită. Niciunul dintre spiritualii francezi care vor să mă ia de nevastă n-a avut atâta spirit, să vină să-și petreacă nopțile într-un ulm, cu riscul de a fi înhățat de o patrulă. Spaniolul meu, desigur, e acolo de o bună bucată de vreme. Ah! nu-mi mai dă lecții, vrea să le primească, le va primi. Dacă ar ști tot ce mi-am zis despre urâtenia lui aparentă! Și eu am filosofat, Renée. M-am gândit că e ceva oribil să iubești un bărbat frumos. Nu-i oare mărturisirea că simțurile sunt trei sferturi din dragoste – care trebuia să fie di-vină? Liniștită din prima mea spaimă, întindeam gâtul îndărătul geamului, pentru a-l revedea, și bine am făcut! Cu ajutorul unui baston scobit, mi-a suflat, prin fereastră, o scrisoare artistic rulată în jurul unei boabe mari de plumb.

— Doamne Dumnezeu! va crede că mi-am lăsat special fereastra deschisă! mi-am zis; dacă o închid brusc, înseamnă că mă fac complicea lui.

Am făcut mai bine, am revenit la fereastră, de parcă n-aș fi auzit zgomotul biletului său, ca și cum n-aș fi văzut nimic și am zis cu glas tare:

— Veniți să vedeți stelele, Griffith!

Griffith dormea ca o fată bătrână. Auzindu-mă, maurul a coborât val-vârtej, cu viteza unei umbre. Trebuie să fi murit de frică la fel ca și mine, căci nu l-am auzit plecând, a rămas, fără îndoială, la picioarele ulmului. După mai bine de un sfert de oră, în care timp mă scăldam în albastrul cerului și înotam în oceanul curiozității, am închis fereastra și m-am vârat în pat, pentru a derula hârtia cea subțire cu grija celor care lucrează, la Neapole, cu volumele antice. Degetele mele atingeau foc. „Ce putere oribilă exercită acest om asupra mea!” mi-am spus. Imediat am apropiat hârtia de lumânare, pentru a o arde fără s-o citesc... Un gând mi-a reținut mâna. „Ce-mi scrie, de-mi scrie în secret?” Ei bine, draga mea, am ars scrisoarea, gândindu-mă că, dacă toate fetele din lume ar fi murit s-o citească, eu, Armande-Louise-Marie de Chaulieu, nu trebuia s-o citesc deloc.

A doua zi, la italieni, era la postul său; însă oricât fusese el prim-ministru constituțional, nu cred că purtarea mea să-i fi relevat cea mai mică tulburare a sufletului meu: am rămas de ca și cum n-aș fi văzut și n-aș fi primit nimic, în ajun. Eram mulțumită de mine, însă el era foarte trist. Bietul om, în Spania e atât de normal ca dragostea să intre pe fereastră! A venit, în timpul pauzei, să se plimbe pe coridoare. Primul-secretar al ambasadei mi-a povestit despre el o faptă care e sublimă. Fiind duce de Soria, trebuia să ia în căsătorie pe una dintre cele mai bogate moștenitoare din Spania, pe tânăra prințesă Maria Heredia, a cărei avere ar fi îndulcit pentru el nenorocirile exilului;

dar se pare că, înșelând dorința taților lor, care-i logodiseră încă din copilărie, Maria îl iubea pe Soria mezinul, iar Felipe al meu a renunțat la prințesa lui, Maria, lăsându-se despuiat de regele Spaniei.

— Trebuie să fi făcut această faptă mare cu multă simplitate, i-am spus eu tânărului.

— Îl cunoașteți, deci! mi-a răspuns el, naiv. Mama a zâmbit.

— Ce se va întâmpla cu el, căci e condamnat la moarte? am spus eu.

— Dacă e mort în Spania, are dreptul să trăiască în Sardinia.

— Ah! există și morminte în Spania? am spus eu, ca să am aerul că iau toate acestea în glumă.

— Există de toate în Spania, chiar și spanioli de pe timpuri, mi-a răspuns mama.

— Regele Sardiniei i-a acordat un pașaport, nu fără greutate, baronului de Macumer, a reluat tânărul diplomat; astfel încât a devenit supus sard, posedă fiefuri superbe în Sardinia, cu drept de înaltă și mică justiție. Are un palat la Sassari. Dacă Ferdinand VII-lea ar fi să moară, Macumer va intra, probabil, în diplomatie și curtea din Torino îl va face ambasador. Deși tânăr, el...

— Ah! e tânăr?

— Da, domnișoară... deși tânăr, este unul dintre oamenii cei mai distinși din Spania.

Priveam sala, ascultându-l pe secretar și păream că-i acord o atenție mediocră: însă, între noi fie vorba, eram disperată că arsesem scrisoarea. Cum se exprimă un asemenea om când iubește? și el mă iubește. A fi iubită, adorată în taină, a avea, în această sală, unde se adună tot ce e mai de frunte în Paris, un om al tău, fără ca nimeni s-o știe! O Renée, am înțeles atunci viața pariziană, balurile și serbările ei! Toate și-au căpătat în ochii mei veritabila lor culoare. Ai nevoie de ceilalți când iubești, fie doar numai pentru a-i sacrifica celui pe care îl iubești. Am simțit în ființa mea o altă ființă

fericită. Toate vanitățile mele, amorul meu propriu, orgoliul meu, erau măgulite. Dumnezeu știe ce privire am aruncat asupra lumii!

— Ah! cumătră mică! mi-a spus ducesa la ureche, zâmbind.

Da, preaisteața mea mamă mi-a ghicit bucuriile ascunse, din atitudinea mea – și am plecat steagul în fața acestei femei înțelepte. Aceste trei cuvinte m-au învățat mai mult din știința lumii decât am surprins eu, de un an de zile, căci suntem în martie. Vai! peste o lună nu-i vom mai avea pe italieni. Ce devii fără această muzică adorabilă, atunci când ai inima plină de dragoste?

Scumpa mea, la întoarcere, cu o hotărâre demnă de o Chaulieu, am deschis fereastra pentru a admira o aversă de ploaie. O! dacă bărbații ar cunoaște puterea de seducție pe care o exercită asupra noastră acțiunile eroice, ar fi foarte mari; cei mai lași ar deveni eroi. Ceea ce aflasem despre spaniolul meu îmi dădea febră. Eram sigură că-i acolo, gata să-mi arunce o nouă scrisoare. Și n-am mai ars-o: am citit-o. Iată, deci, prima scrisoare de dragoste pe care am primit-o, doamnă care faci pe înțeleaptă: fiecare cu scrisoarea sa.

„Louise, nu vă iubesc pentru sublima dumneavoastră frumusețe, nu vă iubesc pentru spiritul dumneavoastră atât de cuprinzător, pentru noblețea sentimentelor, pentru grația infinită pe care o dați oricărui lucru, nici pentru mândria dumneavoastră, pentru regalul dispreț față de ce nu-i din sfera dumneavoastră – și care, la dumneavoastră, nu exclude deloc bunătatea, căci aveți caritatea îngerilor; Louise, vă iubesc pentru că ați făcut să se plece toate aceste demnități semețe pentru un biet exilat: pentru că, printr-un gest, printr-o privire, ați consolat un om aliat pe o treaptă atât de joasă, încât n-avea dreptul decât la mila dumneavoastră, dar la o milă generoasă. Sunteți singura femeie din lume care și-a temperat,

pentru mine, severitatea privirilor sale; și pentru că ați lăsat să cadă asupra-mi această privire binefăcătoare, atunci când eram doar un grăunte în pulbere – ceea ce n-am obținut niciodată când aveam tot ceea ce un cm poate avea ca putere –, țin să vă fac să știți, Louise, că mi-ați devenit dragă, că vă iubesc pentru dumneavoastră însevă și fără niciun gând ascuns, depășind cu mult condițiile puse de dumneavoastră unei iubiri perfecte. Aflați, deci, idol așezat de mine în cel mai înalt dintre ceruri, că există în lume un vlăstar al rasei sarazine a cărui viață vă aparține, căruia îi puteți cere totul, ca unui sclav și care va fi onorat să vă execute ordinele. M-am dat dumneavoastră fără drum de întoarcere, pentru singura plăcere de a mă da, pentru o singură privire de-a dumneavoastră, pentru acea mână întinsă, într-o dimineață, profesorului de spaniolă. Aveți un servitor, Louise, și nu altceva. Nu, nu îndrăznesc să mă gândesc că aș putea fi vreodată iubit; dar poate voi fi tolerat și aceasta doar din cauza devotamentului meu. Din acea dimineață în care mi-ați zâmbit ca o fată nobilă care ghicea suferința inimii mele solitare și trădate, v-am întronat: sunteți suverana absolută a vieții mele, regina gândurilor mele, divinitatea inimii mele, lumina care strălucește pentru mine, floarea florilor mele, balsamul aerului pe care-l respir, bogăția sângelui meu, licărul în care somnolez. Un singur gând îmi tulbură această fericire: nu știți că vă aparține un devotament fără margini, un braț fidel, un sclav orb, un agent mut, o comoară, căci nu mai sunt decât depozitarul a tot ceea ce posed; în fine, nu știți că dispuneți de un suflet căruia îi puteți cere totul, de un tată de la care puteți pretinde orice protecție, un prieten, un frate; toate aceste sentimente lipsesc în jurul dumneavoastră, o știu. Am surprins secretul izolării dumneavoastră! Îndrăzneala mea a venit din dorința de a vă revela întinsul posesiunilor dumneavoastră. Acceptați totul, Louise, îmi veți da

singura viață ce poate exista pentru mine pe lume, aceea de a mă devota. Punându-mi lanțul servituții, nu vă expuneți la nimic: nu voi cere niciodată altceva decât plăcerea de a mă ști al dumneavoastră. Nu-mi spuneți nici măcar că nu mă veți iubi niciodată: așa trebuie să fie, o știu; trebuie să iubesc de departe, fără speranță și pentru mine însumi. Tare aș vrea să știu dacă mă acceptați ca servitor și mi-am bătut capul pentru a găsi un mod de a v-o arăta care să nu implice din partea dumneavoastră nicio atingere a demnității voastre, căci, iată, vă aparțin deja de multe zile, fără știrea dumneavoastră. Deci, mi-o veți spune, având în mână, într-o seară, la italieni, un buchet compus dintr-o camelie albă și dintr-o camelie roșie, imagine a tot sângele unui bărbat aflat la ordinele unei candori adorate. Totul va fi spus atunci: imediat, în zece ani ca și mâine, orice veți voi, de e posibil unui om s-o facă, va fi făcut de cum o veți cere fericitului dumneavoastră servitor,

FELIPE HENAREZ

P. S. Scumpa mea, mărturisește că marii seniori știu să iubească! Ce salt de leu african! ce ardoare reținută! ce credință! ce sinceritate! ce măreție sufletească, în înjosire! M-am simțit mărunță și m-am întrebat, cu totul buimăcită: „Ce să fac?...” Caracteristic unui om mare e să deruteze calculele obișnuite. Este sublim și înduioșător, naiv și măreț. Printr-o singură scrisoare, el a depășit cele o sută de scrisori ale lui Lovelace și de Saint-Preux^[41]. O! iată dragostea adevărată, fără opreliști: există sau nu există; însă atunci când există, trebuie să se desfășoare în imensitatea ei. Iată-mă lipsită de toate cochetăriile. Să refuz ori să accept – mă aflu între acești doi termeni, fără niciun pretext pentru a-mi ascunde nehotărârea. E suprimată orice discuție. Nu mai este Parisul, este Spania sau Orientul; în fine, este acest Abencerraj care

vorbește, care îngenunchează în fața Evei catolice, aducându-i iataganul, calul și capul său. Îl voi accepta oare pe acest urmaș al Maurilor? Recitește această scrisoare hispano-sarazină, Renée a mea, și vei vedea că dragostea zdrobește toate stipulațiile iudaice ale filosofiei tale. Uite, Renée, scrisoarea ta îmi stă pe inimă, mi-ai îmburghezit viața. Am eu nevoie de subterfugii? Nu-s eu oare veșnic stăpână a acestui leu care-și preschimbă răgetele în suspine umile și credincioase? O! cât trebuie el să fi răcnit în bârlogul lui de pe strada Hillerin-Bertin! Știu unde locuiește, am cartea lui de vizită: F., BARON DE MACUMER. Mi-a făcut imposibil orice răspuns, nu am decât să-i arunc în față două camelii. Ce știință infernală are dragostea pură, adevărată, naivă! Iată, deci, lucrul cel mai greu pentru inima unei femei, redus la un gest simplu și ușor. O, Asie! Am citit *O mie și una de nopți* și iată-i spiritul: două flori și totul s-a spus. Cu un buchet, pășim peste cele patrusprezece volume ale lui *Clarisse Harlowe*. Mă perpelesc ca pe jăratec în fața acestei scrisori.

Să iau ori să nu iau cele două camelii? Da sau nu, ucizi sau dai viață? În fine, o voce îmi strigă: „Pune-l la încercare!” Îl voi pune, deci, la încercare.

XVI

ACEEAȘI ACELEIAȘI

martie

Sunt îmbrăcată în alb: am camelii albe în păr și o camelie albă în mână; mama are camelii roșii: îi voi lua una – dacă vreau. Există, în mine, un fel de dorință de a-i vinde, *lui*, printr-o ușoară ezitare, camelia lui roșie și de a nu mă hotărî decât la fața locului. Sunt foarte frumoasă! Griffith m-a rugat să mă las un moment admirată. Solemnitatea acestei seri și drama acestui consimțământ secret mi-au dat culori: am pe fiecare obraz o camelie roșie, înflorită pe o camelie albă!

Ora unu

Toți m-au admirat, unul singur a știut să mă adore. A plecat capul, văzându-mă cu o camelie albă în mână și a devenit alb ca floarea când am luat, de la mama una roșie. Să vii cu cele două flori poate să fie efectul hazardului; însă această acțiune a fost un răspuns. Mi-am subliniat, deci, mărturisirea! Se juca *Romeo și Julieta* și, cum tu nu știi ce este duo-ul celor doi îndrăgostiți, nu poți înțelege fericirea a doi neofiți ai dragostei, ascultând această divină expresie a tandreții. M-am culcat, auzind pași pe aleea laterală. Ah!, îngerul

meu, acum îmi arde inima, îmi arde capul. Oare ce face? Ce gândește? Are vreun gând, unul singur, care să fie străin de mine? Este el sclavul, mereu gata, cum mi-a spus că este? Cum să fiu sigură? Are în suflet cea mai mică îndoială că acceptarea mea comportă vreo dezaprobare, vreo răzgândire, vreo mulțumire? M-am dedat la toate arguțiile minuțioase ale eroinelor din *Cyrus* și din *Astrée*, la subtilitățile Curților Amourului^[42]. Știe oare că, în dragoste, cele mai mici acțiuni ale femeilor sunt produsul ultim al unei întregi lumi de reflecții, lupte interioare, victorii pierdute! La ce se gândește, în acest moment? Cum să-i poruncesc să-mi scrie, seara, în amănunt, cum și-a petrecut ziua? E sclavul meu, trebuie să-l ocup și am să-l copleșesc cu munca.

Duminicădimineața

N-am dormit decât foarte puțin, dimineața. E amiază. Tocmai am pus-o pe Griffith să scrie următoarea scrisoare:

Domnului baron de Macumer

Domnișoara de Chaulieu mi-a dat în grijă, domnule baron, să vă cer să restituiți copia unei scrisori pe care i-o scrisese una dintre prietenele sale, copie care este de mâna ei și pe care ați luat-o.

„Primiți, vă rog etc.

GRIFFITH

Scumpa mea, Griffith a ieșit și s-a dus pe strada Hillerin-Bertin, a pus să-i fie remis acest bilet de dragoste sclavului meu, care mi-a înapoiat în plic programul meu udat în lacrimi. S-a supus. O,

scumpa mea, cât va fi ținut la această scrisoare! Un altul ar fi refuzat, scriind o epistolă plină de lingușeli; dar sarazinul a fost ce a promis să fie: s-a supus. Sunt mișcată până la lacrimi

XVII

ACEEAȘI ACELEIAȘI

2 aprilie

Ieri, vremea a fost superbă și mi-am luat un aer de fiică iubită care vrea să placă. La rugămintea mea, tata mi-a dat cel mai frumos atelaj care poate fi văzut în Paris: doi cai gri-roțați și o caleașca de ultima modă. Mi-am încercat echipajul. Eram ca o floare sub o umbrelă căptușită cu mătase albă. Urcând pe Champy-Elyssees, l-am văzut venind spre mine pe Abencerrajul meu, pe un cal de o nespusă frumusețe: bărbații care, în ziua de azi, sunt aproape cu toții excelenți geambași, se opreau să-l vadă, să-l cerceteze. M-a salutat și i-am făcut un semn amical de încurajare; a moderat pasul calului și i-am putut spune:

— Nu veți găsi nimic rău, domnule baron, că v-am cerut scrisoarea înapoi, ea nu vă era de folos... Ați depășit deja acest program... am adăugat eu, încet. Aveți un cal care vă face să fiți foarte remarcat, i-am zis.

— Intendentul meu din Sardinia mi l-a trimis, din orgoliu, căci acest cal de rasă arabă s-a născut în mărcinișurile de pe domeniul meu.

Azi dimineată, Henarez călărea un cal englezesc alezan, de asemeni foarte frumos, dar care nu mai atrăgea atenția; puțină critică batjocoritoare a cuvintelor mele a fost suficientă. M-a salutat și i-

am răspuns printr-o ușoară înclinare a capului. Ducele d'Angouleme a pus să fie cumpărat calul lui Macumer. Sclavul meu a înțeles că ieșea din simplitatea voită, atrăgând asupra lui atenția mulțimii de gură-cască. Un bărbat trebuie să fie remarcat pentru el însuși și nu pentru calul sau pentru lucrurile lui. A avea un cal prea frumos mi se pare tot atât de ridicol ca a purta un diamant mare la cămașă. Am fost încântată să-l prind cu o greșeală și poate că exista în fapta lui puțin amor propriu, permis unui biet proscris. Această copilărie îmi place. O! bătrâna mea înțeleaptă! Te bucuri oare tu de amorurile mele, pe cât m-am întristat eu de sumbra ta filosofie! Scumpă Philippe II în fuste, te plimbi tu cu adevărat în caleașca mea? Vezi oare această privire catifelată, umilă și plină, mândră de servitutea ei. Pe care mi-o aruncă, trecând călare, acest om cu adevărat mare, care-mi poartă livrea și care are întotdeauna la butonieră o camelie roșie, în timp ce eu am întotdeauna una albă în mână? Ce lumină aruncă dragostea! Cât de bine înțeleg Parisul! Acum, totul aici îmi pare spiritual. Da, dragostea e aici mai frumoasă, mai mare, mai fermecătoare decât oriunde în altă parte. Hotărât lucru, mi-am dat seama că niciodată n-aș putea să chinui, neliniștesc un prost, nici să am cea mai mică putere asupra lui. Numai oamenii superiori ne pot înțelege cu adevărat și asupra lor putem acționa. O, biată prietenă, iartă-mă, îl uitam pe l'Estorade al nostru; dar nu mi-ai spus tu că vei face din el un geniu? O! înțeleg de ce: îl crești cu mare grijă, pentru a fi înțeleasă într-o zi. Adio, sunt puțin cam nebună și nu vreau să continui,

XVIII

DOAMNA DE L'ESTORADE CĂTRE DOMNIȘOARA DE CHAULIEU

aprilie

Înger scump, sau mai curând: scump demon, m-ai mâhnit fără să vrei, și, dacă n-am fi același suflet, aş spune că m-ai rănit; dar oare nu se întâmplă să te rănești și pe tine însuți? Cum se vede de bine că nu ți-ai oprit gândurile asupra acestui cuvânt *indisolubil*, aplicat contractului care leagă o femeie de un bărbat! Nu vreau să-i contrazic pe filosofi, sunt ei în stare să se contrazică și singuri; dar, scumpo, făcând căsătoria irevocabilă și impunându-se o formulă, aceeași pentru toți și fără milă, s-a făcut din fiecare uniune un lucru întru totul diferit, tot atât de diferit cum sunt de diferiți și indivizii între ei; fiecare își are legile interne deosebite: cele ale unei căsătorii la țară, unde două ființe vor fi tot timpul una în prezența celeilalte, nu sunt legile unei căsătorii la oraș, unde mai multe distracții nuanțează viața; iar cele ale unei căsătorii la Paris, unde viața trece ca un torent, nu vor fi acelea ale unei căsătorii în provincie, unde viața e mai puțin agitată. Dacă însă condițiile variază după loc, ele variază și mai mult după caractere. Soția unui om de geniu n-are decât să se lase condusă iar soția unui prost trebuie, sub pedeapsa celor mai mari nenorociri, să ia conducerea întregii mașini, dacă se simte mai

inteligentă decât el. Poate că, până la urmă, judecata și înțelepciunea ajung la ceea ce se numește depravare. Pentru noi, depravarea nu-i oare calculul în sentimente? O pasiune care judecă e depravată; pasiunea nu-i frumoasă decât involuntară și în acele sublime elanuri care exclud orice egoism. Ah! mai devreme sau mai târziu, îți vei spune, draga mea: „Da! falsitatea este tot atât de necesară femeii ca și corsetul, dacă prin falsitate se înțelege tăcerea celui care are curajul să tacă, dacă prin falsitate se înțelege calculul necesar viitorului”. Orice femeie măritată învață pe pielea ei legile sociale, care sunt în multe privințe incompatibile cu legile naturii. Poți avea în căsătorie doisprezece copii, casator în du-te la vârsta noastră; și, dacă i-am avea, am comite douăsprezece crime, am naște douăsprezece nenorociri. N-am lăsa oare pradă mizeriei și disperării niște ființe fermecătoare? În timp ce doi copii sunt două fericiri, două binefaceri, două creații în armonie cu moravurile și legile actuale. Legea naturală și codul sunt în dușmănie, iar noi suntem terenul, pe care își duc lupta lor. Vei numi tu depravare înțelepciunea soției care veghează ca familia să nu se ruineze prin ea însăși? Un singur calcul sau o mie, totul e pierdut în inimă. Acest calcul cumplit îl veți face într-o zi, frumoasă baroană de Macumer, când veți fi soția fericită și mândră a acestui bărbat care vă adoră; sau, mai curând, acest om superior vă va scuti de acest calcul, căci îl va face el însuși în locul dumneavoastră. Vezi tu, nebună scumpă, că noi am studiat codul în relațiile lui cu dragostea conjugală. Vei afla că nu suntem datoare să dăm socoteală decât nouă înșine și lui Dumnezeu de mijloacele pe care le folosim pentru a perpetua fericirea în sânul familiilor noastre; și este mai valoros calculul care-și atinge scopul, decât dragostea necugetată care aduce doliul, certurile sau dezbinarea. Am studiat fără reticențe rolul de soție

și de mamă de familie. Da, scumpa mea, avem de comis multe sublime falsități, pentru a putea fi nobila făptură care suntem, îndeplinindu-ne datoriile. Mă acuzi de fățarnicie, pentru că vreau să-i îngădui, cu încetul, lui Louis, să mă cunoască; dar nu cumva o prea intimă cunoaștere e cauza despărțirilor? Vreau să-l ocup mult, pentru a-l distra tot atât de mult de la persoana mea, în numele propriei sale fericiri; nici pasiunea nu calculează astfel. Dacă tandrețea este inepuizabilă, dragostea, deloc: de aceea, pentru o femeie cinstită, este o adevărată încercare să o distribuie cu înțelepciune, pe toată viața. Cu riscul de a-ți părea execrabilă, îți voi spune că persist în principiile mele, socotindu-mă foarte mare și foarte generoasă. Virtutea, micuțo, este un principiu ale cărui manifestări diferă după mediu: virtutea din Provence, cea de la Constantinopol, cea de la Londra și cea de la Paris au efecte întru totul deosebite, fără să înceteze de a fi virtute. Fiecare viață omenească prezintă în țesătura ei combinațiile cele mai neașteptate; însă văzute de la o anumită înălțime, toate par asemănătoare. Dacă aș vrea să-l văd pe Louis nefericit și să provoc o separare de corp, n-aș avea decât să mă las în voia lui. N-am avut, ca tine, fericirea de a întâlni o ființă superioară, însă poate că voi avea plăcerea să fac din el o ființă superioară, și-ți dau întâlnire peste cinci ani, la Paris. Te vei păcăli singură și-mi vei spune că m-am înșelat, că domnul de l'Estorade era remarcabil din naștere. Cât despre acele frumoase iubiri, acele emoții pe care nu le încerc decât prin tine; cât despre acele popasuri nocturne pe balcon, la lumina stelelor; cât despre acele adorări excesive, acele divinizări ale persoanei noastre, am știut că trebuie să renunț la ele. Înflorirea ta în viață strălucește după dorința ta; a mea e circumscrisă, incinta ei este La Crampade; și tu îmi mai reproșezi precauțiile pe care le cere o fericie e fragilă, secretă și săracă,

pentru a deveni durabilă, bogată și misterioasă! Credeam că mi-am găsit farmece de amantă în noua stare de femeie, m-ai făcut aproape să roșesc de mine însămi. Dintre noi două, cine greșește, cine are dreptate? Poate că, în egală măsură, greșim și avem dreptate amândouă și poate că societatea ne vinde foarte scump dantelele noastre, titlurile noastre și copiii noștri! Eu am cameliile mele roșii, ele sunt pe buzele mele, în zâmbete care înfloresc pentru aceste două ființe, tatăl și fiul, cărora le sunt devotată, totodată sclavă și stăpână. Dar, scumpo! ultimele tale scrisori m-au făcut să observ tot ceea ce am pierdut. M-ai făcut să aflu amploarea sacrificiilor femeii măritate. Abia am apucat. Să-mi arunc ochii peste aceste frumoase stepe sălbatice pe care tu zburzi și nu-ți voi vorbi defel de cele câteva lacrimi pe care mi le-am șters, citindu-te; Însă regretul nu-i remușcarea, deși se înrudesce cumva. Mi-ai spus: „Căsătoria te face filosof!” Vai! nu; am simțit-o bine când plângeam, știindu-te luată de torentul dragostei, însă tata mi-a dat să-l citesc pe unul dintre cei mai profunzi scriitori din ținuturile noastre, unul dintre urmașii lui Bossuet, unul dintre acei cruzi politicieni ale căror pagini nasc convingerea. În timp ce tu citeai *Corinne*, eu îl citeam pe Bonald^[43] și iată secretul filosofiei mele: Familia Sfântă și puternică mi-a apărut în fața ochilor. După Bonald, tatăl tău avea dreptate în ceea ce spunea. Adio, scumpă imaginație, prietena mea, tu care ești nebunia mea!

XIX

LOUISE DE CHAULIEU CĂTRE DOAMNA DE LESTORADE

Ei bine, ești un amor de femele, Renée a mea! și sunt acuma de acord că înseamnă să fii cinstită dacă înșeli: ești mulțumită? De altfel, bărbatul care ne iubește ne aparține; avem dreptul să facem din el un prost sau un om de geniu; însă, între noi fie vorba, cel mai ades facem din el un prost. Tu vei face dintr-al tău un om de geniu și îți vei păstra secretul; două acțiuni minunate! Ah! de n-ar exista paradisul, ai fi tare păcălită, căci te-ai sortit unui martiriu voluntar. Vrei să-l faci ambițios și să-l păstrezi îndrăgostit! însă, copil ce ești, este prea de-ajuns să-l menții îndrăgostit. Până la ce punct calculul este virtute iar virtutea calcul? Nu ne vom certa defel pentru această treabă, de vreme ce există Bonald. Suntem și vrem să fim virtuose; însă cred că, în acest moment, în ciuda fermecătoarelor tale pungășii, valorezi mai mult decât mine. Da, sunt o fată de-o oribilă falsitate: îl iubesc pe Felipe și i-o ascund cu o infamă disimulare. Aș vrea să-l văd sărind din copacul lui pe creasta zidului, din vârful zidului pe balconul meu; și, dacă ar face ceea ce doresc, l-aș fulgera cu disprețul meu. Vezi, sunt de o bună-credință cumplită. Cine mă oprește? Ce putere misterioasă mă împiedică să-i spun acestui iubit Felipe toată fericirea pe care mi-o aduce în valuri prin dragostea lui pură, întreagă, mare, secretă, plină?

Doamna de Mirbel îmi face portretul, socot să i-l dau, draga mea. Ceea ce mă surprinde în fiecare zi mai mult este activitatea pe care dragostea o dă vieții. Cât interes capătă orele, faptele, lucrurile cele mai mărunte! Și ce admirabilă confuzie a trecutului, a viitorului în prezent! Trăiești în cele trei timpuri ale verbului. Tot așa se întâmplă și după ce ai fost fericită? O! răspunde-mi, spune-mi ce-i fericirea, dacă irită sau calmează. Sunt de-o neliniște ucigătoare, nu știu cum să mă mai port: există în inima mea o forță care mă împinge spre el, în ciuda rațiunii și a conveniențelor. În fine, înțeleg curiozitatea ta cu Louis, ești mulțumită? Fericirea pe care o are Felipe de-a fi al meu, dragostea lui. De la distanță și supunerea lui mă fac tot atât de nerăbdătoare, pe cât de mult mă irita respectul lui, pe vremea când nu era decât profesorul meu de spaniolă. Sunt tentată să-i strig când trece: „Imbecilule, dacă mă iubești ca tablou, ce ar fi oare dacă m-ai cunoaște!”

O Renée, arzi scrisorile mele, nu-i așa? Eu, le voi arde pe ale tale. Dacă alți ochi decât ai noștri ar citit aceste gânduri care sunt spuse de la inimă la inimă, îi voi cere lui Felipe să se ducă să-i orbească pe oamenii ăia pentru mai multă siguranță și să-i și omoare puțin.

luni

Ah! Renée, cum să sondezi inima unui bărbat? Tata trebuie să mi-l prezinte pe. Domnul Bonald al tău și, pentru că este atât de savant, îl voi întreba. Dumnezeu are noroc că poate citi în adâncul inimilor. Sunt, în continuare, un înger pentru acest om? Asta-i întrebarea.

Dacă vreodată, într-un gest, într-o privire, în accentul vreunui cuvânt aş observa vreo diminuare a acelui respect pe care-l avea pentru mine atunci

când era profesorul meu de spaniolă, mă simt destul de puternică ca să uit totul! „De ce aceste cuvinte mari, aceste decizii fără drept de apel?” vei spune tu. Ah! iată de ce, scumpa mea. Fermecătorul meu tată, Oare se poartă cu mine ca un bătrân cavalier servitor cu o italiancă, a cerut doamnei de Mirbel, ți-am mai spus-o, să-mi facă portretul. Am găsit mijlocul de a avea o copie destul de bine executată pentru a putea să i-o dau ducelui și să-i trimit originalul lui Felipe. Lucru care s-a întâmplat ieri, portretul fiind însoțit de aceste trei rânduri:

„Don Felipe, se răspunde întreg devotamentului dumneavoastră printr-o încredere oarbă; timpul va spune dacă nu i se acordă prea multă importanță unui bărbat.”

Recompensa e mare, ea are aerul unei promisiuni și, lucru oribil, al unei invitații; însă ceea ce ți se va părea încă și mai oribil, am vrut ca recompensa să exprime promisiune și invitație, fără să meargă, totuși, până la ofertă. Dacă în răspunsul lui există un: „Louise a mea”, sau numai: „Louise” – e pierdut!

marți

Nu, nu e pierdut! Acest ministru constituțional este un iubit adorabil. Iată scrisoarea lui:

„Toate clipele pe care le petreceam, fără să vă văd, rămâneam preocupat de dumneavoastră, cu ochii închiși față de orice și legați prin meditație de imaginea dumneavoastră, oare nu se desena niciodată destul de repede în castelul întunecos unde se petrec gândurile și unde răspândiți lumina. De acum înainte, ochii mei se vor odihni pe acest minunat fildeș, pe acest talisman, trebuie să spun;

căci pentru mine ochii dumneavoastră albaștri se animă iar pictura devine pe dată o realitate. Întârzierea acestei scrisori vine din graba de a mă bucura de această contemplare în timpul căreia vă spuneam tot ceea ce trebuie să tac. Da, de ieri, închis singur cu dumneavoastră, m-am dat, pentru prima oară în viața mea, unei fericiri întregi, complete, infinite. Dacă ați putea să vă vedeți unde v-am pus, între Fecioară și Dumnezeu, veți înțelege în ce spaime mi-am petrecut noaptea; însă, spunându-vă acest lucru n-aș vrea să vă ofensez, căci ar fi atâta chin pentru mine într-o privire lipsită de această angelică bunătate care mă face să trăiesc, încât vă cer dinainte iertare. Dacă, deci, regină a vieții mele și a sufletului meu, ați vrea să-mi acordați a mia parte din dragostea pe care v-o port!

Dacă-ul acestei constante rugăminți mi-a răvășit inima. Eram între. Credință și eroare, între viață și moarte, între tenebre și lumină. Un criminal nu este mai agitat în timpul deliberării sentinței decât sunt eu, acuzându-mă în fața dumneavoastră de această îndrăzneală. Zâmbetul exprimat pe buzele dumneavoastră și pe care veneam să-l privesc mereu, iarăși, calma aceste furtuni, pricinuite de teama de a vă displace. De când exist, nimeni, nici măcar mama mea, nu mi-a zâmbit. Frumoasa fată care mi-era destinată mi-a refuzat inima și s-a îndrăgostit de fratele meu. Eforturile mele, în politică, n-au dus decât la înfrângere. În ochii regelui meu n-am văzut niciodată decât o dorință de răzbunare; și sân tem atât de dușmani, încă din tinerețea noastră, încât a privii ca pe o cruntă jignire alegerea prin care Cortes-urile m-au adus la putere. Oricât de puternic ați face un suflet, îndoiala s-ar strecura în el și pentru mai puțin. De altfel, așa mi se cuvine; știu cât sunt de nearătos și mai știu cât este de greu să se aprecieze inima mea printr-un asemenea înveliș. Să fiu iubit, nu mai era decât un vis, când v-am văzut. Și de aceea, când

m-am atașat de dumneavoastră, am înțeles că numai devotamentul putea să-mi scuze tandrețea. Contemplând acest portret, ascultând acest zâmbet plin de promisiuni divine, o speranță pe care nu mi-o permiteam mie însumi a strălucit în inima mea. Această lumină de auroră este fără odihnă combătută de tenebrele îndoielii, de teama de a vă jigni lăsând-o să se nască. Nu, încă nu mă puteți iubi, o simt: însă, pe măsură ce veți pune la încercare puterea, durata și întinderea inepuizabilei mele afecțiuni. Îi veți da un mic loc în inima dumneavoastră. Dacă ambiția mea este o insultă, mi-o veți spune fără mânie. Voi reintra în rolul meu; însă dacă ați vrea să încercați să mă iubiți, nu dați de știre acest lucru fără minuțioase precauții celui care și-a văzut toată fericirea vieții numai în a vă servi.”

Scumpa mea, citind aceste ultime cuvinte, mi s-a părut că-l văd, palid, cum era în seara în care i-am spus, arătându-i camelia, că acceptam comoara devotamentului său. Am văzut în aceste fraze supuse cu totul altceva decât o simplă floare de retorică, din cele întrebuințate de îndrăgostiți și am simțit o mare mișcare în mine însămi... suflul fericirii.

A fost o vreme detestabilă, nu mi-a fost cu putință să mă duc la Bois, fără să dau loc la bănuieli ciudate; căci mama, care iese adeseori, în ciuda ploii, a rămas în casă, singură.

miercuri seara

Tocmai l-am văzut, la Operă. Scumpa mea, nu mai este același om: a venit în loja noastră, prezentat de ambasadorul Sardiniei. După ce a văzut în ochii mei că îndrăzneala nu displace defel, mi s-a părut ca încurcat de trupul lui și atunci i-a

zis *domnișoară* marchizei d'Espard. Ochii lui aruncau priviri care luminau mai puternic decât lustrele. În cele din urmă, a ieșit ca un om care se teme să nu comită o extravaganta.

— Baronul de Macumer e îndrăgostit! i-a spus doamna de Maufrigneuse mamei mele.

— Este cu atât mai extraordinar, cu cât este un ministru căzut, a răspuns marna.

Am avut puterea de a le privi pe doamna d'Espard, pe doamna de Maufrigneuse și pe mama cu curiozitatea unei persoane care nu cunoaște o limbă străină și care ar vrea să ghicească ce se spune; însă, în sinea mea, eram prădă unei bucurii voluptoase în care mi se părea că sufletul mi se scaldă. Nu există decât un singur cuvânt ca să-ți explic ceea ce simt, este extazul. Felipe iubește atât, încât îl consider demn să fie iubit. Sunt întocmai principiul vieții sale și țin în mâna mea firul care-i conduce gândirea. În sfârșit, dacă e să ne spunem totul, există în mine cea mai puternică dorință de a-l vedea învingând toate obstacolele, ajungând la mine, pentru a mă cere mie însămi, cu scopul de a vedea dacă această dragoste furioasă va redeveni umilă și calmă la o singură privire de-a mea.

Ah! scumpa mea, m-am oprit și tremur toată. Scriind, am auzit afară un zgomot ușor și m-am ridicat. De la fereastra mea, l-am văzut mergând pe creasta zidului, riscându-și viața. M-am dus la fereastra camerei mele și nu i-am făcut decât un singur semn; a sărit de pe zid, care are zece picioare; apoi a alergat pe drum, până la distanța de la care-l puteam vedea, pentru a-mi arăta că n-a pățit nimic. Această atenție, în momentul în care trebuie să fi fost zăpăcit de cădere, m-a înduioșat atât de mult, încât plâng, fără să știu de ce. Biet urât! ce venea el să caute? Ce voia el să-mi spună?

Nu îndrăznesc să-mi scriu gândurile și, în bucuria mea, mă duc să mă culc, gândindu-mă la tot ceea ce ne-am spune dacă am fi împreună.

Adio, frumoasă mută. N-am timp să te cert pentru tăcerea ta, dar iată mai mult de o lună de când n-am vești de la tine! Ai devenit, din întâmplare, fericită? Oare nu mai ai tu acel liber arbitru care te făcea atât de mândră și care, în această seară, era să mă părăsească?

XX

RENÉE DE L'ESTORADE CĂTRE LOUISE DE CHAULIEU

mai

Dacă dragostea este viața lumii, de ce o suprimă filosofii austeri în căsătorie? De ce societatea ia ca lege supremă sacrificiul Femeii adus Familiei, creând astfel în mod necesar o luptă surdă în sinul căsătoriei? — luptă prevăzută de ea și atât de periculoasă, încât a inventat puteri pentru a-l înarma pe bărbat împotriva noastră, ghicind că noi am putea anula totul, fie prin puterea tandreței, fie prin perseverența unei un ascunse. Acum văd, în căsătorie, două forțe opuse pe care legislatorul ar fi trebuit să le unească; când se vor reuni oare? Iată ceea ce mă întreb citindu-te. O, scumpo, una singură dintre scrisorile tale dăruiește edificii construite de marele scriitor de la Aveyron, edificiul în care mă instalasem cu o dulce satisfacție! Legile au fost făcute de bătrâni, femeile bagă de seamă acest lucru; au decretat cu multă înțelepciune că dragostea conjugală lipsită de pasiune nu ne înjosește defel și că o femeie trebuie să se dăruiește fără dragoste odată ce legea permite unui bărbat s-o facă să fie a lui. Preocupați de familie, au imitat natura, preocupată doar de perpetuarea speciei. Înainte, eram o ființă, acum sunt un lucru! Multe lacrimi am înghițit, departe, singură, pe care aș fi vrut să le dau în schimbul unui zâmbet

consolator. De unde vine această inegalitate a destinelor noastre? Dragostea permisă îți face sufletul mai mare. Îți vei găsi virtutea în plăcere. Nu vei suferi decât din propria-ți Voință. Datoria ta, dacă te vei căsători cu Felipe al tău, va deveni cel mai dulce, cel mai expansiv dintre sentimente. Viitorul nostru poartă acest răspuns și îl aștept cu o curiozitate neliniștită.

Iubești, ești adorată. O, scumpo, lasă-te întreagă acestui frumos poem care ne-a preocupat atât de mult! Această frumusețe a femeii, atât de fină și de spiritualizată la tine, Dumnezeu a făcut-o astfel, ca ea să farmece și să placă: își are el planurile lui. Da, îngerul meu, păstrează bine secretul tandreței tale, și supune-l pe Felipe încercărilor subtile pe care le inventam pentru a afla dacă iubitul pe care-l visam va fi demn de noi. Află mai ales mai puțin dacă te iubește, decât dacă îl iubești: nimic nu-i mai înșelător decât mirajul produs în sufletul nostru de curiozitate, dorință, de credința în fericire. Tu care, singură din noi două, ai rămas intactă, nu te risca, te implor, fără zălog, în primejdiosul târg al unei căsătorii irevocabile. Câteodată un gest, un cuvânt, o privire, într-o conversație fără martori, când sufletele s-au dezbrăcat de ipocrizia lor mondenă, luminează abisuri. Tu ești îndeajuns de nobilă, îndeajuns de sigură de tine pentru a putea merge cu îndrăzneală pe cărări pe care altele s-ar pierde. Nu poți crede cu ce anxietate te urmăresc. În ciuda distanței, te văd, simt emoțiile tale. Așa încât nu cumva să nu-mi scrii, nu omite nimic! Scrisorile tale îmi fac o viață pasionantă în mijlocul menajului meu atât de simplu, de liniștit, lin ca un drum mare, într-o zi cu soare. Ce se petrece aici, draga mea, este o înlănțuire de certuri cu mine însămi asupra cărora vreau să păstrez, azi, secretul, îți voi vorbi de ele mai târziu. Mă dărui și mă iau înapoi cu o sumbră încăpățănare, trecând de la descurajare la speranță. Poate că eu cer de la viață mai multă fericire decât

ne datorează ea. La tinerețe, suntem îndeajuns de înclinate să vrem ca idealul și realitatea să coincidă! Cugetările mele, și acum le fac singură de tot, așezată la picioarele unei stânci din parcul meu, m-au făcut să cred că dragostea în căsătorie este un hazard pe care e imposibil să sprijini legea care trebuie să conducă totul. Filosoful meu de la Aveyron are dreptate să considere familia ca fiind singura unitate socială posibilă și să supună femeia familiei, așa cum a fost în toate timpurile. Soluția acestei mari probleme, aproape cumplită pentru noi, se află în primul copil pe care-l avem. Astfel, aș vrea să fiu mamă, fie numai pentru a da o hrană neștiutoarei activități a sufletului meu.

Louis e în continuare de o adorabilă bunătate, dragostea lui e activă și tandrețea mea abstractă; e fericit, culege florile numai pentru el, fără să se intereseze de eforturile pământului care le produce. Fericit egoist! Oricât de mult m-ar costa, mă pretez iluziilor sale, ca o mamă, după ideile pe care mi le fac despre o mamă, care se frânge pentru a-i procura copilului ei o plăcere. Bucuria lui e atât de profundă, încât îi închide ochii și-i aruncă reflexele până la mine. Îl înșel prin zâmbetul sau privirea plină de satisfacție pe care mi-o dă certitudinea de a-i da fericirea. Așa că, numele cu care îl alint când suntem în interiorul nostru este „copilul meu!” Aștept fructul atâtor sacrificii care vor fi un secret între Dumnezeu, tine și mine. Maternitatea este o întreprindere căreia i-am deschis un credit enorm, îmi datorează azi prea mult, mă tem să nu fiu îndeajuns răsplătită: ea trebuie să-mi folosească energia și să-mi facă inima mai mare, să mă despăgubească prin bucurii nelimitate. O, Dumnezeul meu, fă să nu fiu înșelată! acolo e tot viitorul meu și, lucru înspăimântător de gândit, viitorul virtuții mele.

XXI

LOUISE DE CHAULIEU CĂTRE RENÉE DE L'ESTORADE

Scumpă căprioară măritată, scrisoarea ta a venit la timp, pentru a justifica față de mine însămi o îndrăzneală la care mă gândeam zi și noapte. Există nu știu ce fel de atracție în mine pentru lucrurile necunoscute sau, dacă vrei tu, interzise, care mă neliniștește și care îmi anunță o luptă în mine însămi, între legile lumii și cele ale naturii. Nu știu dacă natura este la mine mai puternică decât societatea, însă mă surprind încheind tranzacții între aceste două forțe. În sfârșit, pentru a vorbi clar, voiam să stau de vorbă cu Felipe, singură cu el, timp de o oră în noapte, sub tei, în fundul grădinii noastre. Cu siguranță, această dorință demnă de o fată care merită porecla de *cumătră isteată* pe care mi-o dă, râzând, ducesa și pe care tatăl meu o confirmă. Totuși, găsesc această greșală prudentă și cuminte. Recompensând în acest fel atâtea nopți petrecute la piciorul zidului meu, vreau să știu ce va crede Felipe de escapada mea, și să-l judec într-un asemenea moment; să-l fac scumpul meu soț, dacă-mi divinizează greșeala; ori să nu-l mai revăd niciodată, dacă nu este și mai respectuos și mai temător decât atunci când mă salută trecând călare pe Champs-Élysées. Cât despre lume, risc mai puțin întâlnindu-l pe iubitul meu, decât zâmbindu-i la doamna de Maufrigneuse sau la bătrâna

marchiză de Beauséant, unde suntem acum înconjurați de spioni, căci Dumnezeu știe cu ce priviri e urmărită o fată bănuită de a-i da atenție unui monstru ca Maeumer. O! dacă ai ști cât m-am frământat în sinea mea, visând la acest plan, cât m-am frământat să-mi închipui dinainte cum ar putea să se realizeze! Te-am regretat, am fi pălăvrăgit câteva ore bune, pierdute în labirinturile incertitudinii și bucurându-ne dinainte de toate lucrurile bune sau rele ale unei prime întâlniri în noapte, în umbră și tăcere, sub teii frumoși ai palatului de Chaulieu, străpunși de miile de luciri ale lunii. Am palpitat singură spunându-mi: „Ah, Renée, unde ești?” Deci, scrisoarea ta a dat foc pulberii și ultimele mele scrupule au dispărut. Am aruncat pe fereastră, adoratului meu uimit desenul exact al cheii de la poarta mică din fundul grădinii, cu acest bilet:

„Se vrea să fiți împiedicați să faceți nebunii. Frângându-vă gâtul, ați răpi onoarea persoanei pe care spuneți că o iubiți. Sunteți demn de o nouă dovadă de stimă și meritați să vi se vorbească la ora la care luna lasă teii în umbră, în fundul grădinii?”

Ieri, la ora unu, în momentul în care Griffith se pregătea să se culce, i-am spus:

— Luați-vă șalul și însoțiți-mă, draga mea; vreau să merg în fundul grădinii, fără s-o știe nimeni!

Nu a scos o vorbă și m-a urmat. Ce senzație, Renée! căci, după ce am așteptat, fiind pradă unei mici spaima fermecătoare, l-am văzut strecurându-se ea o umbră. Ajunsă fără încurcături în grădină, i-am spus lui Griffith:

— Să nu vă mirați, baronul de Macumer este acolo și din cauza lui v-am luat cu mine.

Ea n-a spus nimic.

— Ce vreți de la mine? mi-a spus Felipe, cu o voce care spunea că foșnetul rochiilor noastre în liniștea nopții și zgomotul pașilor noștri pe nisip, oricât de ușor ar fi fost, îl scosese ră din fire.

— Aș vrea să vă spun ceea ce n-aș putea scrie, i-am răspuns eu.

Griffith s-a dus la șase pași de noi. Era una dintre acele nopți călduțe, înmiresmate de parfumul florilor; am simțit în acel moment o plăcere îmbătătoare găsindu-mă aproape singură cu el în dulcea umbră a teilor, dincolo de care grădina strălucea cu atât mai mult cu cât fațada palatului reflecta albă, lucirea lunii. Acest contrast oferea o imagine vagă a misterului iubirii noastre, care trebuie să sfârșească prin strălucitoarea publicitate a căsătoriei. După un moment, lăsat de amândoi plăcerii acestei situații noi pentru ambii și în care eram la fel de uimiți și unul și altul, mi-am regăsit graiul.

— Cu toate că nu mă tem de calomnie, nu vreau să vă mai suiți în acest copac, i-am spus eu arătându-i ulmul, nici pe acest zid. Destul am făcut, dumneavoastră pe școlarul și eu pe eleva de pension; să ridicăm sentimentele noastre la înălțimea destinelor noastre. Dacă ați muri căzând, aș muri dezonorată...

L-am privit, era livid.

— Iar dacă ați fi surprins astfel, eu sau mama mea, vom fi bănuite...

— Iertare, a spus el cu o voce slabă.

— Treceți pe bulevard, voi auzi pasul dumneavoastră și, când voi vrea să vă văd, voi deschide fereastra; însă nu vă voi expune acestei primejdii decât într-o împrejurare gravă. De ce m-ați obligat, prin imprudența dumneavoastră, să comit și eu una și să vă dau o proastă, impresie despre mine?

Am văzut în ochii lui lacrimi, care mi-au părut cel mai frumos răspuns din lume.

— Trebuie să credeți, i-am spus zâmbind, că fapta mea e extrem de îndrăzneță...

După un tur sau două făcute în tăcere sub copaci, și-a recăpătat glasul.

— Trebuie să mă credeți stupid; și sunt atât de îmbătat de fericire, încât sunt fără putere și fără spirit; să știți însă că, pentru mine cel puțin, sfințiți faptele dumneavoastră prin aceea că vi le permiteți. Respectul pe care vi-l port dumneavoastră nu se poate compara decât cu respectul pe care îl am pentru Dumnezeu. De altfel, domnișoara Griffith e acolo.

— Ea e acolo pentru ceilalți, dar nu și pentru noi, Felipe! i-am spus eu repede.

Acest om, scumpa mea, m-a înțeles.

— Știi prea bine, a reluat el, aruncându-mi privirea cea mai supusă, că dacă ea n-ar fi aici, totul s-ar petrece între noi ca și cum ea ne-ar vedea; dacă nu suntem în fața oamenilor, suntem întotdeauna în fața lui Dumnezeu și avem nevoie de propria noastră stimă, ca și de cea a lumii.

— Mulțumesc, Felipe, i-am spus eu întinzându-i mâna cu un gest pe care ar fi trebuit să-l fi văzut. O femeie – și luați-mă drept o femeie – este dispusă să iubească un bărbat care o înțelege. O!, doar dispusă, am reluat eu, ridicându-mi un deget la buze. Nu vreau să vă faceți mai multe speranțe decât vă pot da. Inima mea nu va aparține decât aceluia care va ști să citească în ea și s-o cunoască bine. Sentimentele noastre, fără să fie întru totul asemănătoare, trebuie să aibă aceeași întindere, să fie la aceeași înălțime. Nu încerc defel să mă fac mai bună, căci ceea ce cred eu că sunt calități comportă, fără îndoială, defecte; dar dacă nu le-aș avea, aș fi foarte dezolată.

— După ce m-ați acceptat ca servitor, mi-ați permis să vă iubesc, a spus el, tremurând și privindu-mă la fiecare cuvânt: am mai mult decât am dorit la început.

— Însă, i-am răspuns eu repede, găsesc soarta dumneavoastră mai bună decât a mea; nu m-aș plânge dacă aș schimba-o și această schimbare depinde de dumneavoastră.

— Acum e rândul meu să vă mulțumesc, mi-a răspuns el: cunosc datoriile unui iubit, loial. Trebuie să vă dovedesc că sunt demn de dumneavoastră și veți avea dreptul să mă puneți la încercare atât timp cât veți dori. Puteți, o Doamne! să mă respingeți, dacă vă voi înșela speranțele.

— Știu că mă iubiți, i-am răspuns eu. Până-n prezent – am apăsât cu cruzime pe acest cuvânt – sunteți cel preferat, iată de ce vă aflați aici.

Am reînceput să facem câteva tururi, conversând și trebuie să-ți mărturisesc că, aflat în largul său, spaniolul meu a desfășurat veritabila elocință a inimii, pentru a-mi exprima nu pasiunea, ci tandrețea lui; căci a știut să explice sentimentele sale printr-o adorabilă comparație cu dragostea divină. Vocea lui pătrunzătoare care dădea o valoare deosebită ideilor sale deja atât de delicate semăna cu trilurile privighetorii. Vorbea cu glas scăzut, glasul lui plăcut vibra plin și frazele i se succedau cu graba unei efervescente: inima lui dădea pe dinafară.

— Încetați, i-am zis, voi rămâne aici mai mult decât trebuie.

Și, printr-un gest, l-am concediat.

— Iată-vă logodită, domnișoară mi-a spus Griffith.

— Poate în Anglia, dar nu în Franța, i-am răspuns, neglijent. Vreau să fac o căsătorie din dragoste și să nu fiu înșelată: asta-i totul.

Vezi, scumpa mea, dacă dragostea n-a venit la mine, am făcut ca Mahomed cu muntele lui.

vineri

L-am revăzut pe sclavul meu: a devenit temător, a luat un aer misterios și habotnic care-mi place; îmi pare pătruns de gloria și de puterea mea. Însă nimic, nici în privirile sale, nici în purtările lui, nu poate permite cărturăreselor din lumea bună să bănuiască în el această dragoste infinită pe care eu o văd. Cu toate acestea, draga mea, nu sunt fermecată, dominată, îmblânzită; din contră: îmblânzesc, domin, farmec... În fine, judec. Ah! tare aş vrea să regăsesc acea spaimă pe care mi-a pricinuit-o fascinația dascălului, a burghezului căruia mă refuzam. Există două feluri de iubire: cea care poruncește și cea care ascultă; sunt diferite și dau naștere la două pasiuni și una nu se aseamnă cu cealaltă; pentru a-și fi trăit viața, poate că o femeie trebuie să o cunoască și pe una și pe cealaltă. Se pot oare contopi aceste două pasiuni? Un bărbat căruia îi inspirăm dragostea ne-o va inspira și el nouă? Fi-va Felipe, într-o zi, stăpânul meu? Tremura-voi în fața lui așa cum tremură el în fața mea? Aceste întrebări mă fac să freamăt. E tare orb! În locul lui, aş fi găsit-o pe domnișoara de Chaulieu sub teii ei foarte cochet-rece, măsurată și calculată. Nu, asta nu-i iubire, ci joc cu focul. Felipe îmi place în continuare, însă acum sunt calmă și în largul meu. Nu mai sunt piedici, ce cuvânt teribil! în mine totul se prăbușește, se reasează, și mi-e frică să-mi pun întrebări. A greșit ascunzându-mi violența dragostei sale. M-a lăsat stăpână pe mine. În fine, nu am avantajele acestui fel de culpă. Da, scumpo, oricâtă dulceață mi-ar aduce amintirea acelei jumătăți de oră petrecute sub copaci, găsesc plăcerea pe care mi-o dă această amintire mult sub emoțiile pe care le aveam, spunându-mi: „Să mă duc? Să nu mă duc? Să-i scriu? Să nu-i scriu?” Așa să fie oare pentru toate plăcerile noastre? Să fie mai bine să le amâni decât să te bucuri de ele? Să fie oare speranța mai bună decât posesiunea? Bogații sunt oare săraci?

Să fi aşteptat amândouă prea îndelung sentimentele, dezvoltându-ne peste măsură forţele imaginaţiei noastre? Sunt momente în care acest gând mă îngheaţă. Ştii de ce? Mă gândesc să revin fără Griffith în fundul grădinii. Până unde voi merge astfel? Imaginaţia n-are margini, însă plăcerile o au. Spune-mi, scumpe doctor în corset, cum să împac aceşti doi termeni ai existenţei femeilor?

XXII

LOUISE CĂTRE FELIPE

Nu sunt mulțumită de dumneavoastră. Dacă n-ați plâns, citind *Bérénice* de Racine, și dacă n-ați găsit-o cea mai cumplită dintre tragedii, nu mă veți înțelege deloc, nu ne vom înțelege niciodată: să ne despărțim, să nu ne mai vedem, uitați-mă; căci dacă nu-mi veți răspunde în mod satisfăcător, vă voi uita, veți deveni pentru mine domnul baron de Macumer, sau mai curând nu veți deveni nimic, veți fi pentru mine ca și cum n-ați fi existat niciodată. Ieri, la doamna d'Espard, ați avut un aer mulțumit care mi-a displăcut întru totul. Păreați sigur că sunteți iubit. În sfârșit, libertatea dumneavoastră de spirit m-a înspăimântat și n-am recunoscut defel în dumneavoastră, în acel moment, pe servitorul care spuneți că sunteți, în prima dumneavoastră scrisoare. Departea de a fi absorbit așa cum trebuie să fie un om care iubește, găseați cuvinte spirituale. Un adevărat credincios nu se comportă așa, este întotdeauna strivit în fața divinității. Dacă nu sunt o ființă superioară celorlalte femei, dacă nu vedeți în mine izvorul vieții dumneavoastră, sunt mai puțin decât o femeie, pentru că atunci sunt pur și simplu o femeie. Mi-ați trezit neîncrederea, Felipe: a strigat mai tare decât vocea tandreței și, când privesc trecutul nostru, îmi găsesc dreptul de a fi neîncrezătoare. Aflați-o, domnule ministru constituțional al tuturor Spaniilor, am reflectat

profund până la biata condiție a sexului meu. Inocența mea a ținut flacăra în mâinile ei, fără să se ardă. Ascultați bine ceea ce tânăra mea experiență mi-a spus și eu vă repet. În orice domeniu, duplicitatea, lipsa de credință, promisiunea neîmplinită întâlnesc judecători, iar judecătorii aplică pedepse; dar nu-i același lucru cu dragostea, care trebuie să fie în același timp victima, acuzatorul, avocatul, tribunalul și călăul; căci cele mai îngrozitoare perfidii, cele mai oribile crime rămân necunoscute, se comit de la suflet la suflet, fără martori, și bineînțeles că e în interesul celui ucis să tacă. Dragostea își are, deci, codul ei, răzbunarea ei; lumea nu are nimic de-a face în asta. Eu, însă, am hotărât să nu iert niciodată o crimă, și nimic nu-i superficial în treburile inimii. Ieri, semănați cu un bărbat sigur de a fi iubit. Ați greși neavând această certitudine, dar ați fi criminal în ochii mei dacă această certitudine v-ar răpi grația ingenuă pe care neliniștile speranței vi le dădeau înainte. Nu vreau să vă văd nici timid, nici stupid, nu vreau să tremurați de teama că îmi pierdeți afecțiunea, pentru că aceasta ar fi o insultă; dar nici nu vreau ca siguranța să vă permită să vă purtați dragostea ușor. Nu trebuie să fiți niciodată mai liber decât sunt eu însămi. Dacă nu cunoașteți chinul pe care un singur ghid de îndoială îl impune sufletului, tremurați să nu vă învăț să-l cunoașteți. Printr-o singură privire, v-am încredințat sufletul meu și ați citit în el. Vă aparțin sentimentele cele mai pure ce s-au născut vreodată în vreun suflet de fată. Reflecțiile, meditațiile de care v-am vorbit n-au îmbogățit decât mintea; însă, când inima ofensată va cere sfat inteligenței, credeți-mă, fata va semăna cu îngerul care știe și poate totul. V-o jur, Felipe, dacă mă iubiți, așa cum o cred și dacă mă veți lăsa să bănuiesc cea mai mică slăbire în sentimentele de teamă, de ascultare, de respectuoasă așteptare, de dorință supusă pe care le-ați anunțat; dacă observ într-o zi

cea mai mică scădere în această primă și frumoasă dragoste care din sufletul dumneavoastră a venit în sufletul meu, nu vă voi spune nimic, nu vă voi plictisi defel cu o scrisoare mai mult sau mai puțin demnă, mai mult sau mai puțin mândră sau indignată, oii numai dojenitoare ca aceasta; nu voi spune nimic, Felipe: mă veți vedea tristă în felul în care sunt triști oamenii care simt venind moartea; însă nu voi muri, fără să vă fi făcut să suferiți cea mai oribilă stigmatizare, fără să fi dezonorat în modul cel mai rușinos pe cea pe care o iubeați, și să fi înfipt în inimă regrete veșnice, căci mă veți vedea pierdută, aici, jos, pe pământ, în ochii oamenilor și pe totdeauna blestemată în cealaltă viață.

Astfel, nu mă faceți geloasă pe o altă Louise fericită, pe o Louise divin iubită, pe o Louise al cănii suflet înflorea într-o dragoste fără pată, și care poseda după sublima expresie a lui Dante,

Senza brama, sicura ricehezza!
(Fără teamă, o avere sigură!)

Aflați că i-am răscolit *Infernul* pentru a lua din el cea mai dureroasă dintre torturi, o teribilă pedeapsă morală căreia îi voi asocia eterna răzbunare a lui Dumnezeu.

Ați strecurat în inima mea, ieri, prin purtarea dumneavoastră, pumnalul rece și crud al bănuielii. Înțelegeți? M-am îndoit de dumneavoastră și atâta am suferit, că nu mai vreau să mă îndoiesc. Dacă găsiți jugul meu prea greu, părăsiți-l, nu vă voi purta pică. Oare nu știu că sunteți un om de spirit? Păstrați toate florile sufletului dumneavoastră pentru mine, aveți ochii stinși în fața lumii, nu vă puneți niciodată în situația de a primi vreo măgulire, vreun elogiu, un compliment de la oricine ar fi. Veniți să mă vedeți încărcat de un, dând naștere la o mie de calomnii sau împovărat de dispreț, veniți să-mi spuneți că femeile nu vă

înțeleg deloc, că trec pe lângă dumneavoastră fără să vă vadă și că niciuna dintre ele n-ar ști să vă iubească: veți afla atunci tot ce este pentru dumneavoastră în inima și în dragostea Louisei. Comorile noastre trebuie să fie atât de bine îngropate, încât o lume întreagă să le calce în picioare, fără să le bănuiască. Dacă ați fi fost frumos, fără îndoială că nu v-aș fi dat nici cea mai mică atenție și n-aș fi descoperit mulțimea de cauze care face să înflorească dragostea; și, deși nu le cunoaștem mai mult decât știm cum face soarele să înflorească florile și să coacă fructele, totuși, printre aceste cauze există una pe care o Cunos și care mă farmecă. Sublimul dumneavoastră obraz nu-și are caracterul, limbajul, fizionomia lui decât pentru mine. Singură eu am puterea să vă transform, să vă fac cel mai adorabil dintre toți bărbații; nu vreau, deci, ca spiritul dumneavoastră să scape de sub posesia mea; el nu trebuie să se vădească celorlalți mai mult decât le vorbesc ochii dumneavoastră, gura fermecătoare și trăsăturile dumneavoastră. Numai mie să-mi fie dat să aprind luminile inteligenței dumneavoastră, așa cum vă fac privirile să ardă. Rămâneți acel sumbru și rece grande de Spania, închis și disprețuitor, care erați înainte. Erați o sălbatică putere distrusă în ruinele căreia nimeni nu se aventura, erați contemplat de departe și iată că deschideți drumuri accesibile, ca toată lumea să intre – și veți deveni un amabil parizian! Nu vă mai amintiți de programul meu? Veselia dumneavoastră spunea prea mult că iubiți. A fost nevoie de privirea mea, pentru a vă împiedica să dați de știre salonului cel mai perspicace, cel mai ironic, cel mai spiritual din Paris că Armande-Louise-Marie de Chaulieu vă făcea să fiți spiritual. Vă cred prea mare, pentru a face să intre cea mai mică șiretenie politică în dragostea dumneavoastră; însă dacă nu aveți cu mine simplitatea unui copil, vă voi plânge; și, în

ciuda acestei prime greșeli, sunteți încă obiectul
unei admirații profunde pentru

LOUISE DE CHAULIEU

XXIII

FELIPE CĂTRE LOUISE

Când Dumnezeu vede greșelile noastre, el ne vede și remușcările: aveți dreptate, scumpa mea stăpână. Am simțit că v-am displăcut, fără să pot înțelege cauza supărării dumneavoastră; însă mi-ați explicat-o și mi-ați dat noi motive de a vă adora. Gelozia dumneavoastră în maniera geloziei Dumnezeului lui Israel m-a umplut de fericire. Nimic nu e mai sfânt și mai sacru decât gelozia. O, îngerul meu păzitor, gelozia e sentimentul care nu doarme niciodată; ea este în dragoste ceea ce este răul în om, un avertisment veridic. Fiți geloasă pe servitorul dumneavoastră, Louise: cu cât îl veți lovi mai mult, cu atât mai mult va linge, supus, umil și nefericit, bățul care-i spune, lovindu-l, cât de mult țineți la el. Dar, vai! scumpo, dacă nu le-ați băgat de seamă, înseamnă că Dumnezeu îmi va ține cont de eforturile făcute pentru a-mi învinge timiditatea, pentru a trece peste sentimentele pe care le-ați crezut slabe în mine? Da, am făcut multe eforturi pentru a mă arăta dumneavoastră așa cum era înainte de a iubi. Conversația mea era gustată cu oarecare plăcere la Madrid și am vrut să vă fac să știți dumneavoastră înșivă cât valorez. Este asta o vanitate? Ați pedepsit-o bine. Ultima dumneavoastră privire m-a lăsat într-o înfiorare pe care n-am simțit-o niciodată, nici măcar atunci când am văzut forțele franceze în fața Cadixului și viața mea primejduită de o frază ipocrită a

stăpânului meu. Căutam cauza neplăcerii dumneavoastră fără s-o pot găsi și eram disperat de această neînțelegere a sufletului nostru, căci trebuie să acționez prin voința dumneavoastră, să gândesc prin gândul dumneavoastră, să văd prin ochii dumneavoastră, să mă bucur de plăcerile dumneavoastră și să resimt durerile dumneavoastră, așa cum simt căldura și frigul. Pentru mine, crima și spaima erau aceasta lipsă de simultaneitate în viața inimii noastre, pe care ați făcut-o atât de frumoasă. „Să-i displac!... am repetat de atunci de mii de ori, ca un nebun. Nobila și frumoasa mea Louise, dacă ceva putea face să crească devotamentul meu absolut față de dumneavoastră și credința mea nestrămutată în sfânta dumneavoastră conștiință, a fi doctrina dumneavoastră, care mi-a pătruns în inimă ea o lumină nouă. Mi-ați spus mie însumi propriile mele sentimente, mi-ați explicat lucrurile care emu confuze în spiritul meu... O! dacă credeți că astfel pedepsiți, care sunt oare recompensele? Însă acceptându-mă ca servitor, e îndeajuns pentru tot ceea ce vreau. Am primit de la dumneavoastră o viață nesperată: sunt închinat, respirația mea nu e inutilă, forța mea are o întrebuințare, fie doar că suferă pentru dumneavoastră. V-am mai spus-o, v-o repet, mă veți găsi întotdeauna la fel cu cel care eram atunci când m-am oferit ca umil și modest servitor! Da, chiar de ați fi dezonorată și pierdută, cum spuneți că ar fi posibil, tandrețea mea va crește din nenorocirile dumneavoastră voite! V-aș șterge rănilor, vi le-aș cicatriza, l-aș convinge pe Dumnezeu cu rugăciunile mele că nu sunteți vinovată și că greșelile dumneavoastră sunt crimele altuia... Nu v-am spus că port în inima mea sentimentele atât de diferite care trebuie să se găsească la un tată, la o mamă, la o soră și la un frate? că sunt, înainte de toate, o familie pentru dumneavoastră, totul și nimic, după cum vreți? Dar nu sunteți dumneavoastră cea care a închis

atâtea inimi în inima unui îndrăgostit? Iertați-mă că sunt, din când în când, mai mult îndrăgostit, decât tată și frate, aflând că există întotdeauna un frate și un tată îndărătul îndrăgostitului. Dacă ați putea citi în inima mea, când vă văd frumoasă și strălucitoare, calmă și admirată, în trăsura, pe Champs-Elysees, sau în loja dumneavoastră, la teatru!... Ah! dacă ați ști cât este orgoliul meu de puțin egoist, auzind elogiile smulse de frumusețea, de ținuta dumneavoastră și cât de mult îi iubesc pe necunoscuții care vă admiră! Când, din întâmplare, ați dăruit o floare sufletului meu cu un salut, sunt în același timp umil și mândru, plec, de parcă m-ar fi binecuvântat Dumnezeu, mă întorc fericit și fericirea mea lasă în mine însumi o lungă urmă luminoasă: ea strălucește în norii fumului țigaretei mele și știu mai bine că sângele care fierbe în vinele mele este cu totul al dumneavoastră. Oare nu știți cât sunteți de iubită? După ce v-am văzut, revin în camera în care strălucește magnifica bogăție sarazină, însă în care portretul dumneavoastră eclipsează totul, atunci când apăs pe resortul care trebuie să-l facă invizibil oricărei priviri^[44]; și mă scufund atunci în infinitul acestei contemplări: fac, acolo, poeme de fericire. Din înaltul cerurilor, descopăr cursul unei vieți pe care îndrăznesc s-o sper! Ați auzit câteodată în liniștea nopților sau, în ciuda zgomotului hunii, răsunând o voce în scumpa, în mica dumneavoastră ureche adorată? Cunoașteți miile de rugăciuni care vă sunt adresate? Tot contemplându-vă în tăcere, am sfârșit prin a descoperi rațiunea tuturor trăsăturilor dumneavoastră, corespondența lor cu perfecțiunile sufletului dumneavoastră; și atunci v-am făcut, în spaniolă, asupra acestui acord al celor două frumoase naturi, sonete pe care nu le cunoașteți, căci poezia mea este mult inferioară subiectului și nu îndrăznesc să vi le trimit. Sufletul meu este atât de cu desăvârșire absorbit de al dumneavoastră, încât nu e moment să nu mă gândesc la

dumneavoastră; și, dacă veți înceta să-mi animați astfel viața, suferința mă va copleși. Înțelegeți, acum, Louise, ce chin e, pentru mine, să fiu, fără să vreau, cauza unei neplăceri pentru dumneavoastră și să nu-i ghicesc pricina? Această frumoasă viață dublă se oprișe și inima mea era cuprinsă de un frig de moarte. În fine, în imposibilitate de a-mi explica acest dezacord, credeam că nu mai sunt iubit; reveneam, foarte trist, dar încă fericit, la condiția urca de servitor, când scrisoarea dumneavoastră a sosit și m-a umplut de bucurie. O! certați-mă întotdeauna astfel.

Un copil care a căzut, spune mamei sale: „Iartă-mă!”, ridicându-se și ascunzându-și durerea. Da, iertare pentru că i-a pricinuit o durere. Ei bine, acel copil, sunt eu: nu m-am schimbat, vă încredințez cheia sufletului meu cu o supușenie de sclav; însă, dragă Louise, nu voi mai face vreun pas greșit. Încercați ca lanțul care mă leagă de dumneavoastră și pe care îl țineți, să fie destul de întins, pentru ca o singură mișcare să transmită cea mai mică dorință a dumneavoastră celui care va fi totdeauna

Sclavul dumneavoastră,

FELIPE

XXIV

LOUISE DE CHAULIEU CĂTRE RENÉE DE L'ESTORADE

octombrie 1825

Scumpa mea, tu care te-ai măritat în două luni cu un biet bolnăvicios căruia i-ai devenit mamă, nu cunoști nimic din îngrozitoarele peripeții ale acestei drame jucate în străfundurile inimilor și care se cheamă iubire, în care totul se prefăce, într-o clipă, în tragedie, unde moartea e într-o privire, într-un răspuns dat cu ușurință. I-am rezervat o ultimă încercare lui Felipe, o teribilă dar decisivă încercare. Am vrut să știu dacă, totuși, sunt iubită. Marea și sublima expresie regalistă și, de ce nu, catolică? S-a plimbat toată noaptea cu mine pe sub teii din fundul grădinii noastre și n-a avut în suflet nici măcar umbra unei îndoieli. A doua zi, eram mai iubită și pentru el tot atât de castă, tot atât de mare, tot atât de pură ca în ajun; nu a încercat câtuși de puțin să profite. O! e foarte spaniol, foarte Abencerraj. S-a cățarat pe zidul meu pentru a veni să sărute mâna pe care i-o întindeam în umbră, de la înălțimea balconului meu, risca să cadă și să se zdrobească; dar câți dintre tineri ar face la fel? Toate astea nu-s nimic, creștinii îndură îngrozitoare martirii pentru a se duce în cer. Alaltăieri seara, l-am luat deoparte pe viitorul ambasador al regelui la curtea Spaniei, prea onoratul meu tată și i-am spus, zâmbind:

— Domnule, pentru un mic număr de prieteni, o căsătoriți cu nepotul unui ambasador pe scumpa voastră Armande, căreia acest ambasador, dorind o asemenea alianță pe care a cerșit-o destulă vreme, îi asigură prin contractul de căsătorie imensa lui avere și titlurile lui după moartea sa, dând de pe acum, celor doi soți, o sută de mii de livre rentă și recunoscând viitoarei soții o zestre de opt sute de mii de franci. Fiica dumneavoastră plânge, dar se supune ascendentului irezistibil al majestății dumneavoastră autorități părintești. Câțiva răuvoitori spun că fiica dumneavoastră ascunde sub lacrimi un suflet interesat și ambițios. Mergem în această seară la Operă, în loja gentilomilor și domnul baron de Macumer va veni și el.

— Deci nu merg lucrurile? a făcut tatăl meu, zâmbind și tratându-mă de ambasadoare.

— O luați pe Clarisse Harlow drept Figaro! i-am spus, aruncându-i o privire de dispreț și ironie. Când mă veți vedea cu mâna dreaptă dezmannușată, veți dezminți aceste zvonuri impertinente și vă veți arăta jignit de ele.

— Pot fi liniștit asupra viitorului tău; n-ai tu mintea unei fete, cum n-avea Jeanne d'Arc inima unei femei. Vei fi fericită, nu vei iubi pe nimeni și te vei lăsa iubită!

De data asta, am izbucnit în râs.

— Ce ai, mica mea cochetă? m-a întrebat.

— Tremur pentru interesele țării mele... Văzând că nu înțelege, am adăugat:

— La Madrid!

— Nici nu v-ar veni să credeți în ce hal își bate joc această călugăriță, după un an de zile, de tatăl ei, i-a spus el ducesei.

— Armande își bate joc de toate, a răspuns mama, privindu-mă.

— Ce vreți să spuneți? am întrebat-o.

— Nu vă temeți nici măcar de umezeala nopții, care vă poate da reumatisme, a spus ea, aruncându-mi o nouă privire.

— Diminețile, am răspuns eu, sunt atât de calde!
Ducesa a plecat ochii.

— A sosit timpul s-o mărităm, a spus tata și asta se va întâmpla, sper, înainte de plecarea mea.

— Da, dacă o vreți, i-am răspuns eu cu simplitate.

Două ore mai târziu, mama și cu mine, ducesa de Maufrigneuse și doamna d'Espard, eram ca patru trandafiri la balustrada lojii. Mă așezasem într-o parte, nearătând decât un umăr publicului și putând să văd totul, fără să fiu văzută în această lojă spațioasă care ocupă jumătate din fundul sălii, între coloane. Macumer a venit, s-a înfipt bine pe picioare și și-a pus binoclul la ochi, pentru a mă putea privi în voie. În pruna pauză a intrat cel pe care îl numesc „regele desfrânaților” un tânăr de frumusețe feminină. Conte Henri de Marsay^[45] a apărut în lojă cu o epigramă în priviri, cu un zâmbet pe buze și cu un aer vesel pe toată fața. Primele complimente le-ă făcut mamei, doamnei d'Espard, ducesei de Maufrigneuse, contelui d'Esgrignon și domnului de Canalis; apoi mi-a zis:

— Nu știu dacă voi fi primul care vă voi felicita pentru un eveniment care vă va face obiect de invidie.

— A! o căsătorie!, am spus eu. Să fie oare o tânără atât de curând ieșită din mănăstire cea care vă va învăța că acele căsătorii despre care se vorbește nu se fac niciodată?

Domnul de Marsay s-a aplecat la urechea lui Macumer și am înțeles perfect, numai după mișcarea buzelor, că-i spunea:

— Baroane, o iubiți poate pe această mică cochetă, care s-a servit de dumneavoastră; însă, cum e vorba de căsătorie și nu de o pasiune, trebuie să știi întotdeauna ce se întâmplă.

Macumer a aruncat binevoitorului bârfitor una dintre acele priviri care, după mine, sunt un poem și i-a răspuns ceva în genul: „Nu iubesc niciun fel

de mică cochetă!” cu un aer care m-a încântat atât de mult, încât, văzându-l pe tatăl meu, mi-am scos mânușa. Felipe n-a avut nici cea mai mică teamă, nici cea mai mică bănuială. A înțeles bine tot ce așteptam de la caracterul lui: nu are încredere decât în mine, lumea și minciunile ei nu-i ating. Abeneerraj-ul n-a clipit, sângele lui albastru nu i-a colorat fața măslinie. Cei doi tineri conți au ieșit. I-am spus atunci, râzând, lui Macumer:

— Domnul de Marsay v-a făcut o epigramă despre mine.

— Mai mult decât o epigramă, a răspuns el; un epitalam^[46].

— Îmi vorbiți grecește, i-am spus zâmbind și recompensându-l cu o anume privire care-l face întotdeauna să-și piardă firea.

— Sper din tot sufletul! a exclamat tatăl meu, adresându-se doamnei de Maufrigneuse. Circulă zvonuri infame. De cum o tânără persoană merge în lume, se dezlănțuie și furia de a o mărita și se inventează absurdități! N-o voi mărita niciodată pe Armande împotriva voinței sale. Mă duc să fac un tur în foyer, căci se va crede că las să umble zvonul acesta pentru a-i da ambasadorului ideea căsătoriei; căci fiica Cezarului trebuie să fie și mai puțin bănuită decât soția lui, care nu trebuie să fie bănuită deloc.

Ducesa de Maufrigrieuse și doamna d'Espard au privit-o întâi pe mama, apoi pe baron, cu un aer vioi, malițios, șiret, plin de întrebări reținute. Aceste vipere istețe au sfârșit prin a simți ceva. Din toate lucrurile ascunse dragostea este cea mai publică și femeile o exaltă, cred. De aceea, pentru a o ascunde bine, o femeie trebuie să fie un monstru! Ochii noștri sunt și mai vorbăreți decât ne este limba. După ce m-am bucurat de minunata plăcere de a-l găsi pe Felipe atât de mare pe cât îl doream, am vrut, bineînțeles, mai mult. Am făcut atunci semnul convenit pentru a-i spune să vină la

fereastra mea, pe periculosul drum pe care-l cunoști. Câteva ore după aceea, l-am găsit drept, ca o statuie, lipit de-a lungul peretelui, cu mâna sprijinită în colțul balconului ferestrei mele, studiind reflexele luminii din apartamentul meu.

— Dragul meu Felipe, i-am spus eu, ați fost bine în seara asta: v-ați purtat așa cum m-aș fi purtat eu însămi, dacă mi s-ar fi spus că vă veți căsători.

— M-am gândit că mi-ați fi spus-o înaintea tuturor, a răspuns el.

— Și care este dreptul dumneavoastră la un asemenea privilegiu?

— Dreptul unui servitor devotat.

— Sunteți, cu adevărat?

— Da, a spus el, și nu mă voi schimba niciodată.

— Ei bine, dacă această căsătorie era necesară, dacă mă resemnam...

Dulcea lumină a lunii a fost ca străfulgerată de cele două priviri pe care le-a aruncat, mie întâi, apoi în prăpastia pe care o făcea zidul în fața noastră. A părut că se întreabă dacă n-am putea muri împreună, zdrobiți; dar după ce a lucit ca un fulger pe fața lui și i-a țâșnit din ochi, acest sentiment a fost înăbușit de o forță superioară pasiunii.

— Arabul nu are decât un singur cuvânt, a spus el cu o voce sugrumată. Sunt servitorul dumneavoastră și vă aparțin; voi trăi toată viața mea pentru dumneavoastră.

Mâna care se ținea de balcon mi s-a părut că-și slăbește strânsoarea, am pus-o mâna mea pe a lui, spunându-i:

— Felipe, prietene, din acest moment sunt, prin propria mea voință, soția dumneavoastră. Mergeți în cursul dimineții să mă cereți tatălui meu. El vrea să păstreze averea mea: însă vă veți angaja să mi-o recunoașteți în contract, fără s-o fi primit și veți fi, fără îndoială, acceptat. Nu mai sunt Armande de

Chaulieu; coborâți imediat, Louise de Macumer nu vrea să comită nici cea mai mică imprudență.

A pălit, i s-au muiat genunchii, a sărit de la aproximativ zece picioare înălțime de pământ fără să-și facă cel mai mic rău; însă, după ce mi-a pricinuit cea mai teribilă emoție, m-a salutat cu mâna și a dispărut. „Sunt, deci, iubită, cum n-a fost iubită vreodată o femeie!” Și am adormit cu o satisfacție copilărească; soarta mea era hotărâtă pentru totdeauna.

Către ora două, tata a pus să fiu chemată în biroul lui, unde am găsit-o pe ducesă și pe Macumer. Promisiunile de căsătorie au fost schimbate cu grație. Am răspuns pur și simplu că, dacă domnul Henarez s-a înțeles cu tatăl meu, nu am niciun motiv să mă opun dorințelor lor. Acestea fiind zise, mama l-a reținut pe baron la masă; după care ne-am dus toți patru să ne plimbăm la Bois de Boulogne. L-am privit foarte ironic pe domnul de Marsay, când acesta a trecut călare, căci l-a remarcat pe Macumer și pe tata în partea din față a caleștii.

Adorabilul meu Felipe a pus să i se refacă astfel cărțile de vizită:

HENAREZ,
DIN CASA DUCILOR DE SORIA.
BARON DE MACUMER

În fiecare dimineață, îmi aduce el însuși un buchet de-o delicioasă bogăție, în mijlocul căruia găsesc întotdeauna o scrisoare care conține un sonet spaniol în cinstea mea, scris de el în timpul nopții.

Pentru a nu îngroșa acest pachet, îți trimit ca eșantion primul și ultimul dintre sonete, pe care le-am tradus cuvânt cu cuvânt, punându-le vers lângă vers.

PRIMUL SONET

*Nu numai o dată, acoperit cu o subțire
vestă de mătase,
cu sabia dreaptă, fără ca inima să-mi bată
cu o bătaie mai mult,
am așteptat atacul taurului furios și cornul
lui mai ascuțit decât cornul lunii.*

*Am urcat, fredonând, o seguidilă andaluză,
taluzul unei redute, sub o ploaie de plumbi
mi-am aruncat viața pe masa verde a
hazardului
– fără să-mi pese de ea mai mult decât de
un quadruplu de aur.*

*Aș fi luat cu mâinile obuzele din gurile de
tun;
însă cred cu devin mai fricos decât un
iepure la pândă:
decât un copil care vede o stafie la
fereastră.*

*Căci, atunci când mă privești cu ochii tăi
blânzi,
o sudoare rece îmi acoperă fruntea,
genunchii mi se-nmoaie,
tremur, dau înapoi, nu mai am curaj.*

AL DOILEA SONET

*În noaptea asta, voiam să dorm ca să le
visez;
dar somnul gelos fugea de pleoapele mele;
m-am apropiat de balcon și am privit
cerul:
când mă gândesc la tine, ochii mei cată
totdeauna în sus,*

*Fenomen straniu, pe care numai dragostea
îl poate explica,
firmamentul își pierduse culoarea de safir;
stelele, diamante stinse în montura lor de
aur,
nu aruncau decât ocheade moarte, raze
reci.*

*Luna, curățată de fardul ei de argint și de
crin,
se rostogolea tristă, pe un orizont
posomorât,
căci ai furat cerului toate splendorile sale.*

*Albul lunii strălucește pe fruntea ta
fermecătoare,
tot azurul cerului s-a concentrat în ochii
tăi,
și genele tale sunt făcute din razele stelelor.*

Se poate dovedi mai grațios unei tinere că te ocupi numai de ea? Ce spui tu de această dragoste care se exprimă, risipind florile inteligenței și florile pământului? De vreo zece zile știu ce este galanteria spaniolă, atât de renumită altădată.

Ah, asta-i! scumpo: ce se petrece la Crampade, unde mă plimb atât de des, examinând progresele agriculturii noastre? N-ai nimic să-mi spui despre duzii noștri, despre plantațiile noastre din iarna trecută? A reușit totul după dorințele tale? Au înflorit florile în inima ta de soție în același timp cu cele din boschetele noastre? Nu îndrăznesc să spun: din straturile noastre. Louis își continuă sistemul său de madrigale? Vă înțelegeți bine? Valorează oare dulcele murmur al pârlășului tău de tandrețe conjugală mai mult decât torențele dragostei mele? Drăgălașul meu doctor în fuste s-a supărat? Nu pot s-o cred și, dacă ar fi așa, l-aș trimite pe Felipe degrabă să se arunce la picioarele tale și să-mi aducă înapoi capul tău, sau iertarea

mea. Am o viață frumoasă aici, draga mea dragă și
aș vrea să știu cum merge cea din Provența.
Tocmai ne-am mărit familia cu un spaniol colorat
ca un trabuc de Havana și încă mai aștept
felicitările tale.

Cu adevărat, frumoasa mea Renée, sunt
îngrijorată, mi-e teamă că ascunzi niscaiva
necazuri pentru a nu-mi întrista mie bucuriile,
răutate ce ești! Scrie-mi repede câteva pagini în
care să-mi descrii viața ta în cele mai mici
amănunte și să-mi spui dacă rezști, în continuare,
dacă liberul tău arbitru stă în picioare sau în
genunchi, sau cumva așezat, ceea ce ar fi grav.
Crezi tu că evenimentele căsătoriei tale nu mă
preocupă? Tot ceea ce mi-ai scris mă face uneori
visătoare. Adeseori, când la Operă păream că
privesc dansatoarele piruetând, îmi spuneam: „E
nouă și jumătate, ea se culcă. Ce face? E fericită?
E singură, cu liberul ei arbitru, sau liberul ei
arbitru e acolo unde se duc liberii arbitri de care
nu-ți mai pasă?...”

O mie de îmbrățișări.

XXV

RENÉE DE L'ESTORADE CĂTRE LOUISE DE CHAULIEU

octombrie

Impertinente! De ce ți-aș fi scris! Ce ți-aș fi spus? În timpul acestei vieți animate de serbări, de angoasele dragostei, de mâniile ei și de florile ei – pe oare mi-o descrii și la care eu asist ca la o piesă de teatru bine jucată – eu duc o viață monotonă și regulată ca o viață de mănăstire. La ora nouă suntem întotdeauna culcați și ne sculăm în zori. Mesele noastre sunt întotdeauna servite cu o exactitate exasperantă. Nici cel mai mic accident. M-am obișnuit fără prea multă greutate cu această împărțire a timpului. Poate că-i normal: ce-ar fi viața fără această supunere la niște reguli fixe care, după astronomi și după spusele lui Louis, conduc lumile? Ordinea nu obosește. De altfel, mi-am impus obligații de toaletă care-mi ocupă timpul între deșteptare și dejun – la care țin să apar fermecătoare, din ascultare față de datoriile mele de femele – în asta găsesc mulțumire și fac multă plăcere bunului bătrân și lui Louis. Ne plimbăm după dejun. Când sosesc ziarele, dispar pentru a mă achita de obligațiile mele gospodărești sau pentru a citi, pentru că citesc mult; sau pentru a-ți scrie. Mă întorc cu o oră înainte de cină, și după aceea jucăm, sau avem vizite, sau facem vizite. Îmi petrec astfel zilele între un bătrân fericit, fără

dorințe, și un bărbat pentru care eu sunt fericirea. Louis e atât de mulțumit, încât bucuria lui a sfârșit prin a-mi încălzi inima. Fericirea, pentru noi, fără îndoială că nu trebuie să fie plăcere. Uneori, seara, când nu sunt necesară partidei de cărți, mă scufund într-o berjeră și ghidul meu e destul de puternic, pentru a mă face să intru în tine: îmbrățișez atunci frumoasa ta viață, atât de fecundă, atât de nuanțată, atât de violent agitată și mă întreb la ce te vor duce aceste turbulente prefețe; nu vor omorî ele romanul? Tu, scumpă micuță, poți avea iluziile dragostei; eu, însă, nu mai ani decât realitățile căsniciei. Da, iubirile tale îmi par un vis! De aceea îmi e și greu să înțeleg de ce le faci atât de romanești. Tu vrei un bărbat care să aibă mai mult suflet decât simțuri, mai multă grandoare și virtute decât dragoste; tu vrei să li se întrupeze tinerelor fete visul, chiar la intrarea lor în viață; tu ceri sacrificii, pentru a le recompensa; tu îl supui pe Felipe la încercări, pentru a ști dacă dorința, speranța și curiozitatea vor fi durabile, însă, copilo, înapoia decorurilor tale fantastice se ridică un altar unde se pregătește o legătură veșnică. A doua zi după căsătorie, teribilul fapt care schimbă fata în femeie și iubitul în soț poate doborî elegantele schelării ale sublimelor tale precauții. Află, deci, în fine, că doi îndrăgostiți, întocmai ca două persoane căsătorite, așa cum am fost căsătoriți Louis și cu mine, merg să caute în bucuriile unei nunți, după vorba lui Rabelais, un mare *Poate!*

Nu te blamez, deși e puțin cam ușuratic să stai de vorbă cu don Felipe în fundul grădinii, să-i pui întrebări, să-ți petreci o noapte în balconul tău, el fiind pe zid; însă te joci cu viața, copilo și mi-e teamă ca viața să nu se joace și ea cu tine. Nu îndrăznesc să-ți dau sfaturile – pe care experiența mi le sugerează – pentru fericirea ta; însă lasă-mă să-ți repet încă o dată, din fundul văii mele, că supraviețuirea căsătoriei se află în aceste cuvinte: resemnare și devotament! Căci, văd bine că în

ciuda încercărilor tale, în ciuda cochetărilor și observațiilor tale, te vei mărita absolut la fel ca mine. Extinzând dorința, sapi ceva mai adânc prăpastia, asta-i tot.

O! cum aș vrea să-l văd pe baronul de Macumer și să-i vorbesc câteva ore, atât de mult îți doresc fericirea!

XXVI

LOUISE DE MAOUMER CĂTRE RENÉE DE L'ESTORADE

martie 1825

Cum Felipe realizează cu generozitate de sarazin planurile tatălui și mamei mele, recunoscându-mi averea, fără să o fi primit, ducesa a devenit cu mine încă și mai drăguță decât înainte. Ea mă numește, *șireată mică, mică cumătră*, și găsește că am *limbă ascuțită*.

— Dar, scumpă mamă, i-am spus eu, în ajunul semnării contractului, atribuiți politicii, șireteniei, abilității efectele dragostei celei mai adevărate, mai naive, mai dezinteresate, mai întregi care a existat vreodată! Aflați deci, că nu sunt *cumătră*, cum îmi faceți onoarea de mă numi.

— Haide, Armande, mi-a spus ea, luându-mă de gât, trăgându-mă spre ea și sărutându-mă pe frunte, n-ai vrut să te întorci la mănăstire, n-ai vrut să rămâi fată și, ca o mare și frumoasă Chaulieu ce ești, ai simțit nevoia de a înălța casa tatălui tău... (Dacă ai ști, Renée, cât era destinat să-l măgulească acest cuvânt pe duce, care ne asculta!) Te-am văzut o iarnă întreagă băgându-ți boticul în toate cadrilurile, judecând foarte bine bărbații și ghicind lumea de azi din Franța. De aceea ai și descoperit singurul spaniol capabil să facă viața frumoasă unei femei stăpână la ea acasă. Drăguța

mea, l-ai tratat așa cum Teullia îl tratează pe fratele tău.

— Ce mai școală și mănăstirea surorii mele! a exclamat tatăl, meu..

I-am aruncat tatălui meu o privire care i-a tăiat brusc vorba; apoi în-am întors spre ducesă și i-am spus:

— Doamnă, îl iubesc pe pretendentul meu. Felipe de Soria, cu toată puterea sufletului meu. Deși această dragoste a fost cu totul involuntară și foarte combătută când s-a născut în inima mea, vă jur că nu m-am abandonat ei decât în momentul în care am recunoscut în baronul de Macumer un suflet demn de al meu, o inimă în care delicatețea, generozitatea, devotamentul, caracterul și sentimentele să fie potrivite eu ale mele.

— Dar, draga mea, a reluat ea, întrerupându-mă, e urât, ca...

— Ca tot ce veți dori, am spus eu repede, dar iubesc această urâtenie.

— Uite, Armanele, mi-a spus tatăl meu, dacă îl iubești și ai avut puterea să-ți stăpânești dragostea, nu trebuie să-ți riști fericirea. Ori, fericirea depinde mult de primele zile ale căsătoriei...

— Și de ce n-ați spune de primele nopți? a exclamat mama. Lăsați-ne, singure domnule, a adăugat ducesa, privindu-l pe tata,

— Te vei mărita peste trei zile, micuța mea dragă, mi-a spus mama la ureche: deci, trebuie să-ți fac acum, fără smiorcăieli burgheze, recomandările serioase pe care toate mamele, le fac fiicelor lor. Te măriți cu un bărbat pe care-l iubești astfel, nu am de ce să te plâng, nici să mă plâng eu însumi. Nu te am văzut decât de un an: dacă a fost destul pentru a te iubi, nu a fost îndeajuns pentru a izbucni în lacrimi, regretându-ți societatea. Spiritul ți-a întrecut frumusețea; m-ai flatat în amorul meu propriu de mamă și te-ai purtat ca o fiică bună și amabilă. Mă vei găsi întotdeauna o mamă excelentă. Zâmbești?... Vai!

deseori, acolo unde mama și fiica au trăit în bună înțelegere, cele două femei se ceartă. Te vreau fericită. Deci, ascultă-mă. Dragostea pe care o resimți este o dragoste de fetiță, dragostea firească a tuturor femeilor care s-au născut pentru a se atașa de un bărbat; dar, vai! micuța mea, pentru noi nu există pe lumea asta decât un bărbat, nu doi! și cel pe care suntem chemate să-l îndrăgim nu este întotdeauna cel pe care ni l-am ales drept soț, chiar crezând că-l iubim. Oricât de ciudate îți vor părea cuvintele mele, meditează asupra lor. Dacă nu-l iubim pe cel pe care ni l-am ales, greșeala e a noastră și a lui, câteodată a unor împrejurări independente de el și de noi; și, cu toate acestea, nimic nu se opune ca bărbatul pe care familia noastră ni-l dă, bărbatul căruia i se adresează inima noastră, să fie bărbatul iubit. Barierea care se găsește mai târziu între noi și el se ridică deseori printr-o lipsă de perseverență, care vine i de la noi, ori de la soț. A face din soțul tău iubitul tău este un lucru tot atât de delicat ca și cel de a face din iubit soțul tău – lucru pe care l-ai reușit de minune. Ei bine, ți-o repet, te vreau fericită. Gândește-te încă de pe acum că, în primele trei luni ale căsătoriei tale, poți deveni nefericită dacă, în ceea ce te privește, nu te vei supune căsniciei, cu ascultarea, tandrețea și spiritul pe care le-ai desfășurat în iubirile tale. Căci, mica mea cumătră, te-ai lăsat antrenată de toate inocentele bucurii ale unei iubiri clandestine. Dacă dragostea fericită va începe pentru tine prin dezamăgiri, prin neplăceri și chiar prin dureri, ei bine, vino să stai de vorbă cu mine. De la început nu aștepta prea mult de la căsnicie, îți va da, poate, mai multe necazuri decât bucurii. Fericirea ta cere tot atâta cultură, pe cât a cerut și dragostea. În fine, dacă din întâmplare, ai pierde iubitul, ai regăsi pe tatăl copiilor tăi. În asta, draga mea copilă, e toată viața socială. Să sacrifici totul bărbatului al cărui nume e ai tău, a cărui onoare, a cărui considerație, nu pot suferi nici cea mai mică

atingere care să nu-ți facă ție cea mai teribilă rană. A sacrifica totul soțului tău nu este numai o datorie absolută pentru o femeie de rangul nostru, ci este cel mai abil dintre calcule. Cea mai frumoasă calitate a marilor principii morale este de a fi adevărate și profitabile din orice parte le-ai studia. Iată, ce ți-am spus îndeajuns. Acum te cred înclinată spre gelozie; și eu, draga mea, sunt geloasă!... Însă nu te-aș vrea geloasă prostește. Ascultă: gelozia care se arată seamănă cu politica cu cărțile pe față. Să spui că ești geloasă, să lași să se vadă, nu-i oare să-ți dezvălui jocul? Atunci nu știm nimic despre jocul celuilalt. În toate lucrurile trebuie să știm să suferim în tăcere. Voi avea, de altfel, cu Macumer, o convorbire serioasă cu privire la tine, în ajunul căsătoriei voastre.

Am luat frumosul braț al mamei și i-am sărutat mâna, lăsând să cadă și o lacrimă pe care tonul ei a adus-o în ochii mei. Am ghicit în această înaltă morală, demnă de ea și de mine, cea mai profundă înțelepciune, o tandrețe lipsită de bigoterie socială și mai ales o adevărată stimă pentru caracterul meu. În aceste cuvinte simple, ea a pus rezumatul învățămintelor pe care viața ei și experiența ei le-au vândut, poate, scump. A fost mișcată și mi-a spus, privindu-mă:

— Fetiță scumpă, ai de făcut o trecere teribilă. Și cele mai multe dintre femeile neștiutoare ori dezamăgite sunt capabile să-l imite pe contele de Westmoreland!

Am început să râdem. Pentru a-ți explica aceasta gluma, trebuie să-ți spun că, la masă, în ajun, o prințesă rusă ne-a povestit de contele Westmoreland care, suferind cumplit de rău de mare în timpul trecerii peste Canalul Mânecii, și vrând să meargă în Italia, s-a oprit brusc și s-a întors, când i s-a vorbit de trecerea Alpilor: „M-am saturat de treceri din astea!” a spus el. Tu înțelegeți, Renée, că sumbra ta filosofie și morala mamei mele erau de natură să redeștepte temerile care ne

frământau la Blois. Cu cât se apropia căsătoria, cu atât adunam în mine forță, voință, sentimente, pentru a rezista teribilei treceri de la starea de fată la cea de femeie. Toate conversațiile noastre îmi reveneau în minte și, recitind scrisorile tale, am descoperit în ele nu știu ce melancolie ascunsă. Aceste temeri au avut meritul de a face din mine logodnica obișnuită din gravuri, cum o știe publicul. Astfel, lumea m-a găsit fermecătoare și foarte convenabilă în ziua semnării contractului. Dimineața, la priMarie, unde ne-am dus fără ceremonie, n-au fost decât martorii. Termin această bucatică de scrisoare în timp ce mi se pregătește toaleta pentru dineu. Vom fi căsătoriți la biserica Sainte-Valère, în seara asta, la miezul nopții, după o strălucită serată. Mărturisesc că temerile mele îmi dau un aer de victimă și o falsă pudoare care îmi vor aduce admirații din care nu înțeleg nimic. Sunt încântată să-l văd pe bietul meu Felipe tot atât de feciorelnic ca și mine; lumea îl rănește, e ca un liliac într-o prăvălie de cristaluri.

— Din fericire, această zi are un mâine! mi-a spus la ureche fără niciun gând rău.

N-ar fi vrut să vadă pe nimeni, atât e de rușinos și de timid. Venind să semneze contractul nostru, ambasadorul Sardiniei m-a luat deoparte, pentru a-mi oferi un colier de perle prinse de șase diamante splendide. Este cadoul cumnatei mele, ducesa de Soria. Acest colier este însoțit de o brățară de safire sub care e scris: *Te iubesc fără să te cunosc!* Două scrisori fermecătoare înfășurau aceste daruri, pe care n-am vrut să le accept fără să știu dacă Felipe mi-o permite.

— Căci, i-am spus cu, n-aș vrea să aveți nimic care să nu vă vină de la mine.

Mi-a sărutat mâna, profund înduioșat și mi-a răspuns:

— Purtați-le pentru deviză și pentru căldura sentimentelor care sunt sincere...

Sâmbătă seara

Iată, deci, biata mea Renée, ultimele mele rânduri de fată. După slujba de la miezul nopții, vom pleca la o moșie pe care Felipe, dintr-o delicată atenție, a cumpărat-o în Nivernais, aflată pe drumul către Provența. Mă numesc deja Louise de Macumer, însă voi părăsi Parisul peste câteva ore în chip de Louise de Chaulieu. Oricum m-aș numi, pentru tine voi fi totdeauna

LOUISE

XXVII

ACEEAȘI ACELEIAȘI

octombrie 1825

Nu ți-am *mai* scris nimic, scumpo, de la căsătoria de la primărie și iată că, în curând, se fac opt luni. Cât despre tine, niciun cuvânt! Asta-i oribil, doamnă.

Deci, am plecat cu trăsura de poștă spre castelul din Chantepleurs, moșia cumpărată de Macumer în Nivernais, pe malul Loirei, la șaizeci de leghe de Paris. Oamenii noștri, în afară de camerista mea, erau deja acolo, așteptându-ne, și am ajuns la Chantepleurs cu o excesivă rapiditate a doua zi seara. Am dormit de la Paris până dincolo de Montargis. Singura licență pe care și-a luat-o seniorul și stăpânul meu a fost să mă susțină de talie și să-mi țină capul pe umărul lui, pe care așezase mai multe batiste. Această atenție cvasi maternă – care îl făcea să-și învingă somnul – mi-a pricinuit o emoție profundă. Adormită sub focul ochilor săi negri, m-am trezit sub flacăra lor: aceeași ardoare, aceeași dragoste; dar mii de gânduri trecuseră prin ei! Mă sărutase de două ori pe frunte.

Am dejunat în trăsură, la Briare. A doua zi seara, la șapte și jumătate, după ce am vorbit cu el așa cum vorbeam cu tine la Blois, admirând Loira, pe care o admirasem eu tine, am intrat în frumoasa și lungă șosea de tei, salcâmi, sicomori și zade care

duce la Chantepleurs. La ora opt, cinam; la ora zece ne aflam într-o fermecătoare încăpere gotică, înfrumusețată cu toate invențiile luxului modern. Felipe al meu, pe care toată lumea îl găsește urât, mi s-a părut foarte frumos, frumos de bunătate, de grație, de tandrețe, de minunată delicatețe. Din dorințele dragostei, nu vedeam nici cea mai mică urmă. În timpul drumului, s-a purtat ea un prieten pe care-l cunoșteam de cincisprezece ani. Mi-a descris, cum știe el să descrie – este, în continuare, omul din prima lui scrisoare – îngrozitoarele furtuni pe care le-a stăpânit în sine și care veneau să moară la suprafața obrazului său.

— Până acum, nu-i nimic înspăimântător în căsătorie, am spus eu, mergând la fereastră și văzând, sub un clar de lună superb, un delicios parc de unde exalau mirosuri pătrunzătoare.

A venit lângă mine, m-a luat din nou de talie și mi-a spus:

— Și de ce să te sperii? Am dezmințit printr-un singur gest, printr-o singură privire, promisiunile mele? Le voi dezminți vreodată?

Nicicând o voce, nicicând o privire nu vor avea o asemenea putere: vocea îmi făcea să vibreze cele mai. Mici fibre ale corpului și îmi trezea toate sentimentele; privirea avea o putere solară.

— O! i-am spus eu, câtă perfidie maură este în perpetua dumneavoastră robie!

Scumpa mea, m-a înțeles.

Astfel, frumoasă ciută, dacă au trecut câteva luni fără să-ți scriu, acum, ghicești pentru ce. Sunt nevoită să-mi amintesc straniul trecut al fetei pentru a-ți explica femeia. Renée, te înțeleg astăzi. O tânără femeie măritată nu poate vorbi nici unei prietene intime, nici mamei ei, poate nici sieși despre căsătoria ei fericită. Trebuie să lăsăm această amintire în sufletul nostru ca pe un sentiment în plus ce ne aparține și pentru care nu există nume. Cum? Grațioasele nebunii ale inimii și irezistibila atracție a dorinței au fost numite

datorie? Și de ce? Ce oribilă putere a imaginat obligația de a ne răscoli delicatețile de gust, miile de pudori ale femeii, convertind aceste voluptăți în datorie? Cum pot fi datorate aceste flori ale sufletului, acești trandafiri ai vieții, aceste poeme ale sensibilității exaltate, erei ființe pe care n-am iubit-o? Drepturi, în asemenea senzații! Dar ele se nasc și înfloresc la soarele dragostei, sau germenii lor se distrug sub răceala dezgustului și a aversiunii. Numai dragostei îi este dat să întrețină asemenea măreții! O, sublima mea Renée, acum te găsesc foarte mare! Plec genunchiul în fața ta, mă mir de profunzimea și de perspicacitatea ta. Da, femeia care nu face, ca mine, vreo secretă căsătorie de dragoste, ascunsă sub nunțile legale și publice, trebuie să se arunce în maternitate ca un suflet care, pierzând pământul de sub picioare, se aruncă în ceruri! Din tot ce mi-ai scris, reiese un principiu-crud: numai oamenii superiori știu să iubească. Știu astăzi de ce. Omul ascultă de două principii. În el se întâlnesc nevoia și sentimentul. Ființele inferioare sau slabe iau nevoia drept sentiment; în timp ce ființele superioare acoperă nevoia sub admirabilele efecte ale sentimentului: sentimentul le comunică, prin violența lui, o excesivă rezervă și le inspiră adorația femeii. Evident, sensibilitatea există în funcție de puterea structurilor interne și bărbatul de geniu este atunci singurul care se apropie de gingășia structurilor noastre: el aude, ghicește, înțelege femeia; o înalță pe aripile dorinței sale, înăbușite prin timiditățile sentimentului. Așa că, atunci când ne antrenează inteligența, inima și simțurile, în mod egal îmbătate, atunci nu cădem la pământ, ci ne ridicăm în sferele celeste, și, din nenorocire, nu rămânem acolo destul timp. Aceasta este, sufletul meu drag, filosofia primelor trei luni ale căsătoriei mele. Felipe e un înger. Cu el pot gândi cu glas tare. Fără figuri retorice, este un alt eu. Grandoarea lui e inexplicabilă: se atașează și mai strâns prin

posesiune și descoperă în fericire noi motive de iubire. Sunt, pentru el, cea mai frumoasă parte din el însuși. Văd acest lucru; anii de căsnicie, departe de a altera obiectul deliciilor sale, îi vor mări încrederea, îi vor dezvolta noi sensibilități și vor întări uniunea noastră. Ce fericit delir! Sufletul meu este astfel făcut, încât plăcerile lasă în mine lumini puternice, mă încălzesc, îmi impregnează ființa; intervalul care le separă e ca noaptea scurtă a zilelor lungi. Soarele care i-a aurit culmile în asfințitul lui le va găsi aproape calde la răsărit. Prin ce fericită întâmplare a fost pentru mine așa, de la început? Mama trezise în mine mii de temeri; previziunile ei – care mi-au părut pline de gelozie, cu toate că lipsite de cea mai mică micime burgheză – au fost înșelate de realitate, căci temerile tale și ale ei, ale mele, toate s-au împrăștiat! Am rămas la Chantepicurs șapte luni și jumătate ca doi amanți care s-au răpit unul pe celălalt și au fugit de niște părinți, înfuriați. Trandafirii plăcerii au încoronat dragostea noastră, ei înfloresc viața noastră în doi. Printr-o reîntoarcere subită la mine însămi, într-o dimineață în care eram mai deplin fericită, m-am gândit la Renée a mea și la căsătoria ei de conveniență și ți-am ghicit viața, am înțeles-o! O îngerul meu, de ce vorbim oare un limbaj diferit? Căsătoria ta pur socială și căsătoria mea. Care nu e decât o iubire fericită, sunt două lumi care nu se pot înțelege, după cum finitul nu poate înțelege infinitul Tu rămâi pe pământ, eu sunt în cer! Tu ești în sfera umană, eu sunt în sfera divină. Domnesc prin dragoste, tu domnești prin calcul și prin datorie. Eu sunt atât de sus încât, de s-ar întâmpla să cad, aș fi prefăcută în mii de fărâme. În fine, trebuie să tac, căci mi-e rușine să-ți descriu strălucirea, bogăția, proaspetele bucurii ale unei asemenea primăveri a iubirii.

Suntem la Paris de zece zile, într-o casă fermecătoare, pe rue du Bac, aranjată de arhitectul

căruia Felipe îi dăduse în grijă să aranjeze și Chantepleurs. Tocmai am ascultat, cu sufletul înflorit de plăcerile permise ale unei căsătorii fericite, divina muzică a lui Rossini pe care o ascultasem cu sufletul neliniștit, frământată fără voia mea, de curiozitatea dragostei. În general, am fost găsită mai frumoasă și, când mi se spune *doamnă*, sunt ca un copil.

vineri dimineața

Renée, sfânta mea frumoasă, fericirea mea mă readuce fără încetare la tine. Mă simt mai bună față de tine decât am fost vreodată; îți sunt atât de devotată! Am studiat atât de profund viața ta conjugală prin începutul vieții mele și te văd atât de mare, atât de nobilă, atât de magnific virtuoașă, încât mă declar, aici, inferioara ta, sincera ta admiratoare și, în același timp, prietena ta. Văzând ceea ce este căsătoria mea îmi este mai mult sau mai puțin dovedit că aș fi murit, dacă lucrurile s-ar fi întâmplat altfel. Și tu trăiești? Prin ce sentiment, spune-mi? Așa că n-o să mai fac nici cea mai mică glumă pe socoteala ta. Vai! gluma, draga mea, este fiica ignoranței; râzi de ceea ce nu cunoști... Acolo unde recruții se pun pe răs, soldații încercați sunt serioși”, mi-a spus contele de Chaulieu, biet căpitan de cavalerie care n-a mers încă decât de la Paris la Fontainebleau și de la Fontainebleau la Paris. Astfel, acum scumpa mea prietenă, am ghicit că nu mi-ai spus totul. Da, mi-ai ascuns câteva răni. Suferi, o simt. Mi-am făcut, în legătură cu tine, romane întregi de gânduri voind, de la distanță și prin puținul pe care mi l-ai spus despre tine, să găsesc cauzele purtării tale. Ea a fost încercată doar de căsătorie, ra-am gândit eu, într-o seară, și ce s-a întâmplat să fie fericire pentru mine n-a fost, pentru ea, decât suferință. Ea a adus

jertfele ei degeaba și vrea să le limiteze numărul. Și-a ascuns necazurile sub pompoasele axiome ale moralei sociale. Ah! Renée, e minunat că plăcerea n-are nevoie de religie, de fast, nici de cuvinte mari, că există prin sine însăși; în timp ce, pentru a justifica atrocele combinații ale sclaviei și ale vasalității noastre, bărbații au acumulat teoriile și maximele. Dacă jertfele tale sunt frumoase, sunt sublime, fericirea mea, adăpostită sub vălul alb și auriu al bisericii și parafată de cel mai morocănos dintre primari, să fie oare o monstruozitate? Pentru onoarea legilor, pentru tine, dar mai ales pentru a face ca plăcerile mele să fie întregi, te-aș vrea fericită, Renée a mea. O! spune-mi că simți cum îți vine în inimă puțină iubire pentru acest Louis care te adoră! Spune-i că torța simbolică și solemnă a căsătoriei n-a servit numai ca să-ți lumineze tenebre? Căci dragostea, îngerul meu, este, pentru natura morală, exact ceea ce este soarele pentru pământ. Mă întorc mereu să-ți vorbesc de acea zi care mă luminează și care, mă tem, mă va consuma. Scumpă Renée, tu care spuneai în extazurile tale de prietenie, sub bolta de viță, când eram. La mănăstire: „Te iubesc atât de mult, Louise, încât, dacă Dumnezeu s-ar arăta, i-aș cerc pentru mine toate necazurile, iar pentru tine toate bucuriile vieții. Da, am pasiunea suferinței!” Ei bine, draga mea, astăzi, fac și eu la fel și-i cer insistent lui Dumnezeu să împartă între noi plăcerile mele.

Ascultă: am ghicit că ai devenit ambițioasă sub numele de Louis de l'Estorade; așa că, la viitoarele alegeri, fă să fie numit deputat, căci va avea aproape de patruzeci de ani și cum Camera nu se va întruni decât șase luni de la alegeri, va avea tocmai vârsta cerută pentru a fi un om politic. Vei veni la Paris, nu-ți spun decât atât! Tatăl meu și prietenii pe care mi-i voi face vă vor aprecia și, dacă bătrânul tău socru vrea să constituie un

majorat, îți vom obține titlul de conte pentru Louis.
Ar fi deja ceva! În fine, vom fi împreună..

XXVIII

RENÉE DE L'ESTORADE CĂTRE LOUISE DE MACUMER

decembrie 1825

Preafericita mea Louise, mi-ai luat ochii. Stând singură, pe mica stâncă aridă, la picioarele căreia am pus o bancă, am ținut, pentru câteva clipe, cu brațele căzute, scrisoarea ta pe care câteva din lacrimile mele străluceau în apusul soarelui. În depărtare, ca o lamă de oțel, strălucește Mediterana. Câțiva arbuști aromitori umbresc această bancă, unde am pus să fie transplantată o enormă iasomie, caprifoi și grozămă de Spania. Într-o zi, stânca va fi în întregime acoperită de plante urcătoare. A și fost plantată viță sălbatică. Dar vine iarna și toată această verdeață arată ca o tapiserie veche. Când sunt acolo, nimeni nu mă tulbură, se știe că vreau să rămân singură. Banca se numește „banca Louisei”. Asta ca să-ți spun că, deși singură, nu sunt deloc singură aici.

Dacă îți povestesc aceste detalii, atât de mărunte pentru tine, dacă îți descriu această speranță ce înverzește, îmbrăcând stânca goală, trufașă, în vârful căreia hazardul vegetației a așezat unul dintre cei mai frumoși pini-para-sol, e pentru că am găsit aici priveliști de care m-am legat.

Bucurându-mă de căsătoria ta fericită – și de ce n-aș mărturisi totul (invidiind-o din răspuțeri) –, am simțit prima mișcare a copilului, care din

adâncurile vieții mele a acționat asupra profunzimilor sufletului. Această senzație surdă, în același timp vestire, plăcere, durere, promisiune, realitate; această fericire care nu-i decât a mea pe lume și care va rămâne un secret între mine și Dumnezeu; această taină mi-a spus că stânca va fi într-o zi acoperită cu flori, că râsetele vesele ale unei familii vor răsună aici, că măruntaiele mele erau în fine binecuvântate și vor dăruia viață din belșug. M-am simțit născută pentru a fi mamă! Așa că certitudinea de a purta în mine o altă viață mi-a dat consolări binefăcătoare. O imensă bucurie a încununat toate acele lungi zile de devotament, care au și făcut fericirea lui Louis.

— Devotament! mi-am spus în sinea mea, nu ești tu mai mult decât dragostea? Nu ești tu voluptatea cea mai profundă, fiindcă ești o voluptate abstractă, voluptatea fecundă? Nu ești tu, o, Devotament, facultatea superioară efectului? Nu ești tu, misterioasa, neobosita divinitate sub nenumărate sfere într-un centru necunoscut prin care se perindă, rând pe rând, toate lumile? Devotamentul, singur în tainicul său loc, plin de plăceri savurate în liniște asupra cărora nimeni nu aruncă o privire profană și pe care nimeni nu o bănuie, Devotamentul, zeu gelos și copleșitor, zeu învingător și puternic, inepuizabil, pentru că ține de însăși natura lucrurilor și. Că este întotdeauna egal cu sine însuși, cu toată cheltuirea forțelor sale, Devotamentul, iată, deci, că și-a pus pecetea pe viața mea.

Dragostea, Louise, e un efort al lui Felipe asupra ta; însă lumina ce o aruncă viața mea asupra familiei va produce o neîncetată reflecție a acestei mici lumi asupra mea! Frumoasa ta recoltă aurie e trecătoare; pe când a mea, chiar dacă mai întârzie, nu va fi oare, de aceea, mai durabilă? Se va reînnoi din clipă în clipă. Dragostea e cea mai frumoasă pradă pe care Societatea a știut s-o smulgă Naturii; maternitatea, însă, nu este oare Natura în plinătatea

ei? Un zâmbet mi-a uscat lacrimile. Dragostea îl face pe Louis al meu fericit; însă căsătoria m-a făcut mamă și vreau să fiu, la rândul meu, fericită! Și atunci am revenit, pășind încet la bastida mea albă cu obloane verzi, pentru a-ți scrie acestea.

Deci, scumpo, starea cea mai naturală și cea mai surprinzătoare la noi, femeile, s-a înființat la mine de cinci luni; însă îți pot spune pe șoptite că ca nu mi-a tulburat cu nimic inima, nici inteligența. Îi văd pe toți fericiți; viitorul bunic încalcă drepturile nepotului său, de parcă a ajuns copil; tatăl își ia aere grave și neliniștite, toți sunt nespus de atenți față de mine, toți vorbesc de fericirea de a fi mamă. Vai! numai eu nu simt nimic, și nu îndrăznesc să mărturisesc starea de totală insensibilitate în care mă aflu. Mint puțin, pentru a nu le umbri bucuria. Cum îmi este permis să fiu sinceră cu tine, îți mărturisesc că, în criza în care mă aflu, maternitatea nu începe decât în imaginație. Louis a fost la fel de surprins ca și mine aflând că sunt însărcinată. Asta înseamnă a-ți spune că acest copil a venit de la sine, fără să fie chemat altfel decât de dorințe exprimate cu nerăbdare de tatăl său? Întâmplarea, draga mea, este zeul maternității. Cu toate că, după doctorul nostru, aceste întâmplări sunt în armonie cu vrerea naturii, nu mi-a negat că acești copii numiți atât de grațios copii ai dragostei trebuie să fie frumoși și deștepți; că viața lor ar fi deseori ca protejată de fericirea care a strălucit; stea radioasă, la zămislirea lor. Așa se face că tu, Louise a mea, vei avea, în maternitate, bucurii pe care eu trebuie să le ignor în a mea. Copilul unui bărbat adorat – așa cum îl adori tu pe Felipe – este iubit mai mult decât cel al unui soț cu care te căsătorești din rațiune și căruia i te dai din datorie, pentru a fi, în fine, femeie! Aceste rânduri, păstrate în străfundurile inimii mele, adaugă ceva seriozității mele de viitoare mamă. Însă, cum nu există familie

fără copii, dorința mea ar vrea să poată grăbi momentul în care vor începe pentru mine bucuriile familiei, care trebuie să fie singura mea existență, în acest moment, viața mea este o viață de așteptare și de mister, în care suferința cea mai grețoasă o obișnuiește, fără îndoială, pe femeie cu alte suferințe. Mă observ, în ciuda eforturilor lui Louis, a cărei dragoste mă copleșește cu grijă, în care se amestecă dezgusturi, tulburări, ciudatele pofte ale sarcinii. Dacă trebuie să-ți spun lucrurile așa cum sunt ele, cu riscul de a-ți crea oarecare rețineri pentru meseria de mamă. Îți mărturisesc că nu pot pricepe pofța care m-a apucat pentru anumite portocale, gust bizar și pe care-l găsesc firesc. Soțul meu se duce să-mi aducă de la Marsilia cele mai frumoase portocale din lume; a comandat portocale din Malta, din Portugalia, din Corsica; însă nu de asemenea portocale am poftă. Alerg la Marsilia, câteodată pe jos, ca să înfulec portocale proaste, din cele mai ieftine, aproape putrezi, pe o străduță care coboară în port, la doi pași de priMarie; putregaiurile lor, albastrii și verzui, strălucesc în ochii moi ca niște diamante: văd în ele flori, n-am nicio amintire despre duhoarea lor cadaverică și le găsesc o savoare iritantă, o căldură vinie, un gust delicios. Iată, îngerul meu, primele senzații amoroase din viața mea. Aceste oribile portocale sunt iubirile mele. Tu nu-l dorești pe Felipe, cât îmi doresc eu unul dintre aceste fructe în, descompunere. Așa că ies uneori pe furiș, alerg până la Marsilia în pas vioi și, când mă apropiu de strada aceea, mă cuprind fiori de voluptate: mi-e teamă că vânzătoarea nu mai are portocale putrezite, mă arunc asupra lor, le mănânc, le înfulec pe loc. Îmi pare că fructele astea vin din rai și conțin cea mai suavă hrană. L-am văzut pe Louis întorcându-se, pentru a nu le simți duhoarea. Mi-a reamintit de acea frază atroce a lui Obermann, sumbră elegie pe care mă căiesc că am citit-o: *Rădăcinile se adapă dintr-o apă*

fetidă! De când mănânc aceste fructe, nu mai am grețuri și sănătatea mea s-a îmbunătățit. Aceste depravări au un sens, pentru că sunt un efect normal și că jumătate din femei simt asemenea poftă, uneori monstruoasă. Când sarcina mea va fi foarte vizibilă, nu voi mai ieși din La Crampade; nu mi-ar plăcea să fiu văzută astfel.

Sunt nemaipomenit, de curioasă să știu în ce moment al vieții începe maternitatea. Nu poate să fie în mijlocul îngrozitoarelor dureri de care mi-e teamă.

Adio, fericita mea! adio ție, în care renasc și prin care îmi imaginez acele frumoase iubiri, acele gelozii din cauza unei priviri, acele cuvinte spuse la ureche și acele, plăceri care ne învăluie ca o altă atmosferă, un alt sânge, o altă lumină, o altă viață! Ah! micuțo, și eu înțeleg dragostea. Nu obosi în a-mi spune totul. Să rămânem credincioase înțelegerii noastre. Eu nu te voi scuti de nimica. Astfel, îți voi spune, pentru a termina la modul grav această scrisoare că, recitindu-te, m-a cuprins o teroare profundă și de neînvins. Mi se pare că această splendidă iubire îl sfidează pe Dumnezeu. Stăpâna suverană a lumii, Nenorocirea, nu se va înclina oare dacă nu-și va avea partea ei din ospățul vostru? Ce minunată fericire n-a putut ea oare răsturna? Ah! Louise, nu uita, în mijlocul fericirii tale, să te rogi lui Dumnezeu. Fă binele, fii caritabilă și bună: în sfârșit, înlătură prin modestia ta, sorții potrivnici. Eu, de când cu căsătoria mea, am devenit și mai pioasă decât eram la mănăstire. Nu-mi spui nimic despre credință, la Paris. Adorându-l pe Felipe, mi se pare că te adresezi, împotriva proverbului, mai mult sfântului decât lui Dumnezeu. Dar spaima mea e un exces de prietenie. Mergeți împreună la biserică și faceți fapte bune pe ascuns, nu-i așa? Mă vei găsi poate foarte provincială în acest sfârșit de scrisoare; însă gândește-te că temerile mele ascund o excesivă prietenie, prietenie așa cum o înțelegea La

Fontaine, acea care se neliniștește și se alarmează din cauza unui vis, a unei idei ca un nour. Meriți să fii fericită, de bună vreme ce te gândești la mine în fericirea ta, așa cum mă gândesc eu la tine în viața mea monotonă, puțin cam cenușie, dar plină, sobră, dar productivă; fii, deci, binecuvântată!

XXIX

DOMNUL DE L'ESTORADE CĂTRE BAROANA DE MACUMER

decembrie 1825

Doamnă,

Soția mea n-a vrut să aflați printr-o banală comunicare un eveniment care ne copleșește de bucurie. A născut un băiat voinic și vom întârzia botezul lui până când vă veți întoarce la moșia dumneavoastră de la Chantepleurs. Sperăm, Renée și cu mine, că veți veni până la Crampade și că veți fi nașa primului nostru născut. În această speranță, am pus să fie înscris în registrele de stare civilă sub numele de Armand-Louis de l'Estorade. Scumpa noastră Renée a suferit mult, însă cu o răbdare îngerească. O cunoașteți, ea a fost susținută în această primă încercare a meseriei de mamă de certitudinea fericirii pe care ne-o dădea nouă tuturor. Fără a mă lăsa dus de exagerările un pic ridicole ale taților care sunt tați pentru prima dată, vă pot asigura că micul Armand e foarte frumos; mă veți crede, însă, fără greutate, când vă voi spune că ore trăsăturile și ochii lui Renée. Asta înseamnă că a și vădit inteligență. Acum, că doctorul și mamoușul ne-au asigurat că pe Renée n-o mai paște nici cea mai mică primejdie, căci alăptează, copilul a luat foarte bine sânul, ea are lapte din belșug, natura este atât de bogată cu ea!

putem, tatăl meu și cu mine, să ne lăsăm în voia bucuriei noastre. Doamnă, această bucurie este atât de mare, de puternică, de plină, a animat atât de mult întreaga casă, atâta a schimbat existența scumpei mele soții, încât pentru fericirea dumneavoastră, vă doresc, cât de curând o bucurie asemănătoare. Renée a pregătit un apartament pe care aș vrea să-l fac demn de oaspeții noștri, însă în care veți fi primiți cel puțin cu o cordialitate frățească, dacă nu cu fast.

Renée mi-a vorbit, doamnă, despre intențiile dumneavoastră cu privire la noi și profit încă o dată de această ocazie pentru a vă mulțumi, căci nimic nu-i mai de actualitate. Nașterea fiului meu l-a determinat pe tatăl meu să facă sacrificii la care, de obicei, bătrânii se resemnează cu greutate: tocmai a cumpărat două domenii. La Crampade este acum o moșie care aduce un venit de treizeci de mii de franci. Tatăl meu va cere permisiunea regelui să o constituie în majorat; obțineți, așadar, pentru el titlul de care ați vorbit în ultima scrisoare și veți fi lucrat deja pentru finul dumneavoastră.

Cât despre mine, voi urma sfaturile dumneavoastră numai pentru a vă uni cu Renée în timpul sesiunilor. Studiez cu sârg și încerc să devin ceea ce se numește un om special. Însă nimic nu-mi va da mai mult curaj, decât să vă știu protectoarea micului meu Armand. Promiteți-ne că veți veni să jucați aici, dumneavoastră atât de frumoasă, atât de grațioasă, atât de mare și atât de inteligentă, rolul unei zâne pentru primul meu născut. Astfel veți adăuga, doamnă, o veșnică recunoștință sentimentelor de afecțiune respectuoasă cu care am onoarea de a fi

Preaumilul și preaplecatul dumneavoastră servitor,

LOUIS DE L'ESTORAD

XXX

LOUISE DE MACUMER CĂTRE RENÉE DE L'ESTORADE

ianuarie 1826

Macumer m-a trezit adineaori cu scrisoarea soțului tău, îngerul meu. Încep prin a spune *da*. Vom merge către sfârșitul lui aprilie la Chantepleurs. Va fi pentru mine plăcere peste plăcere să călătoresc, să te văd și să fiu nașa primului tău copil; însă îl vreau pe Macumer ca naș. O înrudire catolică cu un alt partener mi-ar fi odioasă. Ah! dacă ai putea vedea expresia feței lui când i-am spus asta, ai ști cât de mult mă iubește acest înger.

— Cu atât mai mult vreau să mergem împreună la Crampade, Felipe, i-am spus eu, cu cât, acolo, vom avea poate și noi un copil. Și eu vreau să fiu mamă... cu toate că voi fi tare împărțită între tine și copil. Întâi de toate, dacă le-aș vedea preferându-mi mie o creatură, fie ea și fiul meu, nu știu ce s-ar putea întâmpla. Medeea se poate să fi avut dreptate: există lucruri bune la scriitorii din vechime!

A început să rădă. Astfel, ciută scumpă, ai fructele, fără să fi avut florile și eu am florile fără de fructe. Contrastul destinelor noastre continuă. Suntem îndeajuns de filosoafe pentru a căuta într-o zi sensul și morala acestui lucru. Ei! nu am decât

zece luni de căsătorie, trebuie să recunoaștem că încă nu-i târziu.

Ducem viața împrăștiată și totodată plină a oamenilor fericiți. Zilele ni se par întotdeauna prea scurte. Lumea care m-a revăzut deghezată în femeie, a găsit-o pe baroana de Macumer mult mai frumoasă decât pe Louise de Chaulieu: dragostea fericită își are fardul ei. Când, pe un soare frumos și pe un ger strașnic de ianuarie, atunci când copacii de pe Champs-Elysees sunt încărcăți cu ciorchini albi, înstelați, trecem, Felipe și cu mine, în cupeul nostru, prin fața întregului Paris, uniți acolo unde eram despărțiți anul trecut, îmi vin gânduri cu miile și mi-e teamă că sunt puțin cam prea insolentă, așa cum o presimțai tu, în ultima ta scrisoare.

Dacă nu cunosc bucuriile maternității, mi le vei spune și voi fi, prin tine, mamă; însă nu există, după mine, nimic comparabil cu voluptățile dragostei. Mă vei găsi tare ciudată, însă iată-mă, surprinzându-mă de zece ori în zece luni dorind să mor la treizeci de ani, în toată splendoarea vieții, în rozele dragostei, la sânul voluptăților, să plec sătulă, fără păreri de rău, după ce-am trăit în acest soare, în plin eter, și chiar puțin ucisă de iubire, fără să fi pierdut nimic din cununa mea, nici măcar o frunză și păstrându-mi toate iluziile. Gândește-te numai ce înseamnă să ai o inimă tânără într-un trup bătrân, să întâlnești figuri mute, reci, acolo unde toată lumea, chiar și indiferenții, îți zâmbeau, să fi ajuns, în fine, o femeie respectabilă... Dar este un infern anticipat.

Cu privire la acest subiect am avut, Felipe și cu mine, prima noastră ceartă. Eu voiam să aibă puterea de a mă ucide, la treizeci de ani, în timpul somnului, fără să-mi dau seama, pentru a mă face să intru dintr-un vid în altul. Monstrul n-a vrut. L-am amenințat că îl las singur pe lume și a pălit, bietul copil! Acest mare ministru a devenit, draga mea, un adevărat băiețaș. Este de necrezut cât

ascundea el ca tinerețe și simplitate. Acum, când gândesc cu glas tare cu el, ca și cu tine, că l-am pus la acest regim de încredere, ne minunăm unul de celălalt.

Draga mea, cei doi amanți, Felipe și Louise, vor să trimită un dar lehuzei. Vrem să comandăm ceva care să-ți placă. Așa că spune-mi cu sinceritate ce-ți dorești, căci nu vrem să-ți facem o surpriză, la modul burghez. Vrem, deci, ca un obiect drăguț să-ți amintească fără încetare de noi, un lucru de care să te servești zi de zi, și care să nu piară prin folosire. Masa noastră cea mai veselă, cea mai intimă, care ne e cea mai dragă, căci suntem singuri, este pentru noi dejunul, așa că m-am gândit să-ți trimit un serviciu special, numit „dejun”, ale cărui ornamente să fie copii. Dacă mă aprobi, răspunde-mi imediat. Pentru a ți-l aduce, trebuie să fie comandat, și artiștii din Paris sunt ca regii leneși. Va fi darul meu pentru Lucina^[42].

Adio, scumpă doică, îți doresc toate plăcerile mamelor și aștept cu nerăbdare prima scrisoare în care îmi vei spune totul, nu-i așa? Acest mamoș mă face să tremur. Acest cuvânt din scrisoarea soțului tău mi-a sărit, nu în ochi, ci în inimă. Biată Renée, un copil costă mult, nu-i așa? Îi voi spune, finului meu, cât trebuie să te iubească. Multă tandrețe, îngerul meu.

XXXI

RENÉE DE L'ESTORADE CĂTRE LOUISE DE MACUMER

Iată, în curând, cinci luni de când am născut și n-am găsit, sufletul meu scump, nici un singur moment pentru a-ți serie. Când vei fi mamă, mă vei scuza mai mult decât ai făcut-o, căci m-ai pedepsit puțin, răbindu-ți scrisorile. Scrie-mi, micuța mea scumpă! Spune-mi toate plăcerile tale, descrie-mi fericirea ta în culori puternice, pune în descrierile tale ultramarinul fără să te temi că mă vei întrista, căci sunt fericită, mai fericită decât îți vei închipui vreodată.

M-am dus la biserică să ascult o slujbă de ieșire din lăuzie, cu mare pompă, așa cum se face în vechile noastre familii din Provence. Cei doi bunici, tatăl lui Louis și tatăl meu, îmi dădeau brațul. Ah! niciodată n-am îngenuncheat în fața lui Dumnezeu într-un asemenea acces de recunoștință. Am atâtea lucruri să-ți spun. Atâtea sentimente să-ți descriu, că nu știu de unele să încep; însă, din mijlocul acestei confuzii, se ridică o amintire radioasă, cea a rugăciunii mele la biserică!

Când, în acel loc în care, ca fată, mă îndoiam de viața și de viitorul meu, m-am regăsit metamorfozată în mamă fericită, mi s-a părut că văd Fecioara din altar înclinându-și capul și arătându-mi Copilul divin, care a părut că-mi surâde! Cu ce sfântă efuziune de dragoste cerească l-am prezentat pe micul nostru Armand la

binecuvântarea preotului, care l-a botezat provizoriu, așteptând adevăratul botez. Însă ne vei vedea împreună, pe Armand și pe mine.

Copilul meu – iată că te numesc copilul meu! Însă este efectiv cel mai dulce cuvânt care există în inimă, în inteligență și pe buze, când ești mamă: – deci, copilul meu drag, m-am târât, în timpul ultimelor două luni, cu destulă apatie prin grădinile noastre, obosită, strivită de jena acestei poveri, pe care n-o știam a fi atât de scumpă și atât de dulce, în ciuda necazurilor acestor două luni. Aveam asemenea temeri, previziuni atât de mortal sinistre, încât curiozitatea nu era cea mai puternică: încercam să mă fac mai înțeleaptă, îmi spuneam că nimic din ce vrea natura nu-i de temut, îmi promiteam mie însumi să fiu mamă. Vai! nu simțeam nimic în inimă, tot gândindu-mă la acest copil care-mi da lovituri de picioare de toată frumusețea; și, draga mea, poate să-ți placă să le primești atunci când ai avut deja copii; însă, pentru prima oară, aceste zbateri ale unei vieți necunoscute provoacă mai multă mirare decât plăcere. Îți vorbesc de mine, care nu sunt nici prefăcută nici teatrală, și căreia fructul îi venea mai mult de la Dumnezeu, căci Dumnezeu dă copiii, decât de la un bărbat iubit. Să lăsăm aceste tristeți trecute și care nu vor mai reveni, cred.

Când a venit criza, am strâns în mine elementele unei asemenea rezistențe, m-am așteptat la asemenea dureri, încât am suportat de minune, se spune, această oribilă tortură. A fost, micuța mea, aproximativ o oră în care m-am lăsat pradă unei anihilări ale cărei efecte au fost cele ale unui vis. M-am simțit ca fiind două: un înveliș chinuit, rupt, torturat și un suflet placid. În această stare bizară, suferința a înflorit ca o coroană deasupra capului meu. Mi s-a părut că un trandafir imens ieșea din craniul meu, creștea, învăluindu-mă. Culoarea trandafirică a acestei flori însângerate era în aer. Vedeam totul roșu. Astfel, ajunsă la punctul, în

care se părea că trupul voia să se desprindă de suflet, a izbucnit o durere, care m-a făcut să cred că mor pe loc. Am scos strigăte oribile și am găsit forțe noi contra unor noi dureri. Acest îngrozitor concert de vaiete a fost deodată acoperit în mine de chitul delicios al scâncetelor argintii ale micii ființe. Nu, nimic nu poate descrie acest moment: mi se părea că lumea întreagă țipă la mine, că totul era durere sau vaiet și că totul a fost ca stins de acest strigăt slab de copil. M-au culcat la loc în patul meu mare, unde am intrat ca într-un paradis, cu toate că eram de o slăbiciune extremă. Trei sau patru figuri bucuroase, cu ochii în lacrimi, mi-au arătat atunci copilul. Scumpa mea, am strigat de groază.

— Ce maimuță mică! am spus. Sunteți siguri că e un copil? am întrebat.

M-am reșezat pe o parte îndeajuns de dezolată că nu mă simt mai mamă decât atât.

— Nu vă faceți griji, scumpa mea, mi-a spus mama, care s-a constituit în infirmiera mea, ați făcut cel mai frumos copil din lume. Evitați să vă tulburați imaginația, trebuie să vă străduiți inteligența pentru a deveni proastă, să vă ajungeți exact vaca care paște, ca să aibă lapte.

Am adormit, deci, cu intenția fermă de a mă lăsa în voia naturii. Ah! îngerul meu, trezirea din toate aceste dureri, din aceste senzații confuze, din aceste prime zile în care totul e obscur, penibil și nedecis, a fost divină. Aceste tenebre au fost animate de o senzație ale cărei delicii au întrecut pe cele ale primului strigăt al copilului meu. Inima mea, sufletul meu, ființa mea, un eu necunoscut au fost trezite în găoacea lor, dureroasă și cenușie de până alunei, așa cum o floare se înalță din sămânța ei, la chemarea fierbinte a soarelui. Micul monstru mi-a luat sânul și a supt: iată *Fiat lux!*^[48] Și, deodată, am fost mamă. Iată fericirea, bucuria, o bucurie inefabilă, cu toate că nu vine fără ceva dureri. O, frumoasa mea geloasă, cum ai apreciat

tu o plăcere care nu-i decât între noi, copilul și Dumnezeu. Această mică ființă nu cunoaște decât sânul nostru. Pentru ea nu există decât acest punct strălucitor pe lume, îl iubește din toate puterile, nu se gândește decât la această fântână a vieții, vine la el și se depărtează de el, pentru a dormi, se trezește, pentru a se reîntoarce la el, buzele copilului au o dragoste de nespus și, când ele se lipesc de sân, provoacă, în același timp, o durere și o plăcere, o plăcere care merge până la durere și o durere care sfârșește cu o plăcere; n-aș ști să-ți explic o senzație care din sânul meu iradiază în mine până la izvoarele vieții, căci pare că este un centru de unde pleacă mii de raze, care bucură inima și sufletul. A naște, nu înseamnă nimic; însă a alăpta, este a naște în fiecare oră. O! Louise, nu există mângâiere de amant care să se poată asemăna cu cele ale acestor mânuțe roze care se mișcă atât de gingaș, căutând să se agațe de viață. Ce priviri aruncă un copil, pe rând, spre sân și spre ochii noștri! Ce visuri faci, văzându-l suspendat cu buzele de comoara lui? Nu ține mai puțin de toate forțele spiritului, cât de toate puterile corpului, folosește sângele și inteligența, satisface dincolo de dorință. Această adorabilă senzație a primului său țipăt, care a fost pentru mine ce a fost prima rază de soare pentru pământ, am regăsit-o simțind cum laptele meu îi umple gura; am regăsit-o primindu-i prima privire, am regăsit-o din nou savurându-i primul zâmbet și primul gând. A râs, scumpa mea. Acest râs, această privire, această mușcătură, acest țipăt, aceste patru bucurii sunt nesfârșite: ele îți pătrund până în adâncul inimii și mișcă corzi pe care numai ele le pot mișca! Luminile trebuie să se prindă de Dumnezeu ca un copil ce se prinde cu toate fibrele de mama lui: Dumnezeu este o mare inimă de mumă. Din toate acestea nimic nu-i vizibil, nici perceptibil în concepție, nici măcar în sarcină; însă a alăpta, Louise a mea, este o fericire de fiecare clipă. Vezi

ceea ce devine laptele, se face carne, înflorește în vârful acestor degete drăgălașe care seamănă cu florile și au delicatețea lor; crește în unghii fine și transparente, se subțiază în păr și dă din picioare. O! picioarele de copil – dar e un întreg limbaj! Copilul începe să se exprime prin ele. Să alăptezi, Louise! este o transformare pe care o urmărești, ceas eu ceas, cu ochii tihniți. Țipetele nu le auzi cu urechile, ci eu inima; surâsul ochilor și buzelor, sau mișcările picioarelor le înțelegi ca și cum Dumnezeu ți-ar scrie caractere cu litere de foc în spațiu! Nu mai există nimic pe lumea asta care să te intereseze: tatăl?... l-ai omorât, dacă ar îndrăzni să trezească copilul. Ești tu singură întreaga lume pentru acest copil, așa cum copilul este lumea pentru noi! Ești atât de sigură că viața ta e împărțită, atât de bogat răsplătită pentru silința pe care ți-o dai și pentru suferințele pe care le înduri, căci există suferințe... Dumnezeu să te ferească să ai o crăpătură la sân! Această rană care se redeschide sub buzele de trandafir, care se vindecă atât de greu și care dă chinuri gata să te înnebunească, dacă n-ai avea bucuria de a vedea gura copilului mânjită de lapte, este una dintre cele mai mari pedepse ale frumuseții. Louise a mea, gândește-te la asta, crăpăturile nu se fac decât pe o piele delicată și fină.

Tânăra mea maimuță a devenit, în cinci luni, cea mai frumoasă ființă pe care vreodată o mamă a scăldat-o în lacrimile ei de fericire, pe care a spălat-o, periat-o, pieptănat-o; căci Dumnezeu știe cu ce neobosită ardoare dichisești, îmbraci, freci, speli, schimbi, săruți aceste mici flori! Deci, maimuța mea nu mai e o maimuță, ci un *baby*, cum spune dădaca mea englezoaică, un *baby* alb și roz; și, cum se simte iubit, nu țipă prea mult; dar, în adevăr, nu-l părăsesc deloc și încerc să-l pătrund cu sufletul.

Scumpo, în inimă am acum pentru Louis un sentiment care nu-i dragostea, dar care trebuie, la o

femeie iubitoare, să completeze dragostea. Nu știu dacă această tandrețe, dacă această recunoștință, despuată de orice interes, nu merge dincolo de dragoste. Din tot ceea ce mi-ai spus tu, micuță scumpă, dragostea are ceva îngrozitor de terestru, în timp ce există un nu știu ce religios și divin în afecțiunea pe care o mamă fericită o poartă celui de la care îi vin aceste lungi, nesfârșite plăceri. Bucuria unei mame e o lumină care țâșnește până în viitor și îl luminează, însă se reflectă și asupra trecutului, pentru a-i da farmecul amintirilor.

Bătrânul l'Estorade și fiul său și-au dublat bunătatea față de mine, sunt pentru ei ca o ființă nouă: cuvintele, privirile lor îmi merg la inimă, căci mă sărbătoresc din nou de fiecare dată când mă văd și-mi vorbesc. Cred că bătrânul bunic dă în mintea copiilor: mă privește cu admirație. Prima oară când am coborât la masă și când m-a văzut mâncând și alăptându-l pe nepotul său, a plâns. Lacrimile în acești doi ochi uscați, în care nu lucește decât gândul la bani, mi-au făcut nespus de bine; mi s-a părut că bătrânul înțelegea bucuriile mele. Cât despre Louis, el ar fi spus copacilor și pietrelor din drumul mare că are un fiu. Petrece ore întregi privind la finul tău adormit. Nu știe, spune el, când se va obișnui. Aceste demonstrații excesive de bucurie mi-au relevat mărimea aprehensiunilor și temerilor lor. Louis a sfârșit prin a-mi mărturisi că se îndoia de sine însuși și se credea condamnat să nu aibă niciodată copii. Bietul meu Louis s-a schimbat deodată în bine, studiază și mai mult încă decât înainte. Acest copil a dublat ambițiile tatălui. Cât despre mine, sufletul meu scump, sunt din clipă în clipă mai fericită. Fiecare ceas aduce o nouă legătură între mamă și copilul ei. Ceea ce simt în mine îmi dovedește că acest sentiment e nepieritor, natural, de fiecă clipă; în timp ce bănuiesc dragostea, de exemplu, de a-și avea intermitențele ei. Nu iubești în același fel tot timpul, pe această pânză a vieții nu se brodează

flori mereu strălucitoare, în fine, dragostea poate și trebuie să înceteze; însă maternitatea nu are de temut declinul, ea crește odată cu nevoile copilului, se dezvoltă cu el. Nu-i oare, în același timp, o pasiune, o nevoie, un sentiment, o datorie, o necesitate, fericirea? Da, micuțo, iată viața specifică a femeii. Setea noastră de devotament e astfel satisfăcută. Și nu găsim aici tulburările geloziei. De asemenea, poate că este pentru noi singurul punct în care Natura și Societatea să fie de acord. În asta, Societatea se nimerește a fi îmbogățit Natura, a sporit sentimentul matern prin spiritul de familie, prin continuitatea numelui, a sângelui, a averii. Cu ce dragoste trebuie o femeie să înconjoare ființa scumpă care prima i-a făcut cunoscute asemenea bucurii, care a făcut-o să-și desfășoare forțele sufletului și a învățat-o marea artă a maternității. Dreptul întâiului născut, care pentru cei vechi era firesc și se amesteca cu originea Societăților, nu-mi pare că trebuie pus la îndoială. Ah! câte lucruri își învață un copil mama! Există atâtea promisiuni făcute între noi și atâta virtute în această neîncetată protecție datorită unei ființe slabe, încât o femeie nu este în sfera ei adevărată decât atunci când este mamă; numai atunci își desfășoară forțele, practică datoriile vieții sale, are toate fericirile și toate plăcerile ei. O femeie care nu este mamă e o ființă incompletă și nereușită. Grăbește-te să fii mamă, îngerul meu! Îți vei înmulți actuala ta fericire cu toate voluptățile mele.

Te-am părăsit, auzind strigătul domnului finul tău și strigătul ăsta îl aud din fundul grădinii. Nu vreau să las să plece această scrisoare, fără să-ți spun cu cuvânt de rămas bun; tocmai am recitit-o și sunt speriată de vulgaritatea sentimentelor ce le conține. Este, vai, ceea ce simt! Mi se pare că toate mamele le-au simțit ca și mine, că toate trebuie să se exprime în același fel și că tu îți vei bate joc de

mine, așa cum se batjocorește naivitatea tuturor taților care-ți vorbesc de inteligența și frumusețea copiilor lor, găsindu-le întotdeauna ceva deosebit. În fine, micuță scumpă, cuvântul cel mare al acestei scrisori, iată-l, ți-l repet: sunt pe atât de fericită acum, pe cât eram de nefericită înainte. Această bastidă care, de altfel, va deveni o moșie, un majorat, este pentru mine pământul făgăduinței. Am sfârșit de străbătut deșertul meu. O mie de dragălășenii, micuță scumpă. Scrie-mi, astăzi pot citi fără să plâng descrierea fericirii și iubirii tale. Adio.

XXXII

DOAMNA DE MACUMER CĂTRE DOAMNA DE L'ESTORADE

martie 1826

Cum se poate, scumpa mea, sunt mai mult de trei luni de când nu ți-am scris și n-am primit scrisori de la tine... Sunt cea mai vinovată dintre noi două, nu ți-am răspuns; însă, după câte știu, nu ești susceptibilă. Tăcerea ta a fost luată de Macumer și de mine drept o încuviințare pentru serviciul de dejun împodobit cu copii și aceste bijuterii fermecătoare vor pleca azi dimineață spre Marsilia; artiștilor le-au trebuit șase luni ca să-l execute. Așa că am tresărit ca din somn când Felipe mi-a propus să vin să văd serviciul, înainte ca aurarul să-l împacheteze. Deodată m-am gândit că nu ne-am mai spus nimic de la scrisoarea în care m-am simțit mamă odată cu tine.

Îngerul meu, teribilul Paris, iată-mi scuza: o aștept pe a ta. Ah! lumea, ce abis! încă nu ți-am spus că la Paris nu poți fi decât pariziancă? Lumea sfârșimă toate sentimentele, îți ia toate orele, și ți-ar devora inima, dacă n-ai băga de seamă. Ce uimitoare capodoperă această creație a lui Celimene, în *Mizantropul* lui Moliere! Este femeia de lume din timpul lui Ludovic XIV, ca și cea a timpului nostru, în sfârșit femeia de lume a tuturor epocilor. Unde aș ajunge fără pavăza mea. Fără dragostea mea pentru Felipe? Așa că, azi-

dimineată, făcând aceste reflecții, i-am spus că este salvatorul meu. Dacă serile mele sunt umplute de serbări, de baluri, de concerte și de spectacole; regăsesc la întoarcere bucuria dragostei și nebuniile ei care fac să-mi înflorească inima, care șterg mușcăturile lumii. N-am cinat la mine decât în zilele în care au fost la noi oamenii pe care-i numim prieteni și n-am stat acasă decât în zilele mele de primire. Am ziua mea, miercurea, în care primesc. Am intrat în luptă cu doamnele d'Espard și Maufrigneuse, cu bătrâna ducesă de Lenoncourt. Casa mea trece drept amuzantă. M-am supus modei, văzându-l pe Felipe al meu fericit de succesele mele. Lui îi dăruiesc diminețile; căci, de la ora patru după amiază, până la ora nouă dimineata, aparțin Parisului. Macumer este o gazdă admirabilă: este atât de spiritual și atât de grav, atât de cu adevărat mare și de o grație atât de perfectă, încât s-ar face iubit de o femeie care mai întâi l-ar fi luat de soț din conveniență. Tatăl și eu mama mea au plecat la Madrid. După moartea lui Ludovic al XVIII-lea, ducesa a obținut cu ușurință de la bunul nostru Charles al X-lea numirea fermecătorului ei poet, pe care-l ia cu ea, în calitate de atașat. Fratele meu, ducele de Rhetoré, binevoiește să mă considere ca pe o ființă superioară. Cât despre contele de Chaulieu, acest militar de salon îmi datorează o recunoștință eternă: averea mea a fost întrebuințată, înaintea plecării tatălui meu, pentru a i se constitui, în proprietăți; un majorat de patruzeci de mii de franci rentă, și căsătoria lui cu domnișoara de Mortsau^[49] o moștenitoare din Touraine, este într-un totu aranjată. Regele, pentru a nu lăsa să se stingă numele și titlurile caselor de Lenoncourt și de Givry, îl va autoriza, printr-o ordonanță, pe fratele meu, să fie urmașul numelor, titlurilor și blazoanelor familiei de Lenoncourt-Givry. Într-adevăr, cum să lași să piară aceste două nume frumoase și deviza sublimă: *Faciam semper*

monstramus!^[50] Domnișoara de Mortsauf, nepoata și unica moștenitoare a ducelui de Lenoncourt-Givry, va avea, se spune, mai mult de o sută de mii de livre rentă. Tatăl meu a cerut doar ca armele heraldice ale ducilor de Chaulieu să fie deasupra celor ale casei Lenoncourt, Astfel, fratele meu va fi duce de Lenoncourt. Tânărul de Mortsauf, căruia toată această avere trebuia să-i revină, este bolnav de piept în ultimul hal; se așteaptă din moment în moment moartea lui. În iarna viitoare, după doliu, va avea loc căsătoria. Voi avea de cumnată în Madelaine de Mortsauf; o persoană, după cât se spune, fermecătoare. Așa că, după cum vezi, tatăl meu avea dreptate în argumentația lui. Datorz acestui rezultat admirația multor persoane, și căsătoria mea devine explicabilă. Din afecțiune pentru bunica mea, prințul de Talleyrand îl sprijină pe Macumer, așa că succesul nostru e complet. După ce a început prin a mă blama, lumea mă aprobă acum întru totul. În fine, domnesc în acest Paris în care însemnam atât de puțin acum aproape doi ani. Macumer își vede fericirea invidiată de toată lumea, căci sunt *femeia cea mai spirituală din Paris*. Tu știi că la Paris există douăzeci de... *cele mai spirituale femei din Paris*... Bărbații îmi gânguresc cuvinte de dragoste sau se mulțumesc să le exprime cu priviri invidioase. Într-adevăr, există în acest concert de dorințe și de admirație o atât de constantă satisfacere a vanității, încât acum înțeleg cheltuielile excesive pe care le fac femeile pentru a se bucura de-aceste firave și trecătoare avantaje. Acest triumf îmbată orgoliul, vanitatea, amorul propriu, în sfârșit, toate sentimentele *eului*. Această neîncetată divinizare amețește atât de mult, încât nu mă mai mir văzând femeile devenind egoiste, uituce și ușuratice în mijlocul acestor petreceri. Viața mondenă ți se suie la cap. Îți risipești florile spiritului și sufletului, timpul cel mai prețios, eforturile cele mai generoase, pentru oameni care te răsplătesc cu invidii și zâmbete,

care îți dau falsa monedă a frazelor, a complimentelor și admirației lor în schimb pe lingourile de aur ale curajului tău, a sacrificiilor tale, a ingeniozității de a fi frumoasă, bine aranjată, spirituală, curtenitoare și plăcută tuturor. Se știe cât e de costisitor acest comerț, știi că ești furat, însă i te dedai, totuși. Ah frumoasa mea ciută, cât ești de însetată după o inimă prietenă, cât sunt de prețioase dragostea și devotamentul lui Felipe! Cât de mult îl iubesc! Cu câtă bucurie se fac pregătirile de călătorie pentru a merge să ne odihnim la Chantepleurs de comediile de pe rue du Bac și din toate saloanele Parisului! în fine, eu care tocmai ți-am recitat ultima scrisoare, îți voi descrie acest infernal paradis al Parisului, spunându-ți că unei femei de lume îi este imposibil să fie mamă.

Pe curând, scumpo; ne vom opri cel mult o săptămână la Chantepleurs și vom fi la tine cam pe 10 mai. Ne vom revedea, deci, după mai bine de doi ani! Și ce schimbări! Iată-ne femei pe amândouă: eu, cea mai fericită dintre amante, tu, cea mai fericită dintre mame. Dacă nu ți-am scris, draga mea, nici nu te-am uitat. Și finul meu, maimuța aceea, e tot atât de frumos? Îmi face cinste? Trebuie să albă mai mult de nouă luni. Tare aș vrea să fiu de față la primii lui pași în lumea asta; însă Macumer îmi spune că chiar copiii precoci merg abia la zece luni. Deci, vom sporovăi ca la mânăstire. Voi verdea dacă e adevărat ce se spune că un copil strică silueta.

P.S. — Dacă îmi răspunzi, mamă sublimă, adresează-mi scrisoarea la Chantepleurs, plec.

XXXIII

DOAMNA DE L'ESTORADE CĂTRE DOAMNA DE MACUMER

Ei! copila mea, dacă vei fi vreodată mamă, vei afla dacă se poate scrie în primele două luni de alăptat. *Mary*, dădaca englezoaică și cu mine suntem la capătul puterilor. E adevărat că nu ți-am spus că țin să fac totul singură, înaintea fericitului eveniment, am cusut cu mâinile mele garnitura de scutece și am brodat și garnisit eu însămi bonetele. Sunt sclavă, micuța mea, sclavă ziua și noaptea. Întâi de toate, Armand-Louis sugă când vrea, și vrea tot timpul să sugă; apoi trebuie să-l schimbi atât de des, să-l cureți, să-l îmbraci; mamei îi place atât de mult să-l privească adormit, să-i cânte cântecele, să-l plimbe ținându-l în brațe, când e vremea frumoasă, încât nu-i mai rămâne timp nici să se îngrijească de sine însăși. În fine, tu ai lumea mondenă, eu am copilul, copilul nostru! Ce viață bogată și plină! O, scumpa mea, te aștept, vei vedea! Însă mi-e teamă să nu înceapă să-i crească dinții și să nu-l găsești foarte gălăgios și foarte plângăreț. Până acum, n-a țipat prea mult, pentru că sunt tot timpul cu el. Copiii nu țipă decât pentru că au nevoi pe care nu știi să le ghicești, și eu încerc să le aflu pe ale lui. O, îngerul meu, cât de mult a crescut inima mea în timpul în care tu o micșorai pe a ta, punând-o în slujba lumii mondene! Te aștept cu nerăbdare de schivnică. Vreau să știu părerea ta despre l'Estorade, așa cum

și tu, fără îndoială, vrei s-o știi pe a mea despre Macumer. Scrie-mi de la ultimul loc în care înnoptezi pe drum. Bărbații mei vor să întâmpine iluștrii oaspeți. Vino, regină din Paris, vino în biata noastră bastidă, unde vei fi iubită!

XXXIV

DOAMNA DE MACUMER CĂTRE VICONTESA DE L'ESTORADE

aprilie 1826

Adresa scrisorii mele îți va anunța, draga mea, succesul solicitărilor mele. Iată-l pe socrul tău conte de l'Estorade. N-am vrut să părăsesc Parisul, fără să fi obținut ceea ce-ți doreai, și îți scriu în prezența ministrului de justiție, care a venit să-mi spună că ordonanța e semnată.

Pe curând.

XXXV

ACEEAȘI ACELEIAȘI

Marsilia, iulie

Plecarea mea bruscă te va mira, mi-e rușine; însă, cum înainte de orice spun adevărul și te iubesc tot atât de mult, îți voi spune totul, cu simplitate, în patru cuvinte: sunt îngrozitor de geloasă. Felipe te privea prea mult. Aveați, împreună, la poalele stâncii tale, mici conversații care mă torturau, mă înrăiau și-mi schimbau caracterul. Frumusețea ta, cu adevărat spaniolă, trebuie să-i fi amintit de țara lui și de acea Marie Heredia pe care sunt geloasă – căci sunt geloasă pe trecutul lui. Minunatul tău păr negru, frumoșii tăi ochi căprij, acea frunte pe care bucuriile maternității pun în evidență elocventele tale dureri trecute, ce sunt ca umbrele unei lumini radioase; această prospețime meridională a pielii, mai albă decât pielea mea albă de blondă; acea putere a formelor, acel sân care strălucea în dantele, ca un fruct delicios, de care se agăța frumosul meu fin, toate astea îmi răneau ochii și inima. Degeaba îmi puneam când albăstrele în buclele părului, când învioram fadoarea coșilor mele blonde cu panglici de culoarea cireșei, toate acestea păleau în fața unei Renée, pe care nu mă așteptam s-o găsesc în această oază de la Crampade.

Apoi Felipe invidia prea mult acest copil, pe care începeam să-l urăsc. Da, această viață

insolentă care-ți umple casa, o animă, țipă în ea, râde în ea, voiam să fie a mea. Am citit în ochii lui Macumer păreri de rău și, fără știrea lui, am plâns două nopți. Ești o femeie prea frumoasă și o mamă prea fericită, ca să pot rămâne lângă tine. Ah! ipocrito, te plângeai! Întâi de toate, l'Estorade al tău e foarte bine, are o conversație plăcută; părul lui negru, amestecat cu alb, îi stă bine; are ochi frumoși și felul lui de a fi, specific meridional, are *un nu știu ce* care place. După câte am văzut, va fi numit mai curând sau mai târziu deputat de Bouches-du-Rhône; își va face drumul lui în Cameră, căci voi fi întotdeauna în serviciul vostru, în tot ceea ce privește ambițiile voastre. Mizeriile exilului i-au dat acel aer calm și impunător care îmi pare că este jumătate din politică. După mine, scumpa mea, totul, în politică, e să pari grav. De aceea îi spuneam lui Macumer, că l'Estorade trebuie să fie un mare om de Stat.

În fine, după ce am căpătat certitudinea fericirii tale, plec iute ca vântul, mulțumită, în scumpul meu Chantepleurs, unde Felipe se va aranja să fie tată; nu vreau să te primesc acolo decât având la sân un copil frumos, care să semene eu al tău. Merit toate calificativele pe care vei voi să mi le dai; sunt absurdă, infamă, proastă. Vai! ești toate astea, când ești geloasă. Nu-ți port pică, dar sufăr și tu mă vei ierta că m-am sustras unor astfel de suferințe, încă două zile și aș fi făcut vreo prostie. Da, aș fi fost de prost-gust. În ciuda acestor turbări care-mi sfâșiau inima, sunt fericită că am venit, fericită că te-am văzut mamă atât de frumoasă și atât de fecundă, și încă prietena mea în mijlocul bucuriilor tale de mamă, așa cum rămân întotdeauna prietena în mijlocul amorurilor mele. Uite, la Marsilia, la câțiva pași de voi, sunt deja mândră de tine, mândră de această mare mamă de familie care vei fi. Cu ce instinct îți ghiceai vocația! căci îmi pari născută pentru a fi mai mult mamă decât amantă, așa cum eu sunt mai curând

născută pentru dragoste decât pentru maternitate. Unele femei nu pot fi nici mame nici amante, sunt sau prea urâte sau prea proaste. O mamă bună și o soție amantă trebuie să aibă în orice moment spirit, judecată și să știe cu orice prilej să-și desfășoare calitățile cele mai minunate ale femeii. O! te-am observat bine; asta nu-i oare, să-ți spun, drăguț, că te-am admirat? Da, copiii tăi vor fi fericiți și bine crescuți, vor fi scăldați în efuziunile tandreței tale, mângâiați de lumina sufletului tău.

Lui Louis al tău spune-i adevărul despre plecarea mea, însă colorează-l cu pretexte cinstite în ochii socrului tău, care pare să fie intendentul vostru și mai ales în ochii familiei tale, o adevărată familie Harlowe, plus spiritul provensal. Felipe încă nu știe de ce am plecat, n-o va ști niciodată. Dacă mă întreabă, voi avea grijă să-i găsesc vreun pretext oarecare. Îi voi spune, probabil, că ai fost geloasă pe mine. Iartă-mi această mică minciună oficioasă. Adio; îți scriu în grabă, pentru ca să ai această scrisoare la ora dejunului și surugiul care s-a obligat să ți-o aducă este aici și bea, așteptându-o. Sărută-l tare din partea mea pe micul, scumpul meu fin. Vino la Chantepleurs în luna octombrie, voi fi singură acolo tot timpul pe care Macumer și-l va petrece în Sardinia, unde vrea să facă mari schimbări pe domeniile lui. Cel puțin acesta este acum proiectul lui, și este trufia lui de a avea un plan, se crede independent: de altfel, este întotdeauna neliniștit când mi-l comunică. Adio!

XXXVI

VICONTESA DE L'ESTORADE CĂTRE BAROANA DE MACUMER

Draga mea, mirarea noastră, a tuturor, a fost de nespus când, la dejun, ni s-a spus că ați plecat și mai ales când surugiul care v-a dus la Marsilia mi-a dat scrisoarea ta nebună. Dar nu era vorba decât de fericirea ta în acele conversații de la poalele stâncii, pe „banca Louisei”, și rău ai făcut că ai devenit bănuitoare. *Ingrata!* te condamn să te întorci aici la prima mea chemare. În acea odioasă scrisoare, mângălită pe o hârtie de han, nu mi-ai spus unde te vei opri; sunt, deci, obligată să-ți adresez răspunsul meu la Chantepleurs.

Ascultă-mă, scumpă soră electivă și află că, înainte de toate, te vreau fericită. Soțul tău, Louise a mea, are nu știu ce profunzime sufletească și de gândire ce impune tot atât, cât gravitatea lui naturală și ținuta lui nobilă; apoi există în urâtenia lui atât de spirituală, în această privire catifelată o forță cu adevărat majestuoasă; mi-a trebuit, deci, câtva timp înainte de a stabili acea familiaritate fără de care e greu să cercetezi un om în amănunt. În sfârșit, acest bărbat a fost prim-ministru și te adoră așa cum îl adoră pe Dumnezeu: deci, trebuia să fie foarte ascuns, și, pentru a putea pescui secretele din străfundurile acestui diplomat, de sub stâncile inimii sale. Trebuia să folosesc în egală măsură abilitatea și șiretenia; însă am sfârșit, fără ca omul nostru să bage de seamă, prin a descoperi

o grămadă de lucruri pe care micuța mea nici nu le bănuia. Dintre noi două, eu sunt puțin Rațiunea, așa cum tu ești Imaginația. Sunt grava Datorie, așa cum tu ești nebuna Dragoste. Acest contrast al spiritului care nu exista decât pentru noi două sortii i-a plăcut să-l continue în destinele noastre. Sunt o umilă vicontesă de țară, excesiv de ambițioasă, care trebuie să-și conducă familia pe calea prosperității; în timp ce lumea îl știe pe Macumer drept ex-duce de Soria și că, ducă de drept, tu domnești în acel Paris unde îi este greu oricui, chiar și regilor, să domnească. Ai o avere frumoasă pe care Macumer o va dubla, dacă-și realizează proiectele de exploatare a imenselor lui domenii din Sardinia, ale căror resurse sunt bine cunoscute la Marsilia. Mărturisește că, dacă una dintre noi trebuia să fie geloasă, aceea eram eu. Dar să-i mulțumim lui Dumnezeu că avem fiecare dintre noi inima îndeajuns de nobilă ca prietenia noastră să fie deasupra acestor meschinării vulgare. Te cunosc: ți-e rușine că m-ai părăsit. În ciuda fugii tale, nu te voi cruța de niciunul dintre cuvintele pe care aveam să ți le spun într-o zi, sub stâncă. Citește-mă, așadar, cu atenție, te implor, căci e vorba mai mult despre tine decât despre Macumer, cu toate că el are un rol important în morala mea. Întâi de toate, micuța mea, tu nu-l iubești. În mai puțin de doi ani, vei fi obosită de această adorație. Nu vei vedea niciodată în Felipe un soț, – ci un amant cu care te vei juca fără nicio grijă, așa cum fac toate femeile cu un amant. Nu, nu-ți impune, nu ai pentru el acel profund respect, acea tandrețe plină de teamă pe care o îndrăgostită adevărată o are față de cel în care vede un zeu. O! am studiat bine dragostea, îngerul meu și am sondat de mai multe ori prăpăstiile sufletului meu. După ce te-am examinat bine, ți-o pot spune: Nu iubești. Da, scumpă regină a Parisului, asemeni reginelor, ai să dorești să fii tratată ca o grizetă^[51], vei vrea să fii dominată, condusă de un bărbat

puternic care, în loc să te adore, va ști să-ți învinețească brațul, apucându-ți-l în toiul unei scene de gelozie. Macumer te iubește prea mult pentru a putea vreodată, fie să te pedepsească, fie să-ți reziste. Una singură dintre privirile tale, doar una dintre vorbele tale de seducătoare îi topește cele mai puternice hotărâri. Mai curând sau mai târziu, îl vei disprețui pentru că te iubește prea mult. Vai! te alintă, așa cum te alintam eu când eram la mănăstire, căci ești una dintre femeile cele mai seducătoare și unul dintre spiritele cele mai încântătoare ce se pot închipui. Ești, mai ales, adevărată, dar societatea cere, pentru propria noastră fericire, minciuni la care nu te vei coborî niciodată. Astfel, lumea cere ca o femeie să nu lase să se vadă influența pe care o exercită asupra soțului ei. Socialmente vorbind, un soț nu trebuie să pară amantul soției sale când o iubește ca un amant, după cum o soție nu trebuie să joace rolul unei amante. Voi nesocotiți însă amândoi această lege. Copilul meu, întâi de toate, ceea ce lumea mondenă iartă cel mai greu, după cele ce mi-ai spus tu despre ea, este fericirea, ea trebuie ascunsă lumii; însă toate astea nu-s nimic. Există între amanți o egalitate care, după mine, nu poate apărea niciodată între o femeie și soțul ei, sub pedeapsa unei răsturnări sociale și fără nenorociri ireparabile. Un bărbat nu este ceva îngrozitor; însă există ceva și mai rău, aceasta este un bărbat anulat. Într-un răstimp limitat, îl vei fi redus pe Macumer să nu mai fie decât umbra unui bărbat; nu-și va mai avea propria voință, nu va mai fi el însuși, ci un obiect fasonat pentru folosința ta; ți-l vei fi asimilat atât de bine, încât în loc să fiți doi, nu va mai exista decât o singură persoană în menajul vostru, și acea ființă va fi în mod necesar incompletă și răul va fi fără remediu când vei binevoi să-ți deschizi ochii. Orice am face, sexul nostru nu va fi niciodată dotat cu calitățile care-i disting pe bărbați și aceste calități sunt mai mult

decât necesare, sunt indispensabile Familiei. În acest moment, în ciuda orbirii sale, Macumer întrevade acest viitor, se simte diminuat de dragostea ta. Călătoria lui în Sardinia îmi dovedește că va încerca să se regăsească pe sine însuși prin această scurtă despărțire. Tu nu eziți să-ți exersezi autoritatea pe care ți-o dă dragostea. Autoritatea ta se observă într-un gest, o privire, un accent. O, scumpo, ești, așa cum spunea mama ta, o curtezană nebunatică. Desigur, ți s-a dovedit, cred, că-i sunt mult superioară lui Louis; însă m-ai văzut vreodată contrazicându-l? Nu sunt eu, în public, o femeie care-l respectă ca fiind conducătorul familiei? Ipocrizie!, vei spune tu. Întâi de toate, sfaturile pe care cred că-i util să i le dau, părerile mele, ideile mele, nu i le dau decât în umbra și liniștea dormitorului; însă îți pot jura, îngerul meu, că nici atunci nu-mi iau față de el niciun fel de aer de superioritate. Dacă n-aș rămâne atât în secret, cât și ostentativ soția lui, n-ar mai crede în sine. Draga mea, perfecțiunea binefacerii constă în a te face atât de șters, încât obligatul să nu se simtă inferior celui care-l obligă; și acest devotament ascuns comportă plăceri nesfârșite. Astfel gloria mea a fost să te înșel chiar și pe tine, și mi-ai făcut complimente pentru Louis. Prosperitatea, fericirea, speranța l-au făcut de altfel să recâștige de doi ani încoace tot ceea ce nenorocirea, mizeria, părăsirea, îndoiala îl făcuseră să piardă. Deci, în acest moment, după observațiile mele, găsesc că-l iubești pe Felipe pentru tine, și nu pentru el însuși. Există ceva adevărat în ceea ce a spus tatăl tău: egoismul tău de mare doamnă e doar mascat sub florile primăverii dragostei tale. Ah! copilul meu. Trebuie să te iubesc foarte tare pentru a-ți spune adevăruri atât. De crude. Lasă-mă să-ți povestesc, cu condiția să nu-i sufli despre aceasta nici cel mai mic cuvânt baronului, sfârșitul uneia dintre convorbirile noastre. Amândoi îți cântasem laude pe toate tonurile, căci văzuse bine

că te iubesc ca pe o soră pe care o iubești; și, după ce l-am adus, fără să bage de seamă, la confidențe, i-am spus:

— Louise încă n-a luptat cu viața, e tratată ca un copil răsfățat al sorții și poate că va fi nefericită, dacă nu veți ști să fiți pentru ea un tală, așa cum sunteți pentru ea un amant.

— Eh! dar pot acest lucru? a spus el.

S-a oprit, brusc, ca un om care vede prăpastia în care se va rostogoli. Această, exclamație mi-a fost de-ajuns. Dacă n-ai fi plecat, mi-ar fi spus mai mult, peste câteva zile.

Îngerul meu, când acest om va fi fără putere, când va fi găsit societatea în plăcere; când se va simți, nu spun înjosit, dar fără demnitate în fața ta, reproșurile pe care i le va face conștiința îi vor da un fel de remușcare jignitoare pentru tine prin chiar faptul că te vei simți vinovată, în fine, vei sfârși prin a-l disprețui pe cel pe care nu vei fi obișnuită să-l respecti. Gândește-te la acest lucru: la femeii, disprețul este prima formă pe care o ia ura. Cum ai o inimă nobilă, îți vei aminti întotdeauna sacrificiile pe care le-a făcut Felipe pentru tine; însă nu va mai putea să facă altele, după ce se va fi servit oarecum pe sine în acest prim festin, și nenorocire bărbatului ca și femeii care nu mai lasă nimic de dorit! Totul s-a zis. Spre rușinea sau spre gloria noastră, n-aș putea decide asupra acestui punct delicat, nu suntem exigente decât cu bărbații care ne iubesc!

O, Louise, schimbă-te, mai e încă timp. Poți, purtându-te cu Macumer așa cum mă port eu cu l'Estorade, să faci să se trezească leul ascuns în acest om cu adevărat superior. S-ar spune că vrei să te răzbuni pe superioritatea lui. Oare nu vei fi mândră să-și exerciți puterea altminteri decât spre folosul tău, pentru a face un om de geniu dintr-un om mare, așa cum eu fac un om superior dintr-unul obișnuit?

De-ai fi rămas la noi, la țară, tot ți-aș fi scris această scrisoare; m-aș fi temut de verva și de spiritul tău într-o conversație, în timp ce știu că, citindu-mă, vei reflecta în viitorul tău. Suflet scump, ai totul pentru a fi fericită, nu-ți strica fericirea și reîntoarce-te din luna noiembrie la Paris. Grijile și antrenul lumii de care mă plângeam sunt diversivni necesare existenței voastre, poate puțin prea intimă. O femeie măritată trebuie să-și aibă cochetăria ei. Mama de familie care nu lasă ca prezența ei să fie dorită în sânul menajului riscă să facă să apară în el sațietatea. Dacă am mai mulți copii – ceea ce doresc pentru fericirea mea – îți jur că, de cum vor ajunge la o anumită vârstă, îmi voi rezerva ore în care voi fi singură; căci trebuie să te faci dorită de toată lumea, chiar și de copiii tăi. Adio, geloasă scumpă! Oare știi tu că o femeie vulgară ar fi mândră că ți-a pricinuit această pornire de gelozie? Dar eu, vai! nu pot decât să mă amărăsc. Căci nu există în mine decât o mamă și o prietenă iubitoare. Multă tandrețe. În fine, fă ce vrei pentru a scuza plecarea ta: dacă tu nu ești sigură de Felipe, eu sunt sigură de Louis.

XXXVII

BAROANA DE MACUMER CĂTRE VICONTESA DE L'ESTORADE

Genova

Frumoasa mea scumpă, am avut fantezia de a vedea puțin Italia și sunt încântată că l-am tras cu mine pe Macumer, ale cărui proiecte, cu privire la Sardinia, sunt amânate.

Această țară mă încântă și mă farmecă. Aici, bisericile și mai ales capelele, au un aer amoros și cochet care unei protestante trebuie să-i trezească pofta de a se face catolică. L-au sărbătorit pe Macumer și s-au felicitat că au achiziționat un astfel de supus. Dacă aș vrea, Felipe ar avea ambasada Sardiniei la Paris; căci curtea e fermecătoare cu mine. Dacă-mi scrii, adresează-mi scrisorile la Florența. Nu am prea mult timp pentru a-ți scrie în amănunt, îți voi povesti călătoria mea la prima ta ședere la Paris. Nu rămânem aici decât o săptămână. Vom merge la Florența, prin Livorno, vom sta o lună în Toscana și o lună la Neapole, pentru a fi, în fine, la Roma, în noiembrie. Ne vom reîntoarce prin Veneția, unde ne vom opri primele cincisprezece zile din decembrie; apoi vom sosi, prin Milano și Torino, la Paris, în luna ianuarie. Călătorim ca îndrăgostiții; noutatea locurilor reînnoiește scumpa noastră nuntă. Macumer nu cunoaște deloc Italia și am intrat în ea prin acel magnific drum al Cornișei, care pare construit de

zâne. Adio, draga mea. Nu-mi purta pică dacă nu scriu deloc; îmi este imposibil să-mi găsesc o clipă numai a mea în această călătorie; nu am timp decât să văd, să simt și să-mi savurez impresiile, însă, pentru a-ți vorbi de ele, voi aștepta să fi căpătat patima amintirilor.

XXXVIII

VICONTESA DE L'ESTORADE CĂTRE BAROANA DE MACUMER

septembrie

Scumpa mea, la Chantepleurs te așteaptă un răspuns destul de lung la scrisoarea pe care mi-ai trimis-o de la Marsilia. Acest. Voiaj făcut „ca îndrăgostiții” este atât de departe de a-mi diminua temerile pe care ți le exprimam în ea, încât te rog să scrii la Nivernais să ți se trimită scrisoarea mea.

Se spune că ministerul a hotărât să dizolve Camera. Dacă asta-i o nenorocire pentru Coroană, care trebuia să folosească ultima sesiune a acestei legislaturi devotate pentru a se vota legile necesare consolidării puterii, pentru noi nu-i nicio nenorocire: Louis nu va avea patruzeci de ani decât la sfârșitul lui 1827. Din fericire, tatăl meu, care consimte să se lase numit deputat, își va da demisia în timp util.

Finul tău a făcut primii săi pași, fără nașa lui; e, de altminteri, admirabil și a început să-mi facă gesturi dintre acelea grațioase care-mi spun că nu mai este doar un organ care sugerează, o viață primitivă, ci un suflet: zâmbetele lui sunt pline de inteligență. Sunt atât de favorizată în meseria mea de doică, încât îl voi înțărca pe Armand al nostru în decembrie. Un an de lapte ajunge. Copiii care sug prea mult ajung proști. Sunt pentru dictoanele

populare. Trebuie să ai un succes nebun în Italia,
scumpa mea blondă. Multă tandrețe.

XXXIX

BAROANA DE MACUMER CĂTRE VICONTESA DE L'ESTORADE

Roma, decembrie

Am infama ta scrisoare, pe care, la cererea mea, administratorul meu mi-a trimis-o de la Chantepleurs, aici. O! Renée... Însă te cruț de tot ceea ce indignarea mea mi-ar putea sugera. Îți voi povesti numai efectele produse de scrisoarea ta. La întoarcerea de la serbarea fermecătoare pe care a dat-o ambasadorul în cinstea noastră, unde am strălucit în toată splendoarea mea, de unde Macumer s-a reîntors mai îmbătat de mine decât ți-aș putea descrie, i-am citit oribilul tău răspuns, i l-am citit plângând, cu riscul de a-i părea urâtă. Scumpul meu Abencerraj a căzut la picioarele mele, tratându-te de bârfitoare: m-am dus la balconul palatului în care locuim și de unde putem vedea o parte din Roma: acolo, limbajul lui a fost demn de priveliștea ce se oferea ochilor noștri; căci era un superb clar de lună. Cum știm deja italiana, dragostea lui, exprimată în această limbă atât de dulce și de favorabilă pasiunii, mi-a părut sublimă. Mi-a spus că, chiar dacă ai avea darul profeției, ar prefera o noapte fericită, sau una dintre delicioasele noastre dimineți, unei vieți întregi. Cu această socoteală, a trăit deja o mie de ani. El a vrut să rămân amanta lui și nu-și dorea alt titlu decât cel de amant. Este atât de mândru și de

fericit de a se vedea în fiecare zi favoritul meu, încât, dacă Dumnezeu i-ar apărea și l-ar pune să aleagă între a trăi treizeci de ani după doctrina ta și a avea cinci copii, sau de a nu mai avea decât cinci ani de trăit, continuându-se scumpele noastre iubiri înflorite, alegerea sa ar fi făcută: preferă să fie iubit așa cum îl iubesc eu și să moară. Aceste jurăminte șoptite la ureche, eu cu capul meu pe umărul lui, el cu brațul în jurul taliei mele, au fost tulburate în acel moment de țipetele vreunui liliac surprins de o cucuvea. Acest țipăt de moarte mi-a făcut o impresie atât de crudă, încât Felipe m-a dus pe jumătate leșinată la patul meu. Dar liniștește-te, cu toate că această prevestire a vibrat în sufletul meu, în dimineața asta mă simt bine. Sculându-mă, m-am așezat în genunchi în fața lui Felipe și, cu ochii în ochii lui, ținându-i mâinile în mâinile mele, i-am spus:

— Îngerul meu, sunt un copil și s-ar putea ca Renée să aibă dreptate: poate-i doar dragostea pe care o iubesc în tine; însă, cel puțin, află că nu există alte sentimente în inima mea și că așa te iubesc în felul meu. În sfârșit, dacă în felul meu de a fi, dacă în cel mai mărunț lucru din viața și din sufletul meu, ar fi ceva care să fie altminteri decât ceea ce voiai sau sperai de la mine, spune-mi-o! fă-mă să află! Voi avea plăcere de a te asculta și de a mă conduce numai după strălucirea ochilor tăi. Renée mă sperie, mă iubește atât de mult!

Macumer n-a avut glas ca să-mi răspundă, a izbucnit în lacrimi. Acum, îți mulțumesc, Renée a mea; știu cât sunt de iubită de frumosul, de regalul meu Macumer. Roma este orașul în care se iubește. Când ai o pasiune, acolo trebuie să te duci să te bucuri de ea: ai artile și pe Dumnezeu de complici. Îi vom găsi la Veneția pe ducele și pe ducesa de Soria. Dacă-mi scrii, scrie-mi acum la Paris, căci părăsim Roma în trei zile. Serbarea ambasadorului a fost o serbare de adio.

P.S. Scumpă imbecilă, scrisoarea ta dovedește pe de-a-ntregul că nu cunoști dragostea decât în teorie. Află, deci, că dragostea este un principiu ale cărui efecte sunt, în totalitatea lor, atât de diferite, încât nicio teorie n-ar putea să le cuprindă, nici să le conducă. Aceasta este pentru micul meu doctor în corset.

LX

CONTESA DE L'ESTORADE CĂTRE BAROANA DE MACUMER

ianuarie 1827

Tatăl meu a fost numit deputat, socrul meu a murit și sunt din nou pe cale de a naște: acestea sunt evenimentele marcante ale acestui sfârșit de an. Ți le spun de la început, pentru ea impresia ce ți-o va face sigiliul meu negru să se risipească de îndată.

Micuța mea, scrisoarea ta de la Roma m-a făcut să mă cutremur. Felipe este un diplomat care a disimulat, sau un bărbat care te iubește așa cum ar iubi o curtezană căreia i-ar abandona averea sa, știind bine că ea îl trădează. Și eu asta e destul. Mă iei drept o flecară, voi tăcea. Dar lasă-mă să-ți spun că, studiind destinele noastre, am extras un principiu crud: De vrei să fii iubită, nu iubi.

Louis, draga mea, a obținut crucea Legiunii de onoare, când a fost numit membru al consiliului general. Oricum, vor fi curând trei ani de când este în consiliu, și tatăl meu. Pe care-l vei vedea fără îndoială la Paris, în timpul sesiunii de iarnă, a cerut pentru ginerele său gradul de ofițer al Legiunii de onoare, fă-mi plăcerea să-l pui în mișcare pașaua de care depinde această numire și să ai grijă de acest flecușteț. Și mai ales, nu te amesteca în afacerile prea onoratului meu tată, contele de Maucombe, care vrea să obțină titlul de

marchiz; rezervă-ți favorurile pentru mine. Când Louis va fi deputat, adică în iarna viitoare, vom veni la Paris și vom mișca și cerul și pământul pentru a-l plasa în fruntea vreunei direcții generale, ca să putem economisi toate veniturile, trăind din salariul unei funcții. Tatăl meu este între fracțiunea de dreapta și centru, el nu cere decât un titlu; familia noastră era deja celebră sub regele René, regele Charles al X-lea nu-l va refuza pe un Maucombe; însă mi-e teamă să nu-l apuce pe tatăl meu fantezia de a cere vreo favoare pentru fratele meu mai mic; și, făcându-i obținerea marchizatului ceva mai dificilă, nu va mai putea să se gândească decât la sine însuși.

15 ianuarie

Ah! Louise, ies din infern! Dacă am curajul să-ți vorbesc de suferințele mele, este pentru că tu îmi pari un alt eu însumi. Încă nu știu dacă îmi voi lăsa vreodată gândurile să se reîntoarcă spre aceste cinci zile fatale! Doar cuvântul convulsie îmi cutremură sufletul. Nu-s cinci zile care au trecut, ci cinci veacuri de durere. Câtă vreme o mamă n-a trăit acest martiriu, nu știe se înseamnă cuvântul suferință. Te-am găsit fericită că nu ai copii, dă-ți seama cum înnebunim!

În ajunul zilei cumplite, timpul, care fusese greu și aproape cald, mi s-a părut că l-a incomodat pe micul meu Armand. El, atât de blând și de mângâietor, era bosumflat; țipa din orice, voia să se joace și-și spărgea jucăriile. Poate că toate bolile se anunță la copii prin schimbări de dispoziție. Atentă la această răutate ciudată, observam la Armand roșețe și palori pe care le atribuiam creșterii a patru dinți mari care străpung în același timp gingiile. Așa că l-am culcat lângă mine, trezindu-mă din clipă în clipă. În timpul

noptii, a avut puțină febră, care nu m-a neliniștit defel: o atribuiam tot dinților. Către dimineață, a spus: „Mamă” cerând de băut printr-un gest, însă cu o violență în glas, cu o mișcare convulsivă în gest care-mi îngheță sângele în vine. Am sărit din pat, să merg să-i prepar apă îndulcită. Judecă spaima mea. Când, dându-i ceașca, nu l-am văzut făcând nicio mișcare; repeta doar: „Mamă!”, cu acea voce care nu mai era vocea lui, care nici măcar nu mai era o voce. I-am luat mâna, însă mâna lui nu mai asculta, se înțepenea. I-am dus atunci ceașca la buze; bietul micuț a băut într-un fel înspăimântător, în trei sau patru înghițituri convulsive, și apa făcea un zgomot ciudat în gâtul lui. În fine, se agăță cu disperare de mine, și am observat că ochii lui, trași de o forță interioară, au devenit albi, membrele lui și-au pierdut suplețea. Am scos un strigăt îngrozitor. Louis a venit.

— Un doctor! un doctor! — moare! i-am strigat eu.

Louis a dispărut și bietul meu Armand a mai spus: „Mamă! mamă!” agățându-se de mine. A fost ultimul moment în care a știut că are o mamă. Frumoasele vinișoare de pe fruntea lui s-au injectat și au început convulsiile. O oră înainte de sosirea medicilor, țineam în brațe acest copil atât de vioi, de alb și de roz, această floare care făcea orgoliul și bucuria mea, țepăn ca o bucată de lemn; și ce ochi! tremur când îmi amintesc. Negru, crispat, chircit, mut, dragălașul meu Armand era o mumie. Un doctor, doi doctori aduși de la Marsilia de Louis stăteau acolo înțepeniți în picioare, ca niște păsări rău prevestitoare, mă făceau să tremur. Unul vorbea de febră cerebrală, celălalt credea că sunt convulsii, așa cum au copii. Medicul cantonului nostru mi s-a părut a fi cel mai înțelept, pentru că nu prescria nimic. „Sunt dinții”, spunea al doilea. „E o febră”, spunea primul. În sfârșit, s-a convenit să i se pună lipitori pe gât și gheață pe cap.

Simțeam că mor. Să fiu acolo, să văd un cadavru albastru sau negru, fără un strigăt, fără o mișcare, în locul unei creaturi atât de gălăgioase și de vioaie! A fost un moment în care mi s-au rătăcit mințile și am avut ca un fel de răs nervos, văzând acest gât frumos, pe care l-am sărutat atâta, mușcat de lipitori și acest cap fermecător sub o calotă de gheață. Scumpa mea, a trebuit să i se taie frumosul păr, pe care-l admiram atât de mult, și pe care i l-ai mângâiat, pentru a i se putea pune gheața. Din zece în zece minute, ca în durerile mele de naștere, convulsiile îi reveneau, și bietul micuț se frângea, când palid, când vânăt. Ciocnindu-se, membrele lui atât de flexibile scoteau un sunet de parcă ar fi fost de lemn. Această creatură insensibilă îmi zâmbise, îmi vorbise, pe vremuri mă mai numea încă mamă! La aceste gânduri, valuri de durere îmi străbăteau sufletul și îl agitau așa cum un uragan agită marea și simțeam zdruncinate toate legăturile prin care un copil e legat de sufletul nostru. Mama mea, care poate că m-ar fi ajutat, sfătuit și consolată, e la Paris. Cred că mamele știu mai multe despre convulsii decât doctorii. După patru zile și patru nopți petrecute în temeri și alternative care aproape că m-au omorât, medicii au fost cu toții de părere să-i dea o pomadă îngrozitoare, pentru a-i provoca răni. Ah! răni lui Armand al meu, care cu cinci zile înainte se juca, zâmbea, care încerca să spună: *Nașă!* Am refuzat acest lucru, vrând să mă las în voia naturii. Louis mă certa, el credea în medici. Un bărbat e întotdeauna un bărbat. Însă există în aceste boli teribile momente în care ele iau forma morții; și, în unul dintre aceste momente, acest remediu, pe oare îl detestam, mi s-a părut că este salvarea lui Armand. Louise, pielea era atât de uscată, atât de asprită, atât de întărită, încât pomada nu se lipea. Am început atunci să plâng deasupra patului și am plâns atât, încât căpătâiul patului s-a udat. Doctorii, ei, cinau! Văzându-mă singură, am debarasat copilul meu de

toate leacurile medicinei și l-am luat, aproape nebună, în brațe, l-am strâns la piept, mi-am sprijinit fruntea de fruntea lui, rugându-mă lui Dumnezeu să-i dea viața mea, încercând în același timp să i-o comunic. L-am ținut așa câteva momente, vrând să mor cu el, pentru a nu fi despărțiți nici în viață, nici în moarte. Scumpa mea, i-am simțit membrele muindu-se; convulsiile au cedat, copilul meu s-a mișcat, sinistrele și oribilele culori au dispărut! Am țipat ca atunci când a căzut bolnav, doctorii au urcat, le-am arătat pe Armand.

— E salvat! a exclamat cel mai bătrân dintre doctori.

O! ce cuvânt! ce muzică! cerurile se deschideau înaintea mea. În adevăr, două ore mai târziu, Armand renăștea; însă eu eram sfârșită, mi-a trebuit, pentru a mă împiedica să cad bolnavă, balsamul fericirii. Doamne Dumnezeule! prin ce dureri legi copilul de mama lui! Din ce aliaj ne faci inima, ca ea să reziste la asemenea încercări! Oare încă nu eram îndeajuns de mamă, eu, pe care gângurelile și primii pași ai acestui copil m-au făcut să plâng de bucurie. Eu, care-l studiam timp de ore întregi, pentru a-mi îndeplini bine datoriile și a mă instrui în dulcea meserie de mamă! Era nevoie să pricinuiști aceste spaime, să prezinți aceste îngrozitoare priveliști celei care a făcut din copilul ei un idol? În momentul în care îți scriu, Armand al nostru se joacă, strigă, râde. Atunci caut cauzele acestei oribile boli a copiilor, gândindu-mă că sunt însărcinată. Să fie oare creșterea dinților? Să fie oare vreun lucru ciudat care se petrece în creier? Să aibă copiii care suferă de convulsii vreo imperfecțiune în sistemul nervos! Toate aceste gânduri mă neliniștesc în egală măsură pentru prezent și pentru viitor. Medicul nostru de țară crede că este vorba de o excitare nervoasă pricinuită de dinți. Aș da toți dinții mei pentru ca cei ai lui Armand să fi crescut deja. Acum, când

văd una dintre acele perle albe răsărind în mijlocul gingiei lui inflamate, mă trec sudori reci. Eroismul cu care suferă acest înger scump îți arată că va avea întru totul caracterul meu; îmi aruncă priviri care să-ți sfâșie inima. Medicina nu știe mare lucru despre acest gen de tetanos care sfârșește tot atât de repede cum a început și care nu poate fi nici prevenit, nici vindecat. Îți repet, un singur lucru e sigur: să-ți vezi copilul în convulsii, iată infernul pentru o mamă. Cu ce turbare îl îmbrățișez! O! cât de mult îl țin pe brațul meu, plimbându-l! A fi avut această durere, când trebuie să nasc din nou peste șase săptămâni, este o agravare oribilă a martiriului, îmi era teamă pentru celălalt! Adio, scumpa mea și prea iubită mea Louise; nu dori copii, iată ultimul meu cuvânt.

XLI

BAROANA DE MACUMER CĂTRE CONTESSA DE L'ESTORADE

Paris

Înger sărman, Macumer și cu mine ți-am iertat *răutățile* aflând cât te-ai chinuit. Am tremurat, am suferit citind detaliile acestei duble torturi și iată-mă mai puțin necăjită de a nu fi mamă. Mă grăbesc să-ți anunț numirea lui Louis, care poate purta rozeta de ofițer. Tu îți doreai o fetiță; probabil că vei avea una, fericită Renée! Căsătoria fratelui meu cu domnișoara de Mortsauf a fost celebrată la întoarcerea noastră. Fermecătorul nostru rege, care e cu adevărat de o bunătate admirabilă, a dat fratelui meu dreptul de-a moșteni funcția de prim gentilom al camerei^[52], cu care e investit socrul lui.

— Funcția trebuie să meargă cu titlurile, a spus el ducelui de Lenoncourt-Givry. A vrut însă ca ecusonul familiei Mortsauf să fie adosat celui al familiei Lenoncourt.

Tatăl meu avea de o sută de ori dreptate. Fără averea mea, nimic din toate acestea n-ar fi avut loc. Mama și tatăl meu au venit pentru această căsătorie, de la Madrid, unde se vor reîntoarce după serbarea pe care o dau mâine tinerilor căsătoriți. Carnavalul va fi foarte strălucitor. Ducele și ducesa de Soria sunt la Paris; prezența lor mă neliniștește puțin. Maria Heredia este, cu siguranță, una dintre femeile cele mai frumoase

din Europa, nu-mi place modul în care o privește Felipe, așa că voi dubla dragostea și tandrețea mea. „*Ea* nu te-ar fi iubit așa!” sunt cuvinte pe care mă feresc să le spun, însă care sunt înscrise în toate privirile mele, în toate gesturile mele. Dumnezeu știe dacă sunt elegantă și cochetă. Ieri, doamna de Maufrigneuse îmi spunea:

— Copilă dragă, trebuie să depunem armele în fața ta!

În sfârșit, îl amuz atât pe Felipe, încât trebuie s-o găsească pe cumnata lui proastă ca o vacă spaniolă. Am cu atât mai puține regrete de-a nu face un mic Abencerraj, cu cât ducesa va naște, fără îndoială, la Paris și va deveni urâtă; dacă are un băiat se va numi Felipe în onoarea proscrisului. Un hazard malițios va face să fiu din nou nașă. Adio, scumpo. Anul acesta voi merge devreme la Chantepleurs, căci călătoria noastră a costat suine exorbitante; voi pleca către sfârșitul lui martie, pentru a merge să trăiesc cu economie în Nivernais. De altfel, Parisul mă plictisește. Felipe oftează, ca și mine, după singurătatea parcului nostru, după câmpiile noastre reavăne și după Loira noastră, paietată cu nisipurile ei, căreia niciun râu nu-i seamănă. Chantepleurs îmi părea delicios după fasturile și vanitățile italiene; căci, după toate astea, magnificența e plictisitoare și privirea unui amant e mai frumoasă decât *una capo d'opera*, decât un *bel quadro*! Te așteptăm acolo; nu voi mai fi geloasă pe tine. Vei putea sonda cât vei voi inima lui Macumer al meu, să pescuiești în ea întrebări, să aduci în ea scrupule, ți-l dau cu o superbă încredere. După scena de la Roma, Felipe mă iubește și mai mult; mi-a spus ieri (privește peste umărul meu) că cumnata lui, Maria tinereții sale, vechea lui logodnică, prințesa Heredia, primul lui vis, e stupidă. O! scumpo, am ajuns mai rău decât o dansatoare de la Operă, această injurie mi-a făcut plăcere. L-am făcut pe Felipe să remarce că ea nu vorbește corect

franțuzește: ea pronunță *esemple* în loc de *exemple*, *sain* în loc de *cinq*, *cheu* în loc de *je*; în sfârșit, e frumoasă, dar lipsită de grație, nici nu are și cât de cât vioiciune de spirit. Când i se face un compliment, te privește ca o femeie care n-ar fi obișnuită să primească complimente. Cu caracterul pe care-l are, ar fi părăsit-o pe Maria, două luni după căsătorie. Ducele de Soria, Don Fernand, se potrivește foarte bine cu ea; are generozitate, dar e un copil alintat, asta se vede. Aș putea fi rea și să te fac să râzi; însă mă mulțumesc să spun adevărul. Multă tandrețe, îngerul meu.

XLII

RENÉE CĂTRE LOUISE

Fetița mea are două luni; mama și un unchi bătrân de-al lui Louis au fost nașii acestei micuțe pe care o cheamă Jeanne-Athénaïse.

De cum voi putea, voi veni să vă văd la Chantepleurs, de vreme ce o doică nu vă sperie. Finul tău îți spune numele, îl pronunță *Matoumer!* pentru că nu poate spune c-urile altfel; îți va place la nebunie; are toți dinții; mănâncă acum carne ca un băiat mare, aleargă și se vânzolește ca un șobolan; însă îl învăluie mereu cu priviri neliniștite și sunt disperată că nu-l pot păstra lângă mine în timpul lăuziei, care impune mai mult de patruzeci de zile de stat în casă, din cauza unor precauții prescrise de medici. Vai! copila mea, nu capeți obișnuința de a naște! Aceleași dureri și aceleași temeri revin. Cu toate acestea (nu-i arăta lui Felipe scrisoarea mea) e foarte mult din mine în firea acestei fete, care îl va nedreptăți poate pe Armand al tău.

Tata l-a găsit pe Felipe slăbit și pe micuța mea scumpă puțin slăbită și ea. Totuși, ducele și ducesa de Soria au plecat: nu mai există nici cel mai mic motiv de gelozie! îmi ascunzi vreun necaz? Scrisoarea ta nu era atât de lungă și nici gândită cu tot atâta afecțiune ca celelalte. Este doar un capriciu al scumpei mele capricioase?

Asta-i prea mult, îngrijitoarea mea mă ceartă că ți-am scris și domnișoara Athénaïse de l'Estorade

vrea să prânzească. Deci, adio; scrie-mi scrisori
lungi și bune.

XLIII

DOAMNA DE MACUMER CĂTRE CONTESSA DE L'ESTORADE

Pentru prima oară în viață, scumpa mea Renée, am plâns singură sub o salcie, pe o bancă de lemn, pe marginea lungului meu iaz de la Chantepleurs, o priveliște delicioasă pe care vei veni s-o înfrumusețezi, pentru că nu lipsesc aici decât copiii veseli. Fecunditatea ta m-a făcut să mă întorc asupra-mi, care n-am deloc copii, după aproape trei ani de căsnicie. „O! m-am gândit eu, dacă ar trebui să sufăr de o sută de ori mai mult decât a suferit Renée, născându-l pe finul meu, dacă ar trebui să-mi văd copilul în convulsii, fă, Doamne Dumnezeule, să am o angelică ființă ca această mică Athénaïse, pe care o văd de pe acum frumoasă ca ziua!” căci tu nu mi-ai spus nimic! În asta am recunoscut-o pe Renée a mea. Se pare că tu-mi ghicești suferințele. De fiecare dată când speranțele mele sunt spulberate, sunt câteva zile pradă unei negre supărări. Atunci fac sumbre elegii. Oare când voi broda bonetele? Când voi alege oare pânza pentru scutece? Când voi coase frumoase dantele pentru a înfășură în ele un cap micuț? Oare nu-mi este dat să aud niciodată una dintre aceste creaturi fermecătoare numindu-mă mamă, trăgându-mă de rochie, tiranizându-mă? Oare nu voi vedea niciodată, pe nisip, urmele unei mici trăsurici? Nu voi aduna jucării sparte în curtea mea? Nu voi merge, așa cum am văzut

mergând multe mame, prin prăvăliile de jucării să cumpăr săbii, păpuși, mici bucătărioare? Nu voi vedea dezvoltându-se această viață și acest înger, care ar fi un alt Felipe și mai iubit? Aș vrea un fiu, pentru a afla cum îți poți iubi și mai mult amantul, într-un alt el însuși. Parcul meu, castelul mi se par deșerte și reci. O femeie fără copii e o monstruozitate; nu suntem făcute decât pentru a fi mame. O! doctor încorsetat ce ești, ai văzut bine viața. De altfel sterilitatea este rea în toate. Viața mea seamănă puțin cam prea mult cu pastoralele lui Gessner și Florian, despre care Rivarol spunea că ai dori să fie lupi în ele. Și eu vreau să fiu devotată! Simt în mine forțe pe care Felipe le neglijează; și, dacă nu sunt mamă, va trebui să-mi îngădui capriciul vreunei nenorociri. Iată ceea ce i-am spus tocmai rămășiței mele de maur, căruia la aceste cuvinte i-au dat lacrimile; a scăpat doar fiind numit un prost sublim, nu se poate glumi cu privire la dragostea lui.

Sunt momente în care îmi vine să fac slujbe de nouă zile, să mă duc să cer rodnicia unor anumite madone sau unor anumite ape. La iarnă voi consulta doctorii. Sunt prea furioasă împotriva mea pentru a-ți spune meu mult. Adio.

XLIV

ACEEAȘI ACELEIAȘI

Paris, 1829

Cum, draga mea, un an fără scrisori?... Sunt puțin cam jignită. Crezi că Louis, care a venit să mă vadă aproape la două zile, te înlocuiește? Nu-mi ajunge să știu că nu ești bolnavă și că afacerile voastre merg bine; vreau sentimentele și gândurile tale, așa cum eu ți le încredințez pe ale mele, cu riscul de-a fi certată, blamată sau apreciată greșit, căci te iubesc. Tăcerea și sihăstria ta la țară, când ai putea să te bucuri aici de succesele parlamentare ale contelui de l'Estorade, căruia vorbele frumoase și devotamentul i-au adus o mare influență și care va fi cu siguranță foarte sus plasat în sesiunea viitoare, îmi dau grave neliniști. Îți petreci viața seriindu-i instrucțiuni? Numa nu era atât de departe de Egeria^[53] lui. De ce n-ai profitat de ocazia de-a vedea Parisul? M-aș fi bucurat de tine patru luni. Louis mi-a spus că vei veni să-i iei și să naști a treia oară la Paris, îngrozitoare mamă Gigogne^[54] ce ești! După multe întrebări, vai-uri și plângeri, Louis, cu toate că e diplomat, a sfârșit prin a-mi spune că unchiul lui mare, nașul Athenaïsei, e tare bolnav. Te bănuiesc, deci, că fiind o bună mamă de familie, ești în stare să tragi foloasele de pe urma gloriei și discursurilor deputatului, pentru a obține o moștenire avantajoasă de pe urma ultimei rude dinspre mamă

a soțului său. Fii liniștită, Renée a mea, familiile Lenoncourt, Chaulieu, salonul doamnei de Macumer, lucrează pentru Louis. Martignac îl va numi, fără îndoială, la Curtea de Conturi. Însă dacă nu-mi spui de ce rămâi în provincie, mă supăr. Ca să nu ai aerul că ești capul politic al familiei de l'Estorade? E pentru succesiunea unchiului? Ți-e teamă să nu fii mai puțin mamă, la Paris? O! cum aș vrea să știu că nu e pentru a nu fi văzută aici pentru prima oară, ca femeie gravidă, cochetă! Adio.

XLV

RENÉE CĂTRE LOUISE

Te plângi de tăcerea mea, uiți deci cele două mici capete brune pe care le conduc și care mă conduc? De altfel, ai găsit câteva din motivele pe care le am pentru a sta acasă. În afară de starea prețiosului nostru unchi, n-am vrut să târăsc după mine, la Paris, un băiat de vreo patru ani și o fetiță care va avea în curând trei, acum, când sunt din nou însărcinată. N-am vrut să-ți încurc viața și casa cu asemenea gospodărie, n-am vrut să apar în dezavantajul meu în lumea strălucitoare în care domnești și am oroare de apartamentele mobilate și de viața de hotel. Unchiul lui Louis, aflând de numirea nepotului său, mi-a făcut cadou jumătate din economiile sale, două sute de mii de franci, pentru a cumpăra o casă la Paris și Louis trebuie să găsească una în cartierul tău. Mama îmi dă treizeci de mii de franci pentru mobile. Când voi veni să mă stabilesc, pentru sezonul de iarnă, la Paris, vei veni la mine. În fine, voi încerca să fiu demnă de scumpa mea soră electivă, asta o spun fără joc de cuvinte.

Îți mulțumesc că l-ai introdus pe Louis așa de bine la Curte; însă, în ciuda stimei pe care i-o acordă domnii de Bourmont și de Polignac^[55] dorindu-l în ministerul lor, nu l-aș vrea așa la vedere; dacă ești prea în ochii lumii, ești și prea compromis. Prefer Curtea cu Conturi din cauza inamovibilității ce o conferă. Afacerile noastre vor

fi aici în mâini foarte bune; și, de îndată ce administratorul nostru va fi la curent cu toate, fii liniștită, voi veni să-l secondez pe Louis.

Cât despre scrisori lungi, acum, crezi că pot să le scriu? Aceasta, în care aş vrea să-ți descriu desfășurarea obișnuită a zilelor mele, va rămâne opt zile pe masa mea. Poate că Armand o să facă din ea cocoșei de hârtie, pentru regimentele lui, alinate pe covoarele mele, bărcuțe pentru flotilele care plutesc în baia lui. Una singură dintre zilele mele îți va ajunge, de altfel, se aseamănă cu toatele și se reduc la două evenimente: copiii suferă sau copiii nu suferă. Literalmente, pentru mine, în această bastidă singuratică, minutele sunt ere sau orele minute, după starea copiilor. Dacă am câteva ore minunate, le aflu în timpul somnului lor, când nu stau să-l legăn pe unul și să-i spun celuilalt povești, ca să-l adorm. Când îi țin adormiți lângă mine, îmi spun: „Nu mai am nimic de temut”. Într-adevăr, draga mea, în timpul zilei, toate mamele inventează pericole, de cum nu-și mai au copiii sub ochi. Briciurile furate, cu care Armand a vrut să se joace, jacheta care-i ia foc, un șarpe orb care l-ar putea mușca, o căzătură, din fugă, care i-ar putea face un cucui sau bazinele în care s-ar putea îneca, După cum vezi, maternitatea comportă un șir de poeme dulci sau teribile. Nicio oră în care să nu am acesta bucurii și aceste temeri. Însă, seara, în camera mea, sosește ora acelor visări cu ochii deschiși, în timpul cărora le aranjez destinele. Viața le e atunci luminată de îngerii pe care-i văd la căpătâiul lor. Câteodată Armand mă cheamă în somn, vin fără știrea lui să-i sărut fruntea și picioarele surorii lui, contemplându-i pe amândoi în frumusețea lor. Iată serbările mele! Ieri, cred că îngerul nostru păzitor m-a făcut să alerg în mijlocul nopții, la leagănul lui Athénaïs, care avea capul prea jos și l-am găsit pe Armand al nostru dezvelit de tot, cu picioarele învinețite de frig.

— O! mămicuță! mi-a spus el, trezindu-se și sărutându-mă.

Iată, draga mea, o scenă de noapte.

Cât îi este de folositor unei mame să-și aibă copiii alături! Există vreo dădacă, oricât de bună ar fi ea, care-i poate lua în brațe, liniști și adormi la loc atunci când îi trezește vreun oribil coșmar? căci își au visele lor; și să le explici unul dintre aceste vise teribile este o treabă cu atât mai grea, cu cât copilul își ascultă atunci mama cu un ochi totodată adormit, speriat, inteligent și stupid. Este o pauză între două reprize de somn. Așa că somnul meu a devenit atât de ușor, încât îi văd și-i aud pe cei doi micuți ai mei prin vâlul pleoapelor mele. Mă trezesc la un oftat, la o mișcare. Pentru mine, monstrul convulsiilor e mereu ghemuit la picioarele paturilor lor.

În zori, gânguritul celor doi copii ai mei începe odată cu primele triluri ale păsărilor. Prin vâlurile ultimului somn. Bolboroselile lor seamănă cu ciripiturile de dimineață, certurile rândunelelor, mici strigăte vesele sau plângărețe, pe care le aud mai puțin cu urechile decât cu inima, în timp ce Naïs încearcă să ajungă la mine, operând trecerea din leagănul ei în patul meu, târându-se în mâini și făcând pași nesiguri, Armand se cațără cu îndemânarea unei maimuțe și mă sărută. Atunci cei doi micuți fac din patul meu terenul jocurilor lor, în care mama e la discreția lor.

Ces deux petits font alors de mon lit le théâtre de leurs jeux.

MÉMOIRES DE DEUX JEUNES MARIÉS.

Micuța mă trage de păr, tot mai vrea să sugă, Armand îmi apără sânul, de parcă ar fi bunul lui. Nu rezist la anumite atitudini ale lor. La râsetele care țâșnesc ca artificiiile și sfârșesc prin a alunga somnul. Ne jucăm atunci de-a căpcăuna și mama căpcăună mănâncă în mângâieri această carne tânără, atât de albă, atât de dulce; ea sărută fără saț acești ochi atât de cocheti în șiretenia lor, umerii trandafirii și stârnește mici gelozii fermecătoare. Sunt zile în care încerc să-mi trag ciorapii la ora opt și încă nu mi-am pus niciunul la ora nouă.

În sfârșit, scumpa mea, ne sculăm. Începe toaleta. Îmi pun capotul: îmi suflec mânecile. Îmi pun dinainte un șorț cerat; acum ajutată de Mary îmbăiez și curăț cele două mici floricele ale mele. Numai eu răspund de gradul de răceală sau de fierbințeală a apei, căci temperatura apei poartă jumătate din vina țipetelor și plânsetelor copiilor. Atunci se ridică flotilele de hârtie, micile rățuște de sticlă. Trebuie să-i amuzi pe copii ca să-i poți curăța bine. Dacă ai ști tot ce trebuie să înveți cu plăceri acestor regi absoluți pentru a putea să le treci ușor un burete moale în cele mai mici colțuri, ai fi înspăimântată de îndemânarea și de spiritul pe care-l cere meseria, glorios îndeplinită, de mamă. Rogi, cerți, promiți, devii de-o șarlatanie cu atât mai mare, cu cât trebuie să fie perfect ascunsă. Nu știu ce-am deveni dacă Dumnezeu n-ar fi opus șireteniei copilului șiretenia mamei. Un copil e un mare politician pe care-l poți stăpâni ca pe un mare politician... prin pasiunile lui. Din fericire, acești îngeri râd dintr-o nimica toată: o perie care cade, un săpun care alunecă, și iată explozii de veselie! În fine, dacă victoriile sunt scump plătite, există cel puțin victorii. Însă numai Dumnezeu, căci nici tatăl nu știe nimic din toate astea, Dumnezeu, tu sau îngerii, doar voi puteți înțelege privirile pe care le schimb cu Mary atunci când, după ce am isprăvit de îmbrăcat micile noastre două creaturi, le vedem curate, în mijlocul săpunurilor,

prosoapelor, bureților, pieptenilor, ligheanelor, hârtiilor ude, flanelelor, a miilor de detalii ale unei adevărate *nursery*^[56]. Am devenit englezoaică din acest punct de vedere și sunt de părere că femeile din Anglia au geniul creșterii copiilor. Deși nu-l iau pe copil în considerație decât din punctul de vedere al bunei lui stări materiale și fizice, au dreptate cu perfecționările ce le-au introdus. Așa că copiii mei își vor avea întotdeauna picioarele în flanele și pulpele goale. Nu vor fi niciodată legați, nici înfolați; dar nici nu vor fi vreodată singuri. Aservirea copilului francez în hamurile lui este libertatea doicii, iată adevărul adevărat. O mamă adevărată nu-i liberă, iată de ce nu-ți scriu, având pe cap administrația domeniului nostru și doi copii de crescut. Știința mamei comportă merite tăcute, ignorate de toți, fără paradă, o virtute a detaliului, un devotament de fiecă clipă. Trebuie supravegheate supele care sunt pe foc. Mă crezi tu femeia care să se dea în lături de la vreo sarcină? Cu cel mai mic lucru pe care-l faci pentru ei, dobândești afecțiune. O! e atât de frumos zâmbetul unui copil căruia îi place ce i-ai gătit. Armand are mișcări aprobatoare din cap, ce fac cât o viață întreagă de iubire. Cum să-i lași altei femei dreptul, sarcina, plăcerea de-a sufla într-o lingură de supă pe care Naïs ar găsi-o prea caldă, ea pe care am înțărcat-o acum abia șapte luni și care tot își mai amintește de sân? Când o dădacă a fript limba și buzele unui copil cu ceva cald, spune mamei, care vine în goană, că foamea o face să țipe. Dar cum poate dormi o mamă în liniște cu gândul că răsuflări impure trec peste lingurile de mâncare înghițite de copilul ei, când natura nu i-a permis să aibă un intermediar între sânul ei și buzele bebelușului! A mărunți cotletul lui Naïs, căreia îi cresc ultimii dinți și a amesteca această carne, friptă cât trebuie, cu cartofi este o operă de răbdare și în adevăr numai o mamă poate ști în anumite cazuri să-l facă pe un copil, devenit

nerăbdător, să-și mănânce toată mâncarea. Nici servitori numeroși, nici dădace englezoaice nu o pot scuti pe mamă să se dăruie pe câmpul de luptă unde blândețea trebuie să lupte cu micile necazuri ale copilăriei, cu durerile ei. Știi, Louise, trebuie să-i îngrijești cu sufletul pe acești scumpi inocenți, nu trebuie să te încrezi decât în ochii tăi, decât în mărturia mâinii tale, în ceea ce privește toaleta, hrana și somnul lor. În principiu, plânsul unui copil e un adevăr absolut, ce învinuiește mama sau dădaca copilului, afară doar dacă acest plâns nu are drept pricină vreo suferință voită de natură. De când am doi – și, în curând, trei copii de îngrijit – nu am nimic altceva în suflet decât copiii mei; și chiar tu, pe care te iubesc atâta, nu mai ești decât ca o amintire. Nu sunt întotdeauna îmbrăcată la ora două. De asemenea, nu cred în mamele care-și au apartamentele în ordine și gulerele, rochiile și celelalte lucruri la locul lor. Ieri, în primele zile ale lui aprilie, era frumos și am vrut să-i plimb înainte de lăuzia mea, a cărei vreme se apropie: ei bine, pentru o mamă, o asemenea ieșire e un întreg poem și ți-l promiți în ajun, pentru a doua zi. Armand trebuia să-și pună prima oară o jachetă de catifea neagră, o coleretă nouă pe care o brodasem, o tocă scoțiană cu culorile Stuartilor și cu o pană de cocoș; Naïs avea să fie îmbrăcată în alb și în roz cu una dintre delicioasele bonete de *babys*, căci este încă un *babys*; își va pierde acest nume când va sosi micuțul care mă lovește cu picioarele și pe care-l numesc *cerșetorul meu*, căci va fi mezinul. Mi-am văzut deja copilul în vis și știu că voi avea un băiat. Bonete, colerete, jachete, ciorăpeii micuți, pantofiori mignoni, bandelelele roze pentru picioare, rochia din muselină brodată cu modele de mătase, totul era pe palul meu. Când aceste două păsărele atât de vesele, și care se înțeleg atât de bine, și-au avut pletele brune una buclate, iar cealaltă ușor aduse pe frunte bordisând boneta albă și roză; când pantofii au fost încopcați, când micile

pulpe goale, aceste picioare atât de bine încălțate au tropotit prin *nursery*; când aceste două figuri *cleanes*, cum spune Mary, în franțuzește limpezi; când acești ochii sclipitori au spus; „Haidem!” am fost emoționată. O! să vezi copii împodobiți de mâinile tale, să vezi pielea asta proaspătă pe care strălucesc vinele albastrii; atunci când i-ai îmbăiat, șters și uscat tu însăși, i-ai înnobilat prin culorile strălucitoare ale catifelei sau ale mătăsii, dar e mai frumos decât un poem! Cu ce pasiune, abia satisfăcută îi chemi din nou pentru a săruta iarăși și iarăși gâturile pe care o simplă coleretă le face mai frumoase decât gâtul celei mai frumoase femei? Aceste scene, în fața cărora cele mai stupide litografii colorate atrag toate mamele le fac eu, în fiecare zi!

Odată ieșiți afară, bucurându-mă de munca mea, admirându-l pe acest mic Armand ce avea aerul unui fiu de prinț și care o făcea pe *baby* să meargă de-a lungul micului drum pe care-l cunoști, a sosit o trăsură, am vrut să-i dau deoparte, cei doi copii s-au rostogolit într-o baltă noroioasă și iată capodoperele mele pierdute! A trebuit să ne întoarcem acasă și să-i îmbrăcăm altfel. Am luat-o pe micuța mea în brațe, fără să bag de seamă că-mi prăpădeam astfel rochia. Mary l-a luat pe Armand și iată-ne înapoi. Când un *baby* țipă și când un copil se udă, s-a terminat: o mamă nu se mai gândește la ea, e total absorbită.

Sosește ora prânzului și, în majoritatea cazurilor, n-am făcut mai nimic; și cum pot face față. Să-i servesc pe amândoi, să le pun șervetele, să le ridic mânecile și să-i fac să mănânce! asta-i o problemă pe care o rezolv de două ori pe zi. În mijlocul acestor îngrijiri fără sfârșit, a acestor sărbători ori dezastre, numai eu sunt uitată în casă. Deseori mi se întâmplă să rămân cu moațele nescoase atunci când copiii au fost răi. Toaleta mea depinde de dispoziția lor. Pentru a avea câteva clipe ale mele, pentru a putea să-ți scriu aceste șase

pagini, trebuie ca ei să decupeze pozele din romanțele mele, să facă castele cu cărțile mele, cu figurinele de șah sau cu jetoane de sidef; trebuie ca Naïs să-mi depene mătășurile sau lânurile în felul ei, care, te asigur, e atât de complicat, încât își pune la contribuție întreaga ei mică inteligență și nu scoate un cuvânt.

După toate, nu mă pot plânge; cei doi copii ai mei sunt robuști, liberi, se amuză mai ușor decât s-ar crede. Sunt fericiți de orice lucru, le trebuie mai curând o libertate supravegheată decât jucării. Câteva pietricele roze, galbene, violete sau negre, scoici mici, minunile nisipului îi fericesc. Multe lucruri mici, iată bogăția lor. Îl observ pe Armand, vorbește florilor, muștelor, găinilor, le imită; se înțelege cu insectele, care îl umplu de admirație. Tot ce-i mic îl interesează. Armand începe să folosească *dece*-ul cu privire la orice; a venit să vadă ce-i spun nașei lui; de altfel, te ia drept o zână și uite cum copiii au în totdeauna dreptate!

Vai! îngerul meu, n-aș vrea să te întristez, povestindu-ți aceste bucurii. Iată ceva pentru a ți-l descrie pe finul tău. Acum câteva zile, un sărac se ținea după noi, căci săracii știu că nicio mamă însoțită de copilul ei nu le refuză pomana. Armand încă nu știe că-ți poate lipsi pâinea, nu știe ce e banul; însă, acum își dorise o trompetă pe care i-o cumpărasem, i-o întinde eu un aer princiar bătrânului, spunându-i:

— Uite, ia-o!

— Îmi dați voie s-o păstrez? mi-a spus sârmanul.

Ce să pui, pe lumea asta, în cumpănă cu bucuriile unei astfel de clipe?

— Asta-i pentru că, doamnă, și eu am avut copii, mi-a spus bătrânul, luând fără să bage în seamă ceea ce-i dădeam eu.

Când mă gândesc că un copil ca Armand trebuie trimis la un colegiu, că nu mai am decât trei ani și jumătate în care-l pot ține lângă mine, mă

cutremur. Instrucția publică va distruge florile acestei copilării binecuvântate în fiecă clipă, va *denatura* aceste grații și aceste candori adorabile! Acest păr creș pe care l-am îngrijit atâta, l-am spălat și l-am sărutat, va fi tăiat! Ce vor face cu sufletul lui Armand?

Dar tu, cu tine ce se întâmplă? Nu mi-ai spus nimic despre viața ta. Tot îl mai iubești pe Felipe? căci de sarazin nu sunt neliniștită. Adio; Naïs a căzut și, dacă aș vrea să continui, această scrisoare ar deveni un volum.

XLVI

DOAMNA DE MACUMER CĂTRE CONTESSA DE L'ESTORADE

1829

Vei fi aflat din ziare, buna și tandra mea Renée, de cumplita nenorocire care s-a abătut asupra mea; nu ți-am putut scrie nici un singur cuvânt, am rămas la căpătâiul lui timp de douăzeci de zile și de nopți, am primit ultima suflare, i-am închis ochii, l-am vegheat, în mod pios, cu preoții și am spus rugăciunile morților. Mi-am impus pedeapsa acestor îngrozitoare dureri și, cu toate acestea, văzând pe buzele lui senine zâmbetul pe care mi-l adresa înainte de-a muri, n-am putut crede că dragostea mea a fost cea care l-a ucis! În sfârșit, *el nu mai este și eu, eu sunt!*. Ție, care ne-ai cunoscut bine, ce-ți pot spune mai mult? Totul e în aceste fraze! O! dacă cineva mi-ar putea spune că poate fi rechemat în viață, aș da locul meu din cer să se adeverească această promisiune, căci ar însemna să-l revăd!... Și a-l avea din nou, fie doar pentru două secunde, nu ar fi să-mi smulg acest pumnal din inimă? Nu vei veni curând să mi-o spui? Nu mă iubești tu îndeajuns pentru a mă înșela?... Dar nu! Tu mi-ai spus dinainte că îi făceam răni adânci... Să fie adevărat? Nu, nu i-am meritat dragostea, ai dreptate, i-am furat-o. Fericirea, am înăbușit-o în îmbrățișările mele nechibzuite! O! scriindu-ți, nu mai sunt nebună,

dar simt că sunt singură! Doamne Dumnezeu, ce-ar putea fi mai mult în infernul tău decât acest cuvânt?

Când mi-a fost luat, m-am culcat în același pat, sperând să mor, căci nu era decât o poartă între noi și credeam că mai am destulă putere pentru a o împinge! Însă, vai, eram prea tânără și, după o convalescență de patruzeci de zile, în timpul căreia m-am hrănit cu o artă oribilă, prin invențiile unei triste științe, mă văd la țară, așezată la fereastra mea, în mijlocul frumoaselor flori îngrijite din dispoziția lui, pentru mine, bucurându-mă de această priveliște magnifică pe care ochii lui au rătăcit de atâtea ori, pe care se mândrea atâta că a descoperit-o, fiindcă îmi plăcea. Ah! scumpo, durerea de a te mișca e nespusă, atunci când inima ți-e moartă. Pământul umed din grădina mea mă face să tremur, pământul e ca un mare mormânt și îmi pare că sunt nebună! calc pe *el*! La prima mea ieșire, mi-a fost frică și am rămas nemișcată. E atât de lugubru să vezi florile *lui* fără *el*!

Mama și tatăl meu sunt în Spania, îi cunoști pe frații mei, și, tu, tu ești obligată să stai la țară! dar fii liniștită: doi îngeri au zburat către mine. Ducele și ducesa de Soria, aceste două ființe fermecătoare, au alergat către fratele lor. Ultimele nopți au văzut cele trei dureri ale noastre, calme și tăcute, în jurul acestui pat în care murea unul dintre acei oameni cu adevărat nobili și cu adevărat mari, care sunt atât de rari, și care atunci ne sunt superiori în toate. Răbdarea lui Felipe al meu a fost divină. Vederea fratelui său și a Mariei i-au răcorit pentru un moment sufletul și i-au ușurat durerile.

— Scumpo, mi-a spus el cu simplitatea pe care o pune în toate, eram cât pe-acum să mor, uitând să-i dau lui Fernand baronia de Macumer, trebuie refăcut testamentul meu. Fratele meu mă va ierta, el, care știe ce înseamnă să iubești!

Îmi datorez viața îngrijirilor cumnatului meu și soției sale; vor să mă ia cu ei în Spania!

Ah! Renée, acest dezastru, numai ție îți pot spune cât mă apasă. Sentimentul greșelilor mele mă copleșește și e o amară consolare să ți le încredințez, biată Casandra^[57] neluată în seamă. L-am omorât prin exigențele mele, prin geloziiile mele fără motiv, prin neîncetatele mele tracasări. Dragostea mea era cu atât mai teribilă, cu cât aveam amândoi o minunată și aceeași sensibilitate, vorbeam aceeași limbă, înțelegea admirabil totul, și deseori glumele mele îl atingeau, fără să bănuie, în adâncul inimii. Nu-ți poți imagina până unde acest scump sclav își împingea supunerea: îi spuneam uneori să plece și să mă lase singură și el ieșea, fără să discute un capriciu, de pe urma căruia poate că suferea. Până la ultima lui suflare, m-a binecuvântat, repetându-mi că doar o singură dimineată, petrecută numai cu mine, valora pentru el mai mult decât o viață lungă cu o altă femeie iubită, fie ea Maria Heredia. Plâng, scriindu-ți aceste cuvinte.

Acum, mă trezesc la amiază, mă culc la ora șapte seara, pierd ridicol de mult timp cu mesele mele, umblu încet, rămân câte o oră în fața unei plante, privesc frunzișul, mă ocup cu măsură și gravitate de nimicuri, ador umbra, liniștea și noaptea; în sfârșit, combat orele și le adaug cu o sumbră plăcere trecutului. Liniștea parcului meu e singura societate pe care o vreau; găsesc în toate lucrurile sublimele imagini ale fericirii inele stinse, invizibile pentru toți, elocvente și vii pentru mine.

Cumnata mea mi s-a aruncat în brațe, când, într-o dimineată, i-am spus:

— Îmi sunteți insuportabili! Spaniolii au în plus față de noi ceva măreț în suflet!

Ah! Renée, dacă n-am murit, asta-i pentru că Dumnezeu proporționează, fără îndoială, sentimentul nefericirii cu forța celor loviți. Numai noi, femeile, cunoaștem întinderea pierderilor noastre, când pierdem o dragoste fără ipocrizie, o dragoste aleasă, o pasiune durabilă, ale cărei

plăceri mulțumeau în același timp sufletul și natura. Când mai întâlnim oare un bărbat atât de plin de calități, încât să-l putem iubi fără înjosire? A-l întâlni este cea mai mare fericire ce ni se poate întâmpla și nu vom ști s-o întâlnim de două ori. Bărbați cu adevărat puternici și mari, la care virtutea se ascunde sub poezie, al căror suflet are un farmec elevat, făcuți pentru a fi adorați, păziți-vă de a iubi, veți fi pricina nenorocirii femeii iubite și a voastră! Iată ceea ce strig în aleile pădurilor mele! Și n-am copii de la el! Această dragoste fără de saț care-mi zâmbea întotdeauna, care nu avea să-mi dea decât flori și bucurii, această dragoste a fost sterilă! Sunt o creatură blestemată! Dragostea pură și violentă, cum este când este absolută, să fie ea oare tot atât de nefecundă ca aversiunea, la fel cum căldura extremă a nisipurilor deserturilor și frigul extrem de la pol împiedică deopotrivă orice existență? Trebuie să te măriți cu un Louis de l'Estorade pentru a avea o familie? Să fie Dumnezeu gelos pe dragoste? O iau razna.

Cred că ești singura ființă pe care o pot suporta lângă mine; vino deci, numai tu singură, trebuie să fii cu o Louise în doliu. Ce zi îngrozitoare, cea în care mi-am pus boneta văduvelor! Când m-am văzut în negru, m-am prăbușit pe un scaun și am plâns până în noapte și plâng iarăși vorbindu-ți de acest moment teribil! Adio; să-ți scriu mă obosește; mă copleșesc gândurile, nu mai vreau să le exprim. Adu-ți copiii, îl poți alăpta pe ultimul aici, nu voi mai fi geloasă; *el* nu mai e aici și îmi va face multă plăcere să-mi văd finul, căci Felipe dorea un copil care să semene cu acest mic Armand. În fine, vino să-ți iei partea din durerea mea!...

XLVII

RENÉE CĂTRE LOUISE

1823

Scumpa mea, când vei ține în mână această scrisoare, eu nu mă voi afla departe, voi pleca spre tine la câteva clipe după ce ți-o voi trimite. Vom fi singure. Louis este obligat să rămână în Provența, din cauza alegerilor care vor avea loc; vrea să fie reales și liberalii au organizat intrigi împotriva lui.

Nu vin să te consolez, îți aduc doar inima ca să țină tovărășie inimii tale și să te ajute să trăiești. Vin să-ți poruncesc să plângi; astfel, îți vei cumpăra fericirea de a-l întâlni cândva, căci el se află doar în călătorie către Dumnezeu; nu vei mai face nici un singur pas care să nu te conducă spre el. Fiecare datorie împlinită va rupe câte o verigă din lanțul care vă desparte. Te vei reînsănătoși în brațele mele și vei fi pentru el pură, nobilă, iertată de toate greșelile făcute fără voie și întovărășită de faptele bune pe care le vei face, aici, jos, în numele lui.

Îți scriu aceste rânduri în grabă, în timpul pregătirilor de plecare și în mijlocul copiilor și Armand care-mi strigă: „Nașa! Nașa. Mergem s-o vedem!”, încât mă face geloasă: parcă ar fi copilul tău!

PARTEA a II-a

XLVIII

BAROANA DE MACUMER CĂTRE CONTESSA DE L'ESTORADE

15 octombrie 1833

Ei bine, da, Renée, lumea are dreptate, și s-a spus adevărul. Mi-am vândut casa, am vândut Chantepleurs și fermele din Seine-et-Marne; dar că sunt nebună și ruınată, asta-i prea mult. Să socotim. La deschiderea moștenirii, mi-a rămas din averea bietului meu Macumer circa un milion două sute de mii de franci. Ți voi da o socoteală exactă, ca o soră cuminte. Am plasat un milion în împrumutul de trei la sută, când era la cincizeci de franci și mi-am făcut astfel o rentă anuală de șaizeci de mii de franci, în loc de treizeci de mii cât aveam din moșii. Să mergi șase luni pe an în provincie, să închei contractele eu arendașii, să le ascuți plângerile, să-ți plătească când vor ei, să te plictisești acolo ca un vânător pe timp de ploaie, să ai bucate de vânzare și să le dai în pierdere; să locuiești la Paris, într-o casă care reprezintă o rentă de zece mii de franci, să-ți plasezi fondurile la notari, să aștepti dobânzile, să fii obligată să-i urmărești pe oameni ca să-ți întoarcă banii, să studiezi legislația ipotecilor; în sfârșit, să ai afaceri în Nivernais, în Seine-et-Marne, la Paris, ce povară, ce plictiseală, ce neplăceri și ce pierderi pentru o văduvă de douăzeci și șapte de ani! Acum averea mea e ipotecată asupra bugetului de stat. În

loc să plătesc statului contribuții, primesc eu însumi, de la stat, fără cheltuieli treizeci de mii de franci la fiecare șase luni, la Tezaur, de la un funcționăraș frumușel care-mi dă treizeci de hârtii de câte o mie de franci și zâmbește, văzându-mă. Și dacă Franța dă faliment? îmi spui tu. Întâi de toate, vorba poetului,

*De atât de departe nu știu să prevăd
nenorocirile.*

Însă, în acest caz, Franța mi-ar tăia cel mult o jumătate din veniturile mele; și atunci voi fi tot atât de bogată cum eram înainte de plasament; apoi, de acum pui la catastrofă, voi fi primit dublul venitului meu anterior. Catastrofele nu vin însă decât din veac în veac, ai deci, tot timpul să-ți faci un capital economisind. Și, în sfârșit, nu-i oare contele de l'Estorade, *pair* al Franței semi-republicane din iulie? nu-i oare unul dintre susținătorii coroanei oferită de *popor* regelui Franței? Pot avea neliniști având de prieten un președinte de cameră la Curtea de Conturi, un mare financiar? Îndrăznești să spui că sunt nebună? Calculez aproape tot atât de bine ca și regele tău cetățean. Știi tu ce poate da această înțeleaptă aritmetică unei femei? Dragostea! Vai! a sosit momentul să-ți, explic misterele purtării mele, ale căror pricini scăpau perspicacității tale, tandreții tale curioase și fineții tale. Mă căsătoresc într-un sat de lângă Paris, în mod secret. Iubesc, sunt iubită. Iubesc atâta cât poate iubi o femeie care știe ce este dragostea. Sunt iubită atât cât trebuie un bărbat să iubească femeia de care e adorat, Iartă-mă, Renée, că m-am ascuns de tine, că m-am ascuns de toată lumea. Dacă Louise a ta înșală toate privirile, dejoacă toate curiozitățile, recunoaște și tu că pasiunea mea pentru bietul meu Macumer cere această înșelătorie. L'Estorade și cu tine m-ați fi omorât cu îndoielile, m-ați fi zăpăcit

cu muștrările voastre. De altfel, împrejurările date v-ar fi putut veni în ajutor. Numai tu știi în ce hal de geloasă sunt și m-ai fi torturat în mod inutil. Ceea ce vei numi nebunia mea, Renée, am vrut s-o fac eu singură, după capul meu, așa cum îmi dictează inima mea, ca o fată ce înșală supravegherea părinților ei. Amantul meu are ca toată avere treizeci de mii de franci datorii, pe care i-am plătit. Ce subiect de observații! Ați fi vrut să-mi dovediți că Gaston e un intrigant și soțul tău l-ar fi spionat pe acest scump copil. Mi-a plăcut mai mult să-l studiez singură. Iată că sunt douăzeci și două de luni de când îmi face curte; am douăzeci și șapte de ani, el are douăzeci și trei. De la o femeie la un bărbat această diferență de vârstă e enormă. Alt izvor de nenorocire! În sfârșit, e poet și trăia din munca sa; asta înseamnă că-ți spun că nu trăia din mare lucru. Această scumpă șopârlă de poet stătea mai des la soare, să construiască castele în Spania, decât în umbra magherniței sale să lucreze la poemele sale. Scriitorii însă, artiștii, toți cei care nu există decât prin gândirea lor, sunt în general taxați drept inconștienți de către oamenii cu virtuți pozitive. Îmbrățișează și concep atâtea capricii, încât e natural să se creadă că mintea lor reacționează asupra inimii. În ciuda datoriilor plătite, în ciuda diferenței de vârstă, în ciuda poeziei, după nouă luni de nobilă apărare și fără a-i fi permis să-mi sărute mâna, după cele mai caste și delicioase iubiri, în câteva zile, nu mă abandonez, așa cum am făcut-o acum opt ani, fără experiență, ignorantă și curioasă; mă dau și sunt așteptată cu o atât de mare supunere, încât aș mai putea amâna căsătoria cu un an; însă nu există niciun fel de servilitate în aceasta: e servaj și nu supunere. Niciodată nu s-a întâlnit o inimă mai nobilă, nici mai mult spirit în tandrețe, nici mai mult suflet în dragoste decât pretendentul meu. Căci, vai, îngerul meu, are cui semăna! În două cuvinte, vei cunoaște povestea lui.

Prietenul meu nu are alte nume decât cel de Marie Gaston. Este fiul, nu natural, ci adulterin al acelei frumoase lady Brandon de care trebuie să fi auzit vorbindu-se și pe care, din răzbunare, lady Dudley^[58] a făcut-o să moară de durere; o istorie oribilă pe care acest scump copil o ignoră. Marie Gaston a fost dat de fratele lui, Louis Gaston, intern la un colegiu din Tours, de unde a ieșit în 1827. Fratele lui s-a îmbarcat câteva zile după ce l-a plasat pe el la colegiu, mergând să facă avere – așa i-a spus o femeie bătrână care era providența lui. Acest frate, devenit marinar, i-a scris din când în când scrisori cu adevărat paterne și care porneau dintr-un suflet frumos; însă tot se mai zbate în depărtări. În ultima lui scrisoare, îl anunțase pe Marie Gaston despre numirea sa în gradul de căpitan de vas în nu știu ce republică americană, și îl sfătuia să spere. Vai! de trei ani, biata mea șopârlă n-a mai primit scrisori, îl iubește atât de mult pe fratele lui, încât voia să se îmbarce în căutarea sa. Marele nostru scriitor Daniel d'Arthez^[59] a împiedicat această nebunie și s-a interesat în mod nobil de Marie Gaston, căruia i-a dat deseori, după cum mi-a spus-o poetul în limbajul lui energic, *casa și masa*. În adevăr, judecă mizeria acestui copil: a crezut că geniul este mijlocul cel mai rapid de-a face avere! Nu-i un motiv să râzi douăzeci și patru de ore? Din 1828 până în 1833, a încercat, deci, să-si facă un nume în litere și bineînțeles că a dus cea mai îngrozitoare viață de neliniști, de speranțe, de muncă și de lipsuri ce se poate imagina. Purtat de o excesivă ambiție și în ciuda bunelor sfaturi ale lui d'Arthez, n-a făcut decât să mărească bulgărele de zăpadă al datoriilor sale. Totuși, numele lui începea să fie cunoscut atunci când l-am întâlnit la marchiza d'Espard. Acolo, fără ca el să bănuie măcar, m-am simțit atrasă de el din simpatie, de la prima vedere. Cum de n-a fost încă iubit?

Cum de mi-a fost lăsat mie?! Oh! are geniu și spirit, inimă și mândrie; femeile se sperie întotdeauna de aceste mărimi complete. Oare n-a fost nevoie de o sută de victorii pentru ca Joséphine să-l descopere pe Napoleon în micul Bonaparte, soțul ei? Inocenta creatură crede că știe cât îl iubesc! Bietul Gaston! Nici nu se îndoiește! Ție, însă, ți-o voi spune, tu trebuie s-o știi, Renée, pentru că eu această scrisoare este într-un fel, un testament. Meditează mult asupra cuvintelor mele.

În acest moment, am certitudinea de-a fi iubită atât cât poate fi iubită o femeie pe acest pământ și am încredere în această viață conjugală în care aduc o iubire pe care n-o cunoșteam... Da, încerc în fine, plăcerea pasiunii trăite. Căci tot ceea ce cer astăzi femeile dragostei, mi-o dă căsătoria. Simt în mine pentru Gaston adorația pe care i-o inspiram bietului meu Felipe! Nu mai sunt stăpână pe mine, tremur în fața acestui copil, așa cum tremura Abencerrajul în fața mea. În sfârșit, iubesc mai mult decât sunt iubită; mi-e teamă de orice, am spaimile cele mai ridicule, mi-e teamă să nu fiu părăsită, tremur să nu fiu bătrână și urâtă când Gaston va mai fi încă tânăr și frumos, tremur că nu i-aș plăcea îndeajuns! Cu toate acestea cred că am calitățile, devotamentul, spiritul necesar, nu pentru a întreține, ci pentru a face să crească această dragoste în singurătate și departe de lume. Dacă voi da greș, dacă magnificul poem al acestei iubiri ascunse va trebui să aibă un sfârșit, dar ce spun eu, un sfârșit! Dacă Gaston o să mă iubească într-o zi mai puțin decât în ajun, dacă voi băga de seamă așa ceva, să știi, Renée, că nu lui, ci mie îmi voi găsi vină. Nu va fi greșeala lui, ci greșeala mea. Mă cunosc, sunt mai mult amantă decât mamă. Astfel să-ți spun dinainte, voi muri chiar dacă voi avea copil, înainte de a mă lega față de mine însămi, te implor, Renée a mea, că dacă mă va lovi această nenorocire, să fii ca o mamă pentru copiii mei, pe care ți-i voi lăsa în grijă. Fanatismul tău

pentru datorie, calitățile tale prețioase, dragostea ta pentru copii, tandrețea ta pentru mine, tot ceea ce știu despre tine îmi va face moartea mai puțin amară, nu îndrăznesc să spun mai dulce. Promisiunea făcută astfel mie însămi adaugă un nu știu ce teribil solemnității acestei căsătorii: de aceea nu vreau defel martori care să mă cunoască; de aceea căsătoria mea va fi celebrată în taină. Voi putea tremura în voie, nu voi vedea neliniște în scumpii tăi ochi și numai eu singură voi ști că, semnând un nou act de căsătorie, se poate să fi semnat condamnarea mea la moarte.

Nu voi mai reveni asupra acestui pact încheiat între mine însămi și acel alt eu ce voi deveni; ție ți-l mărturisesc pentru a te face să cunoști întinderea îndatoririlor tale. Mă căsătoresc în separare de bunuri; știind că sunt îndeajuns de bogată pentru a putea trăi după placul inimii, Gaston nu știe totuși care este averea mea. În douăzeci și patru de ore îmi voi putea împărți averea după plac. Cum nu vreau să fie nimic umilitor, am pus douăsprezece mii de franci de rente pe numele lui; le va găsi în birouașul lui, în ajunul căsătoriei noastre; și, dacă n-ar accepta, voi suspenda totul. A trebuit să-l ameninț că nu mă voi căsători cu el, ca să obțin dreptul de a-i plăti datoriile. Sunt sfârșită, scriindu-ți aceste mărturisiri; poimâine îți voi spune mai mult, căci sunt obligată să merg mâine, pentru toată ziua, la țară.

20 octombrie

Iată câteva măsuri pe care le-am luat pentru a-mi ascunde fericirea, căci doresc să evit orice fel de prilej geloziei mele. Semăn cu acea frumoasă prințesă italiană ce fugea ca o leoaică să-și devoreze amorul în vreun orașel din Elveția, după ce ca o leoaică se aruncase asupra prăzii sale.

Astfel că nu-ți vorbesc despre măsurile pe care mi le-am luat decât pentru a-ți cere o nouă favoare, aceea de a nu veni niciodată să ne vezi, fără să te fi rugat eu însămi și să respecti singurătatea în care vreau să trăiesc.

Am pus să fie cumpărate, acum doi ani, deasupra iazurilor de la Ville-d'Avray, pe drumul spre Versailles, vreo douăzeci de pogoane de pășune, o lizieră de pădure și o frumoasă livadă. La capătul pășunilor, terenul a fost săpat astfel încât să se obțină un iaz cam de trei pogoane, în mijlocul căruia a fost lăsată o insulă cu un contur grațios. Cele două frumoase coline împădurite ce închid această mică vale, filtrează izvoare minunate, care aleargă prin parcul meu, savant distribuite de arhitect. Aceste ape se strâng în iazurile coroanei, ce se întrevăd, pe ici, pe colo, dincolo de copaci. Micul parc, admirabil desenat de arhitect, este, după natura terenului, înconjurat de garduri vii, de ziduri, de șanțuri cu apă, astfel că niciun punct al priveliștii nu este pierdut. Mai într-o parte, flancat de pădurile râului Ronce, într-o delicioasă poziție, și în fața unei pajiști înclinate spre iaz, mi s-a construit un chalet, al cărui exterior este din toate punctele de vedere asemănător cu cel pe care călătorii îl admiră pe drumul dintre Sion și Brigg, și care m-a încântat atât de mult la întoarcerea mea din Italia. În interior, eleganța lui o desfide pe cea a semenelor sale cele mai ilustre. La o sută de pași de această locuință rustică, o casă fermecătoare cu aspect de pavilion comunică cu chaletul printr-o subterană și cuprinde bucătăria, acareturile, grajdurile și remizele. Din toate aceste construcții în cărămidă, ochiul nu vede decât o fațadă de-o simplitate grațioasă înconjurată de boschete de flori. Locuința grădinarilor formează un alt pavilion și maschează intrarea în livezi și în grădinile de zarzavat.

Poarta acestei proprietăți, ascunsă în zidul ce servește drept incintă, în partea dinspre păduri, este aproape de negăsit. Plantațiile, deja mari, în doi-trei ani vor ascunde complet casele. Plimbărețul nu va ghici că cineva locuiește aici decât văzând din vârful colinelor fumul coșurilor, sau iarna, după căderea frunzelor.

Chaletul meu este construit în mijlocul unui peisaj copiat după ceea ce se numește Grădina regelui de la Versailles, însă are vederea spre iazul și insula mea. Din toate părțile, colinele își arată masele lor de frunziș, frumoșii lor copaci, atât de bine îngrijiți de noua ta listă civilă^[60]. Grădinarii au ordin să nu cultive în jurul meu decât flori bine mirositoare și cu miile, astfel că acest colț de pământ e un smarald parfumat. Șaletul, împodobit cu viță sălbatică ce-i aleargă pe acoperiș, este literalmente invadat de plante agățătoare, de hamei, de clematite, de iasomie, de azalee, de cobeeea cu flori albastre în formă de clopot. Cine va distinge ferestrele noastre se va putea lăuda că are o vedere bună!

Acest chalet, scumpa mea, este o casă frumoasă și bună, cu caloriferul ei și cu toate amenajările pe care a știut să le practice arhitectura modernă, care face palate pe o sută de picioare pătrate. Casa are un apartament pentru Gaston și un apartament pentru mine. Parterul e ocupat de o anticameră, un salon și o sufragerie. Deasupra se găsesc trei camere destinate copiilor. Am cinci cai frumoși, un mic cupeu ușor și un *milord* cu doi cai; căci suntem la patruzeci de minute de Paris: când ne va place să mergem să ascultăm o operă, să vedem o piesă nouă, vom putea pleca după masa de prânz și reveni seara în cuibul nostru. Drumul e frumos și trece pe sub umbra gardului nostru. Oamenii mei, bucătarul, vizitiul, rândașul, grădinarii, camerista mea, sunt oameni foarte cinstiți pe care i-am căutat în ultimele șase luni și care vor lucra sub comanda bătrânului meu Philippe. Deși sigură de

atașamentul și discreția lor, i-am legat prin interes; au lefuri nu prea mari, dar care vor spori în fiecare an cu ce le vom da de Anul nou. Toți știu că cea mai mică greșeală, o bănuială cu privire la discreția lor, îi poale face să piardă imense avantaje. Niciodată îndrăgostiții nu-și sâcâie servitorii, sunt indulgenți din fire: așa că pot conta pe oamenii noștri.

Tot ceea ce era prețios, frumos, elegant în casa mea de pe rue du Bac se găsește la chalet. Rembrandtul este agățat în casa scării, nici mai mult nici mai puțin decât un tablou oarecare, tabloul de Hobbema este în cabinetul lui de lucru în fața Rubensului; Tițianul, pe care cumnata mea Maria mi l-a trimis de la Madrid, împodobește budoarul; mobilele frumoase adunate de Felipe sunt bine plasate în salonul pe care arhitectul l-a decorat într-un mod delicios. Totul la chalet este de-o admirabilă simplitate, o simplitate din acele care costă o sută de mii de franci. Construit pe pivnițe de piatră de gresie așezate pe beton, parterul nostru, abia vizibil printre flori și arbuști, este agreabil, răcoros, fără umezeală. În sfârșit, o flotilă de lebede plutește pe iaz.

O, Renée, domnește în această vale o liniște care i-ar bucura pe morți! Ești trezit de cântecul păsărelelor sau de freamătul brizei în plop. În partea dinspre păduri, coboară de pe colină un mic izvor, găsit de arhitect atunci când săpa fundațiile zidului, ce aleargă către iaz pe nisipul argintat între două maluri de brâncuțe: nu știu dacă asta s-ar putea plăti cu bani. Nu va începe oare Gaston să urască această fericire prea completă! Totul e atât de frumos, încât mă cutremur; viermii se ascund în fructele bune. Insectele atacă florile minunate. Nu-i oare întotdeauna fruntea pădurii roasă de acea oribilă larvă brună a cărei lăcomie aduce cu voracitatea morții? Știu deja că o putere invizibilă și geloasă atacă fericirile complete. Mi-ai scris-o, de altfel, încă demult și te-ai dovedit profet.

Când, alaltăieri, m-am dus să văd dacă ultimele mele fantezii au fost înțelese, am simțit lacrimi venindu-mi în ochi, și am scris pe memoriul arhitectului, spre marea lui surpriză: „Bun de plată”.

— Omul dumneavoastră de afaceri mă va plăti, doamnă, mi-a spus el, este vorba de trei sute de mii de franci.

Am adăugat: „Fără discuții!” ca o adevărată Chaulieu din secolul XVII.

— Însă, domnule, i-am spus eu, pun o condiție recunoștinței mele: nu vorbiți nimănui despre aceste clădiri și despre acest parc. Nimeni să nu poată cunoaște numele proprietarului, promiteți-mi pe onoarea dumneavoastră să țineți seama de această condiție a plății ce v-o fac.

Înțelegeți acum motivele deplasărilor mele bruște, al acestui du-te-vino secret? Vezi unde se află toate aceste lucruri frumoase ce se credeau vândute? Înțelegi înalta rațiune a schimbării averii mele? Scumpa mea, a iubi este o treabă importantă și cine vrea să iubească bine nu trebuie să mai aibă și alte treburi. Banii nu vor mai fi o grijă pentru mine; am făcut ca viața să fie ușoară și am făcut odată pe stăpâna casei pentru a nu mai fi nevoită să mai joc vreodată acest rol, în afară de zece minute în fiecare dimineață, cu bătrânul meu majordom, Philippe. Am studiat bine viața și întorsăturile ei periculoase; într-o zi, moartea mi-a dat crude învățăminte și vreau să profit de pe urma lor. Singura mea ocupație va fi să-i plac *lui* și să-l iubesc, să aduc varietate în ceea ce pare atât de monoton ființelor vulgare.

Gaston încă nu știe nimic. La cererea mea, s-a declarat, ca și mine, domiciliat la Ville-d'Avray; plecăm mâine la Chalet. Viața noastră va fi acolo puțin costisitoare; însă, dacă îți voi spune ce sumă aloc toaletelor mele, vei spune, și pe bună dreptate: „E nebună!” Vreau să mă gătesc pentru el, în fiecare zi, așa cum au femeile obiceiul să se

gătească pentru lume. Toaleta mea la țară, pentru tot anul, va costa douăzeci și patru mii de franci și cea de zi nu-i cea mai scumpă. El poate să îmbrace bluza, dacă are chef s-o facă! Nu cumva să crezi că vreau să fac din această viață un duel și să mă epuizez în combinații pentru a întreține dragostea: nu vreau să am a-mi face niciun reproș, asta-i totul. Am încă treisprezece ani de femeie frumoasă, vreau să fiu iubită în ultima zi a celui de-al treisprezecelea an și mai mult încă, decât voi fi iubită a doua zi după nunta mea misterioasă. De data aceasta, voi fi mereu umilă, mereu recunoscătoare, fără vorbe caustice; și mă fac servitoare, pentru că prima dată m-a pierdut, pentru că eu porunceam. Renée, dacă Gaston a înțeles ca și mine infinitul iubirii, sunt sigură că voi trăi întotdeauna fericită. Natura e foarte frumoasă în jurul chaletului, pădurile sunt încântătoare. La fiecare pas, cele mai proaspete peisaje, priveliștea pădurii face plăcere sufletului, trezind idei fermecătoare. Aceste păduri sunt pline de dragoste. Numai să fi făcut altceva decât să-mi fi pregătit un rug măreț! Poimâine voi fi doamna Gaston Doamne Dumnezeu, mă întreb dacă este creștinește să iubești atât de mult un bărbat.

— În fine, e legal, mi-a spus omul nostru de afaceri, care e unul dintre martorii mei, și care, văzând, în sfârșit, cauza lichidării averii mele, a exclamat: „Aici pierd o clientă”.

Tu, frumoasa mea ciută, nu mai îndrăznesc să spun iubită, poți spune: „Cu asta pierd o soră”.

Îngerul meu, adresează-ți de acum înainte scrisorile doamnei Gaston, post-restant, la Versailles. Poșta noastră va fi zilnic ridicată de acolo. Nu vreau să fim cunoscuți în regiune. Vom trimite să ni se aducă toate proviziile de la Paris. Astfel, sper să pot trăi în mod misterios. De un an de când s-a pregătit acest refugiu, nimeni nu a fost văzut aici și cumpărarea proprietății a fost făcută în timpul tulburărilor ce au urmat revoluției din

iulie. Singurul om care s-a arătat în ținut este arhitectul meu; numai el e cunoscut, el, care nu va mai reveni. Adio. Scriindu-ți acest cuvânt, am în suflet deopotrivă durere și plăcere: nu înseamnă oare asta că te regret la fel de mult cât îl iubesc pe Gaston?

XLIX

MARIE GASTON CĂTRE DANIEL D'ARTHEZ

octombrie 1833

Scumpul meu Daniel, am nevoie de doi martori pentru căsătoria mea; vă rog să veniți mâine seară la mine împreună cu prietenul nostru, bunul și marele Joseph Bridau. Intenția celei care va fi soția mea e de-a trăi departe de lume și întrutotul neștiută; ea a presimțit cea mai scumpă dintre dorințele mele. N-ați știut nimic despre iubirile mele, dumneavoastră care mi-ați îndulcit mizeriile unei vieți sărace; însă o ghiciți, acest secret absolut a fost o necesitate. Iată de ce, de un an încoace, ne-am văzut atât de puțin. A doua zi după căsătorie, ne vom despărți pentru multă vreme. Daniel, aveți sufletul făcut să mă înțelegeți: prietenia va supraviețui fără prieten. Poate că voi avea uneori nevoie de dumneavoastră, însă nu vă voi vedea, la mine cel puțin, și în aceasta *ea* a mers din nou în întâmpinarea dorințelor noastre. Mi-a jertfit prietenia pe care o are pentru o prietenă din copilărie ce este pentru ea o adevărată soră; am trebuit să-i sacrific pe prietenul meu. Fără îndoială că ceea ce vă spun eu aici vă va face să ghiciți nu o pasiune, ci o dragoste întreagă, completă, divină, întemeiată pe o cunoaștere intimă între cele două ființe care se leagă astfel. Fericirea mea e pură, infinită; însă cum există o lege secretă ce ne

interzice de a avea o fericire fără umbre, în fundul sufletului meu și îngropată în cel mai îndepărtat ungher, ascund un gând de care sunt lovit doar eu, și pe care ea îl ignoră. Dumneavoastră ați ajutat prea des constanta mea mizerie pentru a ignora oribila situație în care mă aflam. De unde găseam curajul de-a trăi, când speranța se stingea atât de des? În trecutul dumneavoastră, prietene, la dumneavoastră unde găseam atâta consolare și ajutor delicat. În fine, dragul meu, zdrobitoarele mele datorii, ea le-a plătit. E bogată și eu n-am nimic. De câte ori nu mi-am spus, în accesele mele de lene: „Ah! dacă m-ar vrea vreo femeie bogată!” Ei bine, în fața faptului împlinit, glumele tinereții fără de grijă, atitudinile nenorociților fără de scrupule, totul a dispărut, Sunt umilit, în ciuda tandreței cele mai ingenioase. Sunt umilit, în ciuda faptului că am certitudinea nobleței sufletului ei. Sunt umilit, știind în același timp că umilința mea este o dovadă a dragostei mele. În sfârșit, ea a văzut că n-am dat înapoi în fața acestei înjosiri. Există un punct în care, departe de-a fi eu protectorul, sunt cel protejat. Această durere v-o încredințez dumneavoastră. În afara acestui punct, dragul meu Daniel, cele mai mici lucruri vin în întâmpinarea visurilor mele. Am găsit frumusețea fără de pată, binele fără de prihană. În sfârșit, așa cum se spune, mireasa e prea frumoasă: are spirit în tandrețe, are acel farmec și acea grație care aduc varietate în dragoste, e instruită și înțelege totul; e frumoasă, blondă, zveltă și ușor durdulie, astfel încât te face să crezi că Rafael și Rubens s-au înțeles pentru a compune o femeie! Nu știu dacă mi-ar fi fost vreodată cu puțința să iubesc o femeie brună tot atât de mult ca pe una blondă: întotdeauna mi s-a părut că femeile brune sunt niște băieți ratați. E văduvă și nu a avut copii. Are douăzeci și șapte de ani. Deși vioaie, alertă, neobosită, știe, totuși, să se complacă în meditațiile melancoliei. Aceste daruri minunate nu exclud la

ea nici demnitatea, nici noblețea: e impunătoare. Cu toate că aparține uneia dintre vechile familii, cele mai făloase în privința nobleței, mă iubește îndeajuns ca să treacă peste nenorocirile nașterii mele. Iubirile noastre secrete au durat mult timp, ne-am pus la încercare unul pe altul; suntem amândoi la fel de geloși; gândurile noastre sunt într-adevăr. Străluciri gemene ale aceluiași fulger. Iubim amândoi pentru prima dată și această delicioasă primăvară adună în bucuriile ei toate scenele pe care imaginația le-a împodobit-o cu cele mai surâzătoare, cele mai duioase, cele mai profunde concepții. Sentimentul ne-a răsplătit darnici cu florile lui. Fiecare dintre aceste zile a fost plină și când ne despărțeam, ne scriam poeme. Niciodată nu mi-a venit gândul să întunec această vreme strălucitoare prin vreo dorință, cu toate că sufletul meu a fost fără încetare tulburat. Ea era văduvă și liberă, și a înțeles de minune toate măgulirile acestei constante rețineri; deseori a fost mișcată până la lacrimi. Vei întrezări deci, dragul meu Daniel, o ființă cu adevărat superioară. Între noi n-a fost nici măcar un prim sărut de dragoste; ne-am temut unul de altul.

— Avem fiecare, mi-a spus ea, câte ceva să ne reproșăm.

— Nu văd ce v-ați putea reproșa.

— Căsătoria mea, mi-a răspuns.

Dumneavoastră, care sunteți un om mare și care iubiți pe una dintre femeile cele mai extraordinare ale acestei aristocrații^[61], în care am găsit-o pe Armande a mea, acest singur cuvânt vă va ajunge a-l ghici sufletul și pentru a ghici care va fi fericirea celui care este

prietenul dumneavoastră

MARIE GASTON

L

DOAMNA DE L'ESTORADE CĂTRE DOAMNA DE MACUMER

Cum Louise, după toate nenorocirile intime pe care o pasiune împărtășită ți le-a adus în chiar sânul căsătoriei, vrei să trăiești cu un soț în singurătate? După ce l-ai omorât pe unul, trăind în lume, vrei să te pui la adăpost, pentru a devora un altul? Ce necazuri îți pregătești? Însă după felul în care ai procedat, văd că totul e irevocabil. Pentru ca un bărbat să te facă să renunți la aversiunea ta pentru o a doua căsătorie, trebuie să aibă un spirit angelic și o inimă divină; trebuie, deci, să te las iluziilor tale; dar ai uitat oare ceea ce spuneai de tinerețea bărbaților, care cu toții au trecut prin locuri infame și a căror candoare s-a pierdut la cele mai oribile răscruci ale drumului? Cine s-a schimbat? tu sau ei? Ești foarte fericită ca să crezi în fericire; nu mai am puterea de-a te blama, cu toate că instinctul tandreței mele mă îndeamnă să te fac să renunți la această căsătorie. Căci, e adevărat, de o sută de ori adevărat, natura și societatea se înțeleg pentru a distruge fericirile desăvârșite, pentru că asemenea fericiri sunt împotriva naturii și societății, pentru că cerul poate că își apără cu gelozie drepturile sale. În fine, prietenia mea presimte nenorociri pe care niciun fel de previziune nu mi le poate explica: nu știu nici de unde va veni, nici cine o va genera; însă, scumpa mea, o fericire imensă și fără de margini

fără îndoială că te va copleși. Poți suporta mai puțin ușor. Bucuria excesivă este și mai greu de dus decât cea mai grea amărăciune. Nu spun nimic împotriva lui: îl iubești și desigur că nu l-am văzut niciodată; însă sper că-mi vei zugrăvi, într-o zi în care nu vei avea ceva mai bun de făcut, un portret oarecare al acestui frumos și ciudat animal.

Mă vezi resemnându-mă ușor, căci am certitudinea că, după luna de miere, veți face, amândoi și de comun acord, la fel ca toată lumea. Într-o zi, peste doi ani, plimbându-ne, când vom trece pe acel drum, îmi vei spune: „Și totuși, iată chaletul ăsta, din care nu trebuia să mai ies!” Și vei râde cu râsul tău cel de zile bune, arătându-ți dinții frumoși. Încă nu i-am spus nimic lui Louis, prea l-am fi făcut să râdă. Îi voi aduce pur și simplu la cunoștință căsătoria ta, fără niciun fel de comentarii, și dorința ta de-a o ține secretă. Din nefericire, n-ai nevoie nici de mamă, nici de o soră pentru ceremonia căsătoriei. Suntem în octombrie și începi în plină iarnă, ca o femeie curajoasă. Dacă n-ar fi vorba de o căsătorie, aș spune că apuci taurul de coarne. În sfârșit, în mine vei avea prietena cea mai discretă și mai înțelegătoare. Centrul misterios al Africii a devorat numeroși călători și mi se pare că tu te lansezi, în privința sentimentelor, într-o călătorie asemănătoare celor în care atâția exploratori au pierit, fie din cauza negrilor, fie din cauza nisipurilor. Deșertul tău e la două leghe de Paris, așa că îți pot spune cu veselie: călătorie plăcută! te vei reîntoarce printre noi.

LI

CONTESA DE L'ESTORADE CĂTRE DOAMNA MARIE GASTON

Ce-i cu tine, scumpa mea? După o tăcere de doi ani, îi este permis lui Renée să se neliniștească de soarta lui Louise. Iată, deci, dragostea care pierde, anulează o prietenie ca a noastră. Mărturisește că, dacă-mi ador copiii mai mult decât îl iubești tu pe Gaston al tău, există în sentimentul matern nu știu ce fel de imensitate care permite să nu răpești nimic celorlalte afecțiuni și care permite unei femei să mai fie și prietenă sinceră și devotată. Scrisorile tale, figura ta dulce și fermecătoare îmi lipsesc. Sunt redusă la presupuneri asupra ta, o, Louise!

Recitind penultima ta scrisoare, am găsit în ea câteva cuvinte înțepătoare cu privire la situația noastră politică. Ne-ai ironizat că am păstrat funcția de președinte de cameră a Curții de Conturi, pe care o aveam, ca și titlul de conte, prin favoarea lui Charles al X-lea; puteam oare s-o înzestrez ca lumea pe Athénaïs și pe acest biet mic cerșetor de Renée având patruzeci de mii de livre rentă, din care treizeci de mii aparțin unui majorat? Oare nu trebuie să trăim din leafa funcției și să acumulăm cu înțelepciune veniturile moșiilor? În douăzeci de ani, vom fi strâns circa șase sute de mii de franci, care vor servi și la dotarea fetei mele și a lui Renée, pe care îl hărăzesc marinei. Bietul meu micuț va avea zece mii de franci în rentă și

poate că vom putea să-i lăsăm în bani peșin o sumă ce va face partea lui egală cu cea a surorii sale. Când va fi căpitan de vas, cerșetorul meu va face o căsătorie bogată și va putea ține în societate un rang egal cu al fratelui lui mai mare.

Aceste calcule cumiști au determinat în familia noastră acceptarea noii stări de lucruri. Bineînțeles că noua dinastie l-a numit pe Louis *pair* al Franței și mare ofițer al Legiunii de onoare. Din moment ce l'Estorade a depus jurământul, nu trebuie să facă nimic pe jumătate; de atunci, a adus mari servicii în Cameră. Iată-l acum ajuns la o situație în care va rămâne liniștit până la sfârșitul zilelor sale. Are dexteritate în afaceri; e mai mult un vorbitor agreabil, decât un orator, însă aceasta ajunge pentru ceea ce cerem noi de la politică. Finețea lui, cunoștințele lui, fie de guvernământ, fie de administrație, sunt apreciate, și toate partidele îl consideră ca pe un om indispensabil. Îți pot spune că i s-a oferit recent o ambasadă, însă l-am făcut să o refuze. Educația lui Armand, care are acum treisprezece ani; cea a lui Athénaïs, care merge pe unsprezece ani, mă rețin la Paris și vreau să rămân aici până când micul meu Renée își va termina școala, pe care acum o începe. Ca să putem rămâne fideli ramurii regale vârstnice^[62] și să ne retragem la moșie n-ar fi trebuit să am de crescut și de înzestrat trei copii. O mamă nu trebuie, îngerul meu, să fie un Decius^[63], mai ales într-o vreme în care Decius-ii sunt rari. Peste cincisprezece ani, l'Estorade va putea să se retragă la Crampade cu o pensie frumoasă, instalându-l pe Armand la Curtea de Conturi, unde îl va lăsa referendar. Cât despre Renée, marina va face, fără îndoială, din el un diplomat. La șapte ani, băiețașul ăsta e deja șiret ca un bătrân, cardinal.

Ah! Louise, sunt o mamă foarte fericită! Copiii mei continuă să-mi aducă bucurii fără de număr. (*Senza brama sicura ricchezza*). Armand e la colegiul Henri al IV-lea. M-am decis pentru școala

publică, fără a mă putea totuși decide să mă despart de el, și am făcut așa cum făcea ducele de Orléans, înainte de a fi și, poate, tocmai pentru a deveni regele Louis-Philippe. În fiecare dimineață, Lucas, bătrânul servitor pe care tu îl știi, îl duce pe Armand la colegiu, la începerea studiului și mi-l aduce înapoi la patru și jumătate. Un bătrân și savant repetitor, care locuiește la mine, îl face să lucreze seara și-l trezește dimineața la ora la care se trezesc elevii de colegiu. La douăsprezece, în timpul recreației, Lucas îi duce o gustare. Astfel îl văd în timpul cinei, scara înainte de a se culca și asist, dimineața, la plecarea lui. Armand este, în continuare, copilul fermecător plin de sensibilitate și devotament pe care îl iubești; repetitorul este mulțumit de el. O am pe Naïs a mea cu mine și pe micuțul ce ciripește fără încetare, dar sunt la fel de copil ca și ei. Nu m-am putut hotărî să pierd dulceața mângâierilor copiilor mei scumpi. Este pentru mine o necesitate a existenței să pot alerga, de cum simt nevoia, la patul lui Armand, să-l văd pe când doarme, sau ca să cer să primesc o sărutare de la acest înger.

Cu toate acestea, sistemul de a păstra copiii în casa părintească are inconvenientele sale și le-am recunoscut întru totul. Societatea, ca și natura, e geloasă, și nu te lasă să te abați de la legile sale; ea nu poate suporta să-i deranjezi sistemul. De asemeni, în familiile în care copiii sunt păstrați acasă, ei sunt prea expuși focului lumii, îi văd patimile, îi studiază prefăcătoriile. Incapabili de-a ghici rațiunile ce conduc purtarea oamenilor în toată firea, ei supun societatea sentimentelor și pasiunilor lor, în loc să supună dorințele și exigențele lor societății; ei adoptă falsa strălucire, ce strălucește mai mult decât virtuțile solide, căci lumea scoate în evidență mai ales aparențele și le îmbracă în forme mincinoase. Când, de la cincisprezece ani, un copil are siguranța unui bărbat care cunoaște lumea, e o monstruozitate,

devine bătrân la douăzeci și cinci de ani și, prin această știință precoce, se face incapabil de adevăratele studii pe care se bazează talentele reale și serioase. Lumea e o mare comediantă; și, ca o comediantă, primește și oglindește totul, nu păstrează nimic pentru sine. Deci, păstrându-și copiii lângă ea, o mamă trebuie să ia hotărârea fermă de a-i împiedica să pătrundă în lume, să aibă curajul să se opună dorințelor lor și propriilor ei dorințe, să nu li le arate. Cornelia își ținea ascunse bijuteriile. Așa voi face și eu, căci copiii mei sunt toată viața mea!

Am treizeci de ani, iată trecută partea cea mai fierbinte a zilei, sfârșită partea cea mai grea a drumului. În câțiva ani, voi fi femeie bătrână, de aceea și sorb o forță imensă în sentimentul datoriilor împlinite. S-ar zice că aceste trei mici ființe cunosc gândurile mele și li se conformează. Intre ei, care nu m-au părăsit niciodată, și mine există raporturi misterioase. În sfârșit, mă copleșesc cu fericiri, de parcă ar ști tot ceea ce-mi datorează ca despăgubire.

Armand care, în primii săi trei ani de studiu, a fost greoi, meditativ și care mă neliniștea, deodată și-a luat avânt. Fără îndoială că a înțeles scopul acestei munci pregătitoare pe care copiii n-o înțeleg întotdeauna și care e de a-i obișnui cu munca, de a le ascuți inteligența și de a-i face ascultători, supunerea fiind principiul societăților. Scumpa mea, acum câteva zile, am avut îmbătătoarea senzație de bucurie de a-l vedea încununat pe Armand la concursul general, în plină Sorbonne. Finul tău a avut premiul întâi pentru traducerea comentată din latină. La distribuirea premiilor de la colegiul Henri al IV-lea, a obținut două premii întâi, cel pentru versificație și cel pentru analiza temei date. Am devenit palidă auzindu-i proclamat numele și aveam poftă să strig: „*Sunt mama lui!*” Naïs îmi strângea mâna atât de tare, încât m-ar fi durut, dacă puteam simți

vreo durere în asemenea momente. Ah! Louise, o asemenea sărbătoare, multe iubiri pierdute.

Triumfurile fratelui l-au stimulat pe micul meu René, care vrea să meargă la colegiu, ca și fratele lui mai mare. Câteodată acești trei copii strigă, se vânzolesc prin casă și fac un tărațoi de-ți crapă capul. Nu știu cum de rezist la toate astea, căci sunt tot timpul cu ei; nu m-am încrezut niciodată în nimeni, nici măcar în Mary, când era vorba de a-mi supraveghea copiii. Însă sunt atâtea bucurii de cules în frumoasa meserie de mamă! Să vezi un copil părăsindu-și joaca, pentru a veni să te îmbrățișeze, împins parcă de o nevoie misterioasă... ce bucurie! Și apoi când ești cu ei, îi observi mai bine. Una dintre îndatoririle unei mame este de a distinge, încă de când sunt foarte mici, aptitudinile, caracterul, vocația copiilor ei, lucru pe care un pedagog nu l-ar putea face. Toți copiii crescuți de mamele lor au maniere și știu să se poarte, două achiziții ce suplinesc inteligența naturală, în timp ce aceasta nu suplinește niciodată ceea ce un bărbat învață de la mama lui. Recunosc deja aceste nuanțe la bărbații din saloane, unde disting mediat, în felul de a se purta al unui tânăr, urmele femeii. Cum să-i lipsești pe copiii tăi de un asemenea avantaj! Vezi tu; datoriile mele împlinite sunt rodnice în comori, în bucurii.

Armand, am această certitudine, va fi cel mai bun magistrat, cel mai cinstit administrator, deputatul cel mai conștiincios ce va putea fi vreodată găsit; în timp ce René al meu va fi mai îndrăzneț, mai aventuros și, în același timp, cel mai șiret marinar din lume. Caraghiosul ăsta mic are o voință de fier; obține tot ce vrea, face o mie de ocoluri pentru a-și atinge scopul și, dacă cele o mie de drumuri nu-l duc la țelul lui, îl găsește pe cel de-al o mie unulea. Acolo unde scumpul meu Armand se resemnează cu calm, studiind rațiunea lucrurilor, René al meu se înfurie, e ingenios, continuă, sporovăind întruna și sfârșește prin a găsi

o fisură; dacă poate să facă să treacă pe acolo o Iarnă de cuțit, curând face să intre prin ea mica lui trăsuriță.

Cât despre Naïs, seamănă atât de mult cu mine, încât nu disting carnea ei de-a mea. Ah! pe scumpa, mica fetiță iubită, o vreau fericită; îmi place s-o fac cochetă; îi împletesc părul și îi fac buclele, punând în ele gândurile mele de dragoste: nu va fi dată decât celui care o va iubi și pe care îl va iubi. Dar, Doamne, Dumnezeu! când o las să se împopoțoneze, sau când îi trec panglici purpurii prin păr, când încălț picioarele ei mici, atât de drăgălașe, îmi apare în minte și în inimă un gând care aproape că mă face să leșin. Ești oare stăpână pe soarta fiicei tale? Poate că va iubi un bărbat nedemn de ea, poate că nu va fi iubită de cel pe care-l va iubi. Deseori, când o admir, îmi vin lacrimi în ochi. Să părăsești o creatură fermecătoare, o floare, un trandafir ce a trăit la sinul tău, ca un boboc în tufa de trandafir și s-o dai unui bărbat ce ne răpește totul! Tu ești cea care, în doi ani de zile, mi-ai scris două cuvinte: „Sunt fericită”, tu ești cea care mi-ai amintit drama căsătoriei, oribilă pentru o mamă atât de mamă cum sunt eu. Adio, căci nu știu cum îți scriu, nu meriți prietenia mea. Oh! răspunde-mi, Louise dragă.

LII

DOAMNA GASTON CĂTRE DOAMNA DE L'ESTORADE

La Chalet

O tăcere de doi ani ți-a trezit curiozitatea, mă întrebi de ce nu ți-am scris; dar, draga mea Renée, nu există nici cuvinte, nici limbaj pentru a-mi exprima fericirea: sufletele noastre au puterea amintirii, iată totul în câteva cuvinte. N-avem de făcut nici cel mai mic efort pentru a fi fericiți, ne înțelegem în toate. În doi ani, nu a existat nici cea mai mică distonanță în acest concert, nici cel mai mic dezacord în expresia sentimentelor noastre, cea mai mică diferență în vreuna dintre cele mai neînsemnate dorințe. În sfârșit, draga mea, nu există una dintre aceste o mie de zile care să nu-și fi purtat fructul ei aparte, nicio clipită pe care fantezia să n-o fi făcut delicioasă. Nu numai că viața noastră, avem această certitudine, nu va fi niciodată monotonă, dar poate că nu va fi îndeștul de lungă pentru a cuprinde în ea poezia dragostei noastre, fecundă ca natura și tot atât de variată. Nu, nicio neînțelegere! Ne plăcem unul altuia încă și mai mult decât în prima zi și descoperim din clipă în clipă noi motive de a ne iubi. Ne promitem în fiecare seară, plimbându-ne după cină, să mergem la Paris, din curiozitate, așa cum spui: „Mă voi duce să văd Elveția”.

— Dar cum asta! exclamă Gaston, se aranjează cutare bulevard, biserica Madeleine a fost terminată. Trebuie, totuși, să mergem și să vedem toate acestea!

Eh! a doua zi dimineată, rămânem în pat, ne luăm dejunul în camera noastră; sosește ora prânzului, e cald, ne permitem o mică siestă; apoi mă roagă să-l las să mă privească și mă privește într-adevăr, de parcă aș fi vin tablou adevărat; se scufundă în această contemplație, care, așa cum o ghicești, e reciprocă. Atunci ne vin amândurora lacrimi în ochi, ne gândim la fericirea noastră și ne cutremurăm. Sunt, în continuare amanta lui, adică, parcă iubesc mai puțin decât sunt iubită. Aceasta înșelătorie e delicioasă. Există atâta farmec pentru noi, femeile, de-a vedea sentimentul având câștig de cauză asupra dorinței, în a vedea stăpânul, încă timid, oprindu-se acolo unde noi dorim ca el să rămână! Mi-ai cerut să-ți spun cum este; însă, Renée a mea, e imposibil să faci portretul unui bărbat pe care îl iubești, n-ai putea să rămâi în realitate. Și apoi, între noi fie vorba, să recunoaștem fără falsă rușine un ciudat și trist efect al moravurilor noastre: nu există nimic atât de diferit ca omul de lume și bărbatul dragostei: diferența e atât de mare, încât se poate întâmpla ca unul să nu semene deloc cu celălalt. Cel care-și ia atitudinile cele mai fermecătoare ale celui mai plin de grație dansator, pentru a ne spune, în colțul unui șemineu, într-o seară, o vorbă de dragoste, poate să n-aibă niciuna dintre grațiile secrete pe care le vrea o femeie. Din contră, un bărbat ce pare urât, fără maniere, rău înveșmântat în postav negru, ascunde un amant ce are inteligența dragostei și care nu va fi ridicul în niciuna dintre acele situații în care noi înșine ne putem acoperi de ridicul, cu tot farmecul nostru exterior. A întâlni la un bărbat un acord misterios între ceea ce paie să îi o și ceea ce este, a găsi unul care în viața secretă a căsătoriei să aibă acea grație nespusă, care nu se dă, care nu se

capătă nicicum, pe care sculptorii antici au desfășurat-o în căsătoria voluptuoasă și castă a statuiilor lor, această inocență de-a te lăsa în voia firii, pe care cei vechi au pus-o în poemele lor, și care în despuiere pare a avea încă veștminte pentru suflete, tot acest ideal ce iese din noi înșine și care ține de lumea armoniilor, fără de îndoială că este geniul lucrurilor; în sfârșit, această imensă problemă a cărei rezolvare e căutată de imaginația tuturor femeilor, ei bine, Gas ton e soluția ei vie. Ah! scumpa mea, nu știam ce este dragostea, tinerețea, spiritul și frumusețea strânse la un loc. Gaston al meu nu e niciodată afectat, grația lui e instinctivă, ea se dezvoltă fără eforturi. Când mergem singuri prin păduri, mâna lui prinzându-mă pe după talie, cu a mea pe umărul lui, corpul lui lipit de-al meu, capetele noastre atingându-se, mergem cu un pas egal, printre mișcare uniformă atât de lină, atât de identic aceeași, încât, pentru oamenii ce ne-ar vedea trecând, am părea o aceeași ființă alunecând pe nisipul aleilor, ca nemuritorii lui Homer. Această armonie există în dorință, în gândire, în cuvânt. Uneori, pe sub frunzișul umed încă de o ploaie trecătoare, când, în înserare, ierburile sunt de un verde luciu spălat de apă, am făcut plimbări întregi fără să ne spunem niciun cuvânt, ascultând zgomotul picăturilor ce cădeau, bucurându-ne de culorile sângerii pe care asfințitul le întindea pe culmi sau le strivea pe scoarțele cenușii. Desigur, atunci gândurile noastre erau o rugăciune secretă, confuză, ce urca la cer cerând parcă iertare pentru fericirea noastră. Uneori ne uimeam și exclamam amândoi, în același moment, văzând o bucată de alee care cotește brusc și care, de departe, ne oferă imagini delicioase. Dacă ai ști câtă miere și profunzime există într-o sărutare aproape timidă, dată în mijlocul acestei sfinte naturi... aproape să crezi că Dumnezeu ne-a făcut numai pentru a ne ruga lui astfel. Și ne întoarcem întotdeauna și mai îndrăgostiți unul de celălalt.

Această dragoste între doi soli ar părea o insultă societății din Paris, trebuie să i ne dedăm în fundul pădurilor, ca amanții.

Gaston, scumpa mea, are acea înălțime mijlocie care i-a caracterizat totdeauna pe bărbații de acțiune; nu e nici gras, nici slab și foarte bine făcut; proporțiile lui au rotunjime; are mișcări îndemânatică, sare peste o groapă cu ușurința unei fiare sălbatice. În orice poziție s-ar afla, există la el un fel de simț care îl face să-și găsească echilibrul, și acest lucru e rar la bărbații care au obiceiul meditației. Deși brun, e de o extremă albeață. Părul lui, negru ca smoala, contrastează puternic cu tonurile mate ale frunții și girului. Are capul melancolic al lui Ludovic al XIII-lea. Și-a lăsat să crească mustața și muscă, însă l-am făcut să-și taie barba și favoriții; au devenit comune. Sfânta lui mizerie mi l-a păstrat pur de toate murdăriile care strică atâția tineri. Are dinți minunați și e de o sănătate de fier. Privirea lui albastră, atât de vie, dar pentru mine de o duioșie magnetică, se aprinde și strălucește ca un fulger când sufletul lui e agitat. Ca toți oamenii vânjoși și de inteligență puternică, are un caracter echilibrat, care te-ar surprinde, așa cum m-a surprins și pe mine. Am auzit multe femei încredințându-mi necazurile lor casnice; însă aceste diferențe în dorințe, aceste neliniști ale unor bărbați nemulțumiți de ei însuși, care nu vor sau nu știu să îmbătrânească, care au de făcut nu știu ce eterne reproșuri tinereții lor nebune, și prin ale căror vene curge otravă, a căror privire are un fond de tristețe, care se arată șăgalnici pentru a-și ascunde neîncrederea, care vă vând o oră de liniște pe dimineți proaste, care se răzbună pe noi că nu pot fi amabili, care se apucă să ne urască frumusețea cu o ură ascunsă, toate aceste dureri tinerețea au le cunoaște defel, ele sunt atributul căsătoriilor disproporționate din punctul de vedere al vârstei – Oh! scumpa mea, n-o mărita pe Athénaïs decât cu un bărbat tânăr. De-ai ști cum

mă hrănesc din acest zâmbet constant pe care un spirit fin și delicat îl variază fără încetare, din acest zâmbet care vorbește, care în colțul buzelor închide gânduri de dragoste, mulțumiri mute și care leagă întotdeauna bucuriile trecute de cele prezente! Niciodată nu-i nimic uitat între noi. Am făcut din cele mai mărunte lucruri din natură complici ai fericirii noastre; totul este viu, totul ne vorbește despre noi în aceste păduri fermecătoare. Un stejar bătrân plin de mușchi, aproape de casa paznicului de lângă drum, ne amintește că am șezut obosiți sub umbra lui și că Gaston mi-a vorbit, acolo, despre mușchii crescuți la picioarele noastre, mi-a spus istoria lor și, de la acești mușchi, am urcat din știință în știință, până la scopurile lumii. Ambele noastre spirite au în ele ceva atât de fratern, încât cred că sunt două ediții ale aceleiași lucrări. După cum. Vezi am devenit literată. Avem amândoi obiceiul sau darul de a vedea fiecare lucru în toată complexitatea lui, de a observa totul, și dovada acestei purități interioare ce ne-o dăm neîncetat nouă înșine este o plăcere înnoită. Am ajuns să privim această înțelegere a spiritelor ca pe o dovadă de dragoste; și, dacă ea ne va lipsi vreodată, asta ar fi pentru noi ceea ce este infidelitatea pentru alte căsnicii.

Viața mea, plină de plăceri, ți-ar părea de altfel excesiv de laborioasă. Întâi de toate, draga mea, află că Louise-Armande-Marie de Chaulieu își face singură curat în cameră. N-aș putea suferi niciodată ca îngrijiri mercenare, ca o femeie sau o fată străină să se inițieze (femeie literată!) în secretele camerei mele. Credința mea se îngrijește de lucrurile cele mai mărunte necesare cultului său.

Nu este gelozie, ci respect față de mine însămi. Astfel că odaia mea este îngrijită cu atenția cu care o tânără îndrăgostită se poate îngriji de îmbrăcămintea ei. Sunt meticuloasă ca o fată bătrână. Cabinetul meu de toaletă, în loc să fie un

fel de talmeș-balmeș, este un delicios salonaș. Căutările mele au prevăzut totul. Stăpânul, suveranul poate intra oricând aici; privirea lui nu va fi defel jignită, uimită sau dezamăgită: flori, parfumuri, eleganță, totul încântă privirea. Cât timp el mai doarme încă, dimineța, în zori, fără să fi bănuț încă acest lucru, mă scol, trec în acest cabinet unde, devenită savantă prin experiențele mamei mele, înlătur urmele somnului cu loțiuni de apă rece. În timp ce dormim, pielea, mai puțin excitată, își face rău funcțiile; devine caldă, are ca un fel de ceață abia vizibilă, un soi de atmosferă. De sub buretele șiroind, o femeie iese fată tânără. Poate că aici se găsește explicația mitului lui Venus ieșind din ape. Apa îmi dă atunci grația proaspătă a aurorei; mă pieptăn, îmi parfumez părul; și după această toaletă minuțioasă, mă strecor ca o șopârlă, pentru ca, la trezirea sa, stăpânul să mă găsească fermecătoare ca o dimineță de primăvară. Este încântat de această prospețime de floare recent înflorită, fără să-și poată explica motivul. Mai târziu, toaleta de zi o privește pe camerista mea și are loc într-un salon de îmbrăcat. Există, cum poți să-ți închipui, toaleta de culcare. Astfel, îmi fac de trei ori toaleta pentru domnul soțul meu, uneori chiar de patru ori; însă aceasta, draga mea, ține de alte mituri ale antichității.

Avem și muncile noastre. Ne interesăm îndeaproape de flori, de frumoasele creaturi ale serelor noastre și de copacii noștri. Suntem botaniști serioși și iubim cu pasiune florile. Chaletul este înecat în ele. Gazonul nostru e întotdeauna verde, tufele noastre sunt la fel de bine îngrijite ca și cele din grădinile celor mai bogați bancheri. Astfel nimic nu-i mai frumos decât grădina noastră. Suntem foarte lacomi de fructe, ne supraveghem colinele, răsadnițele, spalierile, copacii tăiați în formă de caier. Însă, pentru cazul în care aceste ocupații câmpenești n-ar satisface

spiritul adoratului meu, l-am sfătuit să-și termine în liniște și singurătate unele dintre piesele de teatru pe care le-a început în timpul zilelor lui de mizerie și care sunt cu adevărat frumoase. Acest gen de muncă este singurul care poate fi părăsit și reluat, căci cere lungi reflecții și nu cere cizelarea pe care o cere stilul. Nu poți scrie mereu dialog, pentru asta trebuie sclipiri, concentrări, spirite pe care inteligența le face așa cum plantele își fac florile și pe care le găsești mai mult așteptându-le decât căutându-le. Această vânătoare de idei mi se potrivește. Sunt colaboratorul lui Gaston al meu și astfel nu-l părăsesc niciodată, nici măcar când călătorește în vastele întinderi ale imaginației. Acuma ghicești cum ies din lungile seri de iarnă? Slujba la noi e atât de ușoară, încât de când ne-am căsătorit, n-am avut un cuvânt de reproș, o observație de făcut oamenilor noștri. Când au fost întrebați despre noi, au știut să fie vicleni, ne-au dat drept doamna de campanie și secretarul presupușilor lor stăpâni plecați în călătorie; siguri de-a nu fi refuzați niciodată, nu pleacă fără a fi cerut învoirea noastră; de altfel, sunt fericiți, și văd bine că starea lor nu poate fi schimbată decât prin greșeala lor. Îi lăsăm pe grădinari să vândă surplusul de legume și fructe. Văcăreasa, care conduce lăptăria, face același lucru cu laptele, smântâna și untul proaspăt. Numai cele mai frumoase produse sunt pentru noi. Oamenii sunt foarte mulțumiți de câștigurile lor și noi suntem încântați de această abundență, pe care nicio avere nu poate sau nu știe să și-o procure în acest Paris teribil, unde piersicile frumoase costă fiecare cât venitul a o sută de franci. Toate astea, draga mea, au un sens: vreau să fiu lumea întreagă pentru Gaston; lumea este amuzantă, deci soțul meu nu trebuie să se plictisească în această singurătate. Mă credeam geloasă când eram iubită și mă lăsam iubită; însă astăzi simt gelozia femeii care iubește, în fine, adevărata gelozie. Astfel, o privire a lui ce

mi se pare indiferentă, mă face să tremur. Din timp în timp îmi spun: „Dacă nu mă va iubi?...” și mă cutremur. O! sunt în adevăr în fața lui așa cum este sufletul creștin în fața lui Dumnezeu.

Vai! Renée a mea, tot nu am copii. Fără nicio îndoială că va veni un moment în care vor fi necesare sentimentele unui tată și ale unei mame pentru a anima această casă, în care vom avea nevoie și unul și celălalt de-a vedea rochii mici, pelerine, căpșoare blonde sau brune, sărind, alergând printre aceste tufișuri și poteci înflorite. O! ce monstruozitate pot fi florile fără fructe. Amintirea frumoasei tale familii este pentru mine ca un pumnal înfipt în inimă. Viața mea s-a restrâns, în timp ce a ta s-a mărit, a dat raze. Dragostea e profund egoistă, în timp ce maternitatea tinde să multiplice sentimentele noastre. Am simțit din plin această diferență citind buna. Tandra ta scrisoare. Fericirea ta mi-a stârnit invidia, văzându-te trăind în trei inimi! O! tu ești fericită: ai îndeplinit cu înțelepciune legile vieții sociale, în timp ce eu sunt cu totul în afară de orice. Numai copiii iubitori și iubiți pot: consola o femeie de pierderea frumuseții ei. În curând, voi avea treizeci de ani și, la această vârstă, o femeie își începe teribilele lamentații interioare. Dacă sunt încă frumoasă, întrezăresc limitele vieții feminine; după aceea, ce voi deveni? Când voi avea patruzeci de ani, *el* nu-i va avea, *el* va fi încă tânăr și eu voi fi bătrână. Atunci când acest gând pătrunde în inima mea, rămân timp de o oră la picioarele lui, făcându-l să-mi jure că, atunci când va simți mai puțină dragoste pentru mine, mi-o va spune pe dată. Dar e un copil, mi-o jură, de ca și cum dragostea lui n-ar trebui niciodată să scadă, și e atât de frumos încât... tu înțelegi! cred că înțelegi. Adio, draga mea; vom rămâne din nou ani de zile fără să ne scriem? Fericirea e monotonă în expresiile ei; de asemeni poate că, din cauza acestor dificultăți, sufletelor care iubesc, Dante le

pare mai mare în *Paradisul* decât în *Infernul*. Nu sunt Dante, nu sunt decât prietena ta și țin să nu te plictisesc. Tu îmi poți scrie, căci ai în copiii tăi o fericire variată ce merge crescând, în timp ce a mea... Să nu mai vorbim despre asta. Îți trimit multă tandrețe.

LIII

DOAMNA DE L'ESTORADE CĂTRE DOAMNA GASTON

Scumpa mea Louise, am citit, am recitit scrisoarea ta și cu cât m-am simțit mai pătrunsă de ea, cu atât am văzut în tine mai puțin o femeie și mai mult un copil; nu te-ai schimbat, uiți ceea ce ți-am spus de o mie de ori; dragostea e un furt făptuit de starea socială pe seama stării naturale; dragostea e atât de trecătoare în natură, încât resursele societății nu pot să-i schimbe condiția ei primitivă: de aceea și toate sufletele nobile încearcă să facă un bărbat din acest copil, care e Amorul; însă atunci Amorul devine, așa cum spui tu singură, o monstruozitate. Societatea, draga mea, a vrut să fie fecunda. Substituind sentimente durabile fugitivei nebunii a naturii, a creat cea mai măreață înfăptuire omenească: Familia, eternă bază a societăților. Societatea l-a sacrificat operei sale pe bărbat deopotrivă cu femeia; căci, să nu ne lăsăm înșelate, tatăl de familie își dă munca, forțele, toate averile sale nevestei lui. Nu-i oare femeia aceea care se bucură de toate aceste sacrificii? luxul, bogăția, totul nu-i oare mai mult sau mai puțin numai pentru ea? pentru ce sunt gloria și eleganța, dulceața și floarea casei? O, draga mea, iei încă o dată foarte prost viața. A fi adorată este o temă de fată tânără, bună pentru câteva primăveri, însă care n-ar putea fi cea a unei femei, soții și mame. Poate că ajunge vanității unei

femei să știe că poate să se facă adorată. Dacă vrei să fii soție și mamă, revino la Paris. Lasă-mă să-ți repet că vei pieri prin fericire așa cum alții pier prin nenorocire. Lucrurile care nu ne obosesc defel, liniștea, pâinea, aerul, sărit fără de reproș, pentru că sunt fără gust; în timp ce lucrurile pline de savoare, iritându-ne dorințele, sfârșesc prin a ne obosi. Ascultă-mă, copilul meu! Acum, chiar dacă aș putea fi iubită de un bărbat pentru care aș simți născându-se în mine dragostea pe care i-o porți lui Gaston, aș ști să rămân fidelă scumpelor mele îndatoriri și dulcii mele familii. Maternitatea, draga mea, este pentru inima femeilor unul dintre acele lucruri simple, naturale, fertile, inepuizabile ca elementele vieții. Îmi amintesc că într-o zi – vor fi curând paisprezece ani de atunci – am îmbrățișat, din disperare, cauza devotamentului, așa cum un naufragiat se leagă de catargul vasului său; însă astăzi, când evoc amintirea întregii mele vieți, aș alege încă o dată acest sentiment ca principiu al vieții mele, căci e cel mai sigur și cel mai fecund dintre toate, Exemplul vieții tale, bazată pe un egoism feroce, cu toate că e ascuns de poezia inimii, mi-a întărit hotărârea. Nu-ți voi mai spune niciodată aceste lucruri, însă trebuia să ți le spun încă o ultimă oară, aflând că fericirea ta rezistă celei mai teribile dintre încercări.

Viața ta la țară, obiectul meditațiilor mele, mi-a sugerat o altă observație, pe care trebuie să ți-o spun. Viața noastră e compusă, în ceea ce privește trupul ca și inima, din anumite mișcări regulate. Orice exces adăugat acestui mecanism are ca urmare plăcerea sau durerea; ori, plăcerea sau durerea, este o febră a sufletului, esențialmente trecătoare, pentru că nu este suportabilă multă vreme. A face din exces chiar viața ta, nu-i oare a trăi bolnav? Trăiești bolnavă, menținând în stare de pasiune un sentiment care trebuie să devină în căsnicie o forță egală și pură. Da, draga mea, astăzi o recunosc: gloria căsniciei este cu siguranță în

acest calm, în această profundă cunoaștere mutuală, în acest schimb de bine și de durere pe care glumele vulgare i-o reproșează. O! cât este de mare acest cuvânt al ducesei de Sully, în fine soția marelui Sully^[64], căreia i se spunea că soțul ei, oricât de serios ar fi părut, nu-și făcea scrupule să aibă o amantă: „E foarte simplu, a răspuns ea, eu sunt onoarea casei, și aș fi foarte amărâtă să joc, aici, rolul unei curtezane”. Mai mult voluptoasă decât tandră, tu vrei să fii și soție și amantă. Cu sufletul Heloïsei^[65] și simțurile sfintei Tereza, te dedai unor rătăcirii pedepsite de legi; într-un cuvânt, depravezi instituția căsătoriei. Da, tu care mă judecai atât de sever când păream imorală acceptând, încă din ajunul căsătoriei mele, mijloacele fericirii; făcând să se plece totul bunului tău plac, tu meriți astăzi reproșurile pe care mi le adresai. Dar ce! vrei să aservești și natura și societatea capriciilor tale? Tu rămâi tu însăși, nu te transformi defel în ceea ce trebuie să fie o femeie; îți păstrezi voința, exigențele unei fete tinere și atunci, în pasiunea ta, calculele cele mai exacte, cele mai mercantile! Nu-ți vinzi tu foarte scump podoabele? Te găsesc foarte neîncrezătoare, cu toate precauțiile tale. O! scumpă Louise, dacă ai putea cunoaște dulceața acțiunilor pe care mamele le exercită asupra lor însele, pentru a fi bune și drăgăstoase cu toată familia lor! Independența și mândria caracterului meu s-au topit într-o melancolie dulce, pe care plăcerile maternității au risipit-o, recompensând-o. Dacă dimineața a fost dificilă, seara va fi pură și senină. Mi-e teamă să nu fie eu totul dimpotrivă pentru viața ta.

Sfârșind scrisoarea ta, l-am implorat pe Dumnezeu să te facă să-ți petreci o zi printre noi, pentru a te converti la familie, la bucuriile ei de nespus, constante, eterne, pentru că ele sunt adevărate, simple și naturale. Dar, vai! ce poate rațiunea mea împotriva unei greșeli care te face

fericită? Am lacrimi în ochi, scriindu-ți aceste ultime cuvinte. Am crezut cu sinceritate că mai multe luni acordate acestui amor conjugal îți vor reda rațiunea prin sațietate; dar te văd nesățioasă și, după ce ai omorât un amant, vei sfârși prin a ucide dragostea. Adio, scumpă rătăcită; disper, căci scrisoarea în care speram să te redau vieții sociale, prin descrierea fericirii mele, n-a folosit decât la glorificarea egoismului tău. Da, nu ești decât tu în dragostea ta și-l iubești pe Gaston mai mult pentru tine decât pentru el însuși.

LIV

DOAMNA GASTON CĂTRE CONTESSA DE L'ESTORADE

20 mai

Renée, nenorocirea a venit; nu, s-a abătut asupra bieteii tale Louise cu iuțeala fulgerului și tu mă înțelegi: nenorocirea pentru mine e îndoiala. Convingerea, ar fi moartea. Alaltăieri, după ce m-am îmbrăcat, căutându-l peste tot pe Gaston, pentru a face o mică plimbare înainte de dejun, nu l-am găsit. Am intrat în grajd, acolo i-am văzut iapa learcă de sudoare, căreia *groomul* îi scotea cu ajutorul unui cuțit, fulgii de spumă înainte de-a o șterge.

— Dar oare cine a putut-o aduce pe Fedelta într-un asemenea hal? am spus eu.

— Domnul, a răspuns copilul.

Am recunoscut pe chișița iepei noroiul Parisului, care nu seamănă defel cu noroiul de la țară.

— A fost la Paris, m-am gândit eu.

Acest gând a făcut să țâșnească o mie de gânduri în inima mea, care mi s-a golit de sânge. Să se ducă la Paris, fără să mi-o spună, să profite de ora în care-l lăsam singur, ca să alerge acolo și să se reîntoarcă atât de iute, încât Fedelta să fie aproape zdrobită!... Bănuiala m-a sugrumat cu teribila-i centură, gata să mă facă să-mi pierd respirația. M-am dus la câțiva pași mai încolo, pe o

bancă, pentru a încerca să-mi regăsesc sângele rece. Gaston m-a surprins astfel, palidă, înspăimântătoare, după cât se pare, căci mi-a spus: „Ce ai?”, atât de repede și pe un ton atât de plin de neliniște, încât m-am sculat și i-am luat brațul; însă aveam articulațiile lipsite de forță și am fost nevoită să mă așez la loc; m-a luat atunci în brațe și m-a dus la doi pași de acolo, în salon, unde oamenii noștri, speriați, ne-au urmat; însă Gaston i-a făcut să plece printr-un gest. Când am rămas singuri, am putut, fără să vreau să spun nimic, să merg în camera noastră, unde m-am închis, pentru a putea plânge în voie. Gaston a stat lipit de ușă aproximativ două ore, ascultându-mi hohotele de plâns, întrebându-și cu o răbdare de înger iubita ce are, fără ca ea să-i dea vreun răspuns.

— Vă voi revedea atunci când ochii mei nu vor mai fi roșii și când vocea mea nu va mai tremura, i-am spus eu, într-un sfârșit.

Acest vă l-a făcut să țâșnească afară din casă. Am luat apă înghețată pentru a-mi spăla ochii, mi-am îmborsătat figura, ușa camerei noastre s-a deschis, l-am găsit acolo, reîntors, fără să-i fi auzit zgomotul pașilor.

— Dar ce ai? m-a întrebat.

— Nimic, i-am spus. Am recunoscut noroiul Parisului pe chișițele obosite ale lui Fedeltei, n-am înțeles ca tu să fi mers acolo, fără să mă fi prevenit; însă ești liber.

— Pedepsa pentru bănuielile tale atât de criminale va fi că nu vei afla motivele plecării mele decât mâine, a răspuns el.

— Privește-mă, i-am spus eu.

Mi-am scufundat ochii în ochii lui; infinitul a pătruns infinitul. Nu, n-am observat acel nor pe care necredința, îl răspândește în suflet și care trebuie să altereze puritatea privirii. Am făcut pe liniștită, cu toate că rămâneam neliniștită. Bărbații știu, la fel de bine ca și noi, să înșele, să mintă! Nu ne-am mai despărțit. Ah! scumpo, cât de mult,

privindu-l, din când în când, m-am simțit legată de el, indisolubil legată. Ce tremur interior mă agita când a reapărut, după ce mă lăsase singură pentru o clipă! Viața mea e în el, și nu în mine. Am dat crude dezmințiri crudei tale scrisori. Am simțit eu vreodată astfel de dependență cu divinul spaniol, pentru care eu eram ceea ce este acest îngrozitor copil pentru mine? Cât urăsc iapa asta! Ce prostie din partea mea să avem cai! Însă ar trebui să-i tai și lui Gaston picioarele, sau să-l încui în casă. Aceste gânduri stupide m-au preocupat, judecă prin asta rătăcirea mea! Dacă dragostea nu i-a făcut o cușcă, nicio putere nu poate reține un bărbat care se plictisește.

— Te plictisești? l-am întrebat eu prin surprindere.

— Cum te mai chinui fără motiv! mi-a răspuns el, cu ochii plini de o milă blândă. Nu te-am iubit niciodată atât de mult:

— Dacă e adevărat, îngerul meu iubit, i-am răspuns eu, lasă-mă să pun să fie vândută Fedelta.

— Vinde-o! a spus el.

Acest cuvânt m-a strivit, de parcă Gaston a avut acru de a-mi zice: „Numai tu ești bogată, aici, eu nu sunt nimic, voința mea nu există”. Dacă nu a gândit-o el, eu am crezut că a gândit-o și din nou l-am părăsit pentru a mă duce să mă culc: venise noaptea.

O, Renée, în singurătate, un gând distrugător te duce la sinucidere. Aceste grădini delicioase, această noapte înstelată, răcoarea asta ce-mi trimitea în valuri mireasma tuturor florilor noastre, valea noastră, colinele noastre, toate îmi păreau întunecate, negre și pustii. Eram ca în fundul unei prăpăstii în mijlocul șerpilor și al plantelor veninoase; nu-l mai vedeam pe Dumnezeu în ceruri. După o asemenea noapte, o femeie îmbătrânește.

— Ia-o pe Fedelta, aleargă la Paris, i-am zis eu a doua zi; să n-o mai vindem; o iubesc, te poartă!

Totuși, nu s-a lăsat înșelat de intonația mea, în care răzbătea furia mea interioară, pe care încercam s-o ascund.

— Ai încredere! mi-a răspuns, întinzându-mi mâna cu o mișcare atât de nobilă și aruncându-mi o privire atât de nobilă, încât m-am simțit strivită.

— Suntem tare mărunte! am exclamat eu.

— Nu, mă iubești, asta-i totul, a spus el strângându-mă la pieptul lui.

— Du-te la Paris fără mine, i-am spus, făcându-l să înțeleagă că renunțasem la bănuielile mele.

A plecat și credeam că va rămâne acolo. Renunț să-ți descriu suferințele mele. Există în mine un alt eu însumi pe care nu-l bănuiam că ar putea exista. Întâi de toate, asemenea scene, scumpa mea, au, pentru o femeie care iubește, o solemnitate tragică pe care nimic n-ar putea-o exprima; toată viața îți apare dinaintea ochilor în momentul unor astfel de scene, și ochiul nu întrezărește nicio zare; nimicul e totul, privirea e o carte, cuvântul cară sloiuri de gheață, și într-o mișcare a buzelor citești o condamnare la moarte. Mă așteptam la recunoștință, pentru că mă arătasem îndeajuns de mare și de generoasă? M-am suit sus, la Chalet și l-am urmărit cu ochii pe drum. Ah!, scumpa mea Renée, l-am văzut dispărând cu o îngrozitoare repeziciune.

— Cum aleargă! m-am gândit eu, fără să vreau. Apoi, odată singură, am recăzut în infernul ipotezelor, în tumultul suspiciunilor. În anumite momente, certitudinea de-a fi trădată mi se părea ca o mană cerească în comparație cu infernul îndoielii! îndoiala este duelul nostru cu noi înșine, și ne facem singuri răni îngrozitoare. Mergeam, mă învârteam în alei, reveneam la Chalet, ieșeam din nou ca o nebună. Plecat cam la ora șapte, Gaston nu s-a întors decât la ora unsprezece; și cum prin parcul de la Saint-Cloud și pădurea Boulogne, o jumătate de oră ajunge pentru a merge

la Paris, e clar că și-a petrecut trei ore la Paris. Intră triumfător, aducându-mi o cravașa de cauciuc cu mâner de aur.

De cincisprezece zile eram fără cravașa; cravașa mea uzată și veche se rupsese.

— Pentru asta m-ai chinuit? i-am spus, admirând lucrătura acestei bijuterii, care avea o casoletă în vârf.

Apoi am înțeles că acest dar ascundea o nouă înșelătorie; însă i-am sărit iute în brațe, nu fără a-i face dulci reproșuri că mi-a impus chinuri atât de mari pentru o bagatelă. S-a crezut foarte isteț. Am văzut atunci în ținuta lui, în privirea lui, acel fel de bucurie interioară pe care o simți când îți reușește o păcăleală; această bucurie scapă ca o licărire din sufletul nostru, ca o rază din spiritul nostru, care se reflectă în trăsături, se degajă în mișcările corpului. Admirând acest obiect frumos, l-am întrebat într-un moment în care ne priveam față în față:

— Cine ți-a făcut această operă de artă?

— Un artist, unul dintre prietenii mei.

— Ah! Verdier a montat-o, am adăugat eu, citind numele negustorului, imprimat pe cravașa.

Gaston a rămas foarte copil, a roșit. L-am copleșit cu mângâieri pentru a-l răsplăti că îi fusese rușine că mă înșelase. Am făcut pe naiva, și a putut crede că totul s-a sfârșit.

25 mai

A doua zi, către ora șase, mi-am pus costumul de călărie și am picat pe la ora șapte la Verdier, unde am văzut mai multe cravașe de același model. Un vânzător a recunoscut-o pe a mea, pe care i-am arătat-o.

— Am vândut-o ieri unui tânăr, mi-a spus el.

Și, după descrierea pe care i-am făcut-o perfidului meu Gaston, n-am mai avut îndoieli. Te scutesc de descrierea palpitațiilor care-mi sfârâmau pieptul, mergând spre Paris și din timpul acestei mici scene, în care se decidea viața mea. Reîntoarsă la ora șapte și jumătate, Gaston mă găsi proaspătă, în toaletă de dimineață, plimbându-mă cu o înșelătoare seninătate, și sigură că nimic nu va fi trădat absența mea, secret de care nu-l informasem decât pe bătrânul meu Philippe.

— Gaston, i-am spus, eu făcând înconjurul iazului nostru, cunosc îndeajuns de bine diferența care există între o operă de artă unică, făcută cu dragoste pentru o singură persoană și cea care iese dintr-o presă.

Gaston deveni palid și mă privi, iar eu îi arătai teribilul corp delict.

— Prietene, i-am spus eu, asta nu-i o cravașa, e un paravan, în dosul căruia dumneavoastră ascundeți un secret.

Aceste fiind spuse, draga mea, mi-am acordat plăcerea de a-l vedea zbătându-se în hățișurile minciunii și labirinturile înșelătoriei, fără să poată ieși din ele, desfășurând o artă prodigioasă pentru a încerca să găsească un zid peste care să sară, dar constrâns să rămână pe câmpul de luptă, în fața unui adversar ce consimți în fine să se lase înșelat. Această complezență a venit prea târziu, ca întotdeauna în astfel de scene. De altfel, am comis greșeala împotriva căreia mama mea a încercat să mă prevină. Arătându-se în goliciunea ei, gelozia își instaura războiul și stratagemele ei între Gaston și mine. Scumpa mea, gelozia este esențialmente stupidă și brutală. Mi-am promis atunci să sufăr în tăcere, să spionez totul, să obțin o certitudine și să sfârșesc atunci cu Gaston, sau să consimt la nenorocirea mea: nu există altă cale de urmat pentru femeile bine crescute. Ce-mi ascunde? căci îmi ascunde un secret. Acest secret se referă la o femeie. Să fie o aventură din tinerețe de care

roșește? Ce? Acest *Ce?* este gravat cu litere de foc pe toate lucrurile. Citesc acest cuvânt fatal pe oglinda iazului, printre tufișurile mele, pe norii din cer, pe tavane, la masă, în florile covoarelor. În mijlocul somnului meu o voce îmi strigă: „Ce?” Începând din acea dimineață, a existat în viața noastră un interes crud, și am cunoscut cel mai acid gând ce ne poate roade inima: să aparții unui bărbat pe care-l crezi infidel. O! draga mea, viața asta ține în același timp de infern și de paradis! Nu pusesem încă piciorul în acest jăratec, eu până atunci atât de evlavios adorată.

— Ah! îți doreai într-o zi să pătrunzi în sumbrul și arzătorul palat al suferințelor? îmi spuneam eu. Ei bine, demonii au auzit dorința ta fatală: înaintează, nefericito!

30 mai

Din acea zi, Gaston, în loc să lucreze alene, cu leneșă nepăsare a artistului bogat, ce-și mângâie opera, s-a apucat de treabă, ca scriitorul ce trăiește din pana sa. Lucrează câte patru ore pe zi, să-și termine două piese de teatru.

— Are nevoie de bani!

Acest gând mi-a fost suflat de o voce interioară. Nu cheltuiește aproape nimic; trăim într-o atmosferă de absolută încredere, nu există niciun colț al cabinetului lui de lucru în care ochii și degetele melc să nu poată scotoci, cheltuielile lui nu depășesc două mii de franci pe an, îi știu treizeci de mii de franci mai puțin strânși, decât puși într-un sertar. Mă ghicești. În mijlocii nopții, în timp ce el a adormit, m-am dus să văd dacă această sumă se mai găsea la locul ei. Ce tremur înghețat m-a cuprins găsim sertarul gol! În aceeași săptămână, am descoperit că se duce să-și ridice scrisori de la Sèvres, scrisori pe care trebuie că le

rupe imediat după ce le citește căci, în ciuda ingeniozităților mele, demne de un Figaro, n-am găsit nici urmă de ele. Căci, vai! draga mea, în ciuda promisiunilor mele și în ciuda tuturor frumoaselor jurăminte pe care mi le-am făcut mie însămi, cu ocazia întâmplării cu cravașa, un imbold al sufletului, pe care ar trebui să-l numesc nebunie, m-a îmboldit și l-am urmărit în una dintre cursele lui rapide la biroul poștal. Gaston a fost îngrozit când l-am, surprins călare, plătind taxa pentru o scrisoare pe care o ținea în mână. După ce m-a privit fix, a pornit cu Fedelta în galop, printr-o mișcare atât de rapidă, încât m-am simțit zdrobită, ajungând la poarta dinspre pădure, într-un moment în care nu credeam că pot simți vreo oboseală fizică, atât suferea sufletul meu! Acolo, Gaston nu mi spune nimic, sună și așteaptă, fără să-mi spună nimic. Eram mai mult moartă decât vie. Aveam dreptate sau mă înșelam; oricum însă spionajul meu era nedemn de Armande-Louise-Marie de Chaulieu. Mă rostogoleam în mocirla socială, cu o treaptă mai jos decât mica croitoreasă, decât fata prost crescută, cot la cot cu curtezanele, cu actrițele, cu creaturile lipsite de educație. Ce suferințe! în, sfârșit, s-a deschis poarta, și-a încredințat calul *groom*-ului său; și atunci descalec și eu, însă în brațele lui, căci mi le întinde; îmi ridic trena rochiei de amazoană cu mâna stângă, îi dau brațul drept, și o pornim... mereu în tăcere. Cei o sută de pași pe care i-am făcut astfel îmi pot fi trecuți la socoteală drept o sută de ani de purgatoriu. La fiecare pas, mii de gânduri, aproape vizibile, se zburătăceau cu limbi de foc în fața ochilor mei, îmi împungeau sufletul, având fiecare un venin diferit! Când *groomul* cu caii fu departe, îl opresc pe Gaston, îl privesc, și cu o mișcare pe care ar fi trebuit s-o vezi, îi spun, arătându-i nenorocita scrisoare pe care o ținea în continuare în mâna dreaptă:

— Mi-o dai s-o citesc?

Mi-a dat-o, am desfăcut-o, și am citit o scrisoare prin care Nathan, autorul dramatic, îi spunea că una dintre piesele noastre, acceptată, învățată de actori și pusă în repetiții, va fi jucată sâmbăta viitoare. Scrisoarea conținea și un bilet de lojă. Cu toate că pentru mine a fost ca și cum aș fi ajuns din martiriu în cecuri, demonul îmi striga în continuare, ca pentru a-mi strica bucuria: „Unde sunt cei treizeci de mii de franci?” Și demnitatea, onoarea, tot ce era cuprins în vechiul meu eu mă împiedica să pun o întrebare; o aveam pe buze; știam că dacă gândul meu devine cuvânt, ar trebui să mă arunc în iaz, și abia rezistam dorinței de-a vorbi. Scumpo, oare ce sufeream atunci nu era peste puterile unei femei?

— Te plictisești, bietul meu Gaston, i-am spus dându-i înapoi scrisoarea. Dacă vrei, ne reîntoarcem la Paris.

— La Paris, de ce? a spus el. Am vrut să văd dacă am talent, și să gust din beția succesului.

În timp ce el lucra, puteam să fac foarte bine pe mirata, răscolind prin sertar și negăsind cei treizeci de mii de franci; însă n-ar fi fost asta decât să provoc un răspuns ca: „L-am ajutat pe cutare sau cutare prieten”, pe care un om cu spiritul lui Gaston l-ar fi găsit cu promptitudine?

Scumpa mea, turnarea acestor lucruri este că frumosul succes al piesei la care tot Parisul se înghesuie în acest moment ni se datorează nouă, cu toate că Nathan se bucură de toată gloria. Sunt una dintre cele două stele ale cuvintelor: SI DOMNII **. Am văzut prima reprezentație, ascunsă în fundul unei loji de la parter.

1 iulie

Gaston lucrează în continuare și în continuare merge la Paris; lucrează la noi piese pentru a avea

pretextul de-a merge la Paris și pentru a-și face bani. Avem trei piese admise și două comandate. O! scumpa mea, sunt pierdută, înaintez prin tenebre. Aș da foc casei mele pentru a vedea clar. Ce înseamnă o asemenea purtare? Îi e rușine că a primit averea mea? Are un suflet prea mare pentru a fi preocupat de o asemenea prostie. De altfel, când un bărbat începe să aibă asemenea scrupule, ele îi sunt dictate de un interes sentimental. Accepți orice de la soția ta, însă nu vrei să ai nimic de la o femeie pe care vrei s-o părăsești sau pe care nu o mai iubești. Dacă vrea atât de mulți bani, trebuie că-i cheltuie pentru vreo femeie. Dacă ar fi vorba de el, oare n-ar lua din punga mea fără să facă nazuri? Avem o sută de mii de franci economisiți! În fine, frumoasa mea, am străbătut întreaga lume a bănuielilor și, judecând bine totul, sunt sigură că am o rivală. Mă lasă, pentru cine? vreau s-o văd.

10 iulie

Am văzut bine, sunt pierdută! O! Renée, la treizeci de ani, în toată gloria frumuseții mele, bogată în resurse spirituale, împodobită de farmecele toaletelor elegante, întotdeauna proaspătă, elegantă, sunt trădată, și cu cine mă trădează? Cu o englezoaică care are picioare mari, oase mari, sâni mari, o vacă britanică. Nu mă mai pot îndoi de acest lucru. Iată ce mi s-a întâmplat în ultimele zile.

Obosită de îndoială, gândindu-mă că, dacă l-ar fi ajutat pe vreunul dintre prietenii lui, Gaston ar fi putut să mi-o spună, văzându-l acuzat de propria lui tăcere, și văzându-l împins la muncă de o continuă sete de bani, geloasă pe munca lui, neliniștită de continuele lui drumuri la Paris, mi-am luat măsuri de siguranță și aceste măsuri m-au

făcut să mă cobor atât de jos, încât nici nu-ți pot spune. Acum trei zile, am aflat că Gaston, atunci când se duce la Paris, merge pe strada Ville-l'Eveque, într-o casă unde amorurile lui sunt păzite cu o discreție fără de seamă în Paris. Portarul, puțin vorbăreț, a spus puține lucruri, însă îndeajuns pentru a mă face să disper. Am făcut atunci sacrificiul vieții mele, și am vrut numai să știu totul. M-am dus la Paris, am închiriat un apartament în casa de vizavi de cea în care se duce Gaston, și am putut să-l văd cu ochii mei intrând călare în această curte. O! am avut prea devreme o oribilă și îngrozitoare revelație. Această englezoaică, care-mi pare că are treizeci și șase de ani, pune să fie numită doamna Gaston. Această descoperire a fost pentru mine lovitura de grație. În fine, am văzut-o ducându-se la Tuileries cu doi copii... O! scumpa mea, doi copii care sunt miniaturile vii ale lui Gaston. Este imposibil să nu fii izbit de o asemenea scandaloasă asemănare... Și ce copii frumoși! Sunt îmbrăcați fastuos, așa cum știu englezoaicele să-i aranjeze. Ea i-a dat copii! totul se explică. Această englezoaică este un soi de statuie grecească, coborâtă din cine știe ce monument, are albeața și răceala marmorii, umblă solemnă, ca o mamă fericită. E frumoasă, trebuie să convenim asupra acestui lucru, dar e greoaie ca un vas de război. N-are nimic fin și distins: cu siguranță, nu-i o *lady*, este fiica vreunui fermier din vreun comitat îndepărtat, sau a unsprezecea fiică a vreunui pastor sărac. M-am reîntors de la Paris pe moarte. Pe drum m-au asediat mii de gânduri, ca tot atâția demoni. Să fie ea căsătorită? O cunoștea înainte de-a se fi căsătorit cu mine? Să fi fost amanta vreunui bogătaș care a părăsit-o, și a căzut așa deodată în sarcina lui Gaston? Am făcut infinit de multe presupuneri, de ca și cum ar mai fi fost nevoie de ipoteze în prezența copiilor. A doua zi, m-am reîntors la Paris și am dat îndeajuns de mulți bani portarului casei aceleia pentru ca la

întrebarea: „Doamna Gaston este măritată legal?”
să-mi răspundă:

— Da, *domnișoară*.

15 iulie

Scumpa mea, începând din acea dimineață, mi-am dublat dragostea față de Gaston, și l-am găsit mai îndrăgostit ca oricând; e atât de tânăr! De douăzeci de ori, la scularea noastră, sunt aproape gata să-i spun; „Mă iubești deci mai mult decât pe cea de pe strada Ville-l'Eveque?” însă nu-mi pot explica misterul abnegației mele.

— Iubești mult copiii? l-am întrebat.

— O da! mi-a răspuns: însă vom avea și noi copii!

— Și cum asta?

— I-am consultat pe medicii cei mai savanți, și cu toții m-au sfătuit să fac o călătorie de două luni.

— Gaston, i-am spus eu, dacă aș fi putut să iubesc un absent, aș fi rămas la mănăstire până la capătul zilelor mele.

A început să râdă, și pe mine, draga mea, cuvântul *călătorie* m-a omorât. O! desigur, prefer să sar pe fereastră decât să mă las să cad pe scări, și să mă agăț de fiecare treaptă... Adio, îngerul meu; am făcut ca moartea mea să fie ușoară, elegantă, dar fără greș. Testamentul e scris de ieri. Acuma poți veni să mă vezi, consemnul a fost ridicat. Aleargă spre mine ca să-ți spun adio. Moartea mea va fi, așa cum a fost și viața mea, plină de distincție și de eleganță; voi muri frumos.

Adio, scump spirit de soră, adio, ție a cărei tandrețe n-a avut nici dezgusturi, nici înălțări, nici scăderi, și care, asemenea clarului de lună, mi-a mângâiat întotdeauna inima; tu nu ai cunoscut emoțiile iubirii, însă nici n-ai gustat din

otrăvitoarea ei amărăciune. Ai văzut viața în mod înțelept. Adio!

LV

CONTESA DE L'ESTORADE CĂTRE DOAMNA GASTON

16 iulie

Scumpa mea Louise, îți trimit această scrisoare printr-un curier expres, înainte de-a alerga eu însumi la Chalet. Calmează-te. Ultimele cuvinte ale scrisorii tale mi s-au părut atât de nesăbuite, încât am crezut că pot, în astfel de împrejurări, să-i spun totul lui Louis: era vorba să te salvez de tine însuși. Dacă, ca și tine, am întrebuințat mijloace oribile, rezultatul este însă atât de fericit, încât sunt sigură de aprobarea ta. M-am coborât într-atâta încât am pus în mișcare poliția; însă aceasta este un secret între tine și noi. Gaston e un înger! Iată faptele: Fratele lui, Louis Gaston, a murit la Calcuta, în slujba unei companii de comerț, în momentul în care se pregătea să revină în Franța bogat, fericit și căsătorit. Văduva unui negustor englez îi dăduse cea mai strălucitoare avere. După zece ani de muncă, întreprinsă pentru a-i trimite din ce să trăiască fratelui său, pe care-l adora și căruia nu-i vorbea niciodată în scrisori de necazurile sale, pentru a nu-l amări, a fost lovit de falimentul faimosului Halmer. Văduva a fost ruinată. Lovitura a fost atât de violentă, încât Louis Gaston și-a pierdut capul. Moralul slăbindu-i, a lăsat trupul în stăpânirea bolii, și a pierit în Bengal, unde se dusesse să adune rămășițele averii biete

sale soții. Acest minunat căpitan încredințase unui bancher o primă sumă de trei sute de mii de franci pentru a o trimite fratelui său; însă acest bancher, ruinat la rândul său de falimentul casei Halmer, le-a luat și această ultimă resursă. Văduva lui Louis Gaston, această femeie frumoasă pe care o iei drept rivala ta, a sosit la Paris cu doi copii, care sunt nepoții tăi, și fără un ban. Bijuteriile mamei abia au ajuns să plătească călătoria familiei. Informațiile pe care Louis Gaston le dăduse bancherului, pentru a-i trimite bani lui Marie Gaston, i-au servit văduvei la găsirea vechiului domiciliu al soțului tău. Cum Gaston al tău dispăruse, fără să spună unde se duce, au trimis-o pe doamna Louis Gaston la d'Arthez, singura persoană care putea da informații despre Marie Gaston. D'Arthez a făcut față primelor nevoi ale acestei tinere femei, cu atât mai multă generozitate cu cât, cu patru ani în urmă, în momentul căsătoriei sale, Louis Gaston se interesase de fratele său la celebrul scriitor, știindu-l prietenul lui Marie. Căpitanul îi ceruse lui d'Arthez să găsească un mijloc de-a face să-i parvină în mod sigur această sumă lui Marie Gaston. D'Arthez răspunsese că Marie Gaston devenise bogat prin căsătoria lui cu baroana de Macumer. Frumusețea, acest magnific dar al mamei lor, salvase, în Indii ca și la Paris, pe amândoi frații de orice nenorocire. Nu-i o istorie mișcătoare? Bineînțeles că d'Arthez sfârși prin a-i scrie soțului tău despre starea în care se aflau cumnata și nepoții lui, aducându-i totodată la cunoștință și generoasele intenții pe care întâmplarea le-a împiedicat să fie duse la îndeplinire, însă pe care Gaston cel din India le-a avut pentru Gaston cel din Paris. Scumpul tău Gaston, așa cum trebuie să-ți imaginezi, a alergat degrabă la Paris. Iată istoria primului său drum. De cinci ani, a pus deoparte cincizeci de mii de franci din veniturile pe care l-ai obligat să le primească și aceste economii le-a

folosit pentru a face două înscrieri, de o mie două sute de franci rentă fiecare, pe numele nepoților lui; apoi a mobilat acest apartament în care locuiește cumnata ta, promițându-i trei anii de franci la fiecare trei luni. Iată povestea muncii lui pentru teatru și plăcerea pe care i-a dat-o succesul primei lui piese. Astfel doamna Gaston nu e rivala ta, și-ți poartă într-un mod foarte legitim numele. Un om nobil și delicat ca Gaston trebuie să-ți fi ascuns această aventură, temându-se de generozitatea ta. Soțul tău nu a privit ca fiind al lui ceea ce i-ai dat. D'Arthez mi-a citit scrisoarea pe care i-a scris-o pentru a-l ruga să fie unul dintre martorii căsătoriei voastre: Marie Gaston spune în această scrisoare că fericirea lui ar fi fost întreagă, dacă n-ar fi avut datorii, pe care te-a lăsat să i le plătești, și dacă ar fi fost bogat. Un suflet curat nu este într-atâta de stăpân pe sine încât să nu aibă asemenea sentimente: ele există sau nu există; și atunci când ele există, delicatețea lor, exigențele lor sunt de înțeles. Este de la sine înțeles că Gaston a vrut ca el singur, în secret, să asigure o existență decentă văduvei fratelui său, când această femeie îi trimisese o sută de mii. De scuzi din propria ei avere. Văduva lui Louis Gaston e frumoasă, are inimă, maniere distinse, dar nu e deșteaptă. Această femeie e mamă; oare asta nu înseamnă a-ți spune că m-am simțit legată de ea de cum am văzut-o, găsind-o cu un copil în brațe și cu celălalt îmbrăcat ca un *baby* de lord? Totul pentru copii! stă scris în cele mai mici lucruri pe care le face. Așa că, departe de-a avea de ce să-i porți pică adoratorului tău Gaston, în toate astea n-ai decât noi motive de a-l iubi! L-am întrezărit, este cel mai fermecător tânăr din Paris. O, da! scumpa mea copila, am înțeles bine văzându-l, că o femeie poate fi nebună după el: are fizionomia sufletului său. În locul tău, aș lua la Chalet văduva și cei doi copii, aș pune să li se construiască vreun *cottage* delicios, și aș face din ei copiii mei! Liniștește-te,

și la rândul tău pregătește-i lui Gaston această surpriză.

LVI

DOAMNA GASTON CĂTRE CONTESSA DE L'ESTORADE

Ah! prea iubito, ascultă teribila, fatala, insolenta frază a imbecilului de la Fayette către stăpânul său, către regele lui: *E prea târziu!* Oh! viața mea, frumoasa mea viață! ce doctor mi-o va da înapoi? M-am lovit de moarte. Vai! n-am fost eu oare o văpaie nebună de femeie, menită să se stingă după ce va fi strălucit? Ochii mei sunt două torente de lacrimi, și... nu pot plânge decât departe de el... Fug de el și el mă caută. Disperarea mea e cu totul lăuntrică. Dante a uitat supliciul meu în *Infernul* lui. Vino să mă vezi murind!

LVII

CONTESA DE L'ESTORADE CĂTRE CONTELE DE L'ESTORADE

La Chalet, 7 august

Prietene drag, ia copiii cu tine și fă călătoria în Provence fără mine; rămân lângă Louise, care nu mai are decât câteva zile de trăit: sunt datoare să mă devotez ei și soțului ei, care cred că va înnebuni.

De la mica scrisoare pe care o cunoști și care m-a făcut să zbor întovărășită de medici, la Ville-d'Avray, n-am mai părăsit-o pe această femeie fermecătoare și nu ți-am putut scrie, căci iată a cincisprezecea noapte de când stau de veghe.

Sosind aici, am găsit-o cu Gaston, frumoasă și împodobită, cu fața surâzătoare, fericită. Ce minciună sublimă! Acești doi copii frumoși s-au lămurit. Pentru o clipă, am fost ca și Gaston, păcălită de această îndrăzneală; însă Louise mi-a strâns mâna și mi-a spus la ureche:

— Trebuie înșelat, sunt pe moarte.

Un frig de moarte m-a cuprins, găsindu-i mâna fierbinte și obrații roșii. M-am felicitat pentru prudența mea. Avusesem ideea, pentru a nu speria pe nimeni, să spun medicilor să se plimbe prin pădure, așteptând să pun să fie chemați.

— Lasă-ne, îi spuse ea lui Gaston. Două femei care se văd după cinci ani de despărțire au multe

secrete să-și încredințeze una alteia, și Renée are fără îndoială să-mi facă unele confidențe.

Odată singure mi s-a aruncat în brațe, fără să-și poată, opri lacrimile.

— Dar ce se petrece? i-am spus eu. Îți aduc, pentru orice eventualitate, pe primul chirurg și pe primul medic de la Hôtel-Dieu, împreună cu Bianchon; în fine, sunt patru.

— O! dacă mă pot salva, dacă mai e timp, să vină! a exclamat ea. Același sentiment care mă ducea spre moarte mă cheamă azi la viață.

— Dar ce-ai făcut?

— Am făcut în așa fel încât să fiu bolnavă de piept în cel mai înalt grad, în câteva zile.

— Și cum asta?

— Noaptea făceam în așa fel încât să asud și alergam apoi să mă așez pe marginea iazului, în rouă. Gaston mă crede răcită doar și eu mor!

— Atunci trimite-l la Paris; mă voi duce chiar eu să chem pe doctori, am spus, alergând ca o nebună spre locul unde îi lăsasem.

Însă, vai, prietene, după consultație, niciunul dintre savanți nu mi-a dat nici cea mai mică speranță, cred cu toții că, la căderea frunzelor Luise va muri. Constituția acestei scumpe ființe a servit în mod ciudat planului ei —, avea predispoziții pentru boala pe care și-a încurajat-o; ar fi putut trăi multă vreme, însă în câteva zile a făcut ca totul să fie ireparabil. Nu-ți voi spune care au fost sentimentele mele, auzind această condamnare perfect motivată. Știi că am trăit tot atât de mult prin Louise, ca și prin mine. Am rămas zdrobită și nu i-am condus pe acești doctori cruzi. Cu obrazul scăldat în lacrimi, am rămas nu știu câtă vreme într-o dureroasă meditație. O voce celestă m-a scos din amorțeala mea cu aceste cuvinte: „Ei bine, sunt condamnată!” pe care Louise mi le-a spus, punându-mi mâna pe umăr. Ea m-a făcut să mă ridic și m-a dus în micul ei salon.

— Nu mă mai părăsi, mi-a cerut ea cu o privire rugătoare; nu vreau să văd disperare în jurul meu; vreau mai ales să-l înșel pe *el*, voi avea puterea necesară. Sunt plină de energie, de tinerețe, și voi ști să mor în picioare. În ce mă privește, nu mă plâng, mor așa cum am dorit-o deseori: la treizeci de ani, tânără, frumoasă, neștirbită. Cât despre el, l-aș fi făcut nefericit, o știu bine. M-am lăsat prinsă de mrejele iubirilor mele, ca o ciută ce se strangulează de panică că va fi prinsă: dintre noi două, eu sunt ciuta... și o ciută foarte sălbatică. Geloziile mele gratuite îi și loveau inima, făcându-l să sufere. În ziua în care bănuielile mele s-ar fi izbit de indiferență, plata ce așteaptă gelozia, ei bine... în ziua aceea aș fi murit. Mi-am trăit din plin viața. Există ființe ce au șaizeci de ani de slujbă pe condica vieții și, în fapt, n-au trăit doi ani; invers, ce par a nu avea decât treizeci de ani, însă, în realitate, am avut șaizeci de ani de dragoste. Astfel, pentru mine, pentru el, acest deznodământ e fericit. Cât despre noi două, asta-i altceva: pierzi o soră care te iubește și această pierdere e ireparabilă. Singură tu, aici, trebuie să-mi plângi moartea. Moartea mea, a reluat ea după o lungă pauză în timpul căreia n-am văzu t-o decât prin vălul lacrimilor mele, comportă o crudă învățătură. Scumpul meu doctor în corset avea dreptate: căsătoria nu poate avea ca bază pasiunea, nici măcar dragostea. Viața ta e o viață nobilă și frumoasă, ai pășit pe calea ta, iubindu-l tot mai mult pe Louis al tău; în timp ce, începându-ți viața conjugală printr-o extremă ardoare, ea nu poate decât să descrească. Am greșit de două ori, și de două ori a venit moartea să-mi palmuiască cu mâna ei ușoară fericirea. Ea mi l-a răpit pe cel mai nobil și mai devotat dintre bărbați; astăzi, cârna, mă răpește celui mai frumos, celui mai fermecător, celui mai poetic soț din lume. Însă voi fi cunoscut rând pe rând frumusețea ideală a sufletului și pe cea a formei. La Felipe, sufletul supunea trupul și-l

transforma; la Gaston, inima, spiritul și frumusețea rivalizează. Mor adorată, ce pot dori mai mult?... Să mă reconcilies cu Dumnezeu pe care poate că l-am neglijat, și către care mă voi înălța plină de iubire, cerându-i să-mi redea, într-o zi, acești doi îngeri în ceruri. Fără ei, paradisul ar fi pustiu pentru mine. Exemplul meu ar fi fatal: sunt o excepție. Cum este imposibil să întâlnești Gastoni și Felipi, legea socială este, în aceasta, în armonie cu legea naturală. Da, femeia este o ființă slabă, care trebuie, căsătorindu-se, să-și sacrifice întru totul voința bărbatului care-i datorează în schimb sacrificiul egoismului său. Revoltele și plângerile pe care în ultima vreme sexul nostru le-a ridicat cu atâta zgomot sunt prostii, care ne fac să ne merităm numele de copii, pe care atâția filosofi ni l-au dat.

A continuat să vorbească astfel, cu vocea ei dulce pe care o cunoști, spunând lucrurile cele mai rezonabile, în modul cel mai elegant, până ce a intrat Gaston, venind de la Paris cu cumnata, cu cei doi copii și cu bona englezoaică, pe care Louise îl rugase să-i aducă.

— Iată-i pe frumoșii mei călăi, a spus ea, văzându-și cei doi nepoți. Nu puteam să mă înșel asupra lor? Cum seamănă cu unchiul lor!

A fost fermecătoare cu doamna Gaston, cumnata ei, pe care a rugat-o să se simtă la Chalet ca la ea acasă și i-a făcut onorurile casei cu manierele celor din familia Chaulieu, pe care le are în sânge. Am scris imediat ducesei și ducelui de Chaulieu, ducelui de Rhétoré și ducelui de Lenoncourt-Chaulieu, precum și Madelainei. Și bine am făcut. A doua zi, obosită de atâtea eforturi, Louise n-a putut să se plimbe; nu s-a sculat nici măcar pentru a asista la dineu. Madelaine de Lenoncourt, cei doi frați și ducesa au venit în cursul serii. Răceala, provocată între ea și familia ei, de căsătoria lui Louise, s-a risipit. Din acea seară, cei doi frați și

tatăl lui Louise au venit, călare, de la Paris, în fiecare dimineață, și cele două ducese își petrec la Chalet serile. Moartea apropie în aceeași măsură în care desparte, ea impune tăcere pasiunilor meschine. Louise e sublimă prin grație, farmec, spirit și sensibilitate. Până în ultimul moment, ea vădește acel gust ce a făcut-o atât de celebră, și ne dăruiește comorile spiritului ei, ce făceau din ea una dintre reginele Parisului.

— Vreau să fiu frumoasă până și în sicriu, mi-a spus ea cu acel surâs care-i numai al ei, culcându-se în pat, ca să zacă aceste cincisprezece zile care au trecut.

În camera ei nicio urmă de boală; băuturile, pomezile. Tot arsenalul medical este ascuns.

— Nu-i așa că am o moarte frumoasă? spunea ea ieri preotului din Sevres, căruia i s-a încredințat.

Ne bucurăm cu toți de ea ca niște avari. Gaston, pe care atâta neliniște, atâta claritate îngrozitoare l-au pregătit, nu e lipsit de curaj, însă e atins: nu m-aș mira dacă și-ar urma soția în modul cel mai natural cu putință. Ieri, mi-a spus, în timp ce înconjuram iazul:

— Trebuie să fiu tatăl acestor doi copii... Și mi-a arătat-o pe cumnata lui, care-i plimba nepoții. — Însă, cu toate că nu vreau să fac nimic pentru a pleca din această lume, promiteți-mi să fiți o a doua mamă pentru ei și să-l lăsați pe soțul dumneavoastră să accepte tutela oficioasă, pe care i-o voi încredința, de comun acord cu cumnata mea.

A spus aceste lucruri, fără cea mai mică emfază și ca un om ce se simte pierdut. Figura lui răspunde cu surâsuri zâmbetelor lui Louise, și numai eu nu sunt înșelată de acest lucru. El desfășoară un curaj egal cu cel al lui Louise. Ea a dorit să-și vadă finul; dar nu-s necăjită că el este în Provence, ea i-ar fi putut face niște daruri ce m-ar fi stânjenit foarte tare.

Adio, prietene.

25 august (ziua ei de naștere)

Ieri spre seară, Louise a fost, pentru câteva momente, în delir; însă a fost un delir cu adevărat elegant, care dovedește că oamenii de spirit nu devin nebuni ca burghezii sau ca proștii. A cântat, cu o voce stinsă, câteva arii italiene din *Puritanii*, din *Somnambula* și din *Moise*. Eram cu toții tăcuți în jurul patului și am avut cu toții, chiar fratele ei Rhétoré, lacrimi în ochi, atât era de clar că sufletul ei se înălța astfel. Nu ne mai vedea! Însă toată grația ei mai subzista în frumusețea acestui cântec slab și de o dulceață divină. Agonia a început în cursul nopții. Am venit, la ora șapte dimineața, s-o trezesc eu însumi; și-a regăsit puțină forță, a vrut să se așeze la fereastră, i-a cerut lui Gaston mâna... Apoi, prietene, îngerul cel mai fermecător pe care l-am putea vedea pe acest pământ nu ne-a mai lăsat decât învelișul său pământesc. Împărtășită în ajun, fără știrea lui Gaston, care, în timpul teribilei ceremonii a adormit puțin, îmi ceruse să-i citesc în franțuzește *De profundis*^[66], în timp ce va fi astfel față-n față cu frumoasa natură pe care și-o crease. Ea repeta în gând cuvintele și strângea mâinile soțului ei, îngenunchat de cealaltă parte a berjerei...

26 august

Mi-e inima zdrobită. Tocmai am fost s-o văd în lințoliu, a devenit palidă cu tente violete. O! vreau să-mi văd copiii, copiii mei! Vino cu copiii în întâmpinarea mea!

Paris, 1841

Sfârșit

Elle avait exigé de moi que je lui lusse en français le *De Profundis*, pendant qu'elle serait ainsi face à face avec la belle nature qu'elle s'était créée.

MÉMOIRES DE DEUX JEUNES MARIÉS.

Addenda

Următoarele personaje din *Memoriile a două tinere căsătorite* se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac (în paranteză, numele traducerii în limba română – acolo unde există):

Arthez, Daniel d'

Illusions perdues, 1836–1843 (*Iluzii pierdute*)

Le Député d'Arcis, 1839

Les Secrets de la princesse de Cadignan

Beauseant, Marchiza de

La Femme abandonnée, 1833 (*Femeia părăsită*)

Bianchon, Horace

Le Père Goriot, 1835 (*Moș Goriot*)

La Messe de l'athée, 1836 (*Liturghia unui ateu*)

César Birotteau, 1837 (*Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau*)

L'Interdiction, 1836 (*Punerea sub interdicție*)

Illusions perdues, 1836–1843 (*Iluzii pierdute*)

Un Ménage de garçon, 1842

Les Secrets de la princesse de Cadignan

Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (*Slujbașii*)

Pierrette, 1840

Étude de femme, 1831

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (*Strălucirea și suferințele curtezanelor*)

Honorine, 1843

L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848

La Peau de chagrin, 1830 (*Pielea de sagri*)

Une double famille, 1830 (*A doua familie*)

Un prince de la bohème, 1840

La Muse du département, 1837 (*Muza departamentului*)

La Fausse maîtresse, 1842
Les Petits Bourgeois (neterminată)
La Cousine Bette, 1846 (Verișoara Bette)
Le Curé de village, 1841

Domnul Bianchon este amintit și în:
Autre étude de femme, 1839-1842
La Grande Bretèche, 1832

Bridau, Joseph

La Bourse, 1830
Un Ménage de garçon, 1842
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)
Modeste Mignon, 1844
Autre étude de femme, 1839-1842
Pierre Grassou, 1839
La Cousine Bette, 1846 (Verișoara Bette)
Le Député d’Arcis, 1839

Bruel, Claudine Chaffaroux, Doamna du

Un Ménage de garçon, 1842
Un prince de la bohème, 1840
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Les Petits Bourgeois (neterminată)

Canalis, Constant-Cyr-Melchior, Baronul
de

Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Modeste Mignon, 1844
La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sâgri)
Autre étude de femme, 1839-1842
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)
Le Député d’Arcis, 1839

Chaulieu, Henri, Ducele de

Modeste Mignon, 1844

Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(*Strălucirea și suferințele curtezanelor*)
Histoire des Treize, 1834-1835

Chaulieu, Eleonore, Ducesa de
Eugénie Grandet, 1833 (Eugénie Grandet)

Dudley, Lady Arabella
Le Lys dans la vallée, 1836
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sâgri)
Les Secrets de la princesse de Cadignan
Une fille d'Ève, 1839

Esgrignon, Victurnien, Conte (apoi
Marchiz d')
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Esquisse d'homme d'affaires d'après nature, 1845
(*Un om de afaceri*)
Les Secrets de la princesse de Cadignan
La Cousine Bette, 1846 (Verișoara Bette)

Espard, Jeanne-Clementine-Athenais de
Blamont-Chauvry, Marchiza d'
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicție)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(*Strălucirea și suferințele curtezanelor*)
Autre étude de femme, 1839-1842
Une ténébreuse affaire, 1843
Les Secrets de la princesse de Cadignan
Une fille d'Ève, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)

Estorade, Louis, Cavaler, apoi Viconte și
Conte de l'
Le Député d'Arcis, 1839

Estorade, Doamna de l'

Le Député d'Arcis, 1839
Ursule Mirouët, 1842

Estorade, Armand de l'
Le Député d'Arcis, 1839

Gaston, Louis
La Grenadière

Gaston, Marie
La Grenadière
Le Député d'Arcis, 1839

Givry
Le Lys dans la vallée, 1836
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Lenoncourt-Givry, Ducele de
La Cousine Bette, 1846 (Verișoara Bette)
Le Député d'Arcis, 1839

Lenoncourt-Givry, Ducesa de
Le Lys dans la vallée, 1836
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Marsay, Henri de
Histoire des Treize, 1834-1835
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)
Autre étude de femme, 1839-1842
Le Lys dans la vallée, 1836
Le Père Goriot, 1835 (Moș Goriot)
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Ursule Mirouët, 1842
Le Contrat de mariage, 1835 (Contract de căsătorie)
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)

Modeste Mignon, 1844
Les Secrets de la princesse de Cadignan
Une ténébreuse affaire, 1843
Une fille d'Ève, 1839

Mary
Le Député d'Arcis, 1839

Maucombe, Contele de
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)

Maufrigneuse, Ducesa de
Les Secrets de la princesse de Cadignan
Modeste Mignon, 1844
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(Strălucirea și suferințele curtezanelor)
Autre étude de femme, 1839-1842
Une ténébreuse affaire, 1843
Le Député d'Arcis, 1839

Mirbel, Doamna de
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(Strălucirea și suferințele curtezanelor)
Les Secrets de la princesse de Cadignan

Nathan, Raoul
Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(Strălucirea și suferințele curtezanelor)
Les Secrets de la princesse de Cadignan
Une fille d'Ève, 1839
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Un prince de la bohème, 1840
Esquisse d'homme d'affaires d'après nature, 1845
(Un om de afaceri)

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)

Rhetore, Ducele Alphonse de

Un Ménage de garçon, 1842

Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838
(*Strălucirea și suferințele curtezanelor*)

Albert Savarus

Le Député d’Arcis, 1839

Sallenaue, Contesa de

Le Député d’Arcis, 1839

Staël-Holstein (Anne-Louise-Germaine

Necker), Baroana de

Les Chouans, 1829 (Șuanii)

Louis Lambert

Talleyrand-Perigord, Charles-Maurice de

Les Chouans, 1829 (Șuanii)

Une ténébreuse affaire, 1843

Histoire des Treize, 1834-1835

Gaudissart II, 1844 (Gaudissart al II-lea)

Vandenesse, Conte Felix de

Le Lys dans la vallée, 1836

Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)

Le Contrat de mariage, 1835 (Contract de căsătorie)

Les Secrets de la princesse de Cadignan

Autre étude de femme, 1839-1842

Une ténébreuse affaire, 1843

Une fille d’Ève, 1839

Victorine

Massimilla Doni, 1837

Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)
Gaudissart II, 1844 (Gaudissart al II-lea)

[1] *Beauvisage* – nume de familie; literalmente, *beau visage* = față frumoasă.

[2] *Preludiul domnișoarei de Lavallière* – ducesa de Lavallière a fost favorita regelui Louis XIV, înainte de a se călugări, tot în ordinul carmelitelor, în aceeași mănăstire.

[3] *Hipogrif* – animal fabulos, jumătate cal, jumătate vultur.

[4] *Paraclet* – Sfântul Duh; literalmente: *cel invocat* în grecește.

[5] *...trădată de Louis XIV* – aluzie la faptul că Louis XIV a preferat în cele din urmă pe ducesa de Montespan domnișoarei de Lavallière.

[6] *Ducesa de Montespan* – a provocat trimiterea la mănăstire a rivalei sale.

[7] *armoriile familiei* – armele, emblemele de pe scuturile heraldice, de pe steaguri, de pe pereți, puse ca semne distinctive ale unei familii nobile, ale unui oraș etc.; blazon, herb. (n.k.)

[8] *Bois de Boulogne* – pădurice la marginea Parisului, loc de plimbare.

[9] *Griffith* – nume englezesc, sugerează francezul *griffe* – gheară.

[10] *Savonnerie* – veche manufactură pariziană de covoare; datează din 1627 și a fost reunită cu cea numită Gobelins în 1826.

[11] *Mareșalul de Richelieu* – Armand, duce de Richelieu, mareșal al Franței (1696–1788), a jucat, înainte de a deveni guvernatorul Guianei, un rol important la Curtea lui Ludovic al XV-lea, de care-l apropia și moralitatea lui aproximativă.

[12] *șambrană* – Cadru decorativ al unei uși sau al unei ferestre, executat din tencuială, lemn, piatră sau din metal. (din fr. *chambranle*) (n.k.)

[13] *Prințul de Talleyrand* – 1754–1838, episcop răspopit, ilustru diplomat, a fost ministru de externe al Franței sub Directoriu, Consulat, Imperiu și Restaurație.

[14] *porțelan de Saxa* – ținutul Saxoniei (Saxa) din Germania de nord e cunoscut prin industria sa de porțelanuri.

[15] *Le Grand-Livre*, cartea datoriei publice

[16] Victorine – prin 1823 proprietara celei mai vestite case de modă din Paris, lucra pentru doamnele de la Curte.

[17] *Ducesa de Maufrigneuse* – personaj balzacian, vezi romanele *Cabinetul de antichități* și *Secretele principesei de Cardignan*.

[18] *Corinne* – roman de doamna de Staël, apărut în 1807.

[19] *Adolphe* – roman de Benjamin Constant, apărut în 1810.

[20] Joc de cuvinte: *moyen age* înseamnă pe franțuzește totodată „evul mediu”, ceea ce a vrut să spună coaforul, și „vârstă de mijloc”, cum s-a prefăcut că a înțeles Louise de Chaulieu.

[21] *Buonaparte* – în timpul imperiului, și multă vreme mai târziu încă, regaliștii și nobilimea veche franceză, ca și adversarii străini ai Franței imperiale, îi spuneau lui Napoleon „Buonaparte”, pentru a arăta că nu-l recunoșteau ca împărat și pentru a sublinia, prin grafie și pronunție, originea lui italiană, nefranceză.

[22] *Conscripție* – lege de recrutare a armatei franceze, adoptată în 1708. Legea a devenit tot mai severă pe măsură ce, în urma războaielor napoleoniene, nevoia de recruți creștea.

[23] *Garda de onoare* – unitate de elită, constituită de Napoleon în 1813, din fii ai familiilor nobile. Era o încercare de a solidariza aceste familii cu soarta armatelor imperiale.

[24] „*Infamul cod civil*” – este vorba de Codul Civil francez, redactat între 1800 și 1801 sub privegherea lui Napoleon. A legiferat relațiile de familie, și de proprietate necesare societății burgheze, rămânând în vigoare în Franța, cu adaptări neesențiale, până în prima jumătate a secolului nostru. A influențat majoritatea codurilor civile redactate în Europa în secolul trecut.

Aristocrația se întemeiase pe proprietatea de tip feudal a familiilor nobile asupra unor pământuri neînstrăinabile – *majorate* – ce nu puteau fi împărțite între moștenitori la moartea capului familiei, ci reveneau primului născut, care devenea, cu aceasta, și purtătorul titlului nobiliar al părintelui, legat de majoratul respectiv. Ceilalți descendenți puteau moșteni numai bunuri mobile și eventuale bunuri imobile din afara *majoratului*. Din acest motiv

numeroase fete nobile, cu perspective de moștenire insuficiente ca zestre, luau calea mănăstirii, iar fiii mai mici ai familiilor nobile urmau să aleagă între cariera militară și cea clericală. Codul Napoleon desființase privilegiul primului născut, toți copiii legitimi având drepturi egale asupra moștenirii părintești. Sub Restauratie, pentru a evita fărâmițarea marilor domenii nobiliare și a păstra *majoratul* pentru fiul mai mare, familiile nobile recurgeau, de aceea, la recunoașteri fictive din partea celorlalți fii și eventual fiice, că și-ar fi primit drepturile încă în timpul vieții părintelui. În aceste condițiuni fiicele nobile nu puteau decât intra la mănăstire, afară de cazul că găseau un mire suficient de bogat pentru a declara formal, la căsătorie, că primise zestrea la care viitoarea soție avea dreptul.

[25] *bastide* – transcris în traducere „bastidă”, în sudul Franței casă de țară a unui moșier, aproximativ conac.

[26] *Valdez* – amiral spaniol, om politic liberal, unul dintre conducătorii revoluției burghezo-liberale spaniole, înfrântă de Ferdinand VII cu ajutorul trupelor franceze (1823).

[27] *Sarazini* – nume dat în evul mediu și până în veacul XIX în Occident populațiilor musulmane din Orient, Africa și Spania.

[28] *Riego* – om politic progresist și militar spaniol, 1784—1823, a fost unul dintre conducătorii revoluției burghezo-liberale din Spania. La înfrângerea acesteia de regele Ferdinand VII, sprijinit de trupe franceze, Riego este ucis, iar leșul lui sfârtecat.

[29] *rey netto* – în spaniolă, cu sensul de rege legitim.

[30] *maravedí, cvadrupli, piaștri* – monede spaniole ce circulau în bazinul Mediteranei în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea.

[31] *Galignani* – librărie la Paris cu cabinet de lectură, unde se puteau citi ziare și reviste străine. Se știe că Stendhal citea aici periodice engleze și italiene.

[32] *Denys la Corint* – Denys II cel tânăr, tiranul Siracuzei (secolul IV î.e.n.). Izgonii din domnie, s-a retras la Corint, unde a trăit restul vieții în belșug, ocupându-se de științe și arte.

[33] *Domnul de Canalis* – personaj balzacian. În *Modeste Mignon* Balzac îl prezintă pe Canalis ca pe unul dintre fruntașii școlii romantice. În acel roman se vede că legătura sa cu ducesa de

Chaulieu, care a durat până la moartea ei, i-a asigurat cariera literară și politică.

[34] *in petto* – în italiană: în sinea mea.

[35] *Le Cid* – piesă de teatru de Corneille (1636).

[36] *Richardson* – romancier englez, 1689—1761. Romanul lui epistolar, *Clarisse Harlowe*, a avut mare succes și în Franța.

[37] *Pair de France* – titlu nobiliar, în perioada 1815—1848 membru al Camerei Pairilor.

[38] *Valencay* – din porunca lui Napoleon, ducele de Talleyrand a găzduit la castelul său din Valencay, din 1808 până în 1814, pe regele Ferdinand VII al Spaniei cu suita sa, ca prizonieri de stat ai Franței, în timpul ocupației Spaniei de armatele imperiale franceze.

[39] *Domnul de Vandenesse* – personaj balzacian, mai apare în romanele *Crinul din vale* și *O fiică a Evei*.

[40] *tilbury* – cabrioletă ușoară, astfel numită după numele inventatorului ei englez.

[41] *Lovelace* – personaj din romanul *Clarisse Harlowe* de Richardson, seducător cinic. *Saint-Preux* – personaj din *Noua Heloïse*, de Jean-Jacques Rousseau.

[42] *Cyrus* – personaj din romanul *Artamene* al domnișoarei de Scudery (1650). *Astrée* – personaj din romanul cu același nume de Honore d'Urfé, apărut între 1607 și 1619. *Curțile Amourului* – nume ce purtau reuniunile mondene la curțile feudale în secolele XII—XV, în care se recitau lucrări literare și se organizau dezbateri pe tema dragostei.

[43] *Bonald* – Louis viconte de (1754—1841), filosof apărător al monarhiei și religiei, operele lui au constituit arsenalul ideologic al conservatorismului social și politic în Franța sub Restaurație.

[44] Portretul era o miniatură pe fildeș.

[45] De Marsay – unul dintre eroii balzacieni importanți fără a fi eroul principal al nici unui roman. Vezi *Fata cu ochii de aur*, *Contractul de căsătorie*, *Alt studiu de femeie*. Este prototipul tineretului nobil și ambițios din timpul Restaurației. Balzac face din el un discipol al lui Talleyrand și după 1830 prim-ministru.

- [46] *epitalam* – (Liv.) mic poem sau cântec de nuntă în cinstea tinerilor căsătoriți. (gr. *epi* – la, *thalamos* – căsătorie). (n.k.)
- [47] *Lucina* – la romani, zeița rodniciei și a nașterilor, invocată de femeile ce-și doreau copii.
- [48] *Fiat lux!* — (în latină) Să se facă lumină!
- [49] Domnișoara de Mortsauf – fiica doamnei de Mortsauf, eroina romanului *Crinul în vale*.
- [50] *Faciem Semper Monstramus* – (latină) Deviză heraldică, literalmente: Arătăm totdeauna fața, în sensul: înfruntăm întotdeauna.
- [51] *o grizetă* – fată din popor, muncitoare franceză, așa numită din cauza rochiilor de stofă ieftină numită *grisette*, care constituiau îmbrăcămintea ei obișnuită.
- [52] *gentilom al camerei* – nobil având sarcini în legătură cu camera și garderoba regelui. Mai târziu purta numai titlul, fără a mai avea funcția respectivă.
- [53] *Numa... Egeria* – *Numa* unul dintre regii legendari romani. *Egeria*, nimfă din Latium, ar fi fost sfătuitoarea lui. La moartea regelui Numa, *Egeria* s-a transformat în izvor.
- [54] *mère Gigogne* – personaj din basmele franceze, (*cigogne* = barză), mamă cu foarte mulți copii. (n.k.)
- [55] *Bourmont și Polignac* – membrii ai guvernului francez ultrareacționar din 1829—1830.
- [56] *nursery* – englezește, camera copiilor.
- [57] *Cassandra* – mitologie, fiica lui Priam și a Hecubei. Înzestrată de Apollo cu darul profeției și blestemată de el să nu fie niciodată crezută. A anunțat căderea Troiei.
- [58] *Lady Dudley* – soția lordului Dudley, apare și în romanele *Crinul din vale* și în *Alt studiu de femeie*.
- [59] Daniel d'Arthez, personaj balzacian, apare în *Iluziile pierdute*, *Un om mare de provincie*, *Secretele principesei de Cadignan*.
- [60] *Lista Civilă* – suma alocată anual unui suveran.
- [61] Aluzie la dragostea lui d'Arthez pentru Diane de Maufrigneuse. Vezi *Secretele principesei de Cardignan*.

[62] *ramura regală vârstnică* – este vorba de ramura Bourbon. Cercurile nobile cele mai reacționare din Franța au dezaprobat izgonirea, în 1830, a regelui Charles X de Bourbon, nepot de fiu al lui Louis XV, și și-au arătat disprețul față de nobilimea și marea burghezie care au sprijinit urcarea pe tron a lui Louise-Philippe I, din ramura mai tânără, Bourbon – Orleans.

[63] *Decius* – numele de familie a trei romani, Publius Mus, fiul și nepotul său, celebri pentru spiritul lor de sacrificiu. Conform tradiției s-au jertfit în sec IV și III î.e.n. Zeilor infernali, pentru a obține victoria armatelor romane.

[64] *marele Sully* – Maximilien de Béthune, duce de Sully (1559—1641), a fost un ministru capabil al lui Henric al IV-lea, cunoscut pentru a fi preconizat economia în finanțe și pentru a fi protejat agricultura.

[65] Personajul principal al romanului *Noua Heloiză* (1761); al lui J.-J. Rousseau.

[66] *De profundis* – primele cuvinte („din adâncuri”) dintr-un psalm de înmormântare, la catolici.

Table of Contents

PARTEA ÎNTÂI	6
I	7
II	21
III	28
IV	33
V	37
VI	43
VII	50
VIII	57
IX	63
X	65
XI	68
XII	69
XIII	83
XIV	93
XV	95
XVI	104
XVII	107
XVIII	109
XIX	113
XX	120
XXI	123
XXII	130
XXIII	135
XXIV	139
XXV	148
XXVI	151

XXVII	157
XXVIII	164
XXIX	170
XXX	172
XXXI	175
XXXII	183
XXXIII	187
XXXIV	189
XXXV	190
XXXVI	193
XXXVII	199
XXXVIII	201
XXXIX	203
LX	206
XLI	212
XLII	215
XLIII	217
XLIV	219
XLV	221
XLVI	231
XLVII	235
PARTEA a II-a	236
XLVIII	237